

# SORULAR VE CEVAPLARIYLA İSLAM FIKHI

Fatih Kalender  
Emin Ali Yüksel  
Hüsamettin VANLIOĞLU  
Abdullah Hiçdönmez

## ● SUALLİ - CEVAPLI İSLAM F I K H I

3

Takriz  
Ahmet Mahmut ÜNLÜ  
(Cübbeli Ahmet Hoca)

|                   |                                                                                                                             |
|-------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Kitap İsmi        | Sualli Cevaplı İslam Fıkıhı -3-                                                                                             |
| Yazar             | Hüsamettin VANLIOĞLU<br>Fatih KALENDER<br>Abdullah HİÇDÖNMEZ<br>Emin Ali YÜKSEL                                             |
| Kapak Tasarım     | Beyzade Prodüksiyon                                                                                                         |
| Mizanpaj          | Barbaros Parisa                                                                                                             |
| Baskı             | 1. Baskı / Ekim 2012                                                                                                        |
| ISBN              | 978-605-5319-35-9                                                                                                           |
| Baskı ve Cilt     | Promat Matbaacılık San. Tic. A.Ş.<br>Esenyurt/İST.<br>Tel: 0212 622 63 63                                                   |
| Yayınlayan        | Beyzade Prodüksiyon                                                                                                         |
| Yayıncı Sertifika | 23074                                                                                                                       |
| İletişim          | 444 18 10<br>www.arifankitapevi.com<br>bilgi@arifandergisi.com<br>Nişanca Mah.<br>Davutağa Cad. No: 18/2<br>Eyüp / İSTANBUL |

## İMAMET (NAMAZDA İMAMLIK)

529-SUÂL:

### İMAMLIK NEDİR?

**Cevap:** İmamlık, kübrâ ve suğra namıyla iki kısımdır.

Namazdaki imamlığa imamet-i suğrâ, İslam devlet başkanlığına (halifelige) imamet-i kübrâ denir. Yani insanların sadece namazda tabi olacakları kişinin makamı imamet-i suğra, namazda ve diğer işlerde tabi olacakları kişinin makamı imamet-i kübradır. Bu fasılda biz, imamet-i suğradan bahsedeceğiz.

İmamet-i Kübrâ (büyük imamlık) kullar üzerinde umumî tasarrufa hak kazanmaktır. Halifeyi nasb ve tayin etmek vaciplerin en mühimlerindenidir. Onun içindir ki Ashab-ı Kiram Peygamber Efendimiz (*Sallallahu Aleyhi ve Sellem*)'i defnetmezden önce imamet-i kübra meselesini halletmişlerdir. Büyük imamın (halifenin) Müslüman, hür, erkek, âkıl, baliğ, muktedir, kureyş kabilesine mensup olması şarttır. Hâşimî, ulvî ve mâsum olması şart değildir. Halife tayin etmek en mühim vazifelerden biridir. Çünkü şer'i vaciplerden birçoğu buna bağlıdır. Onun için **Akâid-i Nesefiye**'de şöyle denilmiştir:

Müslümanların, hükümleri tenfiz edecek, şer'i cezâları tatbik ve sınırları muhafaza ile orduları hazırlayacak, zekâtları alacak, yol kesici zorba ve hırsızları cezalandıracak, cuma ve bayram namazlarını kıldırarak, hak isbât eden şâhidleri kabul edecek, velîleri olmayan küçük kız ve erkek çocukları evlendirecek ve ganimetleri taksim edecek bir halîfeleri bulunması mutlaka lazımdır.<sup>1</sup>

1) Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr

İmamet-i kübra meselesi her ne kadar kelim ilminin konusu olan bir mesele ise de fıkıhla ayrıca ilgisi bulunduğundan bazı fıkıh kitapları bu bahse yer ayırmışlardır. Biz bu meseleye dair tafsilatı ilerleyen bölümlere havale ederek namazdaki imamlık yani imamet-i suğradan bahsedeceğiz.

İmamet-i suğra (namazdaki imamlık); “cemaatin, namazını on şartla imamın namazına bağlamasıdır” diye tarif edilmiştir. Bu tarifi **en-Nehir** sahibi, ağabeyi olan **el-Bahr** sahibinden nakletmiştir. Doğrusu bu tariften yalnızca imama uymak anlaşılmaktadır. Hâlbuki “imamet” kelimesinden hâsıl-ı mastar olarak irtibat, imamla cemaat arasındaki bağlantı kast edilmelidir. Bu yüzden İbn Abidin (ö.1252) bu tarife itiraz etmiş ve doğrusunun şöyle olacağını savunmuştur.

İmamlık: Cemaatin namazının imamın namazıyla bağlanmasıdır. Böyle denilirse itiraz kalmaz. Zira cemaatin namazını onun namazına bağlamasıyla kişi imam olur. İşte bizzat bu bağlantı imamlığın hakikatidir. İmama uymaktan maksat da budur. Çünkü cemaat olan kimse, namazını imamının namazına bağladığı zaman imama uymak sıfatı kendisinde hâsıl olmuş olur. İmamın da imamlık sıfatı hâsıl olur ki, bu da cemaatle arasındaki bağlantıdır.<sup>1</sup>

### 530-SUÂL:

#### NAMAZDA İMAMA UYMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** İmam, Müslüman cemaatin önüne geçip namaz kıldırırken, aynı zamanda birliği, dirliği itaat ve saygıyı telkin etmekte ve sağlamaktadır. Namazda farz ve vaciplerde imama uymak vaciptir. Fakat buralarda imamdan önce davranmak mekruhtur. Bazı hallerde böyle bir davranış namazın bozulmasına sebep olur.

عَنِ الزُّهْرِيِّ قَالَ سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ سَقَطَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ فَرَسٍ فَجَحِشَ شِقُّهُ الْأَيْمَنُ فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ نَعُوذُهُ

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr



فَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَصَلَّى بِنَا قَاعِدًا فَصَلَّيْنَا وَرَاءَهُ تَعُودًا فَلَمَّا قَضَى  
الصَّلَاةَ قَالَ إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا وَإِذَا سَجَدَ  
فَاسْجُدُوا وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا وَإِذَا قَالَ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَقُولُوا  
رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ...()

Ez-Zühri (Allah ona rahmet etsin)'den rivayet olunmuştur. Diyor ki: Enes b. Malik'i dinledim, şöyle diyordu; Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) attan düşmüş ve sağ yan tarafı tahriş olmuştu. Ziyaret etmek için huzuruna çıktık. Namaz vakti gelmişti. Bize oturarak namaz kıldırdı. Biz de arkasında oturarak namaz kıldık. Namaz bitince Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdular:

**İmam ancak kendisine uyulması için öne geçip imamlık yapmaktadır.** (O yüzden ona muhalefet etmeyiniz) **Tekbir getirince, tekbir getiriniz, O secde edince siz de secde ediniz, secdeden başını kaldırıca sizde kaldırınız. O “semi Allahu limen hamideh” deyince, siz “Rabbena ve leke'l-hamd” deyiniz. ...()**<sup>1</sup>

Diğer bir hadîs-i şerîfte imamdan önce namaz fiillerinin yapılmasının doğru bir iş olmadığı bildirilmiştir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَا يَخْشَى  
أَحَدُكُمْ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ وَالْإِمَامُ سَاجِدٌ أَنْ يُحَوِّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ  
جِمَارٍ أَوْ صُورَتَهُ صُورَةَ جِمَارٍ.

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Sizden biriniz imam henüz secdedeyken başını kaldırdığında Allah onun başını eşek başına veya suretini eşek suretine çevirmesinden korkmaz mı?”<sup>2</sup>

1) Müslim, kitâbu's-salât, bab: i'timarnu'l-me'mum bi'l-imam

2) Ebu Davûd, kitabu's-salât, bab: et-teşddi fî men yerfeu kable'l-imam

عَنْ أَنَسٍ قَالَ صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاكَ يَوْمَ فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بَوَّجَهُ فَقَالَ أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي إِمَامُكُمْ فَلَا تَسْبِقُونِي بِالرُّكُوعِ وَلَا بِالْجُودِ وَلَا بِالْقِيَامِ وَلَا بِالْإِنْصِرَافِ فَإِنِّي أَرَاكُمْ أَمَامِي وَمِنْ خَلْفِي - ثُمَّ قَالَ - وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ رَأَيْتُمْ مَا رَأَيْتُمْ لَصَحَحْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا. قَالُوا وَمَا رَأَيْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ رَأَيْتُ الْجَنَّةَ وَالنَّارَ

Hazreti Enes (Allah ondan razı olsun)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur. Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bir gün bize namaz kıldır-mıştı. Namaz bitince yüzüyle bize döndü ve şöyle buyurdular:

“Ey insanlar! Şüphesiz ki ben sizin imamınızım; öyleyse rükûda da secdelerde de, kıyamda dururken de, otururken de ve namazdan çıkıp ayrılırken de benim önüme geçmeyin. Zira ben, sizi hem önümden hem de arkamdan görüyorum” dedikten son-ra şöyle buyurdular: Muhammed'in nefsi yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, benim gördüğümü siz de görseydiniz, artık az güler çok ağlardınız.

Ashab: “Ne gördünüz ey Allah'ın Resulü” diye sorunca, “cen-net ve cehennemi gördüm” buyurdular.”

Hanefi mezhebinde imama uyan kimsenin, imamdan önce rükûa varması, secde etmesi ve rükû veya secdeden imamdan önce kalkma-sı mekruhtur.<sup>1</sup>

İmama uyan kimse bir rüknün tamamında imamdan önce hareket edecek olursa namazı bozulur. Bunun kasıtlı veya yanılıyla olması sonucu değiştirmez.<sup>2</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

**531-SUÂL:**  
**NAMAZDA İMAM OLACAK KİŞİDE**  
**BULUNMASI GEREKEN ŞARTLAR KAÇ TANEDİR?**  
**VE NELERDİR?**

**Cevap:** Eş-Şurunbulâli, *Nuru'l-İzâh* isimli eserinde şöyle demiştir: Hasta ve özürlü olmayan sağlam erkeklere imam olacak kişide bulunması gereken şartlar altıdır. Bunlar:

1. İslâm

2. Bulûğ; bu şart buluğa ermiş fertlerden oluşan bir cemaate imam olmak için gerekli olan bir şarttır. Yoksa buluğa ermemiş çocuklardan oluşan bir guruba imam olmak için baliğ olmak ayrıca şart görülmemiştir. Yani çocukların kendi aralarında yapacakları cemaat sahihtir.

3. Akıl

4. Erkek olmak; bu şart, erkeklere imam olmak için gereklidir. İleride geleceği üzere; kadınlara imam olmak için erkek olmak şart değildir. Kadının diğer kadınlara imam olması sahihtir. Fakat mekruh olduğundan dolayı kadınların diğer kadınlara imamlık yapmaları doğru ve caiz görülemez. Ancak buna rağmen yapacak olurlarsa kadınlardan biri öne çıkmadan safın ortasında durup diğerlerine imamlık yapar. Bu şekilde kılacak oldukları namaz fasit ve batıldır denmez.

5. Kıraat; kifayet edecek miktar Kur'an-ı Kerim okuyabilmesi.

6. Burun kanaması, pepelik-pelteklilik gibi özürlerin bulunmamasıyla birlikte namaza mani olacak abdestsizlik, necaset ve avretin açılması gibi bir durumun bulunmaması.

Özürlü olmama şartı ileride ele alınacaktır. Aynı özür sahiplerinin biri diğerine imam olabilecektir. Burada aranan esas kural; imam olanın hâli cemaat olanın hâlinde daha kuvvetli veya ona müsavî olmasıdır.<sup>1</sup>

1) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâli, *Nuru'l-İzâh*

## 532-SUÂL:

**İMAMLA BİRLİKTE KILINAN NAMAZIN  
SAHİH OLMASI İÇİN YANİ İMAMA UYMANIN  
SIHHATİ İÇİN GEREKLİ ŞARTLAR NELERDİR?**

**Cevap:** Bir önceki suâlin cevabında arz ettiklerimizden de anlaşılmıştır ki; imama uyulması sahih olmadıkça imamlık da sahih olmaz. Binaenaleyh az sonra zikredeceğimiz on şart, imama uymanın şartları oldukları gibi imam olmanın da şartları olurlar. Zira imam olmak bunlara bağlıdır. Nitekim eş-Şurunbulâlî'nin söylediği altı şart imama uymanın da şartlarıdır. Çünkü bu şartlar bulunmaksızın imama uymak sahih olamaz. Şu halde bu on altı şart hem imam olmanın hem de ona uymanın şartlarıdır. Lâkin on şart imama uyan kimse ile; altı şart da imamla alakalı olduğu için on şartı imama uymanın şartları, altı şartı da imam olmanın şartları diye ayırmak münasip olmuştur.

İmama uymanın şartları on tanedir. El-Haskefî; *Durru'l-Muhtâr* isimli eserinde bu on şartı sırayla saydıktan sonra Allame İbn Abidin (ö. 1252) *Reddu'l-Muhtâr* isimli hâşiyesinde bu on şartı nazım/şiir halinde saymıştır. Bunlar;

**1. İmama uymaya niyet etmesi:** Cemaat olan kimsenin; “imama uymaya” yahut “kıldığı namazında imama uymaya” veya “imamın kıldığı namaza başlamaya” ya da “onun namaza girmeye” şeklinde niyet etmesi gerekir. Niyetin şartı iftitah tekbiri ile birlikte veya ondan önce yapılmasıdır. Ayrıca, iftitah tekbiri ile niyetin arasına yabancı bir işin girmemiş olması gerekir.

**2. İmamın şart ve rükünleri yerine getirmekteki hali cemaatin halinden daha aşağı olmaması:** Rükünlerde cemaatle imamın halinin müsavî olmasının misâli; yine kendi gibi rükû ve secdeleri yapan kimseye uymasındır. Cemaatin halinin imamın halinden aşağı olmasının misâli de; imâ ile kılanın rükû ve secde ederek kılana uymasıdır. Bu durumun aksine imamın hali cemaatin halinden aşağı olacak olursa imama uyma sahih olmayacaktır.

Meselâ; rükû ve secde eden kimsenin imâ ile kılana uyması böyledir. Yani câiz değildir.

Namazın şartları hakkında imamın halinin cemaatin halinden düşük olmamasının misâli; namazı bütün şartlarına riayetle kılan kimsenin kendi gibisine; çıplak kılanın çıplak kılana uymasındır. Cemaatin halinin imamın halinden aşağı olmasının misâli de; avret yerlerinin bütününü örtecek elbise bulamayanın, avret yerlerinin tamamını örtmüş olana uymasındır. Fakat avret yerlerinin bütününü örtmüş olan kişinin, avret yerlerinin tamamını örtecek elbise bulamayana uyması caiz değildir. Zira bu durumda uymuş olduğu imam, kendisinden daha düşük halde namaz kılan bir kişi olacaktır ki böylesi durumlarda imama uymak caiz değildir.

**3. Cemaatin ökçesinin imamın ökçesinden ileride olmaması şarttır.** Fakat imamın ökçesiyle cemaatin ökçesi bir hizada olursa caiz olur.<sup>1</sup> Kezâ imama uyan kişinin ayakları büyük olduğu için parmakları imamın ayaklarını geçecek olsa bakılır; ayaklarının ekserisini ni geçmedikçe namaza mani olmaz.

*İmdâdu'l-Fettah* isimli eserde eş-Şurunbulali şöyle der: “İmama uymanın sahih olması için, imamın ökçesinin cemaat olan kimsenin ökçesini geçmiş olması şarttır. Bu yüzden cemaat olanın ökçesi, imamın ökçesinden ileride olmamalıdır. Fakat ayağı uzun olduğu için parmakları imamın parmaklarını geçecek olursa caizdir. Nitekim imama uyan kimsenin boyu imamın boyundan daha uzun olur da secde yaparken imamın alnını koyduğu yerden daha öteye alnını koyacak olursa hüküm yine böyledir. Yani namaz bozulmaz.”<sup>2</sup>

**4. Uyduğu imamın intikallerini (rükû ve secdelere gitmesini) bilmesi şarttır.** Bu, ya imamı görmek ya işitmek yahut cemaatten bazılarının rükû ve secde ettiğini görmekle olur.

**5. İmamla cemaatin durdukları yerin bir olması şarttır.** Yerde olan bir kimse binek üzerindeki imama yahut binek üzerinde olan kişi, yerde bulunan imama veyahut binek üzerindeki bir kimse başka

1) Muvattâ Mâlik bi rivayet-i Muhammed b. El-Hasen, Ebvâbu's-salat bab: er-raculani yusalliyanî'l-cemâ'a

2) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdâdu'l-Fettâh



bir binek üzerindeki imama uyacak olsa sahih olmaz. Çünkü imamla cemaatin mekânı aynı değildir. Cemaatle imamın ikisi de bir binek üzerinde bulunurlarsa yer bir olduğu için iktida/imama uymak sahih olur.

**6. Her rükünde ortak olmaları, şarttır.** Yani imama uyan kişinin rükünlerde ona ortak olması şarttır. Bundan maksat rükünlerin aslında ortak olmaktır ki, beraberce yapmaya ve imamdan sonraya kalmaya da şâmilidir. Fakat imamdan önce yapmaya şâmil değildir. Yani ya imamla beraber yapmalı veya imamdan hemen sonra yapmalıdır. İmamdan daha evvel yapacak olsa şart yerine gelmiş olmayacaktır. Ancak imamından evvel namaz rükünlerinden birini yapacak olursa söz gelimi; imamından önce rükûa varan kişi, henüz rükûdayken imamı rükû edecek olursa sahih olur. Fakat kasten yapılacak olursa tahrimen mekruh olur.

Mesela; İmam rükû edip doğruluktan sonra cemaat rükû edecek olsa cemaat imamdan sonraya kalmıştır. Yapmış olduğu rükû sahihtir. Fakat cemaat imamdan evvel rükû edecek olursa bu sahih olmaz. Ancak cemaat imamdan önce rükû eder de imamı kendisine yetiştinceye kadar rükûda beklerse sahih olur. Çünkü hakiki uyma olan mütâbeat gerçekleşmiş olacaktır.

**7. Cemaatin, imamın halini yani mukim mi misafir mi olduğunu namaz bitmeden yahut bittikten sonra bilmesi şarttır.** Şu kadar var ki bu, dört rekâtlı bir namazı şehirde veya köyde iki rekât kıldığı zaman gerekli olan bir şarttır. Şehir dışında iki rekât kıldıkları zaman imamın durumuna ilişkin ayrıca bilgi sahibi olması gerekli değildir. Böyle bir durumda imama uyanın namazı bozulmaz. Çünkü görünüşe göre o imam misafirdir. Yani zahiri hal, durumu belli ettiğinden ayrıca bilgi edinme gereği kalmamıştır. Binaenaleyh bu imamın iki kılması yanıldığına hamledilmez. Mutlak olarak tamamlarsa yani şehirde veya şehir dışında dört kılacak olursa hüküm yine böyledir.

**8. Cemaatle aynı namazı kılan bir kadının imamın hizâsında durmaması şarttır.** Aksi halde imamın namazı bozulmuş olacaktır.

**9. İmamın kıldığı namazın baştan sona sahih olması şarttır.** İmamın, namazını bozacağı bir filde bulunması sebebiyle yahut mest üzerine mesh müddetinin geçtiğini unutmuş olması sebebiyle veyahut abdestsizlik vuku bulması sebebiyle namazının bozulduğu anlaşılırsa ona uyan kimsenin namazı da sahih olmaz. Çünkü fasit olan namazın üzerine binâ sahih değildir.

Kezâ imamın kanaatine göre namaz sahih, cemaatin kanaatine göre imamın namazı fâsid ise cemaatin namaza devam etmesi sahih değildir. Zira kendi zannınca namazını, namazı fâsid olan bir imamın namazının üzerine binâ etmiş olacaktır. Bu yüzden namazı sahih olmayacaktır. Esasen bu mesele âlimler arasında ihtilaflı bir meseledir. Sahih olmaz ve olur diye iki görüş vardır. Ve her iki görüş de sahih bulunmuştur. Bu yüzden farklı mezhepten olan imamların arkasında namaza durmuyor şeklinde bir fitneye yol açacaksa, sahihtir diyenlerin görüşüyle amel etmek yerinde olacaktır.

İmamın kanaatine göre namaz bozulur da imam bunu bilmez; cemaat bilirse ekser ulemaya göre namaz sahih olur. Sahih olan görüş de budur. Zira imama uyan kimse burada imamının namazını câiz görmektedir. Kendi namazı hakkında muteber olan da kendi kanaatidir.

**10. İmamla cemaatin kıldıkları farzın aynı namaz olması da şarttır.** *El-Bahr* sahibi diyor ki: “İmamla cemaatin aynı namazı kılmalarının manası şudur; imamın namazına niyet ederek onun namazına girmenin mümkün olması ve imamın namazının, ona uyan kimsenin namazını içine almış olması demektir.”<sup>1</sup> Binaenaleyh nâfile kılan kimsenin farz kılana uyması buraya dâhildir. Yani bu şekilde bir cemaat yaparak kılınacak namaz sahih olur. Çünkü üzerinde farz borcu olmayan bir kimse farz kılan imamın namazına niyetlendiğinde, kıldığı namaz nâfile olarak sahih olacaktır. Bir de nâfile mutlaklıdır. Farz ise mukayyettir. Mutlak mukayyedin bir cüzüdür; ona zıt olamaz. Yani farz namaz nâfile namazı içine alır. Bu yüzden farz kılan kişiye nâfile kılanın uyması sahihtir.<sup>2</sup>

1) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrur-Râik

2) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

## 533-SUÂL:

NAMAZINI CEMAATLE KILMAYAN KİŞİ  
GÜNAHKÂR OLUR MU?

**Cevap:** Cemâat; topluluk ve toplanma, bir araya gelme demektir. Cemâatle namaz; bir araya gelen Müslümanların bir imama uyarak topluca kıldıkları namaza denilir. İslâm'ın cemâate verdiği önemden dolayı "Dinin direği" olarak tanımlanan ve İslâm'ın beş şartından biri olan beş vakit namazın, toplu olarak edâ edilmesi gerekmektedir. İslâm, mensuplarının bir araya gelip küçük-büyük topluluklar oluşturması için bir takım ibadetleri ve sosyal münasebetleri vesile kılmıştır.

Günde beş vakit namazın eda edilmesi, haftada bir Cuma namazının ve yılda iki kere bayram namazlarının her beldede daha büyük topluluklar halinde kılınması, yine yılda bir kere bütün İslâm dünyasından varlıklı ve yolculuğa gücü yeten Müslümanların Arafat'ta hac için bir araya gelmesi bunlar arasında sayılabilirler.

İslam dini, birlik ve beraberliğe büyük önem vermiştir. Yukarıda belirttiğimiz ibadetlerin bir arada eda edilmesinin emredilmesi, müminlerin birbirlerini daha yakından tanımalarını, iyi ve kötü günde birlikte olmalarını, maddi ve manevi olarak birbirlerini desteklemelerini ve böylece birbirlerini gönülden severek Allah'ın rızasını ve ahiret mutluluğunu kazanmalarını sağlamış olur. Bu amacı sağlayan ibadetlerin en önde geleni şüphesiz namazdır. Çünkü namaz, diğer ibadetlere nazaran daha fazla mükellef tarafından yapılması istenen ve daha sık tekrarlanan bir ibadettir.

Namazın birlikte kılınmasının emredilmesinde sayılamayacak kadar çok hikmetler vardır. Namazın cemaatle kılınması ile Müslümanlar arasında dini bilen, dini emirleri yerine getirip yasaklardan kaçınan ve nefsine uymadan bir hayat süren iyi insanlar yetişecektir. Cemaatle kılınan namaz, bu ibadetler vesilesi ile nefsine uyup dini emirleri yerine getirmede gevşeklik gösteren ve bilgisiz olan insanların daha güzel bir hayat yaşamaları ve bilgi eksikliklerini gidermeleri mümkün olacaktır. Ayrıca bu ibadetlerin herkesin önünde yapılması

ile kişiler, bu ibadetleri yapmak zorunda hissedecek ve nefislerine uyup namaz ibadetini terk etmekten kurtarılmış olacaktır.

Bu saydığımız hikmetlerden ve daha nicelerinden dolayı Bayram namazları, Cuma namazı ve farz namazların cemaatle kılınması emredilmiş, bu doğrultuda büyük teşviklerde bulunulmuş, terki ise şiddetli bir üslupla yasaklanmıştır.

Namazı dosdoğru kılabilmek için ve namazın kâmil bir şekilde eda edilmiş olması için namazın cemaatle kılınmış olması lazım geldiğine dair herhangi bir görüş ayrılığı söz konusu değildir. Nitekim aşağıda zikredilecek olan hadis-i şerîflerden de anlaşılabacaktır ki; cemaatle namazı terk etmek akıl kârı iş değildir. Aksine terk edenler şiddetli tehditlere maruz kalmışlardır. Buna rağmen cemaatle namaz kılmak bir fazilet olarak algılanmış fakat namazın sahih olması için ön görülmüş bir şart kabul edilmemiştir. Zira ashab-ı kiramın namazını cemaatsiz kıldıkları vakidir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ أَثْقَلَ صَلَاةٍ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبَوًّا وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِيَ بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزْمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ فَأُحَرِّقَ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun), Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

**“Münafıklara en ağır gelen namaz, yatsı ve sabah namazlarıdır. Şayet insanlar bilselerdi bu iki namazda ne kadar mükâfat vardır, emekleyerek de olsa bu namazlara gelirlerdi. And olsun ki, içimden öyle arzu ettim ki; namaza durulması için emredeyim, kâmet getirilsin. Sonra birine emredeyim cemaate namazı kıldırınsın. Sonra da yanlarında odundan demetler bulunan bir**

**takım adamları birlikte alıp cemaate (özürsüz) gelmeyen kişilere gideyim de ateşe verip evlerini yakayım.”<sup>1</sup>**

عَنْ عَمْرِو بْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ قَالَ: جِئْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كُنْتُ ضَرِيرًا، شَاسِعَ الدَّارِ، وَلِي قَائِدٌ لَا يُلَاقِيَنِي، فَهَلْ تَجِدُ لِي رُخْصَةً أَنْ أَصْلِيَ فِي بَيْتِي قَالَ: أَتَسْمَعُ النِّدَاءَ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: ”مَا أَجِدُ لَكَ رُخْصَةً“

Amr b. Ümmi Mektûm (Allah onlardan razı olsun)’dan şöyle dediği rivayet olunmuştur.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’e vardım ve dedim ki; Ey Allah’ın Resulü! (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) gözlerim rahatsız. Benim elimden tutup rehberlik edecek bir kimse var ama bana uyumlu değildir. (Pek anlaşıyoruz). O yüzden (cemaate gelmesem) evimde namazımı kılmama ruhsat var mı?

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem):

-“Ezan sesini işitiyor musun?” diye sordu.

- Ben: Evet, dedim.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)

- “O halde senin için bir ruhsat yoktur” buyurdular.<sup>2</sup>

Hadîs-i şerîf kaynaklarında bu manalara yakın cemaatle namazın önemini ve terk edilmesinin doğru olmadığını ifade eden birçok hadis mevcuttur. Sözün çok uzamasından kaçarak bu ikisiyle iktifa ettik.

Ayrıca cemaatle namaz kılmanın münferit olarak kılınan namazdan çok daha faziletli olduğunu bildiren hadîs-i şerîfler de vardır.

1) Müslim, Mesâcid: 415

2) Ahmed b. Hanbel, Müsned, hadis no:15490

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صَلَاةُ  
الْجَمَاعَةِ تَفْضُلُ عَلَى صَلَاةِ الْفَذِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً

İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayet olunmuştur ki, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

**“Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan yirmi yedi derece daha faziletlidir.”<sup>1</sup>**

Ezan sesini duyan Müslümanlara, ona icabet etmeleri bazı âlimlere göre sünnet bazılarına<sup>2</sup> göre vaciptir.<sup>3</sup> Ancak bu icabet camiye gitmek anlamında değil, müezzinin söyledikleri ezan kelimelerini tekrar etmek anlamındadır. Hatta hayye ale's-sala ve hayye ale'l-felâh dediğinde “la havle vela kuvvete illa billahi'l-Aliyyi'l-Azîm” demek ve sonunda vesile/ezan duasını okumak müstehab görülmüştür.

Namazı cemaatle kılmanın hükmüne gelince: Hadîs-i şerîflerden de anlaşıldığı gibi cemaatle namaz kılmanın önemi çok büyüktür. Hatta bir bölge bunu top yekûn terk edecek olsa onlarla savaşılr. Şeyhülislam Zekeriya el-Ensarî'nin beyanına göre Şafii mezhebinde en sıhhatli görüş; cemaatle namaz kılmanın erkeklere farz-ı kifaye olduğudur. Kadınların ise evlerinde kılmaları daha evladır.<sup>4</sup>

Hanbelî mezhebine göre; cemaatle namaz kılmak vacip yani özürlü olmayan her bir mükellef erkek üzerine farzdır. Fakat namazın sahih olması için gerekli bir şart değildir. Yani yalnız başına kılınan namaz sahihtir. Ancak farz olan cemaatle namazı yerine getirmediği için günahkâr olmuştur. Hatta bazı Hanbelîlere göre cami yakınsa namazı mutlaka camide cemaatle kılmalıdır. Sahih görülen görüşe göre kırdâ-çayırda en az iki kişi cemaat yapacak olsalar bu farz-ı yerine getirmiş olurlar.<sup>5</sup>

1) El-Buhârî, Ezan: 546; Ahmed b. Hanbel, Müsned, hadis no:5921.

2) El-Bahrû'r-Râik

3) *Abdulhayy el-Leknevi*, et-Ta'liku'l-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayet-i Muhammed

4) Minhâcu't-Tâlibîn

5) İbn Kudame, el-Muğnî; Şemsuddin Ebu'l-Ferec, Es-Şerhu'l-Kebîr.

Malikî mezhebine göre; namazı camilerde cemaatle kılmak sünnet-i müekkededir. Bazı Malikîler farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. Fakat el-Karâfî'nin de beyan ettiği gibi sahih olan müekked sünnet olduğudur.<sup>1</sup>

Hanefî mezhebine göre; cemaat, erkekler için sünnet-i müekkededir. **Ez-Zâhidî** şöyle der: “Âlimler, müekked sözülle vacip olduğunu kastetmişlerdir. Yalnız cuma ile bayram namazları müstesna. Onlar da cemaat şarttır. Terâvihde sünnet-i kifâye, Ramazanda vitir namazı için bir kavle göre müstehaptır. Zâhidî'nin sözü; “cemaat sünnet-i müekkededir” diyenlerle “vaciptir” diyenlerin sözlerini birleştirmek ve bu iki sözden maksadın bir olduğunu anlatmaktadır. Âlimlerin cemaati terk edenlere şiddetli tehdit bildiren haberlerle yaptıkları istidlâllerden de bu mana anlaşılmaktadır.

**En-Nehru'l-Fâik** isimli eserde: “Cemaat sünnet ve vaciptir. Zira sünnetle vacip olmuştur.” denilmiştir. Bu söz alimlerin “Vitr namazı sünnettir. Zira vitir namazının vücûbu sünnetle sabit olmuştur.” sözü gibidir.

Yine **en-Nehru'l-Fâik** sahibi İbn Nüceym diyor ki: “Ancak bu söze göre özürsüz olarak cemaati bir defa bırakmak tartışmasız günah sayılması gerekirdi. Hâlbuki bu, Irak ulemasının kavidir. Horasanlılara göre ise terk etmeyi âdet haline getirirse o zaman günahkâr olur. **El-Münye** şerhinde de şöyle denilmektedir: “Verilen hükümler vacip olduğunu gösteriyor. Zira cemaati özürsüz terk eden ta'zir olunur. Şahadeti kabul edilmez. Terk edeni görüp söylemeyen komşular günahkâr olur. Bu iki ayrı görüşün arasını bulmak şöyle mümkündür: Cemaati terk ettiğinden dolayı kişinin günahkâr sayılması, terkini âdet haline getirmesiyledir. Nitekim Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) in:

“**Namaza gelmezler**” sözünden de anlaşılan “gelmemeyi âdet edinirler” manasıdır. Diğer hadîs-i şerîfte:

“**Evlerinde kırlar**” buyrulmuştur. Bu da aynı manayı teyit eder.

1) Şihabuddin el-Karâfî, ez-Zahîre.

Binaenaleyh vacip olan çoğu zamanlarda cemaate gitmektir. Yoksa bütün namazlarını cemaatle kılması değildir. Evet, bütün namazlarını cemaatle kılan, şüphesiz büyük derece ve sevap elde eder. Fakat nadiren bazı namazlarında cemaate gidemeyen günahkâr olmaz. Vacibe yakın olan sünnet-i müekkede ise cemaate devamdır.”

Irak âlimlerinin: “cemaati bir defa terk eden günahkâr olur” sözü cemaate devamın farz-ı ayın olduğunu bildiren kavle göredir. Ulemamızdan bazıları cemaate devamın farz-ı ayın olduğunu söylemişlerdir. Nitekim ez-Zeylâî de böyle demiştir. Yahut cemaate devamın farz-ı kifâye olduğunu bildiren kavle göredir. Nitekim bunu da **Kınye** sahibi et-Tahâvî (ö.321 ) ile Kerhî’ (ö.340 ) (Allah onlara rahmet etsin)’den böyle nakletmiştir. Bu takdirde cemaatle namazı özürsüz bir defa terk eden herkes günahkâr olacaktır.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki sebepsiz olarak cemaatle namaz terk edilmemelidir. İhtiyat bu tür ihtilaflardan uzak kalmayı ve namazı cemaatle kılmayı gerektirir. Rabbimiz muvaffak etsin.

### 534-SUÂL:

#### CEMAATLE NAMAZ KILINMIŞ BİR CÂMÎDE İKİNCİ BİR CEMAAT YAPIP NAMAZ KILMAKTA BİR BEİS VAR MIDIR?

**Cevap:** Hanefi mezhebinin aslını oluşturan **Kitabu’l-Asl** isimli eserde şöyle mezkûrdur: Ebu Süleyman el-Cüzecânî, İmam Muhammed’e (Allah onlara rahmet etsin) sorar: Ne dersin; bir grup insan cemaati kaçırdıktan sonra ezan ve kamet okunmuş ve namaz cemaatle kılınmış bir mescide girecek olsalar namazlarını ezan ve kamet okuyup cemaatle kılabilirler mi?

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) şöyle cevap verir: Onların böyle yapmalarını kerih görürüm. Belki yapmaları gereken cemaatsiz teker teker kendi başlarına ezansız ve kametsiz namazlarını kılmalarıdır. Zira daha önce okunan ezan ve getirilen kâmet onlar adına da geçerli olur.



Ebu Süleyman el-Cüzecânî tekrar sorar: Peki buna rağmen ezan okuyup kamet getirdikten sonra cemaatle namaz kılacak olsalar ne olur?

İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin): Namazları tamdır (sahihtir). Fakat böyle yapmamaları daha güzeldir.

Ebu Süleyman el-Cüzecânî yine sorar: Peki; mescit, Müslümanlara ait yol üzerinde olsa ve bir grup yolcu (müsafır) ezan ve kamet okuyup orada cemaatle namazı kıldıktan sonra ikinci grup yolcu gelip tekrar ezan ve kamet okuyup cemaatle namaz kılabilirler mi?

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin): “Bunda bir beis yoktur” der.

Ebu Süleyman el-Cüzecânî: “Neden?” diye sorunca, İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin): “Zira o mescitte ahalisi kılmamıştır. Bilakis yolcular kılmıştır. Ben, ezan ve kamet getirip ikinci cemaat yapmayı, ancak o mescidin ahalisi orada kılmış olduğu zaman kerih görürüm” der.

Ebu Süleyman el-Cüzecânî yine sorar: Peki bu yol mescidinde önce bir grup yolcu kıldıktan sonra ahalisi ezan ve kamet okuyup cemaatle namazı kılsalar sonra da başka bir grup yolcu gelse ezan ve kamet okuyup tekrar cemaat yapabilirler mi?

İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin): Hayır; bunu onlar adına kerih görürüm. Zira o mescidin ahalisi orada cemaatle kılmışlardır.<sup>1</sup>

**Tuhfetu'l-Fukahâ** isimli eserinde Alaüddin es-Semerkandî (ö. 539) şöyle der: **Zahiru'r-Rivâye**'de zikredilmiştir ki; kişi evinde namazı tek başına cemaatsiz kılacağı zaman, ezan okumadan ve kamet getirmeden kılması caiz olur. Zira o mahallin camiinde okunan ezan ve kamet bu kişi adına da geçerli olur. Fakat buna rağmen ezan okuyup kamet getirmesi daha güzeldir. Ancak yolcu olan kişiler cemaatle namazlarını kılacakları zaman en faziletlisi ezan ve kamet getirerek kılmalarıdır. Buna rağmen kamet getirip ezan okumayacak olsalar caiz olur.

1) Ebu Abdullah Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

Fakat şehirde olanlar (yolcu olmayanlar) hakkında aynı ruhsat söz konusu değildir. Zira ezan okumayı terk edip sadece kamet getirerek namazlarını cemaatle kılacak olsalar bu, onlar adına mekruh olur. Zira yolcular hakkında ruhsat sebebi bulunurken yolcu olmayanların böyle bir ruhsatları yoktur.<sup>1</sup> Buna rağmen İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) **el-Asâr** isimli eserinde şöyle der: Ezanın duyulduğu mahalde sırf kamet getirerek namazlarını kılacak olsalar bunda bir beis yoktur.<sup>2</sup>

Cemaatsiz namazını kılan yolcu kişinin ezanı terk edip kametle ıktifa etmesi caizdir. Fakat kameti dahi terk edecek olsa mekruh olur. Yolcu olmayan kişi, namazını cemaatsiz tek başına kılacağı zaman ezan ve kametsiz kılabilir. Zira o mahallin mescidinde okunan ezan ve kamet yolcu olmayanlar hakkında geçerli olur. Yolcular hakkında geçerli olmaz.

Bir mescitte ezan okunup kamet getirilerek cemaatle namaz kılındıktan sonra ikinci bir cemaat ezan okuyup kamet getirerek namaz kılabilirler mi?

Bunun için bakılır; şayet o mescidin malum bir cemaati var ve onların tamamı veya bir kısmı o mescitte ezan ve kametle namaz kılmışlarsa ikinci cemaatin orada ezan ve kamet getirerek cemaat yapması mekruhtur.

Fakat o mescidin ahalisinden başkası orada ezan ve kametle kılmış olsa ikinci cemaat ezan ve kamet getirerek namazlarını cemaatle orada kılabilirler.

Şafiî mezhebine göre ezan ve kametin tekrarında bir beis söz konusu değildir.

Esasen bu mesele bir diğer meseleye binaendir. Şöyle ki: bir mescitte aynı namaz iki kez cemaatle kılınabilir mi?

Cemaatin tekrar edilmesinin mekruh olduğu her yerde ezanın tekrarı da mekruhtur. Cemaatin tekrar edilmesinin mekruh olmadığı

1) Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetü'l-Fukahâ

2) Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Âsâr

yerde, ezanın tekrarı da mekruh değildir. Zira ezan ve kamet cemaatle kılınacak namazın sünnetlerindendirler.

Şafî mezhebine göre ikinci bir cemaat kurup namaz kılmak her türlü caizdir. Şafî Mezhebinden bu rivayeti İbn Abidin mutlak olarak yapmıştır. Şafii mezhebinde bazı müteahhir âlimlerin rivayeti de budur. Fakat İmam Şâfî'nin **el-Umm** isimli eserine müracaat ettiğimizde meselenin onlarda da Hanefiler gibi mütekaddim âlimler ve bizzat mezhep kurucusu İmam eş-Şâfî tarafından kerih görüldüğü, ikinci bir cemaati yapmanın doğru olmadığı açıkça ifade edilmiştir.

İmam eş-Şafî **el-Umm** adlı eserinde şöyle der:

Görevli imamı var olan bir mescitte namaz cemaatle kılınıp bir kişi veya birden çok kişi cemaati kaçırarak olurlarsa cemaat yapmadan tek başlarında kılarlar. Cemaat yaparak kılmaları bana güzel gelmiyor. Fakat buna rağmen cemaat yaparak kılmaları sahihtir. Ama ben bunu, onlar adına kerih görürüm. Zira bu, bizden önce eslafımızın yaptığı bir şey değildir. Hatta eslafımızdan bazıları bu işi yapmayı kınamıştır. Bu dediğim imamı ve müezzini olan camiler içindir. Yol mescitleri böyle değildir.<sup>1</sup>

Ebu'n-Nasr el-Akt'â Ahmed b. Muhammed hocası İmam el-Kudûrî'nin meşhur metni üzerine yapmış olduğu şerhte bu konuya dair şöyle demiştir: Ezan okunup cemaatle vaktin farzının eda edildiği bir mescitte daha sonra başkaları tekrar ezan okuyup vaktin farzını cemaatle eda etmeleri caiz değildir. Ancak namazlarını tek başlarına kılabilirler. Şayet ezan okunup namazın eda edildiği mescit yol üzerinde bulunan bir mescitse orada cemaatle kılınan namazdan sonra başkalarının tekrar ezan okuyup yeniden cemaat yapmalarında bir beis yoktur.

Bu konuya delil olarak Halid el-Hazza'nın Abdurrahman b. Ebi Leyla'dan onunda Peygamber Efendimiz (Allahın selamı onun üzerine olsun)'den rivayet ettiği şu hadîs-i şerîftir:

1) El-Umm, İmam Şâfî 2/241

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ  
وَسَلَّمَ أَقْبَلَ مِنْ نَوَاحِي الْمَدِينَةِ يُرِيدُ الصَّلَاةَ فَوَجَدَ النَّاسَ قَدْ صَلُّوا  
فَمَالَ إِلَى مَنْزِلِهِ فَجَمَعَ أَهْلَهُ فَصَلَّى بِهِمْ

Abdurrahman bin Ebibekre den o da babasından şöyle rivayet etmiştir:

**Rasulullah** (Allahın selamı Onun üzerine olsun) namaz kılmak için Medine mahallelerine doğru yöneldiğinde insanları namazlarını kılmış olarak buldu. Daha sonra evine yönelip ailesini toplayıp onlara namazı kıldırıldı.<sup>1</sup>

Şayet cemaati tekrarlamak caiz olsaydı kesinlikle bunu yapardı. Ayrıca görevli imamı ve müezzini bulunan bir mescitte başkalarının cemaat yapmaları imamın o mescide olan hususiyetini düşürmek anlamına gelir. Bundan dolayı başkalarının cemaat yapması caiz olmaz.<sup>2</sup>

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)<sup>3</sup>den rivayet olunmuştur ki:

Cemaatin aynı mescitte tekrarının mekruh olması; birbirlerini çağırarak ve mihrapta kılmaları şartıyladır. Bu yüzden mescidin bir köşesinde birbirlerini çağırma olmadan iki üç kişinin cemaatle namaz kılmasında bir beis yoktur.

Belirli ahalisi bulunan bir mescitte daha önce başkaları gelip (yolcular gibi) ezan okuyup namaz kılacak olsalar, o mescidin ahalisinin orada namazı cemaatle kılmalarında bir sakınca olmayacağına icma

1) El-Mucem'ul-Evsad

2) Getirilen hadisin senedindeki ravilerin sika olduğunu söyleyenler olduğu gibi bu hadis ile ihticac caiz değildir diyenler ve bazı ricalini cerh edenler de olmuştur. Ayrıca Rasulullah'ın (Allahın selamı onun üzerine olsun) namaz kılmak için evine dönmesi başka sebepten de olabilir. Fukahadan bazıları imamın mihrabına geçilmediği sürece ikinci cemaatin yapılmasında bir beis olmadığını söylemişlerdir. Zira görevli olarak ona tahsis edilmiş mihrapta başkalarının cemaat yapması görevlinin kim olduğunu bilmeyenler açısından fitne meydana çıkmasına sebep olabilir. Allah en doğruyu bilendir.

söz konusudur.<sup>1</sup> **Tuhfetu'l-Fukahâ**'dan yaptığımız bu nakil az farklılıklarla aynen diğer muteber kitaplarda da mevcuttur.

Burada iki asıl rivayet söz konusudur.

1. **Zahiru'r-Rivâye:** Ahalisinin ezan okuyup kamet getirerek cemaatle namazı kıldıkları bir mescitte ikinci bir cemaat yapmak mekruhtur. İki önemli illet söz konusudur.

**Birincisi;** cemaatin sünneti olan ezan ve kamet terk edilmek zorundadır. Zira bir camide ikinci ezan mutlak manada mekruhtur.

**İkincisi;** ikinci bir cemaat yapılabileceğini bilen halkın, rehavete uğrayıp birinci cemaate gitmeme ihtimali söz konusudur. Bu da cemaati azaltmaya götürecektir. Cemaati azaltmaya götüren her türlü eylem mekruhtur. **Zahiru'r-Rivâye**'nin bu görüşüne delil olarak es-Serahsî (ö. 493) şu hadîs-i şerif'i zikretmiştir:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) Abdurrahman b. Avf'ı (Allah ondan razı olsun) yerine bırakıp Ensar'ın arasında çıkan bir olayda sulh yapmak için çıkmış ve namaz kılındıktan sonra geri dönmüştü. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) evine girip ailesini topladı, onlara ezan okuyarak ve kamet getirerek cemaatle namaz kıldırdı. Camide ikinci cemaat caiz olsaydı Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bunun faziletini bildiği halde evine gidip cemaat yapmazdı.

Ayrıca Sahabe-i Kiramın cemaatle namaz kılınmış mescide girdiklerinde cemaat yapmayı terk edip tek başlarına kıldıklarına dair birçok rivayet vardır. İbn Ebî Şeybe, cemaatle namaz kılınmış bir camide ikinci cemaat yapmanın caiz olduğuna dair bir bab açmış ardından mekruh olduğunu söyleyenlerin kavillerini toplayan bir bab zikretmiştir. Bunlardan birinde;

عَنِ الْحَسَنِ قَالَ: كَانَ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا دَخَلُوا  
الْمَسْجِدَ وَقَدْ صَلَّى فِيهِ صَلَّوْا فَرَادَى.

1) Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ

**El-Hasanu'l-Basrî** (Allah ona rahmet etsin)'den şöyle dediği rivayet olunmuştur: **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in **ashabı cemaatle namaz kılınmış bir mescide girdikleri zaman teker teker (cemaat yapmadan) namazlarını kılarlardı.**<sup>1</sup>

**2. Nadiru'r-Rivaye:** Ahalisinin ezan okuyup kamet getirerek cemaatle namazı kıldıkları bir mescitte ikinci bir cemaat yapmak, iki üç kişi olduklarında ve mescidin bir köşesinde kıldıklarında mekruh değildir. Bu, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göredir. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'den Nadiru'r-Rivaye'de farklı bir görüş nakledilmemiştir. Bu görüşün dayandığı delil ise Ebu Davut'un rivayet ettiği şu hadîs-i şeriftir.

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبْصَرَ رَجُلًا يُصَلِّي وَحْدَهُ فَقَالَ أَلَا رَجُلٌ يَتَصَدَّقُ عَلَى هَذَا فَيُصَلِّي مَعَهُ

**Ebu Said el-Hudrî** (Allah onlardan razı olsun)'den rivayet olunmuştur ki, **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **yalnız başına namaz kılan birisini görünce şöyle buyurdular: Bu adama tasadduk edecek birisi yok mu ki onunla birlikte namaz kılsın (cemaat yapsın)**<sup>2</sup>

Şafiî mezhebinden müteahhir bazılarına göre bu hadis mescitte az olsun çok olsun ikinci üçüncü cemaati yapmanın mekruh olmadığına aksine fazilet olduğunun delilidir. Fakat Şafiî mezhebinin kurucusu İmam Şâfiî ve mütekaddim diğer alimlere, Hanefî mezhebinde İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre bu hadîs-i şerîf ikinci cemaatin iki üç kişi olduğunda caiz olacağının delilidir.

**Ezcümle:** Hanefî mezhebinde mütekaddim âlimlere göre;

**Nadiru'r-Rivaye**'de; iki üç kişilik cemaate ruhsat verilmesi **Zahiru'r-Rivâye**'yenin mutlak ifadesine muarızdır. Buna rağmen her iki rivayeti amel ettirerek cem etmek mümkündür. Öyleyse ikinci

1) İbn Ebî Şeybe, el-Musannef: 8817

2) Ebu Dâvut, es-Salât, babun fi'l-cem' fi'l-mescidi merreteyn hadis no:574

cemaate katılanlar çok olduğunda veya “gel cemaat yapalım” şeklinde çağrı olduğunda veya da mihrapta önceki cemaatin kıldığı yerde kıldığında mekruhtur.

Müteahhir âlimler ise meseleyi biraz daha farklı zemine kaydırmış Şafiî mezhebinin müteahhir görüşüyle Hanefî mezhebinin arasını bulmaya çalışmışlar ve özet olarak şöyle demişlerdir:

**Zahiru’r-Rivâye’ye** göre yukarda anlatıldığı gibidir. Fakat İmam Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*’dan yapılan rivayete göre; ikinci cemaat, birinci cemaatin şeklinde olmazsa mekruh olmaz. Fakat birinci cemaatin şeklinde olursa mekruh olur. Sahih olan da budur. Mihraptan çekilmekle yani farklı bir yere gitmekle birinci cemaatin şekli değişmiş olur.<sup>1</sup> **El-Bezzâziye’de** de böyledir. **Et-Tatarhâniye’de el-Valvaliciyye’den** naklen: “Biz bununla amel ederiz.” denilmiştir.

**Netice olarak şöyle diyebiliriz:** Bu tür ihtilaflara düşmemek için namazı vaktinde ilk cemaatle birlikte kılmak gerekir. Cemaatin sayısını azaltmaya götürecek hal ve davranışlardan imkânın elverdiği ölçüde sakınmak gerekir. Buna rağmen cemaatle namaz kaçırılırsa şayet iki üç kişi iseler mescidin bir köşesinde ezan ve kametsiz cemaat yapar, kılarlar. Fazla olurlarsa mescitten başka bir yerde cemaat yapma imkânı varsa orada ezan okuyup kamet getirerek cemaat yapar, kılarlar. Mescitte kılmaları gerekirse cemaatsiz tek başlarına kılarlar.

Allah *(Celle Celâluhü)* daha iyi bilir.

### 535-SUÂL:

### CEMAATE GİTMEMEYİ MÜBAH KILAN ÖZÜRLER NELERDİR?

**Cevap:** Önceki suallerin cevabında zikretmiştik; özürsüz olarak cemaate katılmamayı adet edinen kişi en sıhhatli görüşe göre günahkâr olur. Fakat kişi her durumda cemaate katılma imkânı bulamayabilir.

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu’l-Muhtâr

Bu yüzden fakihler, kişinin cemaate katılmamayı mubah kılan özürlerin ekserisini zikretmişlerdir. Bu özürler birazda kişinin, zamanın ve şartların durumlarına göre farklılık arz eder. Bu yüzden âlimler genel ve ortak özürlerden bahsetmişlerdir. Bunları sayacak olursak;

1. Teyemmümü mubah kılan hastalıklar.
2. El ve ayaklarının yürüyemeyecek şekilde kesik olmaları.
3. Felç olması, yani gerçekten cemaate gidemeyecek şekilde rahatsız olması. Bu, şiddetli baş ağrısıyla da olabilir.
4. Şiddetli yağmur.
5. Çamur.
6. Şiddetli soğuk.
7. Aşırı karanlık.
8. Parası olmayanın yani fakirin alacaklıdan kaçması da özürdür. Fakir değilse ödemediği için zâlim olur.
9. Kör olmak.
10. Büyük veya küçük abdest sıkıştırması.
11. Hastaya bakmak.
12. Aç olup sevdiği yemeğin tam ezan okunduğunda hazır bulunması ve emsali.

Görüldüğü gibi bazı durumlar, cemaate katılmamayı mubah kılmaktadır. Fakihler buna, fıkıh dersi yapmayı ve benzerlerini de ilave etmişlerdir.

Günümüzde izin verilmeyen işçilerin durumu da böyledir. Zira her istediği zaman cemaate katılmaya izin verecek işveren bulmak her daim mümkün olmayabilir. Yine yolcu olmak, düşmandan korkmak, mühim bir vazife ile meşgul olmak mesela birisini hastaneye yetiştirmek gibi durumlar ve kişilerin hallerinde onları Şer'an muteber sayılacak zorluklara sokacak haller cemaate katılmamalarını mubah kılacak hallerden sayılırlar. Bu gibi olmayan hallerde erkeklerin mutlaka cemaate katılmaları gerekir. Aksi halde süreklilik arz eden



cemaatsiz namazlarından dolayı günahkâr olacağı gibi İslam'ın vahdetine zarar vermiş olacak ve cemaatin azalmasına sebep olacaktır.

### 536-SUÂL:

#### KENDİ MAHALLESİNİN MESCİDİNDE CEMAATLE NAMAZI KAÇIRAN KİŞİ BAŞKA MAHALLENİN MESCİDİNDEKİ CEMAATE YETİŞMELİ MİDİR?

**Cevap:** Cemaati kaçırın kimsenin başka bir mescitte cemaat araması menduptur. Mescit mescit dolaşarak cemaat araması vacip değildir. Bu hususta ulemamız arasında ihtilâf yoktur. Cemaat için başka mescide giderse iyi olur. Ama mahallesinin mescidinde yalnız başına kılsa bu da iyidir.

Kendi mahallesinde cemaati kaçırın kişi için el-Kudûrî (ö. 428): Ev halkını toplayarak namazı onlara kıldıracağını ve bununla cemaat sevabını kazanacağını söylemiştir. *Fethu'l-Kadir*'de dahi böyle denilmiştir. Es-Şurunbulâlî buna itiraz etmiş; bunun cemaatin vücûbuna aykırı olduğunu söylemiştir. Halebî'de ona cevap vererek şunları söylemiştir: "Cemaatin vacip<sup>1</sup> olması zorluk olmadığı zamandır. Uzak yerlerde cemaat aramakta ise âşık bir zorluk vardır."<sup>2</sup>

Ulemânın beyanına göre bir mescidin müezzini veya imamı bulunur fakat mescide kimse gelmezse müezzin veya imam ezan okuyup kâmet getirir ve namazı yalnız başına kılar. Böyle yapması başka mescide gitmesinden daha faziletlidir.<sup>3</sup>

### 537-SUÂL:

#### FASIK VEYA KÂFİR BİR KİMSENİN ARKASINDA NAMAZ KILMAKTA BİR BEİS VAR MIDIR?

1) Cemaatin vacip olup- olmadığına dair görüş geride geçmiştir. Burada vacip olduğunu takdir eden âlimlere göre de uzak mescitlerde cemaat aranmayacağından bahsedilmektedir.

2) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

3) A.g.e

**Cevap:** Fasık; günah işleyen, ilahi emirlerin dışına çıkan kimse demektir. Namaz gibi önemli ve ulvi bir ibadetin önderliğini fasık birisine vermek esasen güzel bir iş olmayacağı herkesin malumu olsa gerektir. Buna rağmen mezhep imamları konuyla ilgili farklı görüşler belirtmişlerdir. Öncelikle bu hususta varit olmuş birkaç hadîs-i şerifi zikrederim.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى مَنْبَرِهِ يَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ (...) أَلَا وَلَا تُؤْمِنَنَّ امْرَأَةً رَجُلًا، أَلَا وَلَا يُؤْمِنَنَّ أَعْرَابِيٌّ مُهَاجِرًا أَلَا وَلَا يُؤْمِنَنَّ فَاجِرٌ مُؤْمِنًا إِلَّا أَنْ يَقْهَرَهُ بِسُلْطَانٍ يَخَافُ سَيْفَهُ وَسَوْطَهُ

Câbir b. Abdullah (Allah onlardan razı olsun) rivayet ediyor. Diyor ki: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'i dinledim. Minberdeydi şöyle diyordu: *Ey insanlar! ...() bilmiş olunuz ki; hiçbir kadın, hiçbir erkeğe imam olmasın. Yine bilmiş olunuz ki hiçbir bedevî (Kur'an okumasını bilmeyen cahil) hiçbir muhacire imam olmasın. Hiçbir fasık, mü'mine imam olmasın. Ancak sultan zor kullanır, Mü'min de onun kılıç ve kırbacından (copundan) korkarsa müstesna.* (o zaman fasık ve facirin imam olmasına ses çıkarmaz ve arkasında kılar)<sup>1</sup>

Yine zayıf bir isnatla İmam Beyheki'nin *es-Sünen*'inde rivayet edilen bir hadîs-i şerif'te

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اجْعَلُوا أَيْمَتَكُمْ خِيَارَكُمْ فَإِنَّهُمْ وَقَدْ كُنْتُمْ فِيمَا بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ رَبِّكُمْ

İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayet olunmuştur ki, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

1) İbn Mâce, İkametü's-Salât, babun fi farzi'l-cum'a hadis no:1081

İmamlarınızı hayırlı kimselerden seçin. Çünkü imamlar (bir bakıma) sizinle Rabbiniz arasında temsilcileriniz (elçileriniz)dir.<sup>1</sup>

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْجِهَادُ وَاجِبٌ عَلَيْكُمْ مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ أَوْ الصَّلَاةُ وَاجِبَةٌ عَلَيْكُمْ خَلْفَ كُلِّ مُسْلِمٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ وَإِنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ وَالصَّلَاةُ وَاجِبَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ بَرٍّ أَوْ فَاجِرٍ أَوْ فَاجِرٍ وَإِنْ عَمِلَ الْكَبَائِرَ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun), Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

Fasık ya da iyilik sahibi nasıl bir emir (lider, hükümdar, hali-fe) olursa olsun onunla birlikte cihada katılmanız size vaciptir. Fasık ya da iyilik sahibi her bir Müslüman'ın arkasında namaz kılmanız da size vaciptir. Velev ki imam olacak kişi büyük günah işlesin. Büyük günah işleyecek olsa da fasık ya da iyilik sahibi her bir Müslüman'a namaz vaciptir.<sup>2</sup>

*Kitabu'l-Asl*'da; İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) fasığın imametini sahih görmüş fakat başkasının imam olmasını daha güzel bulmuştur. Böylece fasık kimsenin imam olmasını kerih görmüştür.<sup>3</sup>

Fâsığı imamlığa geçirmenin mekruh oluşunu ulema, dini vazifelerine ehemmiyet vermemekle illettirmişti. Bir de onu imam yapmak ona tazimde bulunmak demektir. Hâlbuki fasık bir kimseye tazim etmek şöyle dursun, cemaatin onu ciddiye almamaları Şer'an vaciptir. Ayrıca fasık kişinin onlara abdestsiz namaz kıldırmadığından kimse emin olamaz. Binaenaleyh fâsık bid'atçı gibidir. İmamlığı herhalde mekruhtur. Hatta *el-Münve* şerhinde Halebî onu imam yapmanın keraheti tahrimiye ile mekruh olduğunu tercih etmiştir.

1) İmam Beyheki', es-Sünenü'l-Kübrâ: 7335.

2) Ebû Davud, el-cihâd: 5352.

3) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

Halebî: Bunun içindir ki İmam Malik (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre fasığın arkasında namaz kılmak asla caiz olmaz. Bu görüş, İmam Ahmed (*Allah ondan razı olsun*)'den de bir rivayettir, diyor.

Bidati sebebiyle kâfir sayılmayan bidat sahibinin imamlığı da böyledir. Yani mekruhtur.<sup>1</sup>

Kâfir kişinin imam olması caiz olmadığı gibi onun arkasında kılınacak namaz da sahih olmaz.

### 538-SUÂL:

#### İMAM OLMAYA LAYIK BİRDEN ÇOK KİŞİ BULUNDUĞUNDA HANGİSİ İMAM OLMALIDIR?

**Cevap:** Cemaatle namaz kılınacak bir yerde imamlığa geçirilecek şahıs hatta maaşlı olarak bir mescitte imam tayin edilecek şahıs, imamete en lâyık kimse olmalıdır. Zira imam, ordu kumandanı mesabesinde; arkasında olan topluluğun birliğini, beraberliğini ve huzurunu temin edecektir. İmamete layık olmayan veya cemaatin bazılarının razı olup bazılarının töhmet edeceği kişinin imameti, bu tür maslahatları sağlayamayacaktır. Bu yüzden âlimler böylesi durumların yaşanması söz konusu yerlerde imamete en lâyık olanın hangi vasıfları taşıması gerektiğinden söz açmışlardır.

Bu mesele bazı kitaplarda çok uzatılmış hatta denilmemesi bahsedilmemesi gereken şeylerden bahis açılmıştır. Tabii ki cemaatin arasına girecek olası bir ikiliği kaldırmak gerekir. Fakat bunu kaldırmayı sağlayacak önemli şeylerde eşit iki kişi bulunursa ve biri diğerine vasıflarında tercih edilemeyecekse aralarında kura çekilir. Böylece imamın tespit edilmiş olacağı gibi aradaki çekişme de son bulmuş olacaktır. Bu yüzden imamete en lâyık olan kişinin vasıflarını olası farklı sesler getirecek vasıflara kadar taşımamalıdır. Şimdi bu vasıfları kısaca zikrederim.

1) Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr; İbrahim el-Halebî, Şerhu Munyeti'l-Musallî/Haleb-i Sağır

Öncelikle şunun bilinmesi gerekir ki, imam olacak her bir kişide aranan belli evsaf vardır. Bunlar bulunmadığında kişinin imameti caiz olmaz. Bunlar;

1. Müslüman olması
2. Erkek olması
3. Buluğa ermiş olması
4. Akıllı olması

5. İmamlık yapabilecek kadar Kuran-ı Kerim'i ezber ve düzgün okuması

6. Necasetten taharet gibi namazının sahih olması için gerekli tüm şartları bulundurması.

7. Özür sahibi olmaması, ima ile kılmaması gibi cemaatinin halinden düşük olmaması.

Bu şartlar bulunduktan sonra ayrıca imameti mekruh olan kişilerden olmamalıdır. Mesela fasık ya da kör olan kişinin, böyle olmayan kişinin bulunması durumunda imameti mekruh olur. Hatta daha iyi bilgili bir fasıktansa daha az bilgili bir adilin imameti daha evladır. Namazın şart, âdâp ve sünnetlerine riayet ettikleri ve bütün bu vasıf ve şartlarda eşit oldukları var sayılacak olursa imamete en layık kişide aranması gereken şartlar öncelik sırasına göre şöyledir.

1. Esasen imamlık bir nevi idari önderlik anlamındaydı. Bu yüzden erkân-ı devletten şartlarını bulunduran ve güzel okuyan kişiler olduğunda onların kıldirmaları evla görünürdü. Mesela Halife, Şeyhu'l-İslam, Vali gibi. Bunlar yoksa camide vazifeliler, evde ev sahiplerinin kıldirmaları önceliklidir. Tabî ki cahil veya güzel okuyamayan olmamalıdır.

Böyle bir durum söz konusu değilse imamete en layık vasıfların başında ilim ve kıraat gelmektedir. **Kitabu'l-Asl**'da Ebu Süleyman el-Cüzecânî, İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e sorar: Kavimden kimin imam olmasını seversin?

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*): “Allah’ın kitabını en güzel okuyan ve sünneti en iyi bilen kişi” der.<sup>1</sup>

Es- Serahsî: İkisi de Allah’ın kitabını güzel okuyacak olursa sünneti daha güzel bilen öne geçer der. İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’a göre daha güzel okuyan öne geçmelidir. Nitekim hadîs-i şerif’te de böyledir. Daha sonraki âlimlerden İmam el-Merğînânî (ö.593), **el-Hidâye** isimli esrinde şöyle der: Biz deriz ki: Kıraat, bir rûkûn için ihtiyaç duyulan şeydir. İlim ise bütün rûkûnlar için lazımdır. Önceleri en iyi okuyan takdim edilirdi. Zira kıraat ilmini bilen zaten namazla ilgili meseleleri de bilirdi. Fakat zamanımızda böyle değil. Bu yüzden biz en iyi bileni takdim ettik.<sup>2</sup>

Öyleyse namazla ilgili hükümleri en iyi bilen kişi diğerlerinden evladır. Hatta bazı âlimler namazın sünnet ve edeplerinin de buraya dâhil olduğunu söylemişlerdir. Şu şartla ki görünür kötülüklerden sakınması lazımdır. Aksi halde fasık konumunda değerlendirilecektir.

**El-Kâfi** ve diğerlerinin ibareleri şöyledir: Sünneti en iyi bilen imamlık için en evlâ olanıdır. Şu kadar var ki din hususunda kendisine dil uzatılanlardan olmamalı. Çünkü insanlar böylelerine uymaya rağbet göstermezler.

2. İlimde eşit olurlarsa daha güzel okuyan takdim edilir.

3. Daha takva olan.

4. Daha yaşlı olan. Bazı âlimler yaşça büyük olmaktan kasıt; daha önce İslam’ı kabul etmek olduğunu savunmuşlardır.

5. Ahlakça daha düzgün olan.

6. Sesi düzgün olan, elbisesi temiz ve düzgün olan.

7. Fiziki olarak insanları hoşnut edecek güzelliğe sahip olan.

8. İnsanlar arasında daha itibarlı olan.

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

2) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, El-Hidâye

9. Bütün bunlarda eşit oldukları iddia edilir ve anlaşmazlık çıkarsa bu kişiler arasında kura çekilerek imam belirlenir.<sup>1</sup>

### 539-SUÂL:

#### NAMAZDA KİMİN KİME UYMASI CAİZ DEĞİLDİR?

**Cevap:** Bu hususta esas alınan namaz kılma ve kıldırma açısından hali yüksek olanın, daha düşük olana uymasının sahih olmadığıdır. Bir de farklı nedenlerden dolayı özürlü olan kişilerin birbirlerine imam olamayacağıdır. Buna göre;

1. Erkeğin, kadına uyması sahih değildir.
2. Yetişkinin, çocuğa uyması sahih değildir.
3. Akıllı olan kişinin, bunak olan kişiye uyması sahih değildir.

4. Kuran-ı Kerim'i okuyabilenin, okumasını bilmeyen yani Kur'an'dan bir âyet ezber eden kimsenin hiç bir âyet ezber etmemiş kişiye uyması sahih değildir. Burada ki "Hiç bir âyet ezber etmemiş" ifadesi bütün Kur'an'ı yahut ekserisini ezber bilen fakat manayı bozacak şekilde yanlış okuyan kimseye de şamildir.

5. Kur'an'dan hiçbir âyet ezber etmemiş kimsenin (ümme), dilsiz olana uyması sahih değildir. Zira ümme tahrimye/iftitah tekbirine muktedirdir. Dilsiz ise buna muktedir değildir. Öyleyse her ikisi de imamet hususunda farklı özörlere sahiptirler. Fakat İbn Abidin; **Reddu'l-Muhtar** isimli eserinde şöyle der:

Ümme olan kimse dilsiz uymaz. Ama dilsiz dilsiz yahut ümme, ümme uyar. Bunu Ebu's-Süûd'dan naklen et-Tahtavî söylemiştir. Aksi durumda ise iktida sahihtir. Yani dilsiz olan kişi, ümme olana uyar. Zira ümmenin tahrimye muktedir olması hâlinin dilsizden daha kuvvetli olduğuna delildir. Bu yüzden dilsizin ona uyması sahih, aksi sahih görülmemiştir.<sup>2</sup>

1) Abdullah b. Mahmûd el-Mavsili, el-İhtiyâr; Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtar

2) Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtar

6. Avret yerleri örtülü olan kişinin, avret yerlerini örtecek elbise bulamayana uyması sahih değildir.

Çıplak, diğer bir çıplak kimseye imam olabilir. Bu yüzden çıplak bir kimse, bir çıplak ile iki giyinik olana imam olacak olsa imamın ve onun gibi çıplak olanın namazları ittifakla sahihtir. Giyinik olanların namazları ise sahih değildir.

7. İma ile kılmayanın, îma ile kılana uyması sahih değildir.

8. Oturarak îma eden kişinin, yan veya sırt üstü yatarak ima ile namazını kılan kişiye uyması sahih değildir.

9. Abdesti tam olan kişinin, abdestinde özürlü olan kişiye uyması sahih değildir.

10. Farklı nedenlerden ötürü özürlü olan kişilerden birinin diğerine uyması sahih değildir. Fakat ikisi de aynı nedenden ötürü özürlü olmuşlarsa biri diğerine imam olabilir.

11. Farz namaz kılanın, nafil namaz kılana uyması sahih değildir. Bunun aksine nafil kılanın, farz kılana uyması sahihtir.

12. Farklı farz kılan iki kişiden birinin, diğerine uyması sahih değildir.

13. Namaz kılmayı nezreden iki kişiden birinin, diğerine uyması sahih değildir. Ancak önce biri namazı nezreder sonra diğeri evvelkinin nezrettiği namaza katılmayı nezrederse müstesna.

14. Namaz kılmayı nezreden kişinin, namaz kılmaya yemin eden kişiye uyması sahih değildir. Zira nezredilen namaz, yemin edilen namazdan daha kuvvetlidir. Ancak bunun aksine namaz kılmaya yemin eden kişinin, namaz kılmayı nezreden kişiye uyması sahihtir. Keza namaz kılmaya yemin eden iki kişiden birinin diğerine uyması sahihtir.

15. Tavaf namazı kılan iki kişiden birinin diğerine uyması sahih değildir. Tıpkı nezreden iki kişi gibi.



16. Aynı farz namazı kılan iki kişiden her biri diğerine uymaya niyet ederse sahih olmaz. Fakat her biri diğerine imam olup namaz kıldırma niyet edecek olsa namazları cemaatsiz olarak sahih olur. <sup>1</sup>

Bu şekillerde birbirlerine uymaları sahih olmayacağı gibi kıldıkları namaz da sahih olmaz. Fakat öğle namazının son sünnetini kılan kimsenin, ilk sünnetini kılana uyması caizdir. Keza yatsının sünnetini kılacak olan kimsenin teravih kılan cemaate katılması caizdir. Ayaklarını yıkayarak abdest almış kişinin, ayaklarını mesh ederek abdest almış kişiye uyması caizdir. Keza abdestli kimsenin, teyemmümlü kişiye, ayakta kılanın oturarak (secdesini yerde yapan) kılan kişiye uyması caizdir. Bu son iki şıkta İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) aykırı görüştedir. Keza ayakta olan kişinin, yine ayakta kılan kambura -kamburluğu rükû haddine varsın varmasın- uyması caizdir.

#### 540-SUÂL:

#### KADININ İMAMETİ CAİZ OLUR MU?

**Cevap:** Kadının erkeklere imam olmasını caiz gören olmamıştır. Fakat kadının diğer kadınlara cemaatle namaz kıldırması sahihtir. Ancak tahrimen mekruhtur. Yapmaması iyidir. Kıldırabilir miyim diye fetva isteyenlere kıldıramazsın demek lazımdır. Buna rağmen kadınlar kerahet işleyip kendi aralarında cemaatle namaz kılacak ol-salar imam olacak kadın öne geçmeyip diğer cemaat olan kadınların ortasında durur. <sup>2</sup> Öne geçerse günahkâr olur.

Bundan anlaşılır ki aralarına durması vâciptir. Nitekim **Fethu'l-Kadir** isimli eserde bu açıkça ifade edilmiştir. Namaz sahihtir. Ama imam olan kadının aralarında durmasıyla kerahet ortadan kalkmış olmaz. Fıkıh kitaplarında cemaat yaparlarsa imam olacak kadın ortalarında dursun denilmesi, böyle yapmasının, öne geçip namazı kıldırmasından daha az mekruh olduğunu vurgulamak içindir. <sup>3</sup>

1) İbrahim el-Halebi, Şerhu Munyeti'l-Musallî/Haleb-i Sağır

2) A.g.e

3) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

## 541-SUÂL:

**CEMAATLE NAMAZ KILARKEN KADIN,  
ERKEĞİN DURDUĞU SAFTA  
NAMAZA DURACAK OLSA NE OLUR?**

**Cevap:** Buna fıkıh tabiriyle “Muhâzâtü’n-Nisâ” denir. Muhâzât; kadının arada bir karıştan az mesafe olduğu halde erkeğin hizasında namaza durması demektir. Yani kadının en az bir uzvunun erkeğin uzvunun hizasına gelmesi demektir. Ez-Zeyleî, uzvu; baldırla topuğa tahsis etmiş ve şöyle demiştir: “Esah kavle göre muhâzât meselesinde muteber olan baldır ve topuktur. Bazıları ayağı itibara almışlardır. Binaenaleyh bazılarının kavline göre kadın ayağının bir kısmıyla erkekten geri duracak olsa baldırı ile topuğu erkeğinkinden geride bile olsa namaz bozulur. Esah kavle göre ise bozulmaz. Velew ki ayağının bir kısmı erkek ayağının bir kısmı ile bir hizâda olsun. Meselâ: Ayak parmakları erkeğin topuğunun hizasında olsun.

Ez-Zeyleî’den başka birçok âlim: “Hizalayacak uzuv; kadının bacağı, erkeğin ise herhangi bir uzvudur.” demişlerdir

İmam Kâdihân *Fetâvâ*’sında şöyle demektedir: Kadın evde kocasıyla birlikte namaz kıldığı vakit ayağı kocasının ayağının hizâsında olursa cemaatle namazları caiz değildir. İki ayağı kocasının ayaklarından geride olup kadın uzun ve başı secdeye kocasının başından daha ileride kapanıyorsa her ikisinin de namazları caizdir. Zira itibar ayağadır.

Binaenaleyh ayağından başka bir uzvunun erkeğin bir uzvuna denk gelmesi namazı bozmaz.

**Ezcümle:** Namaza mâni muhâzât; kadının herhangi bir uzvunun erkeğin herhangi bir uzvunun hizâsına gelmesi değildir. Erkeğin ayağının kadının herhangi bir uzvunun hizâsına gelmesi de değildir. Mâni; yalnız, kadının ayağının erkeğin herhangi bir uzvunun hizâsına gelmesidir. Bu durumda sadece muhâzât ile namaz bozulmuş olmaz. Belki muhâzât ile birlikte şu on şart gerçekleşmiş ise erkeğin namazı bozulmuş olur. Bu on şartı beyan edecek olursak;

1. Kadının buluğ haddine ulaşmış veya buluğ haddine ulaşmamış olsa da şehvet uyandıracak yaşta ve yapıda olmasıdır. İbn Nüceym (ö.970) şöyle demiştir:

“Ulema şehvet uyandıran kadının tarifinde ihtilaf etmişlerdir. Ez-Zeyleî ve diğerleri, bazılarının söylediği yedi veya dokuz yaşa itibar olmadığını, itibar cinsel yönden şehvet çekebilir olduğuna yani kalıbı yerinde ve azası tam olmak suretiyle fiziki açıdan şehvet çekebilecek durumda olmasınadır” demiştir.<sup>1</sup>

2. Kadın namazı bilecek derecede akıl sahibi olmasıdır. Aksi takdirde erkeğin namazı fasit olmaz.

3. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)’e göre muhâzâtın namazı bozması için bir rükûn süresince olmalıdır. İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’a göre ise bu şartla birlikte kadının o rükûnü erkekle beraber eda etmiş olması da ayrıca şarttır.

4. Namazın mutlak yani rükû ve secdeli bir namaz olması veya özürden dolayı ima ile kılınan bir namaz olmasıdır. Buna göre; cenaze namazı gibi rükû ve secdesi olmayan bir namaz olursa veya tilavet secdesi gibi rükûu olmazsa Muhâzât, namazın sıhhatine mani olmaz.

5. Namazın tahrimesi yönünden ortak olmalarıdır. Bu kadının iftitah tekbirini, erkeğin iftitah tekbirine dayandırması yani kadının erkeğe uymuş olması veya her ikisi de iftitah tekbirlerini bir üçüncü imamın iftitah tekbirine dayandırmış olması anlamındadır. Buna göre birbirlerini hizaladıkları halde farklı imamlara uymuş olacak olsalar veya yalnız başlarına kılacak olsalar namazları fasit olmaz.

6. Namazın eda bakımından müşterek olmasıdır. Bu kadının erkeğe uymuş olması veya ikisi de üçüncü bir imamın arkasında cemaat olmalarıyla veya imam namazı bitirdikten sonra ikisinin de lâhik olup hükmen bir imama uymuş sayılmalarıyla gerçekleşir. Buna göre; ikisi de mesbûk olur da kaçırmış oldukları rekâtları kaza etmek için kalktıklarında muhâzât gerçekleşecek olsa erkeğin namazı bozulmayacaktır.

1) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrur-Râik

7. Mekânın bir olmasıdır. Bu yüzden biri, bir adam boyu yüksek bir yerde, diğeri alçakta olacak olsa namaz bozulmaz.

8. Yönelmiş oldukları cihet/kible yönü bir olmalıdır. Bu yüzden Kâbe-i Şerif'in içinde farklı yönlerle doğru namaz kılan erkek ve kadın birbirlerini hizalayacak olurlarsa erkeğin namazı bozulmayacaktır.

9. İki arasında perde emsali bir bölmenin bulunmamasıdır. Bu yüzden aralarında bir direk veya emsali bir şey bulunacak olursa namaza mani olacak muhâzât gerçekleşmiş olmayacaktır.

10. İmam, kadınlara imam olmaya niyet etmiş olmalıdır. Vele ki namaza dururken kadın orada bulunmasın, muayyen bir kadına yahut kadınlara imam olmayı niyet ederse niyeti geçerlidir. Aksi bir durumda kadın, imamın kıldıracağı namaza dâhil olmayacak ve erkeğin namazına mani olacak bir muhâzâtı gerçekleştirmiş olamayacaktır.<sup>1</sup>

11. Erkeği hizalayan kadına erkek yanında durmamasını işaret etmiş olmamalı. Zira işaret ettiği halde kadın erkeği hizalayacak bir mevkide namaza duracak olursa erkek vazifesini yapmış olacağından kadının namazı bozulmuş olur. Erkeğin namazı bozulmuş olmaz.<sup>2</sup>

Ayrıca; yakışıklı tüysüz delikanlı ile bir hizâda namaza duran erkeğin mezhebe göre namazı bozulmaz. El-Mahbubî'nin *el-Câmi'*nde ve *Dürerü'l-Bihar*'da beyan edilen bozulur iddiası mezhepte sahih görülmemiştir. Çünkü namazın bozulmasının gerekçesi kadına karşı duyulacak olası bir şehvet ihtimali değildir. Bilakis İbnu'l-Hümâm (ö. 861)'ın tahkikine göre makamın farzını terk etmekle illetlendirilmiştir. Yani ön safta olmak, erkek için kadınlara karşı korunması gereken ve erkekler üzerine vazife olan bir durumdur.

Esah kavle göre; velev ki cenâze ve nâfile namazında olsun erkeğin kadına, hünsâya ve çocuğa uyması mutlak surette sahih değildir.<sup>3</sup>

1) İbrahim el-Halebî, Şerhu Munyeti'l-Musallî/Haleb-i Sağır; Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

2) Abdulganî el-Çanîmî el-Meydânî, el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitab

3) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

## 542-SUÂL:

CEMAATLE NAMAZ KILARKEN  
SAF DÜZENİ NASIL OLMALIDIR?

**Cevap:** Kadınların cemaatle namazdaki saf düzeni ve erkeklerde aynı safta veya hizada bulunması yukarıdaki سوالin cevabında ifade edildiği gibi, fıkıh kitaplarında “Muhâzâtü’n-Nisâ” terimiyle ifade edilmektedir.

İmama uyuyacak kişi sadece bir erkek ise imamın sağında durur. İki veya daha fazla kişi olursa imamın arkasında saf tutarlar. İmama uyuyacak kimse tek kadın ise imamın arkasında durur. Cemaat çoğalıp saf teşkil edilecek ise saf düzeni, önce erkekler safı, onun arkasında erkek çocuklar safı ve onun arkasında varsa hünsa (cinsiyeti belirsiz olanlar), onların da arkasında kadınlar safı olacak şekilde yapılır.

Nitekim Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) namaz saflarını önce erkekler, sonra erkek çocuklar en arkada da kadınlar olmak üzere düzenlemiştir. Saf düzenine dair rivayet edilen birçok hadîs-i şerif vardır. Bunlardan biri şöyledir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرُ صُفُوفِ الرِّجَالِ أُولَٰهَا وَشَرُّهَا آخِرُهَا وَخَيْرُ صُفُوفِ النِّسَاءِ آخِرُهَا وَشَرُّهَا أُولَٰهَا

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun), Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ’in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

**“Namazda erkek saflarının en faziletli en önde olanı, fazileti en az olanı ise en arkada bulunanıdır. Kadın saflarının en faziletli, en arkada kalanı, fazileti en az olanı ise en önde olanıdır.”<sup>1</sup>**

Fıkıh âlimleri, kadınların cemaate katılmaları durumunda saf düzenine riayet edilmesi gerektiği hususunda görüş birliği halindedirler. Buna göre kadınların, safların en gerisinde, erkeklerin -varsa erkek çocukların- arkasında namaza durmaları gerektiği söylenmiştir.

1) Müsim, Salat, 132; Ebu Davûd, Salat, 97; Tirmizî, Mevâkıf, 52; Nesai, İmame, 32;

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in uygulamasına uygun olarak erkeklerin selâm verir vermez kalkmamaları, biraz bekleme-leri yerinde olur. Ümmü Seleme'nin bildirdiğine göre, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) selâm verir vermez kadınlar kalkarlar; Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) de ağırdan alır, kalkmadan önce birazcık beklerdi.

Özellikle Hanefî âlimleri, saf düzenine uyulmasını sağlamak ve uygunsuz durumların ortaya çıkmasını engellemek için, cemaatle kılınan namazda, kadının erkeğin hizasında durarak namaz kılmasını doğru bulmazlar.

Hanefilere göre bir kadın erkek safları arasında namaz kılacak olsa kadının iki yanındaki birer erkeğin ve kadının tam arkasındaki bir erkeğin namazı bozulur. Namazın bozulmasının nedeni, duruş düzeni (tertîbü'l-makâm) farzının terk edilmiş olmasıdır. Nitekim imama uyan kimse, imamın önüne geçecek olursa duruş düzenini ihlâl ettiği için namazı bozulmuş olacaktır.

Ayrıca önde bulunan kadın cemaatin oluşturduğu saf tam bir saf olursa bu safın arkasında bulunan tüm erkek cemaatin namazı bozulur. Yani kadın safının hemen arkasındakilerin namazları bozulacağı gibi, onlarında arkasındakilerin varsa daha da arkadaki erkek cemaatin namazı bozulmuş olur. Önde iki kadın olursa sağ ve sollarında olan birer kişi ve arkalarında bulunan iki kişi olmak üzere toplam dört erkeğin namazı bozulur. Önde üç kadın olursa sağ ve sollarında olan birer kişi ve arkalarında bulunan üç kişi olmak üzere toplam beş erkeğin namazı bozulur.

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'den yapılan bir rivayete göre önde olan üç kadının sağ ve sollarında bulunan birer erkeğin namazı bozulduğu gibi arkada bulunan üç erkeğin onlarında arkasında bulunan daha da arkada bulunan ve safın sonuna kadar arkada bulunanların namazı bozulur. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in bu fetvası İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'nin kavline muvafık olan görüştür.<sup>1</sup>

1) Abdullah b. Mahmûd el-Mavsîlî, el-İhtiyâr: 1/204

Bir de şu var; erkeği hizalayan kadına erkek yanında durmamasını işaret ettiği halde kadın erkeği hizalayacak bir mevkide namaza duracak olursa erkek vazifesini yapmış olacağından kadının namazı bozulmuş olur. Erkeğin namazı bozulmuş olmaz.<sup>1</sup>

### 543-SUÂL:

#### CEMAATE GİDEN VEYA SÜNNETE BAŞLAMIŞ OLAN KİŞİ, KAMET GETİRİLDİĞİNİ DUYDUĞUNDA NASIL DAVRANMASI MÜNASİP OLUR?

**Cevap:** Namaz kılmak için camiye giden Müslüman'ın vakarlı olması gerekir. Hem gösteriş izlenimi vermemek için hem de vakarın bir gereği olarak koşmadan normal bir şekilde yürümesi en uygun olanıdır. Pek hoş olmamakla birlikte cemaate ve iftitah tekbirine yetişmek için koşmadan biraz acele yürünebilir. En iyisi, cemaate katılmanın hazırlığını daha önce yapmak ve ona göre davranmaktır.

Müezzin kamet getirmeye başladığı veya imam namaza durduğu sırada camiye gelen kişi, vaktin sünneti de olsa hiçbir nafle namaz kılmadan hemen cemaate katılmalıdır. Bunun istisnası sadece sabah namazının sünnetidir. İmam selâm vermeden cemaate yetişebileceğini tahmin eden kişinin, sabah namazının sünnetini kılıp sonra imama uyması uygundur.

Öğle veya Cuma namazının sünnetine başladıktan sonra cemaatin farza durmuş olması veya hatibin hutbeye çıkmış olması halinde iki rekât tamamlanınca selâm verilir.

Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler cemaatle kılınan farzın kaçırılmasından endişe edildiği takdirde nafle namazın hemen kesilebileceğini söylemişlerdir.

Hanefîlere göre yalnızca bir rekât kaçıracağını tahmin eden kimse namazı kesmeyip iki rekâtı tamamladıktan sonra selâm verir. Üçüncü rekâta başlamış olan kimse de dört rekâtı tamamlar. Dört rekâtlı

1) Abdülganî el-Ğanîmî el-Meydânî, el-Lübâb fî Şerhi'l-Kitab

bir farz namazı tek başına kılmakta olan kimse, cemaatle namaz için kâmet getirildiğinde henüz bir rekât tamamlamamışsa hemen namazını keserek cemaate katılmalıdır. Birinci rekâtın secdesini yapmışsa bu takdirde ikinci rekâtı tamamladıktan sonra selâm vermek suretiyle namazını keserek cemaate katılır.

### 544-SUÂL:

### CEMAATE GELİP SAFIN DOLU OLDUĞUNU GÖREN KİŞİ VEYA İMAMIN SAĞINDA BİR KİŞİ OLDUĞUNU GÖREN KİŞİ CEMAATE NASIL KATILMALIDIR?

**Cevap:** İmamın arkasında saf varken bir kişinin imamın yanı başına durmasından meydana gelecek kerahet imamâ uyana aittir. Bu yapılandan imam için bir vebal söz konusu değildir. Yer dar değilse o kimse gerisin geriye gitmekle işlemiş olduğu kerahetten kurtulacağı umulur.

Bir kimse imama uyarda başka biri gelirse imamın sağ tarafında cemaat olmuş kişiyi geri çeker. **Fethu'l-kadîr**'de ise şöyle denilmiştir: "Bir kimse imamın sağında durarak ona uyar da üçüncü biri gelirse tekbir getirdikten sonra imama uyanı geri çeker; tekbirden önce çekse de zarar etmez."

Gelen şahıs imamın sol tarafına durursa imam, ikisinin de geri çekilmelerini işaret eder. Bu imamın ilerlemesinden evlâdır. Çünkü imam tabi olunandır. Bir de imamın arkasında saf olmak imamın değil, cemaatin işidir. Onun için imamın yerinde durması, cemaatin ise geri çekilmesi daha iyidir. Bunu, **Fethu'l-Kadîr** sahibi İbnu'l-Hümmam (ö. 861) Sahih-i Müslim'den nakledilen şu hadîs-i şerif ile te'yid etmiştir.

عَنْ جَابِرٍ قَالَ سَرْتُ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزْوَةٍ فَقَامَ يُصَلِّي، فَجِئْتُ حَتَّى قُمْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِيَدِي فَأَدَارَنِي عَنْ



يَعِينِهِ، فَجَاءَ ابْنُ صَخْرٍ حَتَّى قَامَ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَنَا بِيَدَيْهِ جَمِيعًا  
فَدَفَعَنَا حَتَّى أَقَامَنَا خَلْفَهُ

Câbir (Allah ondan razı olsun) demiştir ki:

***Bir gazvede Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile birlikte yürüdüm. Bir ara namaz kılmak için kalktı ve namaza durdu. Ben de gelerek soluna durdum. Hemen elimden tutarak beni sağına döndürdü. Derken İbn Sahr geldi ve soluna durdu. Bunun üzerine her iki eliyle tutarak o kadar itti ki bizi arkasında saf tutturdu.***<sup>1</sup>

Bütün bunlar imkân bulunması durumundadır. İmkân bulunmazsa mümkün olanı yapmak tayin edecektir.

İmamın iki tarafında bulunan cemaat sayısı denk olduğunda gelen kişi imkân bulursa imamın sağ tarafında saf tutar. Öndeki safta veya bulunduğu safta boşluk varsa onu doldurur. Öndeki safta boşluk yok ise başka biri gelinceye kadar bekler. Gelince ikisi arkada saf tutarlar. İmam rükû edinceye kadar kimse gelmezse bu meseleyi yani saf nasıl tutulacağını bilen birini saftan geriye doğru çeker. Ve ikisi arkada saf tutarlar. Bilen kimse bulamazsa zorunlu olarak safın arkasında tek başına imamın tam hizâsına durur. Böyle bir zarureti olmazsa da özürsüz yalnız başına saf tutacak olursa Hanefi Mezhebine göre; namazı kerahetle birlikte sahih olur.

1) Sahihu'l-Müslim, ez-Zühhd ve'r-Rekâik bab,19; Sünen-i Ebî Dâvût, es- salât, bab: 83

## KAZA NAMAZLARI

545-SUÂL:

### KASITLI OLARAK VAKTİNDE KILINMAYAN NAMAZIN KAZASI VAR MIDİR?

**Cevap:** Günümüzde din adına konuşan bazı kişiler, Müslümanların genelinin gittiği yola muhalefet ederek kaza namazının sadece unutarak veya uyuya kalındığından ötürü kılınamayan namazlar için olduğunu söylemektedirler. Özür olmaksızın kasıtlı olarak namazını kılmayan kişi için kaza namazının olmadığını iddia etmektedirler. Bu görüş şaz görüş olup bazı zahirilerin görüşüdür.<sup>1</sup> Gerçek şudur ki; bilerek veya bilmeyerek vaktinde kılınmamış olan namazın kazası vardır. Ve yapılmalıdır.<sup>2</sup>

Namazı vaktinde kılmaya eda, vaktinden sonra kılmaya da kaza denir. Fıkıh kitaplarımızda kaza namazı konusu, vakit içinde eda etmek için yakalanamamış namazlar anlamına gelen “*fevâit*” başlığı altında işlenmiştir. Bu kelime çoğul olup tekili “*fâite*”dir.

Vaktinde eda edilememiş anlamına gelen “*fâite*” kelimesinin kaynaklarımızda kullanılması, kasten terk edilmiş namazların kaza edilemeyeceği anlamını taşımamaktadır. Aksine bu ifadenin kullanılması; Müslüman’ın haline hüsnü zan etmek içindir. Zira bir Müslüman, namazını kasten terk etmez. Vaktinde namazını eda eder. Ancak uyku ve unutma gibi elde olmayan bir takım mâzeretler sebebiyle namazını kaçırmış olabilir.

Bu konunun asıl temeli, İmam Mâlik’in, **Muvattâ** adlı eserinde rivayet ettiği şu Hadîs-i şerîftir:

1) Abdulhayy el-Leknevî, et-Ta’lîku'l-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayet-i Muhammed c:1 s:550

2) İbrahim el-Halebî, Gınyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir , El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

عَنْ مَالِكٍ عَنْ ابْنِ شِهَابٍ عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جِئَ قَفْلٌ مِنْ حَبِيرٍ أُسْرَى حَتَّى إِذَا كَانَ مِنْ آخِرِ اللَّيْلِ عَزَسَ وَقَالَ لِبِلَالٍ اكْلَأْ لَنَا الصُّبْحَ وَنَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ وَكَلَأَ بِلَالٌ مَا قَدَّرَ لَهُ ثُمَّ اسْتَنَدَ إِلَى رَاحِلَتِهِ وَهُوَ مُقَابِلُ الْفَجْرِ فَعَلَبَتْهُ عَيْنَاهُ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَا بِلَالٌ وَلَا أَحَدٌ مِنَ الرِّكْبِ حَتَّى صَرََبَتْهُمْ الشَّمْسُ فَقَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ بِلَالُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اقْتَادُوا فَبَعَثُوا رَوَاحِلَهُمْ وَاقْتَادُوا شَيْعًا ثُمَّ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِلَالًا فَأَقَامَ الصَّلَاةَ فَصَلَّى بِهِمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصُّبْحَ ثُمَّ قَالَ حِينَ قَضَى الصَّلَاةَ مَنْ نَسِيَ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَقُولُ فِي كِتَابِهِ {اقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي}

İmam Mâlik'ten, o da İbn Şihab'tan, onun da Said b. el-Müseyyeb (Allah onlardan razı olsun)'ten rivayet ettiğine göre Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), Hayber'den dönerken, gecenin sonunda istirahat için konakladılar. (Orduyu) Sabah namazma kaldırması için Hazreti Bilal, nöbetçi bırakıldı. Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ve ashabı da uyudular.

Hazreti Bilal, Allah Teâlâ hazretlerinin takdir ettiği kadar nöbet tuttu. Sonra yüzünü fecrin doğacağı cihete doğru çevirip yüklerine yaslandı ve o şekilde uyuşa kaldı. Güneş ışınları onların üzerine vuruncaya kadar ne Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ne Bilal ne

de ordudan herhangi biri uyanamadı. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) telaşla uyanıp Hazreti Bilal'e:

- **“Ya Bilal!”** diye seslendi. Bunun üzerine Hazreti Bilal:
- Ey Allah'ın Resulü, seni uyutan Allah beni de uyuttu dedi.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem):

- **“Yüklerinizi bineklerinize yükleyin buradan gidiyoruz”** dedi. Ordu bir müddet gidince, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), Hazreti Bilal'e ezan okumasını emretti. Sabah namazını kıldırdıktan sonra şöyle buyurdu:

- ***Biriniz namazı unuttur da vaktinde kılamazsa, hatırladığında onu kaza etsin.<sup>1</sup> Zira Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor: “Beni anmak için namaz kıl”<sup>2</sup>***

Bu hadîs-i şerîfin son kısmı bazı rivayetlerde şu şekildedir:

مَنْ نَامَ عَنْ صَلَاةٍ أَوْ نَسِيَهَا فَلْيَصِلْهَا إِذَا ذَكَرَهَا

**“Biriniz uyuyakalır veya unuttur da bir namazı vaktinde kılamazsa hatırladığı vakit o namazı kılsın.”<sup>3</sup>**

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in **el-Muvattâ** rivayetine, **Et-Ta'liku'l-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayeti Muhammed** nâm bir şerh yazan Abdulhayy el-Leknevî; yukarıdaki rivayetle ilgili özetle şunları söyler:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in hususiyetle **“uyuyan”** ve **“unutani”** zikretmesi bu kimseler için yanlış bir tevehhümün oluşmasını engellemek içindir. Yani bunlar üzerine kalemin kaldırıldığına (günah yazılmadığına) dair rivayet olması bu kimselerin kaçırdığı namazları da kaza etmesine gerek yoktur düşüncesini bertaraf etmek içindir.

1) Muvattâ Mâlik bi rivayet-i Muhammed b. El-Hasen, Ebvabu's-salat bab: Er-Reculü yensa es-Salate ev tefutuhu an vaktiha

2) Tâhâ Sûresi: 14

3) Müsnedi Ebi Ya'la, no: 3086

Bu yüzden günahkâr olmamaları, namazı kaza etmemelerini de gerektirmez. Aksine hatırladıkları zaman bu namazları kaza etmeleri gereklidir.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) kasten namazını terk edenin de namazını kaza etmesinin gerekliliğini, hususiyetle zikretmedi. Zira uyuya kalan ve unutan kişi için tevehhüm edilen illet, kasten namazı terk eden kişide olmadığı gibi, farzı terk etmeyi gerektiren bir özrü de yoktur. Uyuya kalan ve unutan kişi mazur oldukları halde vakit çıktıktan sonra namazlarını kaza etmekle yükümlü iseler mazreti olmadığı halde vaktinde kılamayan kişinin kaza ile mükellef olması evleviyetle sabit olmuştur.<sup>1</sup>

Uyku ve unutmama emsali bir özür sebebiyle namazı vaktinde kılamayan kişi günahkâr olmaz. Şu kadar var ki namaz vaktini kaçırmamak için gerekli tedbirleri alması gerekir.

**Müslim'in** rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) uyku sebebiyle namazı vaktinde kılamadıklarından şikâyet eden bazı ashaba şöyle buyurmuştur:

...أَمَّا إِنَّهُ لَيْسَ فِي النَّوْمِ تَفْرِيطٌ إِنَّمَا التَّفْرِيطُ عَلَى مَنْ لَمْ يُصَلِّ الصَّلَاةَ  
حَتَّى يَجِيءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ الْآخَرَى...

**“Uyuya kalmakta bir ihmal yoktur. İhmal ancak (uyanırken) diğer namaz vakti gelinceye kadar namazı kılmayandandır.”<sup>2</sup>**

Namaz muayyen vakitlerde yerine getirilmesi gereken bir ibadet olduğu için, özür olmaksızın vaktinde kılınmayıp kazaya bırakılması büyük günahıdır. Vaktinde kılınmayan namazı kaza etmek, namazı terk etme günahını kaldırır. Fakat vaktinden sonraya bırakma günahını kaldırmaz.

Bu günahın affı için tövbe ve istiğfar etmek gerekir. Rabbimiz günahlarımızı af edip bağışlasın. Âmin.

1) Et-Ta'likku'l-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayet-i Muhammed c:1 s:550

2) Müslim, Bab: Kazau's-salati-l-faite

## 546-SUÂL:

**HASTA OLAN BİR KİMSENİN İMA İLE KILDIĞI  
NAMAZLARI, SİHHAT BULDUKTAN SONRA  
İADE ETMELİ MİDİR?**

**Cevap:** İbrahim el-Halebî: (ö.956) *Haleb-i Kebîr* diye anılan eserinde *el-Hulasa* nâm eserden şunları nakleder: Sıhhatliyen namazlarını kazaya bırakan kişi, rükû ve secdeyi yapamayacak, abdest alamayacak kadar hastalansa teyemmüm alarak ima ile o namazları kaza etmesi caizdir. Sıhhat bulduğunda kıldığı namazları iade etmesine gerek yoktur.<sup>1</sup>

## 547-SUÂL:

**KAZA NAMAZI BORCU OLAN KİŞİNİN  
NAFİLE NAMAZ KILMASI CAİZ MİDİR?**

**Cevap:** Hiç şüphesiz kişinin kaza namazlarıyla meşgul olması, nafile namazlarla meşgul olmasından evladır. Ancak farz namazların evvelinde ve sonunda kılınan sünnetler velev ki sünnet-i gayr-i müekked olsun bundan istisna edilmiştir. Yani kişinin bu sünnetleri terk edip yerine kaza namazı kılması evla değildir. Hatta kuşluk ve tesbîh namazları gibi hakkında eserler varit olan nafile namazlar da bu kabildendir.<sup>2</sup> Zira bu emsal namazlar farz namazları ikmal eder. Ve bunlar belli bir vakitle mukayyet olduklarından dolayı vaktinin kaçırılması durumunda telafisi mümkün değildir. Kaza namazlarının ise muayyen vakitleri olmadığından kerahet vakitlerinin dışında her zaman kılınmaları mümkündür.

Her iki namazın bir niyetle kılınması da caiz değildir. Kaza namazını kazaya niyetle, nafile namazı da nafileyne niyetle kılınmalıdır.

Ömer Nasuhi Bilmen *Büyük İslam İlmihali* adlı eserinde, üzerinde namaz kazası olan kişinin nafileleri feda etmesinin münasip

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:135

olmadığını güzel bir lisan ile ifade etmiştir. Hem teberrüken hem de faydalı olacağına inandığımızdan kitabımızın bu bölümünde aynı ifadeleri nakletmeyi uygun gördük.

“Bununla birlikte namazları kazaya bırakmak bir günahtır. Bu günahtan mümkün merteye kurtulmak için sünnetleri feda etmek münasip olamaz. Böyle bir günahı işleyen kimsenin fazla ibadette bulunarak affı ilâhîye sığınıp, hakkında peygamber efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şefaatine nail olmaya vesile olacak bir kısım mübarek sünnetleri, nafileleri terk etmesi nasıl muvafık olabilir? Hem bir kısım vakit namazlarını kazaya bırakmak, hem de diğer bir kısım vakit namazlarını tamamlayıcı olan sünnetlerden tecrit etmek, iki kat kusur olmaz mı? Bunun hilafına olan bazı nakiller muteber değildir, muftabih olan kavle muhaliftir.

Hem sünnetleri, hem de kaza namazlarını kılmaya müsait vakit bulamadıklarını iddia edenler bulunursa, bunlar munsifâne bir iddiada bulunmuş sayılamazlar. Beyhude yere en kıymetli vakitlerini zayi’ eden insanlar, bilmem böyle bir iddiaya ne yüzle cür’et edebilirler?..”<sup>1</sup>

Şâfi mezhebinde kazası olan kişinin nafile namaz kılması her ne kadar sahih olsa da haramdır<sup>2</sup>. Bunun için kazası olan Şâfi kardeşlerimizin nafile yerine kaza namazlarını kılmaları gerekmektedir. Üzerinde kaza namazı olduğunu gerekçe yaparak nafile kılmayıp o vakti kaza namazıyla geçirmemek de şeytanın kişi üzerindeki hilelerinden biridir. Zira Şâfi mezhebinde üzerinde kaza namazı olan kişinin nafile namazla meşgul olması caiz olmadığı gibi fuzuli diğer işlerle de meşgul olması caiz değildir. Bilakis ihtiyaç dışı tüm vakitlerini kaza namazıyla geçirmesi gerekir.

Şâfi kaynaklarından **Fethu’l-Mu’in**, İbn Hacer’den (Allah ona rahmet etsin) şunu nakletmektedir: Zahir olan şudur ki; kaza borcu olan kişinin yeme-içmesi, çoluk çocuğunun maişetini temin için harcadığı vaktin haricini yani haceti asliyesinin dışındaki tüm vakitlerini kaza namazlarıyla geçirmesi lazımdır. Bu vakitlerde başka şeyler ile meşgul olması caiz olmadığı gibi nafile namazlarla meşgul olması da haramdır.

1) Ömer Nasuhi bilmen, Büyük İslam İlmihali s:183

2) İanetü’t-Talibin, babu’s-salat

Ancak uyuya kalmak gibi bir özürden dolayı namaz kazaya kalmışsa bunun kazasında acele etmek menduptur, vacip değildir.<sup>1</sup>

Buna göre Şâfi mezhebine mensup olan bir kardeşimize sünnetleri kıl dendiğinde kaza borcum var demesi doğrudur. Fakat burada doğru olmayan bir şey vardır ki o da bu vakitleri kaza kılmaksızın geçirmesi caiz değildir.

### 548-SUÂL:

#### VAKİT NAMAZLARININ CAMİDE KILINMASI EVDE KILINMASINDAN EVLADIR. KAZA NAMAZLARI İÇİN DE DURUM BÖYLE MİDİR?

**Cevap:** Bir evvelki suâlin cevabında da ifade ettiğimiz üzere; kişinin namazını kazaya bırakması günahtır. Günahın gizlenmesi ve insanlara teşhir edilmemesi asıl olduğundan kaza namazlarının evde kılınması evladır.<sup>2</sup>

### 549-SUÂL:

#### FARZ VE VACİP NAMAZLARIN KAZASI GİBİ, VAKTİNDE EDA EDİLEMİYEN SÜNNET NAMAZLARININ KAZASI YAPILIR MI?

**Cevap:** El-Kâsânî (ö.587) *Beda'ı'ş-Sanâi* adlı eserinde şöyle der: Sabah namazının sünnetinden başka sünnetler, vaktinde kılınmadığında kaza edilmezler. Sünnetlerin farz ile beraber veya tek başlarına edasının yapılmaması bu hükmü değiştirmez. Bu konuda Hanefi âlimlerinin arasında ihtilaf söz konusu değildir.

Sabah namazının sünneti farz ile beraber vaktinde kılınmamışsa istihsanın gereği olarak farz ile beraber kaza edilir.<sup>3</sup> Zira Peygamber

1) Fethu'l-Mu'in,

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:135

3) Sabah namazının sünnetinin farz namaz ile kazası, istiva vaktindeki kerahet vaktine kadardır. Şayet bu vakte kadar kaza edilmemişse kerahet vakti çıktığında sadece farz namazın kazası yapılır.



Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in uygulaması bu şekildedir. Sabah namazının sünneti tek başına kılınmamışsa İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf (Allah onlara rahmet etsin)'a göre kaza edilmez. İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre ise kerahet vaktine kadar kaza edilir.<sup>1</sup>

Öğle namazının ilk sünneti, cemaate yetişmek için terk edilecek olsa farzdan sonra kaza edilir. Kazaya kalan ilk sünnet, öğle namazının son sünnetinden evvel kılınır diyenler olmuşsa da sonra kılınır diyenler de olmuştur.<sup>2</sup>

Son sünnetten önce kaza edilir diyenler; bu şekilde yapılmasıyla vakit içinde bir sünnet iki defa geri bırakılmamış hem de son sünnetin yeri değişmemiş olacağını gerekçe yapmışlardır.

Son sünnetten sonra kaza edilir diyenlerin gerekçesi ise; namazın tertibinin iki kere değişmemesidir.

Bu fazilete dair bir ihtilaftır. Kılınamayan ilk sünnetin, farzdan sonra kılınması caiz olduğu gibi son sünnetten sonra kılınması da caizdir.

Vaktinde kılınamayan nafile namazların her ne kadar kazası yok ise de **Müslim**'in rivayet etmiş olduğu bir Hadîs-i şerîften anlaşılacağı üzere telafisi mümkündür.

**Müslim**'in rivayet etmiş olduğu Hadîs-i şerîf şöyledir:

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِيِّ قَالَ سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ يَقُولُ  
قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ نَامَ عَنْ حِزْبِهِ أَوْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ  
فَقَرَأَهُ فِيمَا بَيْنَ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَصَلَاةِ الظُّهْرِ كُتِبَ لَهُ كَأَنَّمَا قَرَأَهُ مِنَ اللَّيْلِ

Abdurrahman b. Abdi'l-Kâriyyi'den rivayete göre kendisi Ömer b. el-Hattab (Allah onlardan razı olsun)'ın şöyle dediğini işitmiş: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi' c:2 s:273

2) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, Merâkî'l-Felâh

*“Biriniz uyuya kalır da adet haline getirdiği (namaz veya kıraat gibi) bir virdi yerine getiremeyip sabah namazı ile öğle namazı arasında onu yapacak olursa sanki geceleyin (vaktinde) onu yapmış olarak kabul edilir”<sup>1</sup>.*

### 550-SUÂL:

#### KAZA NAMAZLARININ NE KADAR OLDUĞUNU BİLMEYEN KİŞİ NE YAPMALIDIR?

**Cevap:** Bir kimse ne kadar namaz borcu olduğunu bilmezse, galip olan kanaatine göre hareket eder. Şayet böyle bir karara varamazsa, borcundan kurtulduğuna kanaat getirinceye kadar kaza namazı kılması gerekmektedir.

### 551-SUÂL:

#### KAZA BORCU OLMAYAN BİRİNİN İHTİYATEN KAZA NAMAZI KILMASI CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Kişinin vaktinde eda etmiş olduğu namazları, kaza etmesi durumunda bakılır: Şayet kıldığı namazlarda bir noksanlık veya bir kerahet olduğundan ötürü kaza yapıyorsa bu güzeldir. Şayet herhangi bir kerahet veya noksanlık söz konusu değil ise bu namazların kaza yapılmasının mekruh olduğu söylenmiştir.

Bazıları ise bunun mekruh olmadığını ve kaza kılanın adına ihtiyatlı olacağını ifade etmişlerdir.<sup>2</sup> Sahih olan görüş de budur. Zira eslafımızdan birçoğu namazlarının fasit olma şüphesinden dolayı bunu yapmışlardır. Ancak bu tip kaza namazları, nafil olarak değerlendirildiğinden sabah ve ikindi namazlarından sonra kılınmamalıdır. Zira bu vakitlerde nafil kılmak mekruhtur.<sup>3</sup> Namazların ihtiyaten iade edildiği durumlar da bu şekilde değerlendirilebilir.

1) Müslim, bab: Camiu' Salati'l-leyl ve men name anhu

2) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:535

3) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:124

## 552-SUÂL:

**MEZHEBİNİ DEĞİŞTİREN KİŞİ  
GEÇMİŞTE KILAMADIĞI NAMAZLARI  
HANGİ MEZHEBE GÖRE KAZA ETMELİDİR?**

**Cevap:** Kişi yapacağı amelleri icra edeceği anda, hangi mezhebe müntesip ise o mezhebin kurallarına göre amellerini icra etmelidir.

Buna göre Şâfi mezhebine mensup olan biri namazlarını kazaya bırakmış olsa, daha sonradan Hanefi mezhebine intisap etse, kazaya kalmış namazlarını Hanefi mezhebine göre yapmalıdır.<sup>1</sup> Yani namazını kazaya bıraktığı andaki mezhebine göre değil kazasını ifa edeceği zamandaki mezhebine göre yapmalıdır.

## 553-SUÂL:

**VAKİT NAMAZINI KILIP KILMADIĞINDA  
ŞÜPHE EDEN KİŞİ NE YAPMALIDIR?**

**Cevap:** İbn Nuceym (ö.970), *el-Bahru'r-Râik* adlı eserinde şöyle der:

Kişi vakit namazını kılıp kılmadığında şüphe edecek olsa bakılır; henüz vakit çıkmamış ise o namazı kılar. Zira namazın vacip olmasına sebep olan vakit henüz bakidir.

Vakit çıktıktan sonra şüphe vaki olacak olsa, bu kişi üzerine bir şey lazım gelmez. Zira namazın vacip olmasına sebep olan vakit çıkmıştır.<sup>2</sup>

Aynı zamanda Müslüman'ın halinden zahir olan da vaktinde namazını eda etmiş olmasıdır.<sup>3</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:124

2) Zeynuddin İbn Nuceym, el-Bahru'r-Râik, bab: Kazau'l-fevat

3) İbrahim el-Halebi, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-ı Kebir s:535

## NAMAZLAR ARASINDA TERTİP

554-SUÂL:

KAZA NAMAZINI KILAN KİŞİ, KAZA İLE VAKİT  
NAMAZI ARASINDA VEYA BİRDEN ÇOK KAZASI  
OLAN KİŞİ KAZA NAMAZLARI ARASINDA  
SIRAYI GÖZETMESİ YANİ TERTİBE RİAYET ETMESİ  
GEREKLİ MİDİR?

**Cevap:** Namazı kazaya kalan kişi ya tertip sahibidir veya değildir. Şayet tertip sahibi değil ise kaza ile vakit namazı arasında veya kaza namazları arasında sırayı gözetmesi vaciptir diyenler olsa da fetva vacip olmamasıdır.<sup>1</sup> Yani kaza namazı borcu olduğu halde vakit namazını kılabilirdiği gibi kaza namazları arasında da tertibe riayet etmesi gerekli değildir.

Namazı kazaya kalan kişi tertip sahibi ise kaza ve vakit namazları arasında tertibe riayet etmesi vaciptir.

Tertip sahibi; Hiçbir namazı altı vakit süreyle kazaya kalmayan kişidir. Böyle bir kimse farz veya vitir<sup>2</sup> namazını vaktinde kılamamış ise bu namazın kazasını yapmadan vakit namazını kılmamahdır.

Misal: Öğle namazını vaktinde kılamayan tertip sahibi biri, bu namazı kaza etmeden vakti giren ikindi namazını kılamaz. Önce öğle namazını kaza yapar sonra ikindi namazını eda eder.

Öğle namazının kazasını yapmadan ikindi namazını kılacak olsa İmam Muhammed'e (Allah ona rahmet etsin) göre kıldığı namaz fasit olur. İmam Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre ise kıldığı namazın farz olma vasfı batıl olur, namazı nafilaye dönüşür. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) ye

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:533

2) İmam Ebu Hanifeye (Allah ona rahmet etsin) göre

göre ise bu kişinin kıldığı vakit namazı mevkuftur. Şöyle ki; kazaya bıraktığı öğlen namazını kılmadığını hatırladığı halde, beş vakit namaz daha eda edecek olsa bu kılmış olduğu altı vakit namazın hepsi sahih olmuş olur. Şu kadar var ki bu kişi tertip sahibi olmaktan çıkmıştır. Bu durumda sadece kazaya bıraktığı öğle namazını kılması gerekir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e (Allah onlara rahmet etsin) göre; kazaya bıraktığı öğle namazını ve ardından kılmış olduğu beş vakit namazını da iade etmesi gerekir. Zira geride de naklettığımız gibi İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e (Allah onlara rahmet etsin) göre öğle namazının kazasını yapmadan kıldığı namazlar mevkuf değil geçersizdir. Şu kadar var ki İmam Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre nafle olur. İmam Muhammed'e (Allah ona rahmet etsin) göre ise namaz fasit olur.<sup>1</sup>

Kazaya bıraktığı namazını kılmadan beş vakit namaz kıldıktan sonra kazaya kalan namazını eda edecek olursa kılmış olduğu beş vakit namazı yeniden sırasına göre tertip üzere kılması gerekecektir.

Tertip sahibi olan kişinin sırayı gözetmesinin gerekliliğine delil olarak **el-Beyhaki**'nin rivayet etmiş olduğu şu hadîs-i şerîf gösterilebilir:

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلَمْ يَذْكُرْهَا إِلَّا وَهُوَ مَعَ الْإِمَامِ، فَلْيُصَلِّ مَعَ الْإِمَامِ، فَإِذَا فَرَغَ مِنْ صَلَاتِهِ فَلْيُعِدِ الصَّلَاةَ الَّتِي نَسِيَ، ثُمَّ لْيُعِدِ الصَّلَاةَ الَّتِي صَلَّى مَعَ الْإِمَامِ

Nafi'den, o da İbn Ömer'den (Allah onlardan razı olsun) rivayet ettiğine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

“Biriniz, namazı unutup hatırlamaz ancak imamla birlikte kılarlarken hatırlayacak olursa namazına devam etsin. İmamla birlikte

1) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdatü'l-Fettah s: 463



Ancak bu kişiyi tertip sahibi kabul ederek kaza namazı ile vakit namazı arasında veya kaza namazları arasında sırayı gözetmesini gerekli kılmak ihtiyatlı bir tutum olsa gerek.

### 556-SUÂL:

#### KAZA NAMAZI İLE VAKİT NAMAZI ARASINDAKİ TERTİBİ DÜŞÜREN SEBEPLER NELERDİR?

**Cevap:** Tertibe riayet etmenin gerekliliği üç şeyden biriyle düşer.<sup>1</sup>

1- Müstehap olan vaktin, kaza ile beraber vakit namazını kılamayacak kadar dar olması.

Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, *İmdatü'l-Fettah* nâm eserinde şöyle der: *El-Mebsut* gibi bazı eserlerde kalan vaktin, müstehap olması<sup>2</sup> gerektiğine dair bir kayıt getirilmemiştir. Buna göre; kişi öğlenin kazasıyla meşgul olması durumunda ikindinin edası kerahet vaktine düşecek olsa tertip düşmez. Zira vakit her ne kadar kerahet vakti olsa da kaza ile edayı beraber kılmaya müsaittir.

En sahih olan görüşe göre kalan vakit, müstehap olmak ile kayıtlanmıştır. Buna göre; kişi öğlenin kazasıyla meşgul olması durumunda ikindinin edası kerahet vaktine kalacak olsa tertip düşer. Zira müstahap olan vakit, kaza ile beraber vakit namazını kılamayacak kadar daralmıştır.<sup>3</sup>

İbn Nüceym (ö. 970), *El-Bahru'r-Râik* isimli eserinde şöyle der: Tertibin düşmesi için vaktin hakikaten daralması gerekmektedir. Kişinin zannına göre değil.<sup>4</sup>Buna göre yatsı namazını kazaya bırakan biri, sabah namazının vaktinin daraldığını zannetse, şöyle ki; şayet yatsının kazasıyla meşgul olursa sabah namazının edası kaçacak, bu kişi yatsıyı kaza etmeden sabah namazını eda edecek olsa sonradan vaktin geniş olduğunu anlasa sabah namazı batıl olur. Bundan sonra

1) Şemsu'l-Eimme Ebu Bekir Muhammed b. Es-Sehl es-Serahsî, el-Mebsut

2) A.g.e

3) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdatü'l-Fettah s: 459

4) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik

vakit, şayet her iki namazı kılmaya müsait ise kişi önce kazayı sonrada edayı yapar. Yok, eğer vakit her iki namazı kılmaya müsait değil ise tertip düşmüş olacağından sadece edayı yapar. Yani sabah namazını bir daha iade eder.<sup>1</sup>

2- Vakit namazının edası sırasında kaza namazını unutmak.<sup>2</sup> Zira kişi unuttuğu halde kazaya kalan namazını edadan önce yerine getirmeye muktedir değildir.<sup>3</sup>

Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyuruyor:

لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا...

*“Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar...”<sup>4</sup>*

3- Vitir namazı dışında kazaya bırakılan namazların altı vakte ulaşması.<sup>5</sup> Zira böyle bir kimse için tertibin gerekli olması büyük zordur. Bu ise ayet-i kerimelerle def edilmiştir.

Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyuruyor:

... يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ...

*“Allah, size kolaylık diler, zorluk dilemez.”<sup>6</sup>*

وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ

مِنْ حَرَجٍ...

*“Allah uğrunda hakkıyla cihad edin. O, sizi seçti ve dinde üzerinize hiçbir güçlük yükledi...”<sup>7</sup>*

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi', Şemsu'l-Eimme Ebu Bekir Muhammed b. Es-Sehl es-Serahsî, el-Mebsut

3) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdatü'l-Fettah s: 460

4) Bakara Sûresi: 286

5) Şemsu'l-Eimme Ebu Bekir Muhammed b. Es-Sehl es-Serahsî, el-Mebsut

6) Bakara Sûresi: 185

7) El-Hac Sûresi: 78



## 557-SUÂL:

**ÜZERİNE BİRÇOK KAZA NAMAZI KALMIŞ OLAN KİŞİ BUNLARI KILMAK İSTERSE NASIL NİYET ETMELİDİR?**

**Cevap:** Kazaya kalan namazlar çok olunca, bunları tayin ederek niyet edilmesi lâzım gelmez. Çünkü bunda zorluk vardır. Söz gelimi öğlen namazını kaza edecek olursa şu şekilde niyet etmesi yeterlidir:

“Kazaya kalmış olan ilk öğle namazını kılmaya niyet ettim” veya  
“Kazaya kalmış olan son öğle namazını kılmaya niyet ettim”<sup>1</sup>

## 558-SUÂL:

**KAZAYA KALMIŞ NAMAZLAR İÇİN FİDYE VERİLİR Mİ?**

**Cevap:** Hali hayatında hasta dahi olsa kazaya kalmış namazlarının fidyelerini vermesi sahih değildir. Kazaya kalmış oruçların fidyelerini vermesi ise sahihtir.<sup>2</sup>

İma ile olsa da namaz kılmaya imkân bulunduğu halde namazını kazaya bırakan kişi daha sonradan bu kazalarını da kılamayacak olsa, ölmeden kazaya kalmış namazlarının fidyesinin verilmesini vasiyet etmesi lazımdır.

Böyle bir kimse vasiyet etmiş ise vasiyeti malının üçte birinden yerine getirilir. Her bir vakit namaz için bir fitre miktarı verilir.<sup>3</sup> Bu miktar buğdaydan yarım sa<sup>4</sup>, hurmadan veya arpadan bir sa’dır. Hanefi mezhebine göre bunların kıymeti de verilebilir.<sup>4</sup> Bir sa<sup>5</sup> Hanefi mezhebine göre 3,25 kg olarak alınmıştır.<sup>5</sup>

Vasiyet etmemiş ise varisleri bu kişinin kazaya kalmış namazlarından dolayı fidyeye vermek zorunda değillerdir. Verirlerse caizdir.

1) Kaza namazlarında niyetin nasıl yapılmasıyla alakalı detaylı bilgi kitabımızın 2. cildinin 322. suâlinde verilmiştir.

2) Ed-Dürrü'l-Muhtar

3) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr c:2 s:643 (Darul-Marife)

4) El-Mevsuatü'l-Fıkıyyetü'l-Müeyesser c:2 s: 265

5) El-Mekayilü ve'l-Mevazinu's-Şeriyye s:37. Sa'yın miktarıyla ilgili detay oruç bölümünde gelecektir.

Muhammed Emin b. Abidin (ö.1252) **Reddu'l-Muhtar** adlı haşyesinde şöyle der: Oruç borcundan dolayı vasiyet eden kişı adına fidiye verilmesi durumunda kesin olarak caiz olacağına hükmedilir. Zira bu konuda açık delil vardır.

Vasiyet etmeden varisleri kendilerinden teberruda bulunarak bu kişı adına fidiye vermeleri durumunda İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) **ez-Ziyâdât** adlı eserinde inşallah yeterli olur ifadesini kullanmıştır. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'in verilen fidyenin yeterli olmasında inşallah ifadesini kullanması bu konuda delil olmadığındandır.

Namaz borcundan dolayı vasiyet eden kişı için verilen fidyenin yeterli olmasında da İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) aynı şekilde inşallah ifadesini kullanmıştır. Zira oruç hakkındaki nassın, acizlik illetiyle illetlendirilmiş olma ihtimaline binaen namazı, ihtiyaten oruca ilhak etmiştir. Çünkü namazda da aynı illet vardır.

Şayet bu kıyaslama doğru olmasa da ölü için verilen fidiye başlı başına bir hayır olacağından günahın silinmesine sebep olabilir.

Oruç borcundan dolayı fidiye verilmesini vasiyet etmeyen kişinin durumunda olduğu gibi burada da şüphe oluşmuştur. Bunun için İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) birinci meselede kesin olarak yeterlidir ifadesini kullandığı halde son iki meselede kesin olma ifadesini kullanmamıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere namaz borcundan dolayı vasiyet etmeyen kişı için şüphe daha kavidir.<sup>1</sup>

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtar c:2 s:643 (Daru l-Marife)

## YOLCUNUN NAMAZI<sup>1</sup>

559-SUÂL:

### SEFER SEBEBİYLE DEĞİŞİKLİĞE UĞRAYAN HÜKÜMLER NELERDİR?

**Cevap:** Zorluğu kaldırma ve kolaylaştırma prensibi hiç şüphesiz İslamiyet'in genel prensiplerinden biridir. Dinimizin, yolcu için birçok hükümlerde farklılığı gözetmesi de bu prensibin bir neticesidir.

Sefer sebebiyle değişikliğe uğrayan hükümlerden bahsedecek olursak:

- Dört rekâtlı farz namazların iki rekâta indirilmesi; Hanefî Mezhbine göre vacip, Şâfiî Mezhbine göre caiz, Mâlikî Mezhbine göre ise sünnettir.<sup>2</sup>
- Ramazan ayında orucunu tutmamaya ruhsat sağlaması. Şu kadar var ki tutulmayan bu orucun kazası vaciptir.
- Mest üzerine meshin bir gün bir gecelik müddetten, üç gün üç geceye çıkması
- Kurban kesmenin vucubiyetinin düşmesi.
- Ramazan ve kurban bayram namazlarının vucubiyetinin düşmesi.
- Cuma namazının farziyetinin düşmesi.
- Kadının mahremsiz olarak seferi mesafeye gitmesinin caiz olmaması.<sup>3</sup>

1) Burada yolcu ile hakkında Şer'an sefer ahkâmı sabit olan müsafiri kastetmekteyiz. Gelecek olan yerlerin tümünde yolcu kavramı bu şekilde anlaşılmalıdır.

2) Halil Güneş, El-Mevsuatü'l-Fikhiyye el-Müeyyessere c:1 s:592

3) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:138

Bu meseleler, fıkıh kitaplarımızda müstakil olarak ele alınıp uzunca izahları yapılmıştır. Nasip olursa biz de yeri geldikçe bu izahları nakletmeye gayret edeceğiz.

### 560-SUÂL:

## ALLAH TEÂLÂ HAZRETLERİ YOLCU HAKKINDA FARZ OLAN DÖRT REKÂTLI NAMAZLARI İKİ REKÂTA İNDİRİYOR. SÜNNET NAMAZLARININ DURUMU DA BÖYLEDİR DENEBİLİR Mİ?

**Cevap:** Beş vakit farz namazlarının evvelinde ve sonunda kılınan sünnetlere revatip sünnetleri denir. Yolcunun revatip sünnetlerini kılıp kılmaması hakkında, ez-Zuhaylî, eş-Şevkânî'nin *Neylü'l-Evtar* adlı eserinden şöyle nakleder: İmam Nevevî şöyle der: Seferde mutlak nafile namazların kılınmasının güzel olacağı hakkında âlimler ittifak etmişlerdir. Âlimlerin birçoğuna göre revatip sünnetlerin durumu da böyledir. Yani seferde olan kimsenin bu namazları kılması güzeldir.

Muhammed Emin b. Abidin (ö.1252) *Reddu'l-Muhtar* adlı haşiyesinde bu konuyla alakalı şöyle der: Yolcu seyir halinde olmadığına emniyetine mani bir durum da söz konusu değilse revatip sünnetleri kılar. Şayet seyir halindeyse revatip sünnetleri kılmayabilir.<sup>1</sup>Buna rağmen kılması daha faziletlidir.

Bazı âlimler, konuyu şu şekilde değerlendirmişlerdir: Revatip sünnetleri seferde kılmak caizdir. Dileyen kılar, dileyen terk eder. Bu hususta bir hilaf söz konusu değildir. Bunları kılmak bir fazilettir. Buna rağmen bazen insanı revatip sünnetlerinden alı koyacak önemli işler olabilir. Böyle bir durumda revatip sünnetleri terk etmesi de ayrıca bir fazilet sayılır.<sup>2</sup>

1) Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr

2) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik c:2 s:141, El Fıkhul-İslam ve Edilletühu c:2 s:1372, Fetevayı Ali Efendi c:1 s:12

**Ezcümle;** Revatip sünnetlerin seferde kılınması caizdir, hatta aksi bir durum olmadığı müddetçe fazilettir. Bazı kimselerin dediği gibi; “Allah Teâlâ Hazretleri yolcu için farz olan dört rekâtlı namazı iki rekâta indiriyor ve bunu iki rekât olarak vacip kılıyor. Şu halde seferde farz kısaltıyorsa sünnetlerin kılınmaması veya kısaltılması gerekir” demek doğru değildir.

Burada şunu ifade etmek isteriz ki, sabah namazının sünneti diğer revatip sünnetlerden hüküm itibarıyla farklıdır. Zira diğer revatip sünnetleri, herhangi bir gerekçe olmaksızın oturarak kılınması caiz olduğu halde sabah namazının sünneti fıkhnın kabul ettiği bir özür olmaksızın oturarak kılınması caiz değildir. Yukarıdaki bu ifadeler, bizleri nafîle dediğimiz sünnet, müstahap namazlara karşı gevşekliğe sevk etmemelidir. Zira dünya fâni, Ukba ise bâkidir. Fani olan bir âlemden ebedi olan bir âlem için hazırlık yapmak durumundayız. Bundan dolayı en ufak bir fazileti dahi göz ardı yapmamamız uygun olmaz mı?!!

### 561-SUÂL:

#### KİŞİNİN YOLCU/MÜSAFİR SAYILABİLMESİ İÇİN ARANAN ŞARTLAR NELERDİR?

**Cevap:** Mukim olan birinin müsafir olabilmesi için diğer bir ifadeyle dört rekâtlı farz namazlarını iki rekât kılabilmesi için yedi ayrı şart vardır:

1. Gitmeye niyetli olduğu yerin, uzak olması.
2. İkamet ettiği şehirden veya köyden çıkması.
3. Sefere gitmiş olduğu beldede 15 günden az kalmaya niyetli olması.
4. Sefere başlarken muayyen bir yeri kast etmesi. Yani sefere niyetli olması
5. Müstekillün bi'r-rey olması. Yani niyetinde müstakil olup birine tabi olmaması

6. Mukim bir İmama uymaması.

7. Namazın evvelinden sonuna kadar seferiliğin devam etmesi.

**Şimdi bunları sırasıyla izah edelim:**

### 1- GİTMEME NİYETLİ OLDUĞU YERİN, UZAK OLMASI

Bu mesafenin miktarını fıkıh kitaplarımız orta bir seyirle (deve ve ayak yürüyüşü ile) senenin en kısa günlerinde üç günlük mesafe olarak kaydetmişlerdir.<sup>1</sup> Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’dan gelen bir rivayete göre ise bunun miktarı, iki gün, üçüncü günün de ekserisi kadar olan mesafedir.<sup>2</sup>

Seferilik mesafesinin miktarı hakkında kitaplarımızı mütalaa ettiğimizde bu konu hakkında genel olarak üç görüş olduğunu görmekteyiz.

- a) Orta halli bir seyir vasıtasıyla üç günde gidilecek olan mesafe.
- b) Kişinin on sekiz saat yolda olması<sup>3</sup>
- c) On sekiz fersahlık bir mesafe.

**Zahirü’r-Riveye** kitaplarından, fersaha itibar olunmadığı anlaşılsa da müteahhir olan kitaplarımız da amme-i meşayih diye tabir edilen âlimlerin birçoğu buna itibar etmişlerdir.

Çoğumuzun evinde ilmihali bulunan asrımızın büyük fakihlerinden merhum Ömer Nasuhi Bilmen şöyle demektedir: *Meselâ düz bir yerde bir fersah mesafe bir saatta alınabileceği halde dağlık bir yerde böyle bir mesafe bir saatta alınamaz. Bu sebeple bu hususta fersah, temel bir ölçü sayılmamalıdır. Şu kadar var ki fersaha itibar edildiği takdirde birçok meseleler halledilmiş olur. Mesela şömendöfer, tayyare ile olan yolculuklarda kat edilecek arazinin, kaç fersah olduğu nazara alınır, en az on sekiz fersahlık bir mesafe kat edilmiş olunca sefer müddeti tahakkuk*

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu’l-Asl, İbrahim el-Halebî, Çunyetu’l-Mütemellî/Haleb-i Kebir s:535 Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu’l-Muhtâr c:2 s:724, El-Fıkhu’l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1342

2) En-Nihaye “Fethü’l Kadir’le beraber” c:2 s:29

3) Kemal İbnu’l-Hümâm, Fethu’l-Kadir

etmiş, sefer hükmü cereyan etmeye başlamış olur. Artık seyir vasıtalarının halini nazara almaya ihtiyaç kalmaz.<sup>1</sup>

01.02.2010 tarihinde İstanbul'da bu konuyla alakalı bir araya gelen hoca efendilerin toplantısında, bu sonuç yani fersaha itibar edilmesi, katılımcıların ekseriyetin görüşü olmuştur. Buna göre seferi mesafe 18 fersahtır.<sup>2</sup> Bu mesafe velev ki uçak gibi hızlı bir vasıtayla kat edilecek olsa bile seferilik tahakkuk edecektir.

İmam Şafi (Allah ona rahmet etsin) 'ye göre seferi mesafenin miktarı iki günlük yoldur. Bunu da Şafi Âlimler 16 fersah olarak beyan etmişlerdir.<sup>3</sup>

Üstadımız olan Halil Güneş Hoca **Büyük Şafî İlmihali** adlı eserinin son baskılarında bu mesafenin takriben 144 kilometre olduğunu beyan etmiştir. Bunun gerekçesini de kitabının dip notunda şu şekilde beyan etmiştir: 144 kilometre dedik. Çünkü İmam Şafi (Allah ona rahmet etsin) uzun yolun 48 mil olduğunu açıkça beyan etmiştir. Hatib-i Şirbînî **Muğnî'l-Muhtac** adlı eserinde diyor ki: Her mil dört bin adımdır. Her adım da üç ayaktır. Normal olarak her ayak yirmi beş santimdir. Buna göre her adım yetmiş beş santimdir. Dolayısıyla her mil üç kilometredir. Üç ü, kırk sekiz ile çarptığımız takdirde 144 eder. İlk baskıda **el-Fıkhu a'lâ'l-Mezahib'l-Erba'a** adlı kitabın 472nci sahifesinde yapılan açıklamaya güvenerek kasır mesafesinin 85 kilometre olduğunu açıklamıştım. Kitabın ikinci baskısında meseleyi yeniden tetkik ettiğimde hesabın yanlış olduğunu gördüm.<sup>4</sup>

Hanefi mezhebine göre yukarıda beyan edilen mesafe kara yoluna göredir. **Zahirü'r-Riveye** dediğimiz İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in altı esas kitaplarında, denizdeki seferi mesafe miktarı beyan olunmadığından fıkıh kitaplarımızda bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bu görüşler arasında fetva için seçilen şudur: Normal bir rüzgârda yelkenli geminin senenin en kısa günlerinde üç gün üç ge-

1) Büyük İslam İlmihali Ö.N.B madde:252

2) Bir fersah 3 mildir. Bir mil Hanefilere göre 1855 metredir.  $1855 \times 3 = 5565 \times 18 = 100.175$  (Ali Cuma Muhammed El-Mekayil ve'l-Mevazîn madde: Fersah)

3) Şerhu'l-Kenz li'l-Ayni c:1 s:55, Abdurrahman b. Muhammed Şeyhâde Dâmad, Mecmau'l-Enhur c:1 s:141, Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik c:1 s:508, El-Hatip eş-Şirbînî Mu'nî'l-Muhtac c:1 s:364

4) Halil Güneş , Büyük Şafî İlmihali s:221

cede kat edeceği mesafe, denizde seferi mesafedir.<sup>1</sup> Yelkenli geminin normal rüzgârda üç gün üç gecelik bir zamanda ne kadar mesafe kat edeceğini Halil Günenç Hocamız, **Günümüz Meselelerine Fetvalar** adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: *Yelkenli gemi saatte beş altı mil kat ettiğine göre denizde kasr mesafesi doksan mil'dir.*<sup>2</sup>

Şayet kişinin gitmek istediği yere iki yol varsa, biri seferi miktar diğeri daha kısa ise (dağ yolu ile normal yol gibi) bu kimse için hüküm gitmiş olduğu yola göredir, yani uzun yoldan giderse müsafır, kısa yoldan giderse mukimdir.<sup>3</sup> Deniz yoluyla kara yolu da bu minvaldedir. Yani gideceği yere hangi yoldan giderse hüküm ona göre olacaktır.<sup>4</sup>

## 2- İKAMET ETTİĞİ YERDEN ÇIKMASI.

Fıkıh kitaplarımızda sefer hükmünün başlangıç noktası kişinin ikamet ettiği şehrin bütün evleri geride kalacak şekilde şehrin dışına çıkması şeklinde tarif edilmiştir. Nasıl ki seferi olan biri şehre girmeden mukim olamıyorsa, aynı şekilde mukim olan biri de şehrin evlerini çıkmadan seferi olamaz.<sup>5</sup> Şehrin evlerini geçmekten kastedilen bulunduğu cihetteki evlerdir. O beldenin diğer taraftaki evlerini hizalayarak geçmemiş olsa bile seferilik başlar.<sup>6</sup> Zira itibar çıktığı cihetedir.

Şehrin tarifinde, fıkıh kitaplarımızda farklı ifadeler vardır. Bazıları: İçinde zanaat erbabı, cami, çarşı, müftü, sultan veya ceza ve diğer hükümleri icra eden kadı bulunan yer olarak tarif etmişlerdir. Bazıları da mutlak şehir söylemine bakmışlar, halk arasında oraya şehir deniyorsa şehir kabul edilir, denmiyorsa edilmez, demişlerdir.

1) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâ'i, Tebyinu'l Hakâik c:1 s:509, Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik c:1 s:140

2) Günümüz Meselelerine Fetvalar c:1 s:172

3) El- Velvaliciyye c:1 s:134

4) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:138, El-Fikhu'l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1346

5) El-Kuhustani c:1 s:154

6) Şerhu'l-Kenz li'l-Ayni c:1 s:55, Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâ'i, Tebyinu'l Hakâik c:1 s:507; El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:139; İbrahim el-Halebi, Gunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:536-537; Mevsuâtü'l-Fikhiyye el-Kuveytiyye c:1 s:593



Burada şu üç soru önümüze sıkça çıkmaktadır.

\* İstanbul gibi büyük şehirlerde her bir ilçe ayrı bir şehir olarak mı ele alınmalı?

\* Boğaz, şehri ikiye bölüp iki ayrı şehir yapar mı?

\* Şehir ne kadar genişlerse de sefer hükmü son çıkış noktasından mı başlar?

Bu soruların cevaplarında farklı değerlendirmeleri olan hoca efendiler vardır. Onların fikirlerine saygı göstermekle beraber şahsımızın kanaati şu şekildedir:

Fıkıh kitaplarımızda şehrin tariflerine baktığımızda her ne kadar ilçeler müstakil bir şehir olarak değerlendirilseler de, diğer ilçelerin onlara bitişik olmaları, kitaplarımızda geçen bitişik köyler gibi sayılacağından, büyük şehrin tamamını geçmeden sefer hükmü başlamaz. Ancak şehrin evleri kesilip biraz ilerde tekrar evler başlasa bakılır; şayet aradaki boşluk “ğalve” denilen bir ok atımıysa yani iki yüz, iki yüz elli metre civarındaysa evler kesildiği yerden itibaren seferilik ve mesafesi başlar.

İstanbul’un ortasında bulunan boğazın, şehri iki ayrı şehir gibi ayırmadığı kanaatindeyiz. Bu kanaatimiz iki delile istinad etmektedir.

1- *El-Hidaye* şerhlerinden olan *el-Binaye* adlı eserde; şehir ortasında olan nehrin şehri ikiye bölmeyeceğine, seferiliğin şehir evlerinin bitmesiyle başlayacağına delalet eden ibareler vardır.

2- Boğazdaki köprülerin bağlayıcılık özelliğinin olması. Muhammed b. Süleyman Şeyhzâde *el-Mülteka* isimli esere yapmış olduğu *Mecmeu’l Enhur (Damat)* isimli şerhinde şunu nakleder:

Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin), kadılığı zamanında Cuma namazının her iki yerde caiz olabilmesi için Bağdat şehrini ayıran nehir üzerindeki köprüünün cuma namazı saatinde kaldırılmasını emredermiş.<sup>1</sup>

1) Abdurrahman b. Muhammed Şeyhzâde Dâmad, *Mecmau’l-Enhur* c:1 s:167

Bu nakil seyyar olan yani kaldırılması mümkün olan bir köprünün bağlayıcılık özelliği olduğunu gösterir. Nerde kaldı ki boğazdaki köprülerin bağlayıcılık özelliği olmasın.

### 3- SEFERE GİTMİŞ OLDUĞU BELDEDE 15 GÜNDEN AZ KALMAYA NİYETLİ OLMASI

Yolcu bulunmuş olduğu beldede 15 gün veya daha fazla kalmaya niyet ederse, Hanefî mezhebine göre mukîm olur. Şâfiî Mezhebine göre ise girdiği ve çıktığı gün hariç 4 gün orada ikamete niyet etse mukim olur. Mâlikî Mezhebinde mukimlik için zikir olunan müddet 20 namaz ile takdir edilmiştir. Hanbelîlere göre de kişi, 4 günden daha fazlaya veya 20 namazdan daha fazlaya niyet ederse mukim sayılır.<sup>1</sup>

### 4- SEFERE BAŞLARKEN MUAYYEN BİR YERİ KAST ETMESİ YANİ SEFERE NİYET ETMİŞ OLMASI

“Haim” diye tabir edilen nereye yöneleceğini bilmeksizin yola çıkan kimse için seferilik hükmü yoktur.<sup>2</sup>

### 5- MÜSTEKİLLÜN BİR-REY OLMASI

Yani niyetinde müstakil olup birine tabi olmaması. Kocasıyla beraber olup da kocasının nereye gideceğini bilmeyen kadın, komutanıyla beraber olan asker, efendisiyle beraber olan hizmetçi, hocasıyla beraber olan talebe müstakil görüşleri olmadığından niyetlerine itibar edilmez.

Bu kişiler tabi oldukları şahsa niyetinin ne olduğunu suâl ederler. Şayet metbu olan kişi, niyetini tabisine haber verecek olursa tabi ona göre amel eder. Metbu niyetini tabiye söylemezse, metbunun asıl olan haline göre tabi amel eder.<sup>3</sup>

### 6- MUKİM BİR İMAMA UYMAMASI

1) El-Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1347-1348

2) Dürer c:1 s:132, Mevsuâtü'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye c:1 s:594; El-Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1353

3) İbrahim el-Halebî, Ğunyetü'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:541

Hanefi mezhebine göre yolcu olan kimsenin mukim olan imama uyması ancak vakit içinde caizdir. Bu kişi yani mukim olan imama uyan yolcu, namazını tam olarak kılar. Zira yolcunun namazı vakit içinde, mukime uymasıyla dört rekâta dönüşmüştür. Vakıt çıktıktan sonra yolcunun mukime uyması caiz değildir. Zira yolcu için farz olan namaz, zimmetine iki rekât olarak yerleşmiştir. Vakıt çıktıktan sonra namazı dört rekâta dönüşmez. Böyle bir kimse muhalefet edip mukim imama uyacak olsa namazı sahih olmaz.<sup>1</sup>

### 7- NAMAZIN EVVELİNDEN SONUNA KADAR SEFERİLİĞİN DEVAM ETMESİ

Şâfiî ve Hanbelîlere göre bir şart daha vardır. O da namaza başlar-ken kişi, kasra niyet etmelidir. Lakin Hanefi mezhebine göre böyle bir niyet şart değildir.<sup>2</sup>

### 562-SUÂL:

### SEFERİ OLAN KİŞİ DÖRT REKÂTLI NAMAZLARINI İKİ REKÂT KILMAK ZORUNDA MIDIR?

**Cevap:** Hanefilere göre seferi olan kişinin kasretmesi yani dört rekâtlı farz namazlarını iki rekât kılması lazımdır. Ruhsat değildir.

Bu görüş aynı zamanda sahabeyi kiramdan Hazreti Ömer ve oğlu Abdullah, Hazreti Ali, Hazreti İbn Mesut, Hazreti Cabir ve Hazreti İbn Abbas (*Allah onlardan razı olsun*)'ın da görüşleridir. Tabiinin büyüklerinden olan İmam es-Sevrî, İmam Hammad b. Süleyman, İmam Ömer b. Abdülaziz, İmam el-Evzaî, İmam Hasan b. Hay ve İmam Hasan el-Basrî (*Allah onlara rahmet etsin*)'de bu görüşte olanlardır. Aynı zamanda bu görüş, İmam Malik ve İmam Ahmed b. Hanbel (*Allah onlara rahmet etsin*)'den de bir rivayettir.

İbrahim el-Halebî (ö.956), *Ğunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir* adlı eserinde; Muhyî's-Sünnet el-Bağavî'den bu görüşün ehl-i ilmin ekserisinin görüşü olduğunu nakletmiştir.<sup>3</sup>

1) El-Kuhustani c:1 s:135, Şerhu'l-Kenz li'l-Ayni c:1 s:56; El-Fıkhu'l-İslam ve Edilletühü c:2 s:1354

2) İbni Kudame, El-Muğni c:2 s:106, Mevsuâtü'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye c:1 s:594

3) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir s:537

Şâfiî fakihlerinden olan Ebu'l-Hasen el-Maverdî **el-Havî'l-Kebir** adlı eserinde şunları nakleder: Seferde namazları tam kılmak yani kısaltmamak caizdir. Şu kadar var ki Şafi Âlimler, mezhepte evla olanın kısaltmak mı yoksa tam kılmak mı olduğunda iki görüşe gitmişlerdir.

a- Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in ekseri fiilleri bu şekilde olduğundan seferde en faziletli olan kısaltmaktır. Bu görüş Şâfiî Âlimlerinin cumhurunun görüşüdür. Aynı zamanda İmam Şâfiî (Allah ona rahmet etsin)'nin sözünün zahirinden anlaşılan da budur.

b- Seferde kısaltmak ruhsattır. Azimet olan namazları tam kılmaktır. Tıpkı oruç tutmanın tutmamaya nispetle, ayağı yıkamanın mest üzerine mesh vermeye nispetle faziletli olması gibi. Şâfiîlerden birçoklarının görüşüdür.<sup>1</sup>

İmam En-Nevevî **el-Minhaç** adlı eserinde şöyle der: Seferi olan kişi iki merhaleye ulaşırsa tam kılması daha faziletlidir. Üç merhaleye ulaşırsa meşhur olan görüşe göre kısaltması daha faziletlidir.<sup>2</sup> Hocamız Halil Günenç, ilmi halinde şöyle der: Yol 216 kilometreden az olursa dört rekâtlı namazı kısaltmadan tamamını kılmak, 216 kilometre veya fazla olursa kısaltmak daha faziletlidir. Şafi mezhebinde kısa yolculuk ile uzun yolculuk arasında hüküm açısından farklılıklar vardır. Bunlar şu şekilde beyan edilmektedir:

#### **Uzun yolculuğun dört meziyeti vardır:**

1- Namazı kısaltmak.

2- Oruç tutmamak.

3- Mest üzerine mesh etme müddetinin üç gün üç geceye kadar çıkması.

4- Cem-i takdim ve cem-i te'hir yapmak<sup>3</sup>.

#### **Kısa yolculuğun da dört meziyeti vardır:**

1) El-Havî'l-Kebir, Kitabu's-Salat babu Salati'l-Müsafir

2) El-Minhaç, Kitabu's-Salat babu Salati'l-Müsafir

3) Bu konuda tafsilat 2. Cildin 312. suâlinde geçmişti

- 1- Cuma namazını terk etmek.
- 2- Cuma namazının kılınacağı yeri şafaktan evvel terk etmek.
- 3- Binek üzerinde nafilâ namaz kılmak.
- 4- Su bulunmadığı takdirde namazı iade etmemek üzere teyemmüm almak.<sup>1</sup>

Hanefiler dâhil cumhurun bu konudaki görüşünü teyit eden birçok hadîs-i şerîfler vardır. Bu hadîs-i şerîflerden bir tanesi de Hazreti Ayşe (Allah ondan razı olsun) hadisi diye bilinen **Buhari** ve **Müslim**'in rivayet etmiş olduğu şu hadîs-i şerîftir:

عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ عَنْ عَائِشَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهَا قَالَتْ فُرِصَتِ الصَّلَاةُ رَكْعَتَيْنِ رَكْعَتَيْنِ فِي الْحَضَرِ وَالسَّفَرِ فَأَقْرَأْتُ صَلَاةَ السَّفَرِ وَزِيدَ فِي صَلَاةِ الْحَضَرِ

Urve b. ez-Zübeyir'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in zevcesi Ayşe şöyle buyurdu: **Seferde ve hazarda namaz ikişer rekât olarak farz kılınmıştı. Sonradan hazarda ziyade edildi, seferde ise hali üzerine bırakıldı.**<sup>2</sup>

**Müslim**'in rivayet etmiş olduğu bir diğer hadîs-i şerîfte de şöyle buyrulmaktadır:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ إِنِّي صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي السَّفَرِ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيَّ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ أَبَا بَكْرٍ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيَّ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَصَحِبْتُ عُمَرَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيَّ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ ثُمَّ صَحِبْتُ عُثْمَانَ فَلَمْ يَزِدْ عَلَيَّ رَكْعَتَيْنِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ وَقَدْ قَالَ اللَّهُ (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ)

1) Büyük Şafii İlmihali s:221-229

2) Buhari ve Müslim, Lafız Müslim bab: Salatü'l-Müsafirîn

Rivayete göre İbn-i Ömer (Allah onlardan razı olsun) şöyle buyuruyor: **Seferde Peygamber Efendimiz** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) **ile beraber arkadaşlık yaptım. Efendimiz** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) **vefat edinceye kadar iki rekât üzerine ziyade yapmadı. Ebu Bekir ile de arkadaşlık yaptım. O da vefat edinceye kadar iki rekât üzerine ziyade yapmadı. Ömer ile de arkadaşlık yaptım. O da vefat edinceye kadar iki rekât üzerine ziyade yapmadı. Sonra Osman ile arkadaşlık yaptım. O da vefat edinceye kadar iki rekât üzerine ziyade yapmadı.**<sup>1</sup> Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyuruyor: “Andolsun, Allah’ın Resûlünde sizin için güzel bir örnek vardır.”<sup>2</sup>

### 563-SUÂL:

#### SEFERİ OLAN KİŞİ NAMAZINI KISALTMASI GEREKTİĞİ HALDE TAM KILACAK OLSA NAMAZI SAHİH OLUR MU?

**Cevap:** Yukarıdaki suâlin cevabında da beyan edildiği üzere Hanefî mezhebine göre seferi olan kişinin namazlarını tam kılması mekruhtur.

İbrahim el-Halebî (ö.956), *Ğunyetu’l-Mütemellî/Haleb-i Kebir* adlı eserinde İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)’den şöyle rivayet edildiğini nakleder: Namazını tam kılan yolcu günahkâr olacağı gibi Peygamber Efendimizin (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) sünnetine muhalefet etmiş de olur.

Seferi olan kişi, namazını tam kılacak olursa bakılır; ikinci rekâtta teşehhüt miktarı oturmuşsa namazı sahihtir. Son iki rekât onun için nafil olur. Ancak selamı tehir ettiğinden ve nafil namazı farz olarak başlanmış bir namaz üzerine bina ettiğinden dolayı da günahkâr olur. Şayet bu kişi ikinci rekâtta teşehhüt miktarı oturmamışsa farzı batıl olur. Zira ikinci rekâtın sonundaki oturuş, yolcu adına son oturuş olduğundan farzı terk etmiş olacaktır.

1) Müslim bab: Salatü’l-Müsafirîn

2) Ahzâb Sûresi: 21. ayet

Aynı şekilde bu kişi ilk iki rekâtın birinde kıraati terk edecek olsa namazı batıl olur.<sup>1</sup>

### 564-SUÂL:

#### KİŞİNİN YOLCU VEYA MUKİM OLMASINA GÖRE KAÇ TÜRLÜ VATANDAN BAHSEDEBİLİRİZ?

**Cevap:** Üç türlü vatan vardır; vatan-i asli, vatan-i ikame, vatan-i süknâ.

**Vatan-i asli (Asıl Vatan):** Kişinin doğup büyüdüğü veya evlendiği veyahut evlenmese de orada yaşamayı kast edip oradan çıkmaya niyetinin olmadığı yerdir.

**Vatan-i ikame:** On beş gün veya daha fazla kalmaya niyet ettiği yerdir. Asli ve ikame vatanında olan kişi mukim sayılır. Yani bu kişi hakkında sefer hükümleri uygulanmaz.

**Süknâ Vatanı:** Kendisinde on beş günden daha az kalmaya niyet edilen yerdir.<sup>2</sup> Vatanı asli kendisine denk olan bir diğer vatanı asli ile bozulur. (eğer birinci vatanında hanım, çocuk ve ziraat emsali bir taalluku kalmamışsa)<sup>3</sup>

Bir kimse bulunduğu yerden ailesiyle intikal etmeksizin başka bir yerde evlenip ikinci bir aile kuracak olursa, önceki vatanın asli olma vasfı baki kaldığı gibi, yeni edindiği vatan da asli vatani olur. Yani her iki vatanda da bu kişi mukimdir.

Asli vatan, sefere çıkmakla veya vatanı ikame ile batıl olmaz. Vatanı ikame ise kendisine denk olan bir diğer vatanı ikame ile bozulacağı gibi vatani asliyle de bozulur. Bir de sefere çıkmakla ikame vatanı iptal edilmiş olur.<sup>4</sup> Sefere bil fiil çıkmaksızın, sefere çıkmaya niyet etmek, vatanı ikameyi bozmaz.<sup>5</sup>

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:539

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'î, Tebyinu'l Hakâik c:1 s:517 – El-Velvaliciyye c:1 s:135 – El-Fıkhu'l İslam ve Edilletühu c:2 s:1364

3) Fethu Babu'l İناية c:1 s:397

4) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet c:1 s:142

5) Dürri'l-Münteka fi Şerhi'l-Mülteka: Salatü'l-Müsafir

## 565-SUÂL:

KİŞİ DOĞUP BÜYÜDÜĞÜ MEMLEKETİNİ  
AİLESİYLE BERABER TERK EDİP, BAŞKA BİR BELDEYE  
YERLEŞECEK OLSA ESKİ MEMLEKETİNE  
ON BEŞ GÜNDEN AZ KALMAK ÜZERE GELDİĞİNDE  
SEFERİ SAYILIR MI?

**Cevap:** Kişi başka bir şehre yerleşecek olsa köyünü, memleketini terk etmeye niyet etmedikçe orası vatan-ı asli olmaktan çıkmaz. Yani gün gelir buraya dönerim, burası memleketimizdir, yazları buraya geliyoruz, emekli olunca memleketime döneceğim gibi hala doğup büyüdüğü yeri vatan kabul eden, göç ettiği şehirde ticari veya başka bir amaçla duran kişiler memleketlerine velev ki ziyaret için döndüklerinde bile namazlarını tam yani mukim olarak kılmalıdır.

Bir yerde eşi olan kişi, başka bir beldeye oturmak üzere ikinci bir eş ile evlenecek olsa her iki belde de vatan-ı aslî olmuş olur. Bu şekilde vatan-ı aslînin birden çok olmasında âlimlerimiz arasında herhangi bir görüş ayrılığı yoktur.

İhtilafa mevzu olan mesele ise şudur: Mesken ve tarlasını satmadan, hanımı ve çocuklarıyla birlikte göç ederek başka bir yeri vatan edinen kişinin, önceki vatanı hala asli vatan mıdır?

Bazı âlimler, bu kişinin geriye bıraktığı gayrimenkulüne itibar etmemişler, bir yerin vatan olmasındaki aslî unsurun evlenmek olduğunu söylemişlerdir. Buna göre; “on beş günden daha az kalma niyetiyle önceki vatanlarına (memleketlerine) gittiklerinde namazlarını kısaltırlar” demişlerdir. Diğer bazıları ise bir yerin vatan-ı aslî olmasında evliliğin etkisiyle birlikte orada mesken edinmesinin de etkili olduğunu söylemişlerdir. Buna göre; on beş günden daha az kalma niyetiyle önceki vatanlarına (memleketlerine) gittiklerinde namazlarını tam kılarlar, demişlerdir. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)’in **el-Asl** adlı eserinde ki “*evini satıp ailesiyle birlikte göç ederse...*” ifadesi bu görüşü desteklemektedir.<sup>1</sup>

1) İbn Mâze, El-Muhitü'l-Burhânî c:2 s:402; El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:142



Esasen, gayrimenkule itibar edilip-edilmeyeceği hakkında vuku bulan ihtilaf, doğup büyüdüğü yerle ilgili değil sonradan evlenerek vatan edindiği yerle ilgili olmalıdır. Zira kişinin evlenmeksizin doğup büyüdüğü, meskeninin bulunduğu yerin asli vatan olduğunda kimsenin ihtilafı yoktur. Bu vatanın iptal olması için ön görülen şart sadece evlenip başka bir şehre yerleşmek olmamalıdır. Yani doğup büyüdüğü, arazisinin bulunduğu vatanını terk etmeye niyet etmedikçe asli vatani olmaktan çıkmamalıdır. Terk etmeye niyet etmesi ise orada az da olsa yaşamaya veya günün birinde dönmeye niyetinin olmamasıdır. Aksi halde az sonra imamlardan yapılacak rivayetlerine anlam kazandırmak güçlenecektir.

Burada şunu da ifade etmek isteriz ki; bu şekilde suâl eden kişiye memleketine dönmeye niyetin var mı diye sorduğumuzda, nereden bilebilirim, Allah bilir gibi cevap vermektedir. Evet, vakıada memleketine dönmesinin nasip olup olmayacağını Allah bilir. Ancak kişiye sorduğumuz suâl, vakıanın ne olacağı değildir. Bilakis niyetidir. Niyet ile vakıayı birbirine karıştırmamak gerekir.

Bu rivayetleri yapan Ebu'l-Abbas en-Natifi'nin kitabı "**el-Ecnas**"a baktığımızda onun, mezhep imamlarından gelen rivayetleri cem ettiğini ve kütüphanesinin son derece geniş olduğunu görürüz.

Şeyhu'l-İslâm Ebu'l-Abbâs en-Nâtîfî, **el-Ecnas** isimli eserinde şöyle der: Hişam b. Abdillâh<sup>2</sup>, İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'le kendisi arasında geçen konuşmayı şu şekilde naklede; İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'e sordum:

- Vatani küfe olan birisi başka bir yeri vatan edindikten sonra günün birinde kendine ait bir meskenin bulunduğu eski vatani küfeye gidecek olsa namazını kısaltır mı?

1) Ahmet b. Muhammed b. Ömer Ebu'l-Abbas en-Nâtîfî, ö. 446. Tasnifleri arasında; El-Ecnas, el-Vâkıat, el-Ahkâm, el-Furuk, er-Ravza zikredilmektedir.

2) Es-Saymerî, **Ahbaru Ebi Hanife ve Ashabihi** adlı kitabında: Hişam b. Ubbeydillah er-Râzî demiştir. En-Natifi ilgili yerde, Hişam b. Abdillâh demiştir. El-Leknevî'de, **Fevaidul-behiyye** isimli esrinde şöyle der: Hişam b. Abdillâh er-Râzî, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'den okumuştur. Zehebî, El-Mizan'da; Hişam'ın Malikten, Ebu hatim'in de Hişam'dan rivayet ettiğini söyler. Ebu Hatim: Saduk-tur, ondan daha kadr-u kıymetlisini görmedim, demiştir. İbn Hibban: Hişam Sikadr, demiştir. İmam Muhammed'den rivayet ettiği nevadiri. (Nevadir-u Hişam) ve "salatü'l-eser"ı vardır. El-leknevînin bahsettiği Salatü'l-Eser" sadece namazla ilgili değildir. En-Natifi diğer bablarda da bu kitaptan rivayetler yapmıştır.

Bana şöyle dedi:

- Benim içinde bulunduğum durum da böyledir. Kanaatim; eğer başka bir şehri vatan edinirken küfenin vatanı oluşunu terk etmeye niyet etmişse namazını kısaltır.

İmam Muhammed kendi içtihadını söyledikten sonra hocasının fiilini şu şekilde yorumlar: “Ebu Yusuf Küfe’ye geldiğinde mukim olarak namazlarını kılardı. Hâlbuki Medinetu’s-Selam’da evi vardı.” Ebu Yusuf’un bu sözü şöyle anlaşılmalı; Küfe’yi tamamen terk etmeye niyet etmemiştir. Fakat (hocam Ebu Yusuf’un fiiline yaptığım) bu tevil Muhammed’in tevilidir<sup>1</sup>.

Dikkat edilirse İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) hocası İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’un sözünü kendisinin de kabul ettiği bir manada yorumlamaktadır. Bu da; kişinin doğup büyüdüğü yeri terk etmeye niyet etmeksizin edindiği ikinci vatanıyla, evvelki vatanının bozulmayacağıdır. Yani, bir yerin vatan olması için orada yılın belli bir zamanı ikamet etme şartı yoktur. Şayet böyle bir şart olsaydı, 3-5-10 sene çalışıp memleketine dönmek için gideceği yer de vatan-i aslî’si olması icap ederdi. Hâlbuki bunu söyleyen olmamıştır.

Bir yerin vatan-i aslî veya vatan-i ikâme olmasında en önemli faktör hiç kuşkusuz niyettir. Bu yüzden aslî vatanından göç eden kişinin geriye bıraktığı ev-bark, tarla emsali gayrimenkulün o yerin vatan-ı aslî olarak kalmasında veya kalmamasında etkisi niyete bağlıdır. Şayet kişi evini-barkını satmadığı halde terk ettiği bu diyara bir daha dönmeyeceği şeklinde bir niyet taşıyarak göç etmişse o yer onun aslî vatanı olmaktan çıkmıştır. Zira kişinin bir yerde mülkü olması orasının vatanı olma anlamını taşımaz. Mümkündür ki orada hiç yaşamayı kastetmediği halde arsayı yatırım amaçlı saklayıp daha sonra satmayı düşünebilir. Fakat evini-barkını, tarlasını satan kişiler genellikle bu şekilde terk ettikleri yere bir daha dönüp yaşamayı kastetmezler.

Bu şekilde yaşadığı diyarı terk edenler günün birinde oraya ziyaret amaçlı gidecek olsalar orası onlar için aslî vatan olmayacaktır.

1) El-Ecnas, Ebu'l-Abbas en-Nâtîfî. Mahdûr, Feyzullah Efendi arş., no: 645 shf, 10,11

**Ezcümle;** ticari ve ya başka amaçla büyük şehirlere veya başka yerlere giden kişiler, orada evlensinler veya evlenmesinler memleketlerini terk etmeye niyet etmedikleri müddetçe, doğup büyüdükları yerler onların aslî vatanlarıdır. Velew ki bir günlüğüne dahi oraya gidecek olsalar namazlarını tam kılmalıdır.

### 567-SUÂL:

#### GÖÇEBE YAŞAYAN KİŞİLER, SAHRADA İKAMETE NİYET ETMELERİYLE MUKİM OLURLAR MI?

**Cevap:** Fıkıh kitaplarımızda; kişinin, yerleşim alanı olmayan sahra gibi yerlerde ikamete niyet etmesinin sahih olmayacağı beyan edilmiştir. Ancak bu hükümden, çadır ehli dediğimiz sahrada göçebe olarak yaşayan insanlar istisna edilmiştir. Zira bu kişilere göre konaklanacak olan sahra, köy konumundadır. Buna göre göçebe yaşayan kişiler yarılarında ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli malzeme bulunduğunda halde sahrada ikamete niyet edecek olurlarsa mukim olurlar. Bu kişiler bulundukları yerden başka bir yere gitmek üzere yola çıksalar bakılır; gitmek istedikleri yer ile bulundukları yer arasında seferi mesafe varsa yola çıkmalarıyla seferî olurlar. Bu kadar mesafe yoksa seferî olmazlar.<sup>1</sup>

### 568-SUÂL:

#### MEMURİYET GİBİ GÖREV İCABİ SÜREKLİ YER DEĞİŞTİREN KİŞİLERİN VAZİFE YAPTIKLARI YER, ÜÇ TÜRLÜ VATANDAN HANGİ KISMA DÂHİL OLUR?

**Cevap:** Memuriyet emsali, sürekli gurbette kalmayı gerektiren meslek sahiplerinin 3-5 sene ikamet edecekleri yerler, doğup büyüdüğü yerleri yani aslî vatanlarını iptal etmezler. Bilakis memur, amirinin atamasıyla yurt değiştireceğinden vazife yaptığı yer, aslî vatani değildir. Orada on beş gün veya fazla kalacaksa ikame vatanıdır.<sup>2</sup>

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:540

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:142

## 569-SUÂL:

EVİYLE İŞ YERİ ARASI, SEFERİ MESAFE OLAN KİŞİ  
İŞ YERİNDE MUKİM SAYILIR MI?

**Cevap:** Şayet kişinin evi ile yani ikamet ettiği yer ile çalıştığı işyeri arasında seferi mesafe olsa bu kimse işyerinde seferi sayılır. Her gün iş yerine gidip gelmesi onun adına seferi olma hükmünü kaldırmaz. Çünkü kişinin mukim sayılması, gecelediği yere itibarladır.<sup>1</sup> Gündüz vaktini geçirdiği yere değil.

## 570-SUÂL:

SEFERDE OLAN KİŞİ BULUNDUĞU YERDEN  
YARIN, ÖBÜR GÜN DÖNERİM DİYEREK  
ON BEŞ GÜNDEN FAZLA KALACAK OLSA  
MUKİM SAYILIR MI?

**Cevap:** Seferde olan kişi bulunduğu yerden yarın çıkarım veya yarından sonra çıkarım diyerek senelerce kalsa bile mukim olmaz. Bu görüş âlimlerin genelinin de görüşüdür.<sup>2</sup>

**Ebu Davut** ve **Beyhakî**'nin rivayet etmiş oldukları bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ أَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
بِتَبُوكَ عِشْرِينَ يَوْمًا يَقْصُرُ الصَّلَاةَ

**Cabir b. Abdullah**'tan rivaye edildiğine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Tebuk'te yirmi gün kaldığı halde namazlarını kısalttı (seferi olarak kıldı).<sup>3</sup>

İbrahim el-Halebî (ö.956), *Ğunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir* adlı kitabında, *el-Fetâvâ'l-Ğiyasiye* isimli eserden şunları nakleder:

1) El-Mebsudü's-Serahsi c:1 s:237; El-Bahru'r-Râik c:2 s:143

2) İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir* s:539

3) Sünenü Ebî Dâvut; Salatu's-Sefer Bab: İza ekame bi arzi'l-aduvvu

Seferde olan kişi, maksadı ne zaman hâsıl olursa çıkma niyetiyle bir şehre girecek olsa, orada senelerce kalsa bile mukim olmaz. Ancak bu kişi işinin on beş günden az bir zamanda bitmeyeceğini bilmesi durumunda her ne kadar ikamete niyet etmese de mukim sayılır.<sup>1</sup>

### 571-SUÂL:

ON BEŞ GÜN KALMAYA NİYETLİ OLDUĞU BİR YERDE, ÜÇ GÜN KALDIKTAN SONRA NİYETİNİ DEĞİŞTİRİP ERTESİ GÜN MEMLEKETİNE DÖNMİYİ KASTEDEN KİŞİ, BUNDAN SONRAKİ NAMAZLARINI NASIL KILMALIDIR?

**Cevap:** On beş gün veya daha fazla kalmaya niyet edilen yer vatan-ı ikamedir. Birkaç sahife önce de ifade ettiğimiz gibi; vatan-ı ikame vatanı ikame, vatani asli ve bir de sefere çıkmakla batıl olur.<sup>2</sup> Sefere bil fiil çıkmaksızın, sefere çıkmaya niyet etmek, vatan-ı ikameyi bozamaz.<sup>3</sup> Tıpkı kullanmak için almış olduğu bir malı satmaya/ticarete niyet edecek olsa o malı satmadıkça ondan zekât vermesinin gerekmediği gibi.<sup>4</sup> Sefer bir fiildir, terk değildir. Bunun için mücerret niyet ile seferi olmak gerçekleşmez. Bilakis o niyeti, icraata dökmek gerekir.

**Buhari** ve **Müslim**'in rivayet etmiş olduğu bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruluyor:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ يَقُولُ صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ بِالْمَدِينَةِ أَرْبَعًا وَصَلَّيْتُ مَعَهُ الْعَصْرَ بِذِي الْحَلِيفَةِ رَكَعَتَيْنِ

Rivayete göre Enes b. Malik (Allah onlardan razı olsun) şöyle buyuruyor:

“Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’le beraber Medine’de öğle namazını dört rekât, İkinci namazını ise Zulhuleyfe’de iki rekât olarak kıldım.”<sup>5</sup>

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:540

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet c:1 s:142

3) Dürrü'l-Münteka fi Şerhi'l-Mülteka: Salatu'l-Müsafir

4) Bu konuyla alakalı tafsilat inşallah zekât bahsinde gelecektir.

5) Buhari; Müslim, lafız Müslim Bab: Salatu'l-müsafirîn

İbrahim el-Halebî (ö.956), *Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir* adlı eserinde bu hadîs-i şerîfî naklettikten sonra şunları söylemiştir:

Bu hadîs-i şerîf'ten de anlaşıldığı üzere kişi mücerret niyet ile yolcu olmaz. Şayet niyet ile yolcu olunsaydı Hazreti Enes b. Malik (Allah onlardan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ile beraber öğle namazını Medine'de iki rekât kılardı.<sup>1</sup>

### 572-SUÂL:

#### ON BEŞ GÜNDEN AZ KALMA NİYETİYLE YAZLIĞINA GİDEN KİMSE NAMAZLARINI NASIL KILMALIDIR?

**Cevap:** İbn Nuceym (ö.970), *el-Bahru'r-Râik* adlı eserinde şöyle der: Yazlık ve kışlık evi olan kişi her iki yerde mukimdir. Yani namazlarını tam kılacaktır.<sup>2</sup>

### 573-SUÂL:

#### SEFERİ OLAN KİŞİNİN SEFERİ OLMA HÜKMÜ NE ZAMAN NİHAYETE ERER?

**Cevap:** Yolcunun seferi olma hükmü, vatanına girmedikçe veya vatanının haricinde ki bir köy veya şehirde on beş gün kalmaya niyet etmedikçe nihayete ermez.

Bu ifadeden de anlaşıldığı üzere yolcu, ikamete niyet etmese bile vatanına girmesiyle mukim olur. Ancak vatanının haricindeki bir yere girer ise mücerret girmesiyle değil, on beş gün veya daha fazla kalmaya niyet etmesiyle mukim olur. Yani vatanına girdiğinde mukim olması için niyet gerekli değilse de vatanının haricindeki bir köy veya şehre girme durumunda mukim sayılması için niyyet gereklidir.

Yolcu, iki beldede toplam on beş gün kalmaya niyet etmesiyle mukim olmaz. Ancak on beş günün tamamında bunlardan birinde

1) İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir* s:537

2) Zeynuddin İbn Nüceym, *el-Bahru'r-Râik* c:2 s:142; *El-Mevsuatu'l-Fikhiyye* c:1 s:595

gecelemeye niyet edecek olursa mukim olur. Zira geride de ifade ettiğimiz gibi itibar gecelediği mekânadır.<sup>1</sup>

### 574-SUÂL:

## DÖRT REKÂTLI FARZ NAMAZDA, MUKİM OLAN İMAMA UYAN MÜSAFİRİN NAMAZI FASİT OLDUĞUNDA KAÇ REKÂT OLARAK İÂDE ETMELİDİR?

**Cevap:** Müsafir olan kişinin, vakit içinde mukim olmaya niyet etmesiyle iki rekâtlık namazı, nasıl ki dört rekâta intikal ediyorsa aynı şekilde mukim olan imama uymasıyla da namazı dört rekâta intikal eder. Yeter ki iktidası yani mukim olan imama sahih bir şekilde uymuş olsun. Buna göre; müsafirin vakit içinde mukim olan imama uyması sahihtir. Bu sebeple de namazı da dört rekât olmaya intikal etmiştir. Vakit çıktıktan sonra ise mukim olan imama uyması sahih değildir. Zira vaktin çıkmasıyla namaz müsafir üzerine iki rekât olarak yerleşmiştir. Bundan sonra ne mukim olmaya niyet etmesiyle ne de mukim imama uymasıyla namazı dört rekâta intikal etmez.

Mukim için dört rekâtlı farz namazın ilk teşehhüdü vaciptir. Fakat müsafir adına son oturuş konumunda kabul edildiğinden dolayı ilk teşehhüt farzdır. Bundan dolayı seferde namazını kazaya bırakan kişinin mukim olan imama uyması caiz olmaz. Zira farzı, hüküm itibarıyla kendisinden daha aşağı olan vacip üzerine bina etmiş olur ki buda caiz değildir. Tıpkı farz kılanın nafil kılan kişiye uymasının caiz olmadığı gibi

Vakit içinde mukim olan imama uyan müsafirin namazı daha sonradan vaktin çıkmasıyla iki rekâta intikal etmez. Zira vakit içinde mukim imama uymasıyla namazı dört rekâta intikal etmiştir. Bu namaz hakkında kişi mukim konumunda olduğundan, vaktin çıkmasıyla namazı ikiye intikal etmeyecektir.

1) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir s:539

Aynı şekilde müsafır, mukim imamın arkasında uyuya kaldığı halde vakit çıkacak olursa, keza bozulan abdestini almakla meşgul olması sebebiyle vakit çıkacak olursa namazına kaldığı yerden devam etmek istediğinde namazını dört rekât olarak kılacaktır. Zira mukim olan imama uyması sebebiyle dörde intikal eden namaz, vaktin çıkmasıyla değişmez.

**Suâlin cevabına gelince;** müsafır kişi, mukim olan imama uyduktan sonra namazı fasit olacak olsa müsafır bu namazı iki rekât olarak kılar. Zira her ne kadar mukim olan imama uymuş olsa da bu uyması geçersiz sayılacağından namazı dört rekâta intikal etmeyecektir.<sup>1</sup>

### 575-SUÂL:

#### MÜSAFİR OLAN KİŞİ, MUKİM CEMAATE İMAMLIK YAPABİLİR Mİ?

**Cevap:** Müsafır olan kişinin mukim olan imama uymasının caiz olduğunda âlimler arasında ittifak olduğu gibi, mukim kişinin de müsafır olan imama uymasının caiz olmasında âlimlerin ittifakı vardır. Ez-Zuhaylî'nin *el-Fıkhul-İslam ve Edilletuhu* adlı eserindeki nakline göre Maliki mezhebinde bu cevaz her iki durumda da kerahetle mukayyettir. Müsafırın mukime uymasının mekruh olmasının sebebi; müsafır için sünnet olan kısaltmayı terk etmesinden, diğerinde ise imamın niyetine muhalefetinden ötürü olduğunu ez-Zuhaylî aynı eserinde nakletmiştir.<sup>2</sup>

Hanefi mezhebine göre mukim kişinin gerek vakit içinde gerekse vakit dışında müsafır olan imama uyması sahihtir.<sup>3</sup> Müsafır olan imam, ikinci rekâta selam verdiğinde arkasındaki mukim cemaat en sahih görüşe göre kıraat yapmadan namazlarını dört rekâta tamamlar.<sup>4</sup>

1) İbrahim el-Halebî, Çunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir s:542

2) El-Fıkhul-İslam ve Edilletuhu c:2 s: 1358

3) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrur-Râik

4) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi', İbrahim el-Halebî, Çunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir s:543



Müsaafir olan imam iki rekâtta selam verince arkasındaki mukim olan cemaate namazlarını tamamlamalarını söyler.<sup>1</sup>

**El-Muvatta**'nın rivayetine göre Hazreti Ömer (Allah onlardan razı olsun) şöyle buyuruyor:

عَنْ سَالِمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ أَبِيهِ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ كَانَ إِذَا قَدِمَ مَكَّةَ صَلَّى بِهِمْ رَكَعَتَيْنِ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ مَكَّةَ أَتَمُّوا صَلَاتَكُمْ فَإِنَّا قَوْمٌ سَفَرٌ

Salim b. Abdullah, babasından rivayet ettiğine göre: Ömer b. Hat-tab, Mekkeye döndüğünde iki rekât kıldırır sonra şöyle derdi: Ey Mekke ehli namazlarınızı (dört rekâta) tamamlayın zira biz seferi bir topluluğuz.<sup>2</sup>

### 576-SUÂL:

#### HIRSIZLIK EMSALİ GÜNAH İŞLEMEN İÇİN SEFERE ÇIKAN KİMSE SEFER RUHSATLARINDAN İSTİFADE EDEBİLİR Mİ?

**Cevap:** Şâfiî, Hanbelî mezhebinde asıl görüş olarak ve Maliki mezhebinde tercih edilen görüş olarak; günah işleme maksadıyla çıkarılan yolculukta sefer ruhsatlarından istifade edilemez.

Buna göre;

\* Ödeme imkânı olan borçlunun alacaklısından kaçması durumunda

\* Kocasından izin almadan yolculuğa çıkan (nâşize olan) kadın

\* Hırsızlık, eşkıyalık veya emsali bir masiyet işlemek kastıyla sefere çıkan kişiler sefer ruhsatlarından istifade edemezler. Bazı Maliki-lere göre seferinde asi olan şahıslar kerahetle beraber sefer ruhsatlarından istifade edebilirler.<sup>3</sup>

1) Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ

2) El-Muvatta; Salu'l-Musaafir iza kane imamen

3) Mevsuâtul-Fikhiyye el-Kuveytiyye, sefer maddesi

Hanefi mezhebinde sefer ruhsatlarından istifade edebilmek için yolculuğun ma'siyet kastıyla yapılmamış olma şartı yoktur. Buna göre seferinde günahkâr olan müsafır, sefere ait bütün ruhsatlarından istifade eder. Zira bu konuda gelen Ayet ve Hadîs-i şerîfler mutlakdır. Yani sefer, itaat ile veya masiyet/günah olmama ile kayıtlanmamıştır.<sup>1</sup>

Allah Teâlâ hazretleri şöyle buyuruyor:

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامِ مِسْكِينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَأَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

“Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta veya yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilerseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır”.<sup>2</sup>

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا

“Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır.”<sup>3</sup>

*Müslim*’in rivayet etmiş olduğu bir eserde şöyle buyruluyor:

عَنْ مُجَاهِدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: فَرَضَ اللَّهُ الصَّلَاةَ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّكُمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْحَضَرِ أَرْبَعًا وَفِي السَّفَرِ رَكْعَتَيْنِ

1) İbrahim el-Halebi, Ğunyetu’l-Mütemellî/Haleb-i Kebir s:545

2) Bakara Sûresi: 184

3) Nisa Sûresi: 101

Mücahit İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet eder: “Allah Teâlâ Hazretleri Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’in lisanıyla hazzarda dört, seferde iki rekât olarak namazı farz kılmıştır.”<sup>1</sup>

*El-Beyhakî*’nin rivayetine göre bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruluyor:

عَنْ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: يَغْسَحُ  
الْمُسَافِرُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَالْمُقِيمُ يَوْمًا

Huzeyme b. Sabitten rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor: “Müsafir üç, mukim ise bir gün süreyle mesh eder.”<sup>2</sup>

1) Müslim, Bab: Salatu'l-Müsafirîn

2) Ma'rifettu's-süneni ve'l-âsâr li'l-Beyhakî, Bab: Men kale bi terki't-tevkît fi'l-mesh

## MESCİTLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

577-SUÂL:

**MESCİT OLARAK İNŞA EDİLMİŞ OLAN BİR BİNA  
MESCİT OLMAKTAN ÇIKARTILABİLİR Mİ?**

**Cevap:** Hâl-i hazırda namaz kılınan ve insanların kendisine ihtiyaçlarının devam ettiği bir mescidin iptal edilmesinin caiz olmadığına ve bunun büyük günahlardan olduğunda ittifak vardır. Zira müminin vasfı mescit yıkmak değil belki inşa etmektir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى  
الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

“Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah’tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.”<sup>1</sup>

Ancak İmam Muhammed’e (Allah ona rahmet etsin) göre bazı durumlarda mescitler, mescit hükmünde olan bir yer olmaktan çıkartılabilirler. Bunlar

\* Harap olan ve imar edilme imkânı bulunmayan mescitler

\* Yanı başında başka bir mescit inşa edilmesi sebebiyle atıl kalan mescitler

\* Mescit sağlam olsa da ahalisinin o mevkii terk etmesi sebebiyle atıl kalan mescitler, mescit hükmünden çıkmış olurlar.

1) Tevbe Sûresi: 18

Mescit hükmünden çıkmış olan bina ve arazi İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'e göre vakfedenlerine iade edilir. Vakfedenler ölmüş-seler veraset intikaline göre değerlendirilir.

İmam Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre bu durumların tümünde mes-citler, mescit olmaktan çıkartılmazlar. Oralarda namaz kılınsın veya kılınmasın kıyamete kadar mescit hükmünde olmaya devam ederler. Fetva İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'un görüşüyle verilmektedir. Ke-mal İbnu'l-Hümâm'da **Fethu'l-Kadîr** adlı eserinde Ebu Yusuf'un (Allah ona rahmet etsin) görüşünü tercih etmiştir. El-Mücteba adlı kitapta meşayı-hın çoğunun Ebu Yusuf görüşü üzere olduğu söylenmiştir.<sup>1</sup>

### 578-SUÂL:

#### HAYIZ/ADET GÜNLERİNDE OLAN KADINLARIN VEYA CÜNÜP OLANLARIN CÂMİ VEYA MESCİTLERİN AVLULARINA GİRMELERİ CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Mescide ve mescit hükmünü almış olan yerlere hayız/adet günlerinde olan kadın veya cünüp olanlar giremezler. Ancak;

\* Bayram namazları kılmak için tahsis edilmiş olup diğer günler mescit olarak kullanılmayan yerler

\* Musalla taşının bulunduğu yer veya cenaze namazı kılmak için ayrılan alanlar

\* Cami avlularındaki medreseler ve benzeri yerler mescit hük-münde değildir.

Şu halde bu yerler her ne kadar cemaat kalabalık olunca namaz kılınan yerler olsalar da<sup>2</sup> imama uymanın sıhhati dışında mescit hük-münde değildir. Hayız günlerinde olan bir kadının veya cünüp olanların bu yerlere girmeleri caizdir. Keza bu yerlerin yol olarak veya alışveriş amaçlı kullanılmalarında bir sakınca yoktur.<sup>3</sup>

1) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik

2) Zira bu yerlerden arada başka saf olmaksızın imama uymak sahihtir

3) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik

## 579-SUÂL:

**ÜST KATTA NAMAZ KILDIRAN İMAMA,  
ALT KATTAKİLER UYABİLİR Mİ?  
VEYA ÖN ODADA NAMAZ KILDIRAN İMAMA,  
ARKA ODADAKİLER UYABİLİR Mİ?**

**Cevap:** Eş-Şurunbulâlî'nin mezhebden anladığına göre mekânların farklı olmasının namazın sıhhatine tesiri yoktur. İmama uymanın sahih olup olmamasında asıl müessir olan imama uyan kişinin imamın halini bilip bilmediğidir. Eş-Şurunbulâlî böyle dese de İbn Abidin, ed-Dürer'den, er-Rahmetî'den ve daha başkalarından yaptığı nakillerle özetle şöyle der: Suâlle alakalı olarak, imama uymanın sıhhati için esasen şart olan iki durum vardır.

\* İmam ile farklı mekânlarda olmamak; mesela imam ile cemaatin arasında araba yolu veya onun kadar yaya yolu olsa imama uymak sahih olmaz. Ancak cami cemaati almadığı için dışarda kalanlar yol üzerinde saf tutmuşlarsa yolun arkasında kalanların oradan imama uymalarında her hangi bir mahzur söz konusu değildir.

\* İmamın halinin, cemaate yani imama uyana kapalı kalmamasıdır. Bu ise imamı görmekle veya onu gören cemaati görmekle veya imamı ya da tekbir alan müezzini duymakla hâsıl olur. Burada esas olan imama uyan kişinin imamla birlikte namaz fillerini yerine getirebilmesidir. Bu imama uyanı görmekle hâsıl olabileceği gibi, imamın hareketlerini bildiren sesi işitmekle de olur.

Burada bir konuya açıklık getirmek yerinde olacaktır. Şöyle ki: El-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'* isimli eserinde naklettiğine göre,<sup>1</sup> Nadiru'r-Rivaye olarak el-Hasen b. Ziyad, İmam Ebu Hanife (Allah onlara rahmet etsin)'den şöyle nakletmiştir:

İmam ile ona uyan kişi arasında geniş ve uzun duvar olur ve duvar da açık bir pencere veya boşluk olmazsa mutabaat yani imama uymak sahih olmaz. Fakat duvar kısa ve ince olursa veya duvarda açılmış bir pencere olursa sahih olur. Bu ve emsali ibarelere dayanarak mutabaatin

1) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd; Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

şartı için şöyle diyen âlimler olmuştur: “İmama uyan kimsenin, imama ulaşabilir bir vaziyette olması gerekir”.

Fakat muhakkıklar bu görüşü doğru bulmamışlardır. Aksine doğru görüş az önce naklettiğimiz gibi; imamın halinden bir şekilde haberdar olmanın gerekli oluşudur.

**El-İmdâd** isimli eserin sahibi eş-Şurunbulâlî diyor ki: “İhtimal ki kapının açık bulunması, imama nazaran intikal tekbirleri bilinsin diye şart kılınmıştır, Kapı kapalı olduğu halde tebliğ suretiyle intikal tekbirleri işitilirse imama uymaya bir mâni yoktur.

Şemsu'l-Eimme el-Hulvani şöyle demiştir: İmama iktida ona tabi olmak demektir. Buna göre itibar imama ulaşılabilmesinin mümkün olması veya olmaması değil, belki imamın haline muttali olabilmek olmalıdır. Zira imamın halinden haberdar olunamadıkça ona tabi olmak mümkün olmayacaktır. Tabi olunamayınca da iktida sahih olmayacaktır.

Birde mekân tek bir mekân sayılıyorsa alt katta bulunanların üst katta bulunan imama veya üst katta bulunanların alt katta bulunan imama uymalarında herhangi bir mahzur yoktur. Bu hususta arada duvar olup olmaması da neticeyi değiştirmez. Buna dair İbn Abidin Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) hanımlarının hücrelerinde namaz kıldırıldığı zamanlarda sahabenin ona uymasını delil olarak getirmiştir.<sup>1</sup>

Buna göre imamın halinden haberdar olduğu halde mescide bitişik olan evinden imama uyan kişinin namazı sahih olur. Bu hususta da tartışma mevzuu bahis değildir. Tartışılan nokta ise mescide bitişik olan evinin çatısından imama uyan kişinin namazının sahih olup olmayacağıdır. Sahih görüşe göre bu durumda mekânlar farklı kabul edildiğinden dolayı sahih olmayacağıdır.<sup>2</sup>

Mekân değişikliğinin namazın sıhhatine mani olmasına delil olarak **El-Kâsânî (ö.587)**, Bedâiyu's-Sanâyi isimli eserinde Hazreti

1) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

2) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

Ömer (Allah ondan razı olsun)'in şöyle dediğini<sup>1</sup> nakleder: “**İmamla arasında nehir veya yol yahut kadınlardan oluşan bir saf olan kişinin namazı yoktur**”

Yolun miktarının ne kadar olduğuna dair farklı rivayetler gelmiş olsa da aşağı yukarı aynı şeyi işaret etmektedirler. Şöyleki; devenin yürüyeceği kadar, katırcı yükünü yürüteceği yol genişliği kadar, ana yol sayılacak kadar vesair, hepsi üç aşağı beş yukarı günümüzde araba yolu sayılan veya onun kadar olan caddelerdir.

Nehirin miktarında ise ufak bir deniz aracının yürüyebileceği, üzerinden köprü kurulmadan insanların geçemeyeceği vb tarifler yapılmıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus da şudur. Bu kadar bir boşluğun yolun iki tarafında bulunan cemaatin arasında bulunması durumunda yolun arkasında kalanların namazının sahih olmayacağı, fakat aynı miktar boşluğun imamın arkasındaki saf ile müezzın saffı arasında bulunması durumunda ise namaz mekruh olsa da fasit olmayacağıdır.

**Ezcümle:** Caminin üst katında olan, alt katında bulunan imama uyması veya aksi durumda her hangi bir kerahet söz konusu değildir. Zira mekân aynı olup değişmemiştir. Yeterki üst katta boşluk olduğunu bilerek alt katta namaza durmuş olmasın. Zira bu durumda namaz mekruh olacaktır.

Yine aralarında duvar emsali engel bulunduğu halde cemaat, imamının halinden haberdar olacağı bir durumdaysa namazları sahih olacaktır.<sup>2</sup>

Ancak şunu tekrar söyleyelim her durumda imamın bulunduğu bölümde hala saf tutma imkânı varken imamdan uzak bir yerde saf tutmak doğru değildir. Namazı mekruh yapar.

1) El-Kâsânî, Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'e mevkuf olmasının yanında Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e ref edildiğini yani hadis-i şerif olduğunu da söylemiştir.

2) Bu hususta El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd; Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi' isimli eserinde Zahiru'r-Rivâye yani Kitabu'l-Asl'a isnad ederek, İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in cevaz verdiğini nakletmiştir.



## 580-SUÂL:

EVDEN YAKINDAKİ MESCİDİN İMAMINA  
TABİ OLUNABİLİR Mİ?

**Cevap:** Mescit ile ev arasında bulunan duvar, imamın haline vakıf olmaya mani değilse imama uyulması caizdir. Yeter ki imamın sesini işitsin veya onu görsün.

İmam Ebu Yusuf'tan şöyle nakledilmiştir: Mescit ile ev arasındaki duvarda kapı bulunacak olsa imama uymak caizdir. Kapı kapalı olduğunda imamın haline muttali olmak mümkünse imama uymak yine caiz olur.

Burada şunu belirtmek gerekir: Ev ile mescit arasından küçük de olsa binek araçlarının geçtiği umumi bir yol geçiyorsa ya da ikisi arasında en ufak deniz aracının geçebileceği büyüklükte bir çay, nehir, kanal emsali bir su var ise, aynı şekilde boş bir arazide imam ile muktedi arasında iki saf girebilecek genişlikte bir mesafe var ise iktida sahih olmaz. Bu miktar bir boşluğun mescit içerisinde bulunması durumunda mekruh olsa da namaza engel sayılmaz. Çünkü mescit tek bir mekân hükmündedir.<sup>1</sup>

## 581-SUÂL:

HÜRMET VE TAZİM BAKIMINDAN  
MESCİTLER ARASINDA FARK VAR MIDIR?

**Cevap:** Hürmet ve tazim bakımından mescitlerin en önde gelenleri sırasıyla şunlardır:

- \* Mekke-i Mükerre'me'de bulunan Mescid-i Haram
- \* Medine-i Münevvere'de bulunan Mescid-i Nebevi
- \* Kûdüs'te bulunan Mescidi Aksa'dır.
- \* Câmi diye isimlendirilen büyük mescitler

1) Gamzu Uyunu'l-Basâir.

\* Mahalle mescitleri

\* Yollar üzerinde bulunan mescitler. Bunların mertebesinin düşük olmaları içerlerinde beş vakit namazın kılınmamasındandır. Zira bu gibi yerlerde genelde düzenli olarak görevli bir imam veya müezzin bulunmaz. Düzenli imam veya müezzini bulunmayan yerler mescit hükmünde sayılmamıştır. Bundan dolayı bu emsal mescitlerde itikâf yapmak caiz görülmemiştir. Fakat düzenli imam veya müezzini bulunacak olursa itikâf caiz olur.

\* Evlerde mescit olarak hazırlanmış yerler. Buralar kesinlikle mescit hükmünde değildir. Bu yerlerde kadınların itikâfa girmelerine izin verilmiş, erkelere ise izin verilmemiştir.<sup>1</sup>

### 582-SUÂL:

#### HARAM KAZANÇLARLA İNŞA EDİLMİŞ MESCİTLERDE NAMAZ KILMAK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** *El- Muhîtu'l-Burhânî* sahibi Burhanuddîn Ebu'l-Me'âlî ibn Mâze, (ö.616), en-Nâtîfî'nin *el-Ecnas* adlı kitaptan naklederek buralarda namaz kılmakta beis olmadığını söylemiştir. Ebu Yusuf'un *el-Emâlî*'sinden de şu nakledilmiştir:

Burada namaz kılınmaması gerekir. Şayet haram para ile yapılan yol ise oradan geçilmemesi gerekir. Şayet bu para ile kendisine bir dükkân veya hamam inşa etse oraları kiralamamak gerekir. Ancak oradan bir şey satın almakta sakınca yoktur.<sup>2</sup> Ebu Yusuf'tan bir başka rivayette orada namaz kılınabileceği nakledilmiştir.

### 583-SUÂL:

#### MESCİTLERDE UYUMAK CAİZ MİDİR?

1) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrur-Râik

2) Başka birisinin orayı kiralayıp ticaret yapması durumunda oradan alışveriş yapmayı kast ediyor. Aksi halde haram parası ile bir yer açıp ticaret yapması durumunda oradan alışveriş yapmak da caiz olmaz.

**Cevap:** *Et-Tecnis* adlı kitapta mescitlerde uyumanın mekruh olduğu söylenmiştir. Zira mescitler uyumak için değil, belki namaz kılmak için bina edilmişlerdir. Mescitlerde oturmak, ders yapmak, kâdılarının hüküm vermelerinde bir beis yoktur.<sup>1</sup>

### 584-SUÂL:

#### MESCİDİ BÜYÜTMEK KASTIYLA YANINDAKİ ARSA VEYA ARAZİ İSTİMLAK EDİLEBİLİR Mİ?

**Cevap:** Bir mescidin yetersiz olması durumunda yanındaki arazi kıymeti ödenerek sahibinden alınabilir. Vermek istememesi durumunda cebretmekte bir sakınca yoktur. Sahabe-i Kiram Mescidi Haram'ı büyütmek kastıyla çevresindeki arazileri sahiplerinden kerhen alıp Mescidi Haram'ı büyütmüşlerdir. Aynı şekilde bir mescidin yetersiz olması durumunda yanındaki yollar o mescidi büyütmek kastıyla mescide ilave edilebilir. Ancak yapılan bu işlem, mescidin çevresindeki ahaliye yolun daralması ve benzeri sebeplerle zarar vermemesi gerekir. Aksi halde caiz olmaz. İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'den bu şekil rivayet edilmiştir. Çünkü yol Müslümanların olduğu gibi mescit de onlarındır. Mescidin yanındaki araziler o mescide vakfedilmiş ise kâdının emriyle mescide katılıp mescit büyütülebilir.<sup>2</sup> Yukarıda anlatılan tüm meseleleri ancak yetkili makamlar icra edebilir.

### 585-SUÂL:

#### NAMAZ VAKİTLERİ DIŞINDA MESCİTLERİN KAPILARINI KAPATMAK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Mescitler Allah Teâlâ'yı zikretmek için inşa edilmiş yerler olduğu için kapılarının kapatılması mekruhtur. Cenabı Hak mescitler hakkında Kur'an'da şöyle buyurmuştur:

1) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik

2) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik. Buradan anlaşılan başka bir vakfa ait olsa mescide katılmasının caiz olmadığıdır. Doğru olanda bu olması gerekir. Zira vakıf malları gayesinin dışında kullanılamaz.

فِي بُيُوتِ أَذْنِ اللَّهِ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ  
وَالْآصَالِ \* رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ  
وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

“Allah’ın, yüceltilmesine ve içlerinde adının anılmasına izin verdiği evlerde hiçbir ticaretin ve hiçbir alışverişin kendilerini, Allah’ı anmaktan, namazı kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymadığı birtakım adamlar, buralarda sabah akşam O’nu tesbih ederler. Onlar, kalplerin ve gözlerin dikilip kalacağı bir günden korkarlar.”

Kapıların kapatılması durumunda orada kılınacak namaz ve yapılacak zikirlerle engel olunmuş ve şu ayettekilerin kapsamına girilmiş olur.

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا  
أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ  
فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

“Allah’ın mescitlerinde onun adının anılmasını yasak eden ve onların yıkılması için çalışandan kim daha zalimdir. Böyleleri oralara (eğer girerlerse) ancak korka korka girebilmelidirler. Bunlar için dünyada rezillik, ahirette de büyük bir azap vardır.”<sup>1</sup>

Fukaha, günümüzde hırsızlık olaylarının ve fasık insanların çoğalmasından dolayı namaz vakitleri dışında mescitlerin kapılarının kapalı tutulmasında bir beis olmadığı ile hükmetmiştir. Hükümler insanların durumlarına göre değişebilir. Zira Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) zamanında kadınların cemaate katılmak için mescide gitmesinde bir beis yokken daha sonraki asırlarda bunun mekruh olduğu ifade edilmiştir.<sup>2</sup>

1) Bakara Sûresi: 114

2) Burhanuddin Ebu'l-Me'ali ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhâni

## 586-SUÂL:

MESCİTLERİN SÜSLENMESİNDE  
BİR SAKINCA VAR MIDIR?

**Cevap:** Kireç altın suyu ve benzeri şeylerle mescitleri süslemek mescide tazim kabilinden olduğu için caiz olsa da terk edilmesi daha faziletlidir. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ، حَتَّى يَتَبَاهَى النَّاسُ فِي الْمَسَاجِدِ

Enes Bin Malik'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

**İnsanlar mescitleriyle birbirlerine karşı övünmedikçe kıyamet kopmaz.**<sup>1</sup>

Zira mescitleri süslemeye harcanan parayı fakirlere vermek daha uygundur. Ömer b. Abdülaziz Mescidi Haram'a belli malların sarf edildiğini gördüğünde fakirler direklerden daha fazla ihtiyaç sahibidir diye yapılan harcamaya tepkisini göstermiştir. Bu hüküm yapılan harcamanın kişinin kendi cebinden yapması durumundadır. Harcamanın mescidin veya bir vakfın kasasından yapılır ise kayyım yani yönetici olan kişi veya kişiler yapılan bu harcamayı tazmin ile sorumlu olurlar.<sup>2</sup>

Abdullah b. Mahmûd el-Mavsilî, **el-İhtiyâr** şerhinde şöyle der: Kişinin kendi malından harcayarak mescit süslemesinin tazim olacağından dolayı kurbet sayılarak caiz olacağı sahih görüş olarak kabul edilmiştir. Ancak “mihrapların süslenmesi namaz kılanın oraya bakarak kalbini meşgul edeceğinden dolayı mekruhtur” diyerek mihrapları istisna etmiştir.

1) Sünenü Ebî Dâvud 449, Sünenü İbn Mâce 739, Müsnedü Ahmed b. Hanbel 12402. Bedruddin Mahmûd b. Ahmed el-Aynî mescitlerdeki övünmeden maksadın inşa ettikleri mescitlerin süsleri ile övünme olduğunu söylemiştir.

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

## ÇEŞİTLİ SUÂLLER

587-SUÂL:

KAÇ ÇEŞİT SECDE VARDIR,  
HÜKÜMLERİ NELERDİR?

**Cevap:** İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemelli/Haleb-i Kebir* adlı kitabında *Muhtasaru'l-Kudûrî* metnine ez-Zahidî'nin yaptığı şerhinden bu konuda şunları nakletmiştir:

Beş çeşit secde vardır. Bunlar;

1. Namazlardaki secdeler. Bunlar farzdırlar.

2. Sehv secdesi.

3. Tilavet secdesi. Bu ikisi vaciptir.

4. Nezr edilen/adanan secdeler. Bir kimsenin: “Şu işim olursa Allah için tilavet secdesi yapacağım” demesi gibi. Bu secdeler de vaciptirler. Tilavet ile kayıtlanmazsa İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’ye göre vacip olmazlar.

5. Şükür secdeleri. Et-Tahavi, İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’nin bu secde hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: Ben bu secdeyi bir şey olarak görmüyorum. Ebu Bekir er-Razi, İmam Ebu Hanife’nin bu sözünü “vacip ve sünnet değildir, bidat da değildir, belki müstehaptır.” şeklinde açıklamıştır.

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)’den şöyle nakledilmiştir: Bu secde mekruhtur. Ancak kendisine bir nimet ulaşan veya bir musibetten kurtulan kişinin Şükür secdesi yapması müstehaptır.

Fetva; şükür secdesinin caiz ve müstehap olduğu, vacip veya mekruh olmadığı yönündedir.

## 588-SUÂL:

**NAMAZDA HERHANGİ BİR CÜZÜN  
İMAMDAN ÖNCE YAPILMASI VEYA İMAMA  
BİR CÜZDE YETİŞİLEMESİ DURUMUNDA  
NE YAPILMALIDIR?**

**Cevap:** Rükû ve secde başını imamdan önce kaldıran kişi geri döner. Uygun olan budur. Bu durumda iki secde veya iki rükû yapmış sayılmaz. İmam rükû veya secdeden kalktığı anda cemaat tesbihleri tamamlamamış olsa da onları terk eder ve imama tabi olur. Sahih olan görüş budur.

İmam birinci oturuşu tamamlayıp ayağa kalktığı anda cemaat henüz teşehhüdü tamamlamamışsa, önce teşehhüdü tamamlar sonra ayağa kalkar. Teşehhüdü tamamlamadan ayağa kalkmaları namazlarının sıhhatine mani değildir.

Aynı şekilde imam selam verip namazdan çıktığında cemaat henüz teşehhüdü tamamlamamışsa önce teşehhüdü tamamlar sonra da selam verip namazdan çıkar. Teşehhüdü tamamlamadan imamla birlikte namazdan çıkacak olurlarsa namazları sahih olur.

İmam, salli-barik ve sonrasındaki duaları okumadan namazdan çıkacak olursa cemaat ona tabi olmalı ve hep birlikte namazdan çıkmalıdırlar. Çünkü bunlar sünnettir. Teşehhüt ise vaciptir.

İmam, vitir namazında kunut yapmadan rükûa gidecek olsa bakılır; cemaat, az da olsa kunuttan bir miktar okumuşsa rükûa gider. Hiç okumamışsa bir miktar okuyup imamına rükûda yetişir.

## 589-SUÂL:

**CEMAAT HANGİ DURUMLARDA İMAMA UYMALI,  
HANGİ DURUMLARDA UYMAMALI?**

**Cevap:** Şu beş şeyi imam yapmamışsa cemaat de yapmaz.

1. Kunut.

2. Bayram namazındaki tekbirler.
3. Birinci oturuş.
4. Tilavet secdesi.
5. Sehiv secdesi.

**Şu dört şeyi imam yapmış olsa da cemaat ona uymaz.**

1. Fazladan yaptığı secde.
2. Bayram namazlarında fazladan getirdiği tekbir.
3. Cenaze namazlarında fazladan getirdiği tekbir.

4. Dört rekâtlı namazlarda teşehhüd yapmadan önce unutarak kalktığı beşinci rekât. Böyle bir durumda cemaat imamın son oturuşa dönmesini bekler. Yanlışlıkla kalktığı beşinci rekâtın secdesine varmadan oturmaya dönerse teşehhütte bulunur ve selam verip namazdan çıkar. Cemaat de ona tabi olur. Şayet beşinci rekâtın secdesini yaparsa hepsinin namazı fasit olur.

**Şu dokuz şeyi imam terk etse de cemaat terk etmez.**

1. Tahrim tekbiri alınırken elleri kaldırmak.

2. İmam Sübhaneke duasını okumadan Fatiha ile namaza başlayacak olursa cemaat Sübhaneke duasını okur. Şayet zammı sureye geçerse terk eder. Bu İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebu Yusuf (Allah onlara rahmet etsin)'a göre bu durumda da Sübhaneke'yi okur

3. Rükûa giderken tekbir almak.
4. Secdeye giderken tekbir almak.
5. Rükûda ve secdede tesbihte bulunmak.
6. Rükûdan kalkarken;

سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ

“Semiallahü limen hamideh” Allah Teâlâ kendisine hamd edenin hamdini kabul buyurur demek.



7. Teşehhüt duasını okumak
8. Namazdan çıkarken selam vermek
9. Kurban bayramı günlerinde farz namazlardan sonra teşrik tek-birlerini getirmek.<sup>1</sup>

### 590-SUÂL:

#### AKŞAM, YATSI VEYA SABAH NAMAZINI TEK BAŞINA SESSİZ KIRAATLE KILAN KİŞİYE BİRİSİ UYACAK OLURSA KIRAATİ AŞİKÂR YAPMALI MIDIR?

**Cevap:** Kıraati aşikâr yapılması gereken farz namazlardan birinde kıraatin aşikâr veya sessiz yapılabilmesi namazı kılana tabi olan bir cemaatin bulunup bulunmamasına göre değişir. Şöyle ki; kıraati aşikâr yapılan bir farz namazı tek başına sessiz kıraatle kılan kişiye Fatiha veya zammı sûreyi okurken birisi ona tabi olacak olursa sessiz yaptığı kıraati aşikâr olarak tekrar etmesi gerekir. Ancak *el-Münye* şerhinde: Tek başına namaza başlarken, gelecek olan kişiye imam olmayı kast ederse kıraati aşikâr olarak tekrar etmesinin gerekli olduğu, aksi takdirde tekrar etmesine gerek olmadığı söylenmiştir.

*El-Kunye* sahibi bu fetvayı *el-Kirmanî'ye* nisbet etmiştir. Bu fetvanın gerekçesi şudur: İmam cemaate niyet etmedikçe kendisi hakkında münferit/tek başına namaz kılan hükmündedir. Dolayısıyla da kıraati tekrara gerek yoktur.

Buna delil olarak şöyle denmiştir: Bir kimse hiç kimseye imamlık yapmamak üzere yemin etse imamlığa niyet etmediği sürece yemini bozulmaz. Aynı şekilde imamlığa niyet etmeden imamlık yapsa namaz sahih olsa da cemaat sevabını alamaz. Keza kadınlara imam olmaya niyet etmedikçe bir kadınla olan muhazatı namazını ifsat etmez.

1) İbrahim el-Halebî, Çunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebîr

Her iki meseleden çıkan sonuç: Kıraatin aşikâr veya sessiz yapılması cemaatin bulunup bulunmadığına göre düzenlenir. Cemaat varsa kıraat aşikâr yapılır. Yoksa dilediği gibi yapabilir.<sup>1</sup>

İmam kıraati aşikâr yapılan bir farz namazda yanılarak Fatiha'yı sessiz okusa ve daha sonra hata yaptığını fark etse Fatiha'yı iade etmeksizin zamm-ı sureyi aşikâr okur ve namaza devam eder. Aynı şekilde Fatiha'nın bir kısmını sessiz okusa hatırladığı yerden aşikâr olarak okumaya devam eder.

Zamm-ı sûreyi okurken veya sonrasında Fatiha'yı okuyup okumadığına dair şüphe etse Fatiha'yı iade etmez. Çünkü zahir olan okumuş olacağıdır. Şayet zamm-ı sureyi okumadan Fatiha'yı okuduğu hususunda şüphe etse en zahir görüşe göre; Fatiha'yı akabinde de zamm-ı sureyi tekrar okur. Bazı fakihler Fatiha'yı okumayıp sadece zamm-ı sure okuyacağını söylemişlerdir.

İmam, namaz içinde secde ayetini okuyup tilavet secdesine kapandığında cemaat, imam rûkûa gidiyor zannıyla rûkûa gittikten sonra durumu fark edip secdeye gitse namazları fasit olmaz. İmam okuduğu secde ayetinden dolayı secdeye gittiğinde cemaat onunla beraber secdeyi yapmayıp daha sonra secde yapacak olsalar namazları fasit olur. Zira bu durumda namaza fazladan bir rekât eklemiş olurlar.<sup>2</sup>

### 591-SUÂL:

BİR KİMSE SARIĞINI SARMAZI DURUMUNDA  
CEMAAT İLE BİR REKÂTI KAÇIRACAKSA,  
NAMAZA SARIĞI SARDIKTAN SONRA MI GİRSİN,  
YOKSA SARIĞI SARMADAN  
REKÂTA YETİŞEREK Mİ GİRSİN?

**Cevap:** İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemellî* isimli eserinde bu suale cevap olabilecek şöyle bir mesele zikretmiştir:

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

2) İbrahim el-Halebî, Ğunyetu'l-Mütemellî/Haleb-i Kebir

Abdest azalarını üç kere yıkayarak bir rekâtı veya fazlasını kaçır-maktansa, rekât kaçmasın diye onları bir defa yıkayıp derhal cemaate girmek daha faziletlidir. Buna göre şöyle diyebiliriz: Sarığının sarması durumunda rekât veya rekâtları kaçıracaksa bunu terk edip namaza derhal girmesi daha faziletlidir. Abdest azalarını üçer kere yıkaması iftitah tekbirine yetişmesinden daha faziletlidir.

### 592-SUÂL:

#### CEMAAT DAĞILDIKTAN SONRA NAMAZI ABDESTSİZ KILDIRDIĞINI ANLAYAN İMAM NE YAPMALIDIR?

**Cevap:** Namazı tek başına kılan bir kimse namazdan sonra abdestsiz veya gusûlsüz namaz kıldığını anladığında namazı iade etmesi nasıl gerekli ise bunun gibi, bir cemaate imamlık yaptıktan sonra abdestsiz namaz kıldırıldığını anladığında namazını yeniden kılması-  
nın farz olduğu konusunda her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir.

İhtilaf edilen husus, arkasındaki cemaatin namazlarını iade edip etmeyeceğidir. *Tebyinu'l Hakâik*'te Fahreddin Osman b. Ali ez-Zeylaî bu meseleyi şöyle açıklamıştır: Namaz esnasında imamın abdestsiz olduğu anlaşılırsa cemaatin de namazı iade etmesi gerekir.

Abdu'r-Rezzak, es-Sevri'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben Hammad'ı işittim şöyle diyordu: İmamın namazı bozulduğunda cemaatin de namazı bozulur.<sup>1</sup> Ayrıca cemaatin namazı imamın namazı üzerine bina edilmiştir.

Fasit namaz üzerine bina edilen namazın fasit olacağı aşîkârdır. Nasıl ki imamın kâfir, deli, kadın veya hünsa, olması durumunda cemaatin namazı fasit oluyor ve iadesi gerekiyorsa, imamın abdestsiz olması durumunda da namazın fesadı ve iadesi gerekir.

Ahmed b. Muhammed Ebu Cafer et-Tahâvî, *Şerhu Me'ânî'l-Âsâr* isimli eserinde bu konu hakkında şu rivayeti getirmiştir:

1) Abdurrezzâk, el-Musannef: 3659

عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ: "أَنَّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نَسِيَ الْقِرَاءَةَ فِي صَلَاةِ الْمَغْرِبِ، فَأَعَادَ بِهِمُ الصَّلَاةَ"

Hemmam bin el-Haris'den şöyle rivayet edilmiştir:

**Hazreti Ömer** (Allah ondan razı olsun) **akşam namazı esnasında kıraat yapmayı unuttu hemen akabinde onlara namazı iade ettirdi.**<sup>1</sup>

İmam et-Tahâvî şöyle devam ediyor: Kıratın terki ile namazın fasit olması konusunda ihtilaf edildiği halde Hazreti Ömer, (Allah ondan razı olsun) kıraati terk ettiğinden dolayı cemaate namazı iade ettirmiştir. Buna göre; imamın cünüp olarak namaz kıldırması durumunda cemaate namazlarını iade ettirmesinin vacip olacağı izahtan varestedir.

### 593-SUÂL:

#### İZİN ALMADAN BAŞKASININ EVİNDE NAMAZ KILINABİLİR Mİ?

**Cevap:** İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemellî* kitabında *el-Hulasa* ve *el-Bezzaziyye* kitaplarından şöyle nakletmiştir: İzin almadan başkasının evinde namaz kılmak uygun bir davranış değildir. Evlâ olan izin almaktır. Buna rağmen izin almadan kılacak olursa bir beis söz konusu olmaz. Ancak ev sahibinin izin vermeyeceğini bilirse de izinsiz kılması mekruh olacaktır.

### 594-SUÂL:

#### NAMAZA AİT BAZI SÜNNETLERİ YERİNE GETİRMEYEN İMAMA TABİ OLMAK MI, YOKSA NAMAZI TEK BAŞINA KILMAK MI DAHA UYGUNDUR?

1) Ahmed b. Muhammed Ebu Cafer et-Tahâvî, Şerhu Me'âni'l-Asâr 2365

**Cevap:** Gerek namaza ait sünnetler gerekse de sakal, bol giyme ve benzeri namazla doğrudan ilintili olmayan sünnetlerin terki gerekçesiyle imama uymamak doğru değildir. Ancak bu ve benzeri sünnetlere riayet eden başka bir imam bulunması durumunda onun tercih edilmesi uygundur. Başka bir imamın bulunmaması durumunda da uygun olan o imama tabi olup daha sonra namazı iade etmektir.

İbrahim el-Halebî, *Ğunyetu'l-Mütemellî* adlı kitabında ta'dil-i erkân emsali farz veya vacip olduğu ihtilafı olan şeylere riayet etmeyen bir imama tabi olmanın bir özrü olmayacağı bu yüzden başka bir imama tabi olması gerektiğinden bahsetmiştir. Başka bir imam olmazsa ne yapılacağına dair bir şey söylememiştir.

## CUMA NAMAZI

595-SUÂL:

### CUMA NAMAZININ HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Cuma namazı farzdır. Kasıtlı olarak terkedilemez. Terkeden günahkâr olur.

Cuma namazının farz olduğunu inkâr edenin kafır olacağına hükmedilir. Cuma namazının farz oluşu Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

Ey iman edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır.<sup>1</sup>

Bazı âlimler ayetteki Allah'ın zikrinden maksadın cuma namazı olduğunu, diğer bazıları ise cuma namazının hutbesi olduğunu söylemişlerdir. Maksat hangisi olursa olsun ayet cuma namazının farz olduğunun delili olur. Zira hutbe için acele etmek namaz için de acele etmektir.

Şöyle ki; herhangi bir sebeple namaz kendisinden düşen kimse- nin hutbe için acele etmesi farz olmaz. Şu halde hutbe için acele etmenin farz olması namaz için acele etmenin farz olması anlamına gelecektir.

1) Cuma Sûresi: 9

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ عَلَى مَنبَرِهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْكُمُ الْجُمُعَةَ فِي عَامِي هَذَا فِي شَهْرِي هَذَا فِي سَاعَتِي هَذِهِ فَرِيضَةً مَكْتُوبَةً فَمَنْ تَرَكَهَا فِي حَيَاتِي أَوْ بَعْدَ مَوْتِي إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ جُحُودًا بِهَا وَاسْتِخْفَافًا بِحَقِّهَا وَلَهُ إِمَامٌ عَادِلٌ أَوْ جَائِزٌ فَلَا جَمَعَ اللَّهُ لَهُ شَمْلُهُ وَلَا بَارَكَ لَهُ فِي أَمْرِهِ أَلَا وَلَا صَلَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا حَجَّ لَهُ أَلَا وَلَا صَدَقَةَ لَهُ أَلَا وَلَا زَكَاةَ لَهُ أَلَا وَلَا بِرَّ لَهُ فَمَنْ تَابَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ أَلَا لَا يَوْمَ الْأَعْرَابِيِّ مُهَاجِرًا أَلَا لَا تَوَّمَّ امْرَأَةٌ رَجُلًا أَلَا وَلَا يَوْمَ فَاجِرٍ بَارًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ سُلْطَانًا.

Cabir b. Abdillâh'dan (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Allah Resulü** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) minber üzerindeyken şöyle buyurmuştur: Biliniz ki Allah Azze ve Celle size cumayı bu sene, bu ay, bu saatte farz kılmıştır. Kim ki ben hayattayken veya ben öldükten kıyamete dek adil bir imamı veya adil olmayan bir imamı olduğu halde onu inkâr ederek veya hafife alarak terk ederse Allah onun dağınık işlerini düzene koymasın. İşlerinde bereket kılmasın. Dikkat ediniz! Onun namazları kabul değildir. Dikkat ediniz! Onun hacı kabul değildir. Dikkat ediniz! Onun sadakaları kabul değildir. Dikkat ediniz! Onun zekâtları kabul değildir. Dikkat ediniz! Onun iyilikleri kabul değildir. Her kim ki tövbe ederse Allah onun tövbesini kabul eder. Dikkat ediniz! Arâbi muhacire (bilmeyen bilene) imamlık edemez. Dikkat ediniz! Kadın erkeğe imamlık edemez. Dikkat ediniz! Facir takva olana facir olmayana imamlık edemez. Sultan olması müstesna.<sup>1</sup>

1) Müsned-i Abd b. Humeyd 1136

عَنْ أَبِي الْجَعْدِ الصَّمْرِیِّ - وَكَانَتْ لَهُ صُحْبَةٌ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «مَنْ تَرَكَ ثَلَاثَ جُمُعٍ تَهَاوَنَّا بِهَا طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قَلْبِهِ»

Ebu'l-Ca'dî ed-Damrî -ki kendisi sahabe-i kiramdandır- şöyle rivayet etmiştir: Allah Resulü (Allah'ın Salat ve Selamı onun üzerine olsun) şöyle buyurmuştur: Kim gevşeklik yapıp üç cumayı terk ederse Allah onun kalbini mühürler.<sup>1</sup>

Bu iki hadîs-i şerîf içerdikleri mana itibarıyla cuma namazının farziyetine Kur'ân-ı Kerim'den sonra ayrıca delalet etmektedirler. Zira bu hadîs-i şerîflerde cuma namazını terkedene kişi için ağır tehdit ve uyarılar söz konusudur. Bu şekilde tehdit ancak farz olan bir fiilin terkedilmesi durumunda yapılır. Bu da cuma namazının terk edilemeyecek bir farz olduğunu göstermektedir. Ayrıca buna dair icma vardır.<sup>2</sup>

### 596-SUÂL:

#### CUMANIN FARZ OLMASININ ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** Cuma namazının mükellefler üzerine farz olabilmesi için gerekli bazı şartlar vardır.

Bunlardan bazıları doğrudan mükellefle alakalı olmayan şartlardır ki bunlara cumanın edasının şartları demişlerdir.

Bazıları ise doğrudan mükellefi hitap alan yani onunla ilgili olan şartlardır ki bunlara cumanın vacip olmasının şartları demişlerdir.

#### Cumanın edasının şartları:

Bunlar bulunmaması durumunda cumanın edasının caiz olmadığı şartlardır.

1) Sünenü Ebî Dâvud 1054, Sünenü'n-Nesâî 1369, Müsnedü Ahmed b. Hanbel 15537;

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi



## 1. ŞEHİRDE KILINMASI

Cuma namazının kılındığı yerin şehir yani büyük insan topluluklarının yaşadığı yerler olması gerekir. Buna göre sahra veya köylerde cumanın edası sahih olmaz.

**Tebyinu'l Hakâik**'te Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî Arapça ifadesiyle "mısr" kelimesin karşılığı olan şehri şöyle tarif etmiştir:

\* İçerisinde emir, vâli, halife veya kâdî'nın bulunduğu ve hadlerin uygulandığı yerdir. İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'tan böyle rivayet edilmiş, İmam el'Kerhi de bu görüşü tercih etmiştir.

\* Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'tan başka bir rivayete göre şehir şöyle tarif edilmiştir: Cuma namazıyla mükellef olan kişiler toplandıklarında en büyük câmiye sığamayacak kadar nüfusa sahip olan yerler şehirdir.

\* Bu iki tarifiñ yanı sıra İmam ez-Zeylaî bir kaç tarif daha getirmiştir. Bu tariflerin bir kısmında emir veya kâdî bulunup hadlerin uygulanması şartı var iken bir kısmında ise bu şart yoktur.

\* İmam ez-Zeylaî, İmam Ebu Hanife (Allah onlara rahmet etsin)'den de şu tarifi nakletmiştir ve sahih olanın da bu olduğunu söylemiştir: Çarşısı ve sokakları olan, insanların toplu yaşadığı, mazlûmun hakkını zalimden alan vali (güvenlik güçleri)'nin ve bazı meselelerin çözümünde müracaat edilecek âlimlerin bulunduğu yerleşim yerleridir.

\* İmam-ı Şafii (Allah ona rahmet etsin) şöyle demiştir: İçerisinde ikamet edilecek binaların olduğu, mükellef erkek sayısının kırkı geçtiği ve yaz-kış yaşamlarını orada geçirdikleri yerler köy de olsa ahalisine Cuma namazı vaciptir.

Dikkat edilecek olursa tariflerin çoğunda cuma kılınacak şehirde emir veya kâdî'nın bulunup hadlerin uygulanması gerektiği şartı bulunmamaktadır. Belki bu şart ileride de geleceği üzere genel olarak hadleri tatbik eden bir sultanın bulunması şeklinde anlaşılmalıdır.

İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre bir şehirde farklı bir kaç camide cuma namazının kılınmasında bir

sakinca yoktur. Sahih olan görüş de budur. Çünkü tek bir camide toplanılmasında büyük zorluk vardır.<sup>1</sup>

## 2. SULTAN VEYA NAİBİNİN BULUNMASI

Cumanın edasının şartlarından biri de Müslümanların başında bir sultan veya naibinin bulunmasıdır. İmam-ı Şâfiî (Allah ona rahmet etsin)'ye göre bu, şart değildir. Delili: Hazreti Osman (Allah ondan razı olsun) muhasara altındayken Hazreti Ali (Allah ondan razı olsun)'nin insanlara cuma namazını kıldırmasıdır. Hanefiler, geride geçen şu hadisi delil olarak getirmişlerdir:

مَنْ تَرَكَهَا اسْتِخْفَافًا بِهَا وَلَهُ إِمَامٌ عَادِلٌ أَوْ جَائِرٌ فَلَا جَمَعَ اللَّهُ شَعْلَهُ

<sup>2</sup>Kim adil veya adil olmayan bir imamı bulunduğu halde Cuma namazını hafife alarak terk ederse Allah onun dağınık işlerini düzene koymasın.<sup>3</sup>

## 3. ÖĞLEN VAKTİNİN GİRMESİ

Cuma namazının edasının şartlarından bir diğeri; güneşin istiva etmesi yani tam tepeye çıkmasıdır. Bundan sonra yavaş yavaş batıya doğru meyledecektir. Güneşin zevale başladığı vakit, öğlen namazının vaktidir. Hanefi mezhebine göre bu vakitten evvel cumayı kılmak sahih değildir.

Bir hadîs-i şerîfte şöyle buyrulmuştur:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُصَلِّي الْجُمُعَةَ حِينَ تَعْمِلُ الشَّمْسُ.

Enes bin Malik (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in cuma namazını güneş meyletmeye başladığında kıldığını rivayet etmiştir.<sup>4</sup>

1) Fahrudin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik 743

2) Hadîs-i şerîfin ravileri yukarda geçmişti.

3) Müsnedu Abd b. Humeyd 1136

4) El-Buhari 904, Müsnedu Ahmed b. Hanbel 12321

Öğle vaktinin çıkması ile cuma namazını kılan kişinin cuma namazı batıl olacaktır. Artık cuma namazını kılamamış olacağından yeniden başlayarak öğlen namazını kılmalıdır.<sup>1</sup>

#### 4. HUTBENİN ÖĞLE VAKTİ GİRDİKTEN SONRA VE NAMAZDAN ÖNCE YAPILMASI

Vakit girer girmez hutbe verilmesi cuma namazı kılınacak olursa sahih olmaz.<sup>2</sup> Cumanın kendisine farz olduğu kişilerden olan bir cemaatin huzurunda imamın hutbe îrad etmesi gerekir. Çünkü Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) hutbe vermeden namaza başlamıştır. Cemaatin tamamının veya bir kısmının sağır olması zarar vermez. Buna göre; imam, tek başına veya cuma namazı kendilerine farz olmayan kadın ya da çocuklardan oluşmuş bir cemaate hutbe irat etse namaz sahih olmaz.<sup>3</sup>

El-Hulâsa nam kitapta hutbe esnasında imamın dışında cuma namazının kendisine vacip olduğu bir kişinin bulunması yeterlidir. Fakat sahih olan görüşe göre Cuma namazının kılınması için gerekli cemaat sayısına ulaşacak kadar kişi bulunmalıdır.<sup>4</sup>

#### 5. CEMAAT

Fakihler, cuma namazının tek başına kılınamayacağı hususunda ittifak etmişlerdir. İhtilafı husus bu cemaatin kaç kişiden müteşekkil olacaktır.

İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre; imam hariç en az üç kişinin bulunması gerekir. Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*) imam hariç iki kişi yeterlidir demiştir. İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre; cemaat, imam ile Cuma namazının iftitah tekbirini alsa daha sonra secdeye varmadan cemaat namazdan ayrılrsa imam ile beraber hepsinin Cuma namazı batıl olur. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre imamın Cuması sahihtir.

1) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik 743

2) Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Muhammed, Muhtasarul-Kudûri

3) Haşiyetü Ahmed eş-Şibli ala Tebyinu'l Hakâik

4) El-Meydânî, el-Lübâb

Secdeden sonra cemaat namazı terk edecek olsalar ittifakla imamın cuma namazı sahihtir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre cemaat, cuma namazına başlayabilmenin şartıdır. Devamının şartı değildir. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye (Allah ona rahmet etsin)'a göre de cemaat, cuma namazının inikâtı için şarttır. Ancak namaz secde ile kayıtlanmadıkça başlanmış yani inikât etmiş sayılmaz.

## 6. UMUMİ İZİN

Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, **el-Mebsût** adlı kitabında umumi izinden maksadın ne olduğunu şöyle açıklamıştır:

Aslında cuma namazını kıldırmakla görevli olan kişi sultandır. Genellikle de cuma namazını kıldıracağı yer sarayının müştemilatından olan bir mescit veya cami olur. Halkın cuma namazına iştirak edebilmesi için sarayın kapılarının açık tutulması ve namaz için onlara izin verilmiş olması gerekmektedir. Ancak bazı sebeplerden dolayı namazı kendi kıldırıp şehir içindeki büyük camilerden birinde görevlendirdiği bir kişinin kıldırması da sahihtir. Şu halde İmam es-Serahsî'nin de dediği gibi Cumanın şartlarından biri de sultanın veya görevlendirdiği birinin namazı kıldırmasıdır. Böylece de umumi izin oluşmuş olur. Aynı şekilde sultanın izin vermesi ile birden fazla şehirlerde cuma namazı kılınması İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre caizdir. Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'tan iki farklı görüş rivayet edilmiştir.

### Cumanın vacip olmasının şartları

Bu şartlar cuma namazını kılacak kimsede aranan şartlardır.

Bunlardan herhangi biri bulunmayacak olsa Cuma namazı kişiye farz olmayacaktır.

**Akıl ve buluğ:** Diğer bütün farz olan ibadetlerde olduğu gibi kişinin mükellef olabilmesinin öncelikli şartı akıl ve buluğa ermektir. Bu, cuma namazı için de aranan bir şarttır.

**Hür olmak:** Kölelerin kendileri ve kendilerinden elde edilecek faydalar efendilerinin mülkü olduğundan efendileri izin vermedikçe köleler cuma namazına gidemezler.

Aynı şekilde farz olan vakit namazlarını cemaat ile eda edemezler. Tek başına kılacağı farz namazlar bu durumdan istisna edilmiştir. Zira efendi bu namazları kılmasına engel olamaz.<sup>1</sup>

**Mukim olmak:** Yolcunun cuma namazını kılabilmek için şehre girmesi imamın gelmesini ve cemaatin toplanmasını beklemesi gerekecektir. Bu ise onun kafilesinden kopmasına ve çeşitli zorluklarla karşılaşmasına sebep olacaktır. Kaldı ki sefer müstakil bir ruhsattır. Bu yüzden mukim olmayanlara cuma namazı farz kılınmamıştır.

**Namaza gelebilecek kadar sağlıklı olmak:** Hasta olan kişi namaza gelmekten aciz veya gelmesi durumunda zorlanıp hastalığının artması ihtimalinden dolayı cuma namazı onlara farz kılınmamıştır. Fakihler gözleri görmeyen kişilerin kendilerini camiye götürecek birinin bulunmaması durumunda onlar üzerine cuma namazının farz olmadığını dair ittifak etmişlerdir.

İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre, onları karşılıksız veya maddi imkânları olması durumunda bir ücret ile camiye götürecek bir kimsenin bulunması durumunda da farz değildir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)<sup>2</sup> e göre ise, bu iki durumda görmeyen kişilere cuma namazı farz olur.

**Erkek olmak:** Kadınlar kocalarının hizmetleri ve ev işleri ile meşgul olduklarından ve erkeklerin bulunduğu yerlerde bulunmaları fitneye sebep olacağından vakit namazlarını cemaat ile eda etmeleri sünnet kılınmamıştır. Aynı şekilde Cuma namazı kılmaları da farz kılınmamıştır.<sup>2</sup>

Çocuklara, kölelere, yolculara, hastalara, kadınlara cuma namazının farz olmadığını delili şu hadîs-i şerîftir:

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi

2) A.g.e

عَنْ جَابِرٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ  
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَعَلَيْهِ الْجُمُعَةُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا عَلَى مَرِيضٍ أَوْ مُسَافِرٍ  
أَوْ امْرَأَةٍ أَوْ صَبِيٍّ أَوْ مَمْلُوكٍ فَمَنْ اسْتَغْنَى بِلَهْوٍ أَوْ تِجَارَةٍ اسْتَخْنَى  
اللَّهُ عَنْهُ وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

Hazreti Cabir'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Her kim Allaha ve ahiret gününe iman ediyorsa cuma günü cuma namazı kılması gereklidir. Hasta, yolcu, kadın, çocuk ve köle bu hükümden istisna edilmiştir. Her kim fuzuli bir şey veya ticaret sebebiyle cumayı terk ederse Allah Teâlâ da onu terk eder. Allah hiç bir şeye ihtiyacı olmayan ve ziyade övülmüş olandır.<sup>1</sup>

### 597-SUÂL:

#### KADIN, YOLCU VE KÖLE EMSALİ CUMANIN KENDİSİNE FARZ OLMAYAN KİŞİLERİN CUMA NAMAZINI KILMALARI DURUMUNDA NAMAZLARI SAHİH OLUR MU?

**Cevap:** Bu kişiler üzerine cuma namazının farz kılınmaması onlara kolaylık sağlamak içindir. Bunlar bu külfeti kendi istekleriyle tahammül etmeleri yani cuma namazını kilmaları durumunda cumaları sahih olup üzerlerinden öğle namazı kalkmış olur. Tıpkı oruç tutmama ruhsatı bulunan yolcunun oruç tutması gibi.<sup>2</sup>

Şu kadar var ki; genç kadınların, fitne dönemlerinde camiye gitmeleri mekruh görülmüştür.

1) Sünenü'd-Dârakutnî 1576, El-Beyhakî, Es-Sünenü'l-Kübrâ 5842

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'î, Tebyinu'l Hakâik

## 598-SUÂL:

YOLCUNUN/SEFERDE OLANIN  
CUMA NAMAZI KILDIRMASI CAİZ MİDİR?

**Cevap:** İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin) yolcuların cuma namazını kıldırabileceğini söylemişlerdir. Çünkü yolcu imam olmaya ehildir. Yolcuya Cuma namazının farz olmaması ruhsatın gereğidir. Ruhsatla değil de azimetle amel etmek istemesinde bir sakınca yoktur. Tıpkı yolcunun oruç tutmasında bir sakınca olmadığı gibi. Şu kadar var ki hutbeye katılmış olmalıdır.

Aynı şekilde Cuma namazını kılan cemaatin üzerlerine Cuma namazı farz olmayan kişilerden olmaları da yeterlidir. Şu kadar var ki imamdan başka üç kişi olmalıdırlar. Zira imamlık yapması sahih olanın imama uyması evleviyetle sahih olur. Çocuklar kâmil ehliyet sahibi olmadıkları için bu hükmün dışında tutulup cuma namazını kıldirmaları sahih görülmemiştir. Kadınlar da erkeklere imameti caiz olmadıkları için bu hükmün dışında tutulmuş ve cuma namazını kıldirmaları sahih görülmemiştir.<sup>1</sup>

## 599-SUÂL:

CUMA NAMAZI KENDİLERİNE FARZ OLMAYAN  
ÖZÜRLÜ KİŞİLER ÖĞLE NAMAZINI CEMAAT YAPARAK  
KILABİLİRLER Mİ?

**Cevap:** Şehirde bulunmaları durumunda öğle namazını cemaat yaparak kılmaları mekruhtur. Zira bu, Cuma cemaatinin azalmasına sebep olur. Ayrıca Müslümanlar arasında sürekli bulunması gereken birlik görüntüsüne zarar verir.

Cuma kılınmayan köy gibi yerleşim yerlerinde ise vaktin öğle namazını cemaatle kılmakta bir sakınca yoktur.<sup>2</sup>

1) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

## 600-SUÂL:

TEŞEHHÜTTE VEYA SECDEDE  
CUMA NAMAZINA YETİŞEN KİŞİ NE YAPMALIDIR?

**Cevap:** Cuma günü öğlen vaktinde kılınması aslolan namaz öğlen namazıdır. Cuma namazının farziyeti öğlen namazının farziyetini düşürür. Buna göre kişi Cuma namazını kılamayacak olursa hüküm aslına dönecek ve öğlen namazını kılması gerekecektir. Durum böyleyken kapalı kalan husus şudur: Cuma namazının evveline yetişemeyen hatta ikinci rekâtta yetişen kişi cumaya yetişmiş midir? Veya namazın hangi bölümünde imama yetişecek olursa Cuma namazına yetişmiş, hangi bölümünde yetişmiş olursa Cuma namazını kaçırmış olup öğlen namazı gibi kılması gerekecektir? Bu sorunun cevabı imamlar arasında ihtilaflıdır. Şöyle ki; İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf (*Allah onlara rahmet etsin*)'a göre imam selam vermedikçe yani teşehhüd veya sehiv secdelerinde imama yetişecek olursa Cuma namazını kılar. Yani kalkıp iki rekât kılar.

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre ikinci rekâtın çoğuna yetişemedikçe Cuma namazına yetişmiş olmaz. İkinci rekâtın çoğu; rükûa yetişmesidir. Yani ikinci rekâtın rükûu bitmeden önce imama yetişirse Cuma namazını kılacaktır. Şu halde imam selam verdikten sonra kalkıp bir rekât daha kılarak namazını tamamlayacaktır. Fakat rükûdan sonra yetişecek olursa Cuma namazına yetişememiştir. Bu durumda kıldığı namaz iki yönlü olmuştur. Bir yönüyle öğlen, diğer yönüyle Cuma namazıdır. Buna göre iki yöne de dikkat ederek kılması gerekecektir. Bu yüzden Cuma namazı olma yönüne bakarak ikinci rekâtın sonunda oturması vaciptir. İki rekâttan sonrası ise öğlen namazı yönüne bakarak gerekli kılınmıştır. Yani üç ve dördüncü rekât Cuma namazı yönüne bakarak nafle, öğlen namazı yönüne bakarak gerekli kılınmıştır.<sup>1</sup>

İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf (*Allah onlara rahmet etsin*)'a ait bu görüşün temelinde Cuma namazını sair vakit namazlardan farklı

1) Ekmeluddin Muhammed b. Muhammed el-Bâbertî, el-Înâye; Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâî, Tebyinu'l Hakâik; Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr



görmemeleridir. Bu yüzden vakit namazları hakkında varit olmuş hadis-i şerifi bu hususta delil olarak kullanmışlardır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا أَتَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَلَا تَأْتُوهَا وَأَنْتُمْ تَسْعَوْنَ وَأَتُوهَا تَعْمُسُونَ وَعَلَيْكُمْ السَّكِينَةُ فَمَا أَدْرَكْتُمْ فَصَلُّوا وَمَا فَاتَكُمْ فَأَقْضُوا

Ebu Hüreyre'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**Namaza gelirken koşarak gelmeyin. Vakarlı bir şekilde yürüyerek gelin. Yetiştiginizi kılın. Yetişemediğinizi kaza edin.**<sup>1</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) hadiste kalan kısmın kaza edilmesini emretmiştir.<sup>2</sup>

### 601-SUÂL:

**CUMA NAMAZI KENDİLERİNE FARZ OLAN KİŞİLERİN CUMA VAKTİNDE TİCARET VE BENZERİ DÜNYEVİ İŞLERİ TERK ETMELERİNİN HÜKMÜ NEDİR? BUNU NE ZAMAN YAPMALIDIRLAR?**

**Cevap:** Cuma vaktinde sair işleri bırakıp derhal cumaya gitmek farzdır. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

**Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alış veriş bırakın.**<sup>3</sup>

Fakihler namaza koşma vaktinin hangi vakit olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları birinci ezan olduğunu, diğer bazıları da ikinci

1) Sünenü'n-Nesâî 861, Müsnedu Ahmed b. Hanbel 7249

2) Fahrudin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

3) Cuma Sûresi: 9

ezan olduğunu söylemişlerdir. Sahih olan birinci görüştür. Şu halde birinci ezanın okunmasıyla derhal cumaya gidilmesi farz olur. İkinci ezanın okunamayacağına dair bazı gerekçeler getirilmiştir.

1- Peygamber döneminde ikinci ezan okunmuyordu. Daha sonra Hazret-i Osman (Allah ondan razı olsun) döneminde başlatılmıştır.

2- Namaz kılacak kişi ikinci ezanın başlamasıyla cami veya mescide yönelecek olsa çoğu zaman hutbeden önceki cumanın sünnetine veya hutbeye yetişemeyecektir. Hatta belki cumayı dahi kaçırabilecektir.<sup>1</sup>

3- Vaktin girmesi ile sair işlerin terki vacip olur. Bunun ilanı da birinci ezanladır.

## 602-SUÂL:

### CUMA GÜNÜ SEFERE ÇIKACAK OLAN KİŞİ CUMAYI KILMADAN SEFERE ÇIKABİLİR Mİ?

**Cevap:** *El-Fetâvâ'l-Hindiyye*'de Muhidu's-Serahsi'den şöyle nakledilmiştir:

Cuma günü zevalden (öğleden) önce veya sonra sefere çıkmakta bir sakınca yoktur. Ancak sefere çıktığında şehri çıkmadan Cuma vaktinin çıkacağını düşünen kişinin sefere çıkması mekruhtur. Bilakis bekleyip Cuma namazını kılmalıdır.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ رَوَاحَةَ فِي سَرِيَّةٍ، فَوَافَقَ ذَلِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَغَدَا أَصْحَابُهُ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ: أَتَخَلَّفُ فَأُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُمُعَةَ ثُمَّ أَلْحَقُ بِأَصْحَابِي. فَلَمَّا صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:

1) Fahrudin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

مَا مَنَعَكَ أَنْ تَغْدُوَ مَعَ أَصْحَابِكَ؟ قَالَ: أَحَبَبْتُ أَنْ أَشْهَدَ الْجُمُعَةَ مَعَكَ، ثُمَّ أَلْحَقَهُمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَوْ أَنْفَقْتُ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَذْرَكَتُ فَضْلَ غَدْوَتِهِمْ

İbn Abbas (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

“Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) Abdullah bin Revâha (Allah ondan razı olsun)’yı bir cuma günü savaşa yolladı. Abdullah bin Revâha (Allah ondan razı olsun) ashabını önden (sabah namazı vakti) yolladı ve şöyle dedi: Ben cuma namazını Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile kılmak için bekleyip daha sonra onlara yetişirim. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) onu görünce şöyle buyurdu: Sabah ashabınla beraber yola koyulmaktan seni alıko-yan nedir? Abdullah bin Revâha (Allah ondan razı olsun) şöyle cevap verdi: Cuma namazını seninle kılıp daha sonra onlara yetişmeyi arzu ettim. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: Yeryüzü kadar infakta bulunsaydın onların sabah çıktıkları seferin sevabına ulaşamazdın”<sup>1</sup>

### 603-SUÂL:

#### CUMA HUTBESİNİN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Hutbe, cuma namazının şartlarından biridir. Terk edilme-si durumunda cuma namazı sahih olmaz.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ

Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah’ı anmaya koşun<sup>2</sup>

1) Müsnedu Ahmed b. Hanbel 1966; Sünenü't-Tirmizî 527

2) Cuma Süresi: 62

Bu ayette koşulması emredilen işlerden birisi de hutbedir. Zira hutbe zikirden ibarettir. Böylece bu emir, hutbenin farz ve cumanın şartlarından olduğuna delalet eder. Ayrıca dört rekâtlı öğle namazının cuma günü iki rekâta indirilmesi hutbeden dolayıdır. Farz olan bir ibadetin yarısının kaldırılması yerine getirilenin de farz olduğunu gösterir.<sup>1</sup>

#### 604-SUÂL:

#### CUMA HUTBESİNİN VAKTİ NE ZAMANDIR?

**Cevap:** Öğle namazının vakti, hem cuma namazının hem de cuma hutbesinin vaktidir. Ancak hutbe cumanın şartlarından olduğu için diğer tüm şartlar gibi o da meşrutundan yani cuma namazından önce irat edilmelidir.<sup>2</sup>

#### 605-SUÂL:

#### CUMA HUTBESİ NASIL YAPILIR?

**Cevap:** İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre hutbe kastıyla yapılan az veya çok her türlü zikir hutbenin sıhhati için yeterlidir. Buna göre; Sühhanellah, lâilaheillallah, elhamdülillah gibi zikirlerden biri hutbe kastıyla okunacak olsa hutbe sahih olur. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre; örfte hutbe olarak kabul edilecek bir miktar konuşmanın yapılması gerekir.<sup>3</sup>

#### 606-SUÂL:

#### CUMA HUTBESİNİN SÜNNETLERİ NELERDİR?

**Cevap:** Hasan bin Ziyad'ın İmam Ebu Hanife (*Allah onlara rahmet etsin*)'den naklettiği üzere hutbenin sünnetleri şunlardır:

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

3) A.g.e

İmam, içinde Allah Teâlâ'ya hamd, sena, teşehhüt ve Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e salat-ü selam ve sonrasında cemaate vaaz, zikir ve Kur'an'dan bir ayetin okunduğu bir kısa hutbe irat eder. Sonra kısa bir müddet oturur. Sonra ikinci bir hutbe irat etmek için ayağa kalkar ve Allah Teâlâ'ya hamt, sena ve Resulüne salat-ü selamdan sonra bütün Müslümanlara dua eder. Hutbenin miktarı Tivali'l-Mufassal sûreleri kadar olmalıdır.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ قَائِمًا، ثُمَّ يَجْلِسُ، ثُمَّ يَقُومُ فَيَخْطُبُ كَمَا يَفْعَلُونَ الْيَوْمَ.

İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) Cuma günü önce ayakta bir hutbe irat eder, daha sonra bir miktar oturur, sonrasında da bu gün yapıldığı gibi kalkıp bir hutbe daha irat ederdi.<sup>1</sup>

İki hutbe arasında bir müddet oturmak ve Kur'an'dan bir ayet okumak bize göre sünnet Şafilere göre ise farzdır.<sup>2</sup>

Hutbe irat eden imamın abdestli olması hutbenin şartlarından değildir, belki sünnetlerindendir. İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a göre abdestsiz hutbe irat etmek caiz değildir. İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a, karşı delil olarak şöyle denilmiştir:

Hutbe bir tür zikirdir. Cünüp veya abdestsiz olanlar Allah Teâlâ'yı zikretmekten men edilmemişlerdir.

Hutbenin ayakta irat edilmesi de hutbenin sünnetlerindendir. Buna göre imamın oturarak hutbe irat etmesi caizdir.

Hazreti Osman (Allah ondan razı olsun) yaşlandığında hutbeyi oturarak irat ediyor, sahabe de onun bu fiiline karşı çıkmıyorlardı. Bu da hutbenin oturarak yapılmasının ittifakla caiz olduğunun delilidir.

1) El-Beyhakî, Es-Sünenü'l-Kübrâ 5918

2) Burhanuddin Ebu'l-Me'âlî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سُئِلَ: أَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ قَائِمًا؟ قَالَ: فَقَالَ: نَعَمْ، ثُمَّ قَرَأَ وَتَرَكَوكَ قَائِمًا

**Abdullah b. Mesud** (Allah ondan razı olsun)'a Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) hutbeyi ayakta mı irat etti diye sorulunca, evet diye cevap vermiş ve şu ayet-i kerimeyi okumuştur: Ve seni (hutbe irat ederken) ayakta bırakırlar.<sup>1</sup>

Hutbe irat eden imamın yüzünü cemaate sırtını kibleye çevirmesi de hutbenin sünnetlerindendir. Aynı şekilde cemaatin de yüzlerini imama çevirmeleri sünnettir. Zira imamın hutbeyi işittirmesi, cemaatinde dinlemesi vaciptir. Bu, birbirlerine dönerek en güzel şekilde sağlanmış olur.<sup>2</sup>

عن عطاءِ بْنِ يَسَارٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا سَعِيدٍ الْخُدْرِيَّ قَالَ إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ ذَاكَ يَوْمَ عَلَى الْعَنْبَرِ وَجَلَسْنَا حَوْلَهُ.

**Ata b. Yesar** (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ebu Said el-Hudri (Allah ondan razı olsun)'yi işittim şöyle diyordu: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bir gün mihraba çıkıp oturdu. Bizde (yüzlerimiz ona çevrili olarak) onun çevresinde oturduk.<sup>3</sup>

Hutbenin fazla uzatılmaması da hutbenin sünnetlerindendir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِنَّ قِصَرَ الْخُطْبَةِ، وَطُولَ الصَّلَاةِ مِثْنَةٌ مِنَ فَقْهِ الرَّجُلِ، فَأَطِيبُوا الصَّلَاةَ، وَاقْصُرُوا الْخُطْبَ، وَإِنَّ مِنَ الْبَيَانِ لَسِحْرًا، وَإِنَّهُ سَيَأْتِي بَعْدَكُمْ قَوْمٌ يُطِيلُونَ الْخُطْبَ وَيَقْصُرُونَ الصَّلَاةَ.

1) Müsnedu Ebî Yâ'la 5034

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi 587

3) El-Buhari 921

**Abdullah b. Mesud** (Allah ondan razı olsun) **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: Muhakkak ki hutbeyi kısaltmak, namazı uzatmak kişinin fakih (âlim) olduğunun alametindendir. Bundan dolayı namazı uzatın, hutbeleri kısaltın. Sözün bazıısı sihirdir (etkileyicidir). Yakında sizden sonra bazı kavimler gelecek hutbeleri uzatıp, namazları kısaltacaklar.<sup>1</sup>

### 607-SUÂL:

#### HUTBE ESNASINDA YAPILMAMASI GEREKEN ŞEYLER NELERDİR?

**Cevap:** Mezhepte fetva verilen görüş şudur: İmam hutbe irat etmek için minbere çıktığında cemaatin konuşması, Kur'an okuması, cumanın ilk sünnetini tamamlamak dışında her hangi bir namaza durması mekruhtur.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.<sup>2</sup>

İmam Mâlik (Allah ona rahmet etsin) **el- Muvattâ'**nda bu konuya dair Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)'den şu hadisi nakletmiştir:

عن أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ أَنْصِتْ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ فَقَدْ لَغَوْتَ.

**Ebu Hüreyre** (Allah ondan razı olsun)'den **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: İmam Cuma günü hutbe irat ederken (yanındaki) arkadaşına “sus” dersin sen de (onun gibi) lağv (boş iş) yapmış olursun.<sup>3</sup>

1) Müsnedü'l-Bezzâr 1908

2) Araf Sûresi: 204

3) El-Muvatta 232

İbn Abbas ve İbn Ömer'den (Allah onlardan razı olsun) bu konuya dair şu hadis rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، وَابْنِ عُمَرَ، أَنَّهُمَا كَانَا يَكْرَهُانِ الصَّلَاةَ وَالْكَلامَ  
يَوْمَ الْجُمُعَةِ بَعْدَ خُرُوجِ الْإِمَامِ.

İbni Abbas ve İbni Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den **imam cuma günü (minbere) çıktığında konuşmak ve namaz kılmanın mekruh olduğu** rivayet edilmiştir.<sup>1</sup>

Sahabe kavli bize göre hüccettir. Ayrıca gerek konuşmak gerekse de namaz kılmak hutbenin dinlenmesine manidir.<sup>2</sup>

Nuseyr b. Yahya'dan imamı işitemeyecek kadar uzakta olan kişinin sessizce Kur'an okuması, el-Hakem b. Zuheyr'den de fıkıh mütalaa etmesinde bir sakınca olmadığı nakledilmiştir. Gerekçe olarak şöyle denilmiştir: Hutbe esnasında susmanın vacip olması dinlemek içindir. Uzak olup, dinlemek mümkün olmayınca kendisini Kur'an okuma sevabı veya ilim mütalaa sevabı ile meşgul etmesinde bir sakınca yoktur.<sup>3</sup>

Hapşırana teşmitte bulunmak (yerhamukellah demek) ve selam almak mekruhtur. Zira hutbe dinlerken teşmitte bulunma sünneti ve selam almanın vucubu kalkmıştır.

İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Hutbeyi dinlemek Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ismi zikredildiğinde ona salat getirmekten daha faziletlidir. İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'tan içinden salat getirmesi gerektiği nakledilmiştir. Zira bu, onu dinlemekten alıkoymaz. Böylece iki fazileti de elde etmiş olur. Sahih görüşlere göre hapşıranın kendisi içinden hamd eder.

İmam hutbeye çıkarken yani ikinci ezan okunurken veya hutbeyi bitirip cuma namazı için kamet edilirken yukarıda geçen şeylerin

1) Ebu Bekir İbn Ebî Şeybe, el-Musannef: 5340

2) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrü'r-Râik

3) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi



yapılmaları İmam Ebu Hanife *(Allah ona rahmet etsin)*'ye göre yine mekruhtur. Ancak kamet bittikten sonra mekruh olmaz. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)*'e göre namaz kılmak mekruh, konuşmak ise mekruh değildir.<sup>1</sup>

İmam hutbede iken bir şey yemek ve içmek uygun görülmemiştir.<sup>2</sup>

### 608-SUÂL:

#### İMAM HUTBEYİ BİTİRDİKTEN SONRA ABDESTİ BOZULACAK OLSA NE YAPMASI GEREKİR?

**Cevap:** Hutbeyi bitirdikten sonra abdesti bozulan imam, hutbenin tamamını veya bir kısmını dinlemiş olan bir kimseyi mihraba geçirmesi gerekir. Bu durumda hutbe de namaz da sahih olur. Çünkü ikinci imam aynı işi yapmak için birincisi tarafından ikame edilmiştir. Şu halde birinci imamın namazı kıldırmak için başka birini tayin etmesine izin verilmiş bir görevli olmasıyla izin verilmeden bir başkasını tayin eden olması arasında fark yoktur. Bunun sebebi Cuma namazı için belli bir vaktin tayin edilmiş olmasıdır. Aksi takdirde namaz kaçacaktır.<sup>3</sup>

### 609-SUÂL:

#### CUMA NAMAZI VEYA CUMA HUTBESİ ESNASINDA ABDESTİ BOZULAN NE YAPMALIDIR?

**Cevap:** Cuma namazı veya hutbesi esnasında abdesti bozulan kişi abdest almaya gitmesi durumunda hutbe veya namazı kaçırarak olsa dahi teyemmüm yaparak namazı kılması caiz değildir. Şu halde yapılması gereken derhal abdest almaya gitmektir. Bu esnada hiç bir dünya kelamı konuşmamış ve abdestin bozulması namaz esnasında olmuşsa namaza kaldığı yerden devam eder.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

2) Burhanuddin Ebû'l-Hasen el-Merğînânî, Et-Tecnis ve'l-Mezid

3) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût

Yani imam namazı bitirmemişse imama tabi olup kalan kısmı tamamlar. İmam namazı tamamlamışsa eksik kısmı kendi başına tamamlar. Konuşmuşsa birinci namazı bozulacağı için yeniden imama tabi olur. Ve kaçırdığı rekât veya rekâtları tamamlar. Abdestten döndüğünde namaz bitmiş olursa öğlen namazını kılar.<sup>1</sup>

### 610-SUÂL:

#### CUMA GÜNÜ YAPILMASI SÜNNET VE MEKRUH OLAN ŞEYLER NELERDİR?

**Cevap:** Cuma günü cuma namazı kılacak olan kişilerin gusletmesi sünnettir.

عَنْ سَمُرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَوَضَّأَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ فَبِهَا وَنِعْمَتْ وَمَنْ اغْتَسَلَ فَهُوَ أَفْضَلُ

Semura (Allah ondan razı olsun)'dan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Kim cuma günü abdest alırsa o ne güzeldir. Kim gusül ederse o daha faziletlidir.<sup>2</sup>**

Guslün cuma gününden dolayı mı, yoksa cuma namazından dolayı mı sünnet olduğunda ihtilaf edilmiştir. Hasan b. Ziyad diğer günlerden faziletli olan cuma gününden dolayıdır demiş ve şu hadîs-i şerîfi delil olarak getirmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: سَيِّدُ الْأَيَّامِ يَوْمُ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ أُدْخِلَ الْجَنَّةَ، وَفِيهِ أُخْرِجَ مِنْهَا، وَلَا تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

2) Sünenü Ebî Dâvud 354; Sünenü't-Tirmizî 497; Sünenü'n-Nesâî 1380

Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Günlerin efendisi (en üstünü) cuma günüdür. Âdem (Aleyhisselam) o gün yaratıldı, o gün cennete girdirildi, o gün cennetten çıkarıldı ve kıyamette kesinlikle cuma günü kopacaktır.<sup>1</sup>**

İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin): guslün cuma namazının sünneti olduğunu söylemiştir. Gerekçesi şudur; cuma namazının sahih olması için başka namazlarda aranmayan şartlar vardır. Bu, cuma namazının en üstün namaz olduğunu gösterir. Şu halde gusül, vaktin değil, bilakis cuma namazının sünneti olması gerekir.

Bu ihtilafın neticesi şu meselede açığa çıkar; cuma namazından önce bir kişi sünnet sevabını almak için gusletse daha sonra namazdan evvel abdesti bozulsa ve namazı kılmak için abdest alsın ve cumayı o abdest ile kılsa İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)\*a göre sünnet olan guslün sevabını alamaz. İmam el-Hasan bin Ziyad (Allah ona rahmet etsin)'a göre guslün sevabını alır.

Aynı ihtilaf cuma namazından evvel abdest alıp o abdestle namazı kılsa, namazdan sonra da gusül alsın yine tahakkuk eder.

Cuma günü yapılması sünnet olan şeylerden biri de yeni elbiseleri giymek ve güzel koku kullanmaktır.

Tırnaklarını kesmek, bıyıklarını kısaltmak, misvak kullanmak da Cuma gününe ait sünnetlerdendir. Bu konuda şu hadisler rivayet edilmiştir:

عَنِ ابْنِ حَمِيدٍ الْجَمْعِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: كَانَ يُقَالُ: مَنْ قَلَّمَ أَظْفَارَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، أَخْرَجَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ دَاءً وَأَدْخَلَ فِيهِ الدَّوَاءَ

Ebi Humejd el-Hımyeri (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

1) Sahihu İbn-i Hüzeyme: 1728

Kim cuma günü tırnaklarını kısaltırsa Allah ondan hastalığı çıkartır ve şifasını verir.<sup>1</sup>

عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ التَّيْمِيِّ قَالَ مَنْ قَلَّمَ أَظْفَارَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ،  
وَقَصَّ شَارِبَهُ وَاسْتَنْ، فَقَدْ اسْتَكْمَلَ الْجُمُعَةَ

Muhammed bin İbrahim et-Teymi'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Kim cuma günü tırnaklarını ve bıyıklarını kısaltır ve misvak kullanırsa cumayı tamamlamış olur.<sup>2</sup>

Cuma günü yapılması mekruh olanlara gelince; Cuma namazının kendilerine farz olmayanlar da dâhil olmak üzere cuma günü öğle namazını şehirlerde cemaat ile kılmak mekruhtur. Namazın kılındığı mescidin kapısının kapatılmasıyla kapatılmaması arasında bir fark yoktur. İmam el-Kâsânî'nin "bu hususta herkes eşittir" sözünden evde de cuma günü cemaatle öğle namazının kılınmasının mekruh olduğu anlaşılmaktadır. Geride de geçtiği gibi cuma namazının farz olmadığı köylerde cumaya katılmak farz olmadığı için öğlen namazının cemaatle kılınmasında bir sakınca yoktur. Bu kişiler ezan ve kamet yapıp öğleyi cemaat ile kılabilirler.

İmam minbere çıkıp müezzin ezan okumaya başlayınca alış veriş yapmak veya cuma namazından alıkoyacak her hangi bir şeyle meşgul olmak mekruhtur.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى  
ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ

**Ey iman edenler! Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın.<sup>3</sup>**

1) Abdurrezzâk, el-Musannef: 5310

2) Abdurrezzâk, el-Musannef: 5300

3) Cuma Sûresi: 9

Hanefî âlimler: Bu ayetteki alış verişin nehyinden kerahet manasının çıkacağını söylemişlerdir. Ayrıca bu nehye/yasaklamaya rağmen alış veriş yapılacak olsa yapılan akdin kerahetle birlikte sahih olacağını, çünkü yasak, alışverişin kendisinden değil, belki farz olan hutbe dinlemeyi ihlal etmiş olmaktan kaynaklandığını söylemişlerdir.<sup>1</sup>

### 611-SUÂL:

### ŞEHRE İNEN KÖYLÜ VEYA YOLCU CUMA NAMAZINI KILMALI MIDIR?

**Cevap:** Üzerlerine cuma namazı vacip olmayan yolcu, kadın veya çocuk emsali kişiler şehre varıp orada kalacak olsalar da cuma namazını kılmakla yükümlü değillerdir. Ancak yolcu olan yetişkin kişilerin böyle bir durumda imkânları elveriyorsa kılmaları daha iyidir.

Cuma namazı kendilerine vacip olan kişilerden olduğu halde ika-met ettiği yer itibarıyla cuma namazı kılması gerekli olmayan köylü cuma vaktinde şehirde bulunacak olursa cumayı kılması vacip olur. Zira köylü olan kişiye cuma namazının vacip olmayışı hakkında bir ruhsat bulunmasından veya cuma namazının vacip olmasına ehil olmayışından değildir. Bilakis köylerde cuma namazının vacip olmayışındandır. Yolcu, kadın ve çocuk emsali kişilere ise nerede bulunurlarsa bulunsunlar cuma namazı kılmama ruhsatları verilmiştir. Şu halde şehirde de kalsalar cuma namazını kılmaları vacip değildir.<sup>2</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyü's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi

2) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, Et-Tecnis ve'l-Mezid

## BAYRAM NAMAZLARI

612-SUÂL:

BAYRAM NAMAZLARININ HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Hasan b. Ziyad, İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)<sup>1</sup>’dan “cuma namazını kılmaları farz olanların bayram namazlarını kılmaları vaciptir” dediğini nakletmiştir. İmam el-Kerhi’de vacip olduğu yönünde görüş bildirmiştir.<sup>1</sup>

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ

(Resûlüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser’i verdik. Şimdi sen Rab-bine kulluk et ve kurban kes.<sup>2</sup>

Buradaki namaz kılma emrinden kast edilenin bayram namazı olduğu söylenmiştir. Ayrıca Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) her iki bayramda bu namazları kılmıştır, terk etmemiştir. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in terk etmemesi bu namazın vacip olmasını gerektirir.<sup>3</sup>

**Kitâbu’l-Asf**’daki şu ifadeler de bu namazların vacip olduğunu doğrular: “Ramazan’da kılınan teravih namazı ve küsuf/güneş tutulması namazı dışında hiç bir nafîle namaz cemaatle kılınmaz.” Ma-lum olduğu üzere bayram namazları cemaat ile eda edilir. Bu namazlar sünnet olsalardı cemaat ile kılınmamaları gerekirdi. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin) ‘e göre bu namazlar sünnettir.<sup>4</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu’s-Sanâyi fi Tertibi’ş-Şerâi

2) Kevser Sûresi: 2

3) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylâ’î, Tebyinu’l Hakâik

4) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu’s-Sanâyi fi Tertibi’ş-Şerâi

## 613-SUÂL:

BAYRAM NAMAZININ VACİP OLMASININ  
ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** Hutbe hariç, cuma namazının vacip olması için gerekli olan bütün şartlar bayram namazları için de gerekli olan şartlardır.

Bayram namazlarının hutbeleri, cuma namazının hutbesinin aksine sünnet olup bayram namazının şartlarından değildir. Çünkü bayram hutbesi namazndan sonra irat edilir. Bir şeyin şartı o şeyin önüne geçemez.

*Et-Tecnis ve'l-Mezid* adlı kitabında İmam el-Merğînânî (ö.592) şöyle demiştir: Bayram hutbesinin namazdan evvel yapılması durumunda namaz da hutbe de sahih olur. Cuma namazında ise önce namaz sonra hutbe yapılacak olursa her ikisi de caiz olmaz.

Hutbenin namazdan sonra irat edileceğine delil olarak şu hadîs-i şerîf getirilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ: "أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبَا بَكْرٍ، وَعُمَرُ،  
كَانُوا يَبْدَأُونَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ فِي الْعِيدِ

İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)'den şöyle rivayet edilmiştir:

**Peygamber Efendimiz, (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), Ebu Bekir ve Ömer (Allah onlardan razı olsun) bayramlarda hutbeden önce namaz kıldırırlardı.<sup>1</sup>**

Buna göre bayram namazlarının kılınabilmesi için halîfe veya tayin ettiği bir kişinin bu namazları kıldırması, şehir veya şehir hükümünde olan yerlerde kılınması, cemaat ile kılınması gerekir. Kezâ vaktinden evvel veya sonra kılınmaması gerekir. Ayrıca bu namazın vacip olması için mükellefin; erkek, akıllı, buluğa ermiş, hür, mukim ve sıhhati yerinde olması gerekir.<sup>2</sup>

1) Müsnedü Ahmed b. Hanbel

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

## 614-SUÂL:

## BAYRAM NAMAHLARININ VAKTİ NE ZAMANDIR?

**Cevap:** Bunun vakti hakkında Ebu'l-Hasen el-Kerhî şöyle der: Bayram namazlarının vakti; güneşin beyazlamaya başlamasından yani kerahet vaktinin çıkışından zeval vaktinin girişine kadar devam eder.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) güneş bir veya iki mızrak boyu yükselince bayram namazlarını kıldırırdı.<sup>1</sup>

Bu konuya dair Sünen-i İbn Mâce'de şu hadîs-i şerîf rivayet edilmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّاسِ يَوْمَ فِطْرٍ أَوْ أَضْحَى فَأَنْكَرَ إِبْطَاءَ الْإِمَامِ وَقَالَ: إِنْ كُنَّا لَقَدْ فَرَّغْنَا سَاعَتَنَا هَذِهِ وَذَلِكَ حِينَ التَّشْيِيعِ

Abdullah b. Büsr (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle rivayet edilmiştir:

Ramazân veya kurban bayramlarının birinde insanlarla beraber bayram namazlarını kıldığında imamın geciktirmesine kızmış ve şöyle demiştir: Şayet biz olsaydık şu saatte namazı bitirmiş olurduk. O vakit işrak namazı<sup>2</sup> vaktiydi.<sup>3</sup>

## 615-SUÂL:

## BAYRAM NAMAHLARI NASIL KILINIR?

**Cevap:** İmam ve cemaat Ramazân veya Kurban bayram namazı kılmaya niyet ederler. Sonra namaza girmek için tekbir getirirler. Sonra sena (subhaneke duasını) okurlar. Sonra üç defa ve her defasında elleri kaldırarak zait tekbirler denilen bayram namaz tekbirlerini getirirler.

1) Alauddin es-Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ

2) Hadîs-i şerifte ki tesbih vaktiydi ifadesiyle kasıt kuşluk namazı ki, kuşluk namazıyla kast edilen de sabah namazından sonra kerahet vakti çıkınca kılınan ve örfümüzde işrak namazı olarak bilinen namazdır. Bak: el-Aynî, Umdetu'l-kârî

3) Sünenü İbn Mâce 1317



Sonra imam gizlice euzü besmele çeker. Sonra aşikâr olarak Fatiha sûresi ve zamm-ı sûre okur. Bu durumda cemaat bir şey okumaz. İmamın “*el-Âla*” sûresini okuması menduptur. Sonra rükû ve secdeye giderler. İkinci rekâta kalktıklarında, imam gizlice besmele çekip Fatiha sûresi ve bir zamm-ı sûre okur. Cemaat birinci rekâtta olduğu gibi susar. “*Ğaşiye*” sûresini okuması menduptur. Sonra ayakta, her birinde ellerini kaldırarak üç zait tekbir getirirler ve dördüncü bir tekbirle rükûa giderler. İkinci rekâtta tekbirleri kıraatten önce yaparsa caiz olur. Ancak evla olan birincisidir. Daha sonra secde ve teşehhüt yapılarak namazdan çıkılır. Ve imam hutbeye yönelir.

### 616-SUÂL:

#### BAYRAM NAMAZLARINDAKİ TEKBİRLERİN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Her iki bayram namazlarındaki zait tekbirlerin getirilmesi vaciptir. Şu halde bu tekbirlerin kıyam/namazda ayakta durma esnasında veya imama rükûda yetişilmesi durumunda orada eda edilmeleri gerekir. Zira zait tekbirleri getirme hususunda rükû kıyam gibi kabul edilmektedir.

İmama kıyam veya rükûda yetişen birisinin bu tekbirleri nasıl yapacağını Kemal İbnu'l-Hümâm *Fethu'l-Kadîr* isimli haşiyesinde şöyle açıklamıştır:

İmama rükûda iken tahrime tekbirini alıp ayakta iken bu tekbirleri yapması halinde imama rükûda yetişebileceğine kanaat getiriyorsa bu tekbirleri ayakta alıp daha sonra rükûa gider. Çünkü bu tekbirlerin asıl mahalli kıyamdır. Ve bunlar zikir türündendir. Cemaatin yetişemeyip kaçırdığı zikir türündense mümkünse namaz içinde kaza yapılır. Yani imamla birlikte namazı kılarken kaza edilirler. Kaçırdığı fiil türündense anlatılanın aksine imam namazdan çıktıktan sonra kaza edilir. Bundan dolayı namazın bir kısmına yetişemeyenler imam namazdan çıktıktan sonra kalkıp kılamadıklarını tamamlarlar. Kıyamda bu tekbirleri kaza etmesi durumunda rükûun kaçacağını

biliyorsa İmam Ebu Hanife ve İmam Muhamed *(Allah onlara rahmet etsin)*'e göre rükûa gider. Rükûda yapılacak tesbihlerden önce ellerini kaldırmaksızın bu tekbirleri kaza eder. Çünkü rükûda ellerle dizleri sıkıca kavramak sünnettir. Bu halde elleri kaldırmak başka bir sünneti mahalli dışında yapmak demektir. Şu halde kendi mahallindeki sünneti yapmak uygun olacaktır. Vakit kalırsa rükûun tesbihlerini de yapar.

İmam Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*'a göre; zait tekbirler imamın rükûa varmasıyla kazası olmayacak şekilde kaçmıştır. İmam rükûdan kalktıktan sonra imama uyan kimsenin bu rekâta ait zait tekbirleri, imam namazı bitirdikten sonra kaza edecek olduğu rekâtla beraber kaza etmesi gerekir. Çünkü tekbirleri rükûa giderek yapacak olsa vacip olan imama tabi olmayı terk etmiş olacaktır. Kavme/rükûdan ayağa kalkıldığında secdeye gitmeden önceki bir anlık duruş bu tekbirlerin ne edalarına ne de kazalarına mahal değildir. Şu halde bu kişi, zait tekbirlerin kazasını kavmede yapamayacağına göre zorunlu olarak kaza edeceği rekâtta yapacaktır.

### 617-SUÂL:

#### BAYRAM NAMAZINI ABDESTSİZ KILDIRDIĞINI ANLAYAN İMAMIN NE YAPMASI GEREKİR?

**Cevap:** Bayram namazını abdestsiz kıldırıldığını fark eden imam, şayet bu durumu zeval yani öğleden önce fark etmişse bayram namazı vakti hâlâ devam ettiği için cemaati toplayarak namazı iade ederler.

Şayet zevalden sonra bu durumu fark etmişse ertesi gün namazı iade ederler. Bu durumda bayram namazı bir özür sebebiyle tehir edilmiş sayılır. İkinci gün zevalden sonra fark etmişse bakılır; kurban bayramı namazında vuku bulduysa üçüncü gün namazı iade ederler. Zira vakit hâlâ çıkmamıştır. Bu durumlarda ulaşabildiği cemaate namazı iade etmeleri için haber vermelidir.

Ramazan bayramında vaki olduysa vakit çıktığı için artık iade edemeyeceklerdir.

## 618-SUÂL:

**ABDESTSİZ OLARAK KILINAN  
BAYRAM NAMAZINDAN SONRA  
KESİLEN KURBAN İADE EDİLMELİ MİDİR?**

**Cevap:** Kurban bayramında birinci gün zevalden sonra abdestsiz kıldırıldığını fark ettiğinde insanlar abdestsiz kıldıkları bayram namazından sonra kurbanlarını kesmiş olsalar bu durum kurbanlarını ifsat etmez, kurbanları geçerlidir.

Şayet namazı özürsüz terk etmişlerse kurban bayramının ikinci ve üçüncü günleri zevalden önce, Ramazan bayramında da ikinci gün zevalden önce namazı kılabilirler. Ancak namazları tehir ettikleri için günahkâr olmuşlardır. Bu vakitler geçtiğinde hâlâ kılmamışlarsa daha sonra kaza etmezler. Günahkâr olmuşlardır.<sup>1</sup>

## 619-SUAL:

**BAYRAM NAMAZLARI İÇİN EZAN OKUNUR MU?  
VE KAMET GETİRİLİR Mİ?**

**Cevap:** Bayram namazlarında ezan okunması ve kamet getirilmesi si sünnete uygun değildir. Getirilmesi durumunda bidat olacaktır. Cabir b. Abdillah (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimizle (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) beraber kıldığı bayram namazını şöyle nakletmiştir:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الصَّلَاةَ يَوْمَ الْعِيدِ فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِغَيْرِ أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلَالٍ فَأَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ وَحَثَّ عَلَى طَاعَتِهِ وَوَعِظَ النَّاسَ وَذَكَرَهُمْ ثُمَّ مَضَى حَتَّى أَتَى النِّسَاءَ فَوَعَظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ فَقَالَ «تَصَدَّقْنَ فَإِنْ أَكْثَرَ كُنَّ حَطَبُ جَهَنَّمَ». فَقَامَتِ امْرَأَةٌ مِنْ سِطَةِ النِّسَاءِ

1) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, Et-Tecnis ve'l-Mezid

سَفَعَاءُ الْخَدَّيْنِ فَقَالَتْ لِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ «لَأَنْتَ تَكْثُرُ الشَّكَاةَ وَتَكْفُرُ الْعَشِيرَ». قَالَ فَجَعَلَنَ يَتَصَدَّقَنَّ مِنْ حُلِيِّهِ يُلْقِينَ فِي تَوْبٍ بِلَالٍ مِنْ أَقْرِطِيهِنَّ وَخَوَاتِمِهِنَّ.

Cabir b. Abdillâh (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile beraber bayram namazına katıldım. Hutbeden önce ezan ve kamet getirilmeksinin namazı kıldırdı. Sonra Bilal'e tutunarak kalktı ve Allah'tan korkmalarını emretti. Allah'a itaate teşvik etti ve insanlara vaaz edip hatırlattı. Kadınlara gelip onlara da vaaz ve hatırlatmalar yaptıktan sonra onlara şöyle buyurdu. Tasadduk edin. Çünkü çoğunuz cehennem odunuzunuz. Kadınların arsından cüretkâr<sup>1</sup> bir kadın kalkıp şöyle dedi: Niçin ey Allah'ın Resulü? Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: çünkü siz çok şikâyet eder ve kocalarınıza nankörlük yaparsınız.

Cabir b. Abdillâh (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: Takıları olan küpe ve yüzükleri tasadduk edip Bilal'in elbisesine atıyorlardı.<sup>2</sup>

## 620-SUÂL:

### BAYRAM NAMAZINDAN ÖNCE NAFİLE NAMAZ KILINIR MI?

**Cevap:** Bayram günlerinin sabahında kadınların bayram namazı kılınmadan önce evlerinde duhâ namazı kılmaları mekruh görülmüştür. Aynı şekilde erkeklerin de gerek evlerinde gerekse camilerde bayram namazı kılınmadan önce herhangi bir nafilâ namaz kılmaları mekruhtur. Bayram namazı kılınıp hutbe de bittikten sonra camide ya da evinde her hangi bir nafilâ namazı kılmasında bir sakınca yoktur.

1) Sefau'l-haddeyn tabiri ile ilgili çok farklı anlamlar verilmiştir. Bazılarına göre çocukları için evlenmeyen, bazılarına göre süslenmeyi terk ettiği için yanakları siyahimsilemiş, bazılarına göre konuşmaktan çekinmeyen cüretkâr anlamındadır. Bu hadîs-i şerif için uygun olanın sonuncusu olduğunu düşündük.

2) Müslim:1467

Ebu Bekr el-Varrak et-Tirmizi: “Bayram namazının hutbesinden sonra camide nafile namaz kılınması mekruhtur. Çünkü insanlar bunu sünnet zannedebilirler” demiştir.<sup>1</sup>

## 621-SUÂL:

### KADINLARIN BAYRAM VE CUMA NAMAZLARINA KATILMALARI DOĞRU MUDUR?

**Cevap:** El-Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi* adlı eserinde bu suâli sorup şöyle cevaplamıştır:

Genç olan kadınların cuma, bayram ve herhangi bir namaza katılmalarına ruhsat (izin) verilmediği hususunda âlimlerin ittifakı vardır. Delil olarak şu ayet ve hadis getirilmiştir:

وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى

*Evlerinizde oturun, eski cahiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın.*<sup>2</sup>

Evde oturmalarından kast edilen mecbur olmadıkça dışarı çıkmamalarıdır. Ayrıca şüphesiz onların dışarıya çıkmaları fitne oluşmasına sebeptir. Fitne haram olduğu gibi fitneye götüren sebepler de haramdır.

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ، قَالَ: “صَلَاةُ الْمَرْأَةِ فِي بَيْتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي حُجْرَتِهَا، وَصَلَاتُهَا فِي حُجْرَتِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِي دَارِهَا، وَصَلَاتُهَا فِي دَارِهَا أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهَا فِيمَا سِوَاهُ”، ثُمَّ قَالَ: “إِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا خَرَجَتْ تَشَرَّفَ لَهَا الشَّيْطَانُ”.

İbn Mesud (Allah ondan razı olsun)’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, Et-Tecnis ve'l-Mezid

2) Ahzab Sûresi: 33

Kadının odasında kıldığı namaz avluda kıldığı namazdan, avluda kıldığı namaz ise evin bahçesinde kıldığı namazdan daha hayırlıdır. Evin bahçesinde<sup>1</sup> kıldığı namaz, ev dışında her hangi bir yerde kılacağı namazdan daha hayırlıdır. Sonra şöyle demiştir: Kadın dışarı çıktığında şeytan ona musallat olur.<sup>2</sup>

Yaşlı kadınların sabah, akşam, yatsı ve bayram namazlarına iştirak etmeleri ittifakla caiz görölmüş, öğle, ikindi ve cuma namazlarında ise imamlar arasında ihtilaf vardır. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göre bu namazlara gitmelerine ruhsat verilmemiştir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre bu namazlara gitmelerinde de bir sakınca yoktur.

## 622-SUAL:

### BAYRAM GÜNÜ NELERİN YAPILMASI SÜNNETTİR?

**Cevap:** Ramazan bayramı sabah namazına gitmeden evvel tatlı bir şey yemek sünnettir.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : لَا يَغْدُو يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ تَمْرَاتٍ .

Hazreti Enes (Allah ondan razı olsun)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *Allah Resulü Ramazan bayramı sabahında namaza gitmeden evvel bir kaç tane hurma verdi.*<sup>3</sup>

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَخْرُجُ يَوْمَ الْفِطْرِ حَتَّى يَأْكُلَ ، وَكَانَ لَا يَأْكُلُ يَوْمَ النَّحْرِ حَتَّى يَرْجِعَ . وَزَادَ الدَّارَقُطْنِيُّ فِي سَنَنِهِ حَتَّى يَرْجِعَ فَيَأْكُلَ مِنْ أَضْحِيَّتِهِ

1) Burada "ed-dar" kelimesi "etrafı kapalı olan evin içerisi" anlamındadır hücre ifadesi ise evin kapılarının oraya açıldığı salon, hol ve avlu gibi bahçeden daha dar, beyt ise tek kapısı olan oda, yatak odası anlamındadır. Kast edilen mana şudur: kadın namazını görölme imkânı en az olan bir yerde kılması görölme imkânı biraz daha fazla olan bir yerde kılmasından evladır.

2) Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr 9369

3) El-Buhârî : 953

İbn Büreyde (Allah ondan razı olsun)'den, o da babasından şöyle rivayet ettiği nakledilmiştir: **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **Ramazan bayramı günü bir şey yemeden çıkmazdı. Kurban bayramı günü de (eve) dönene kadar bir şey yemezdi.**<sup>1</sup>

Ed-Darakutnî bu hadisi süneninde şu ziyade ile nakletmiştir: **Dönene kadar bir şey yemez, dönünce kurban etinden yerdi.**<sup>2</sup>

Misvak kullanmak ve gusletmek de bayram gününün sünnetlerindendir.

عن الْفَاكِهِ بْنِ سَعْدٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَغْتَسِلُ يَوْمَ الْفِطْرِ وَيَوْمَ النَّحْرِ وَيَوْمَ عَرَفَةَ، وَكَانَ الْفَاكِهِيُّ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالْغُسْلِ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ

El-Fâkih b. Sa'd (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle rivayet edilmiştir: **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **Ramazan bayramı, kurban bayramı ve Arife günlerinde guslederdi.**<sup>3</sup>

Bayram günlerinde güzel koku sürünmek mendubtur. Çünkü bayram günleri cuma günleri gibi insanların bir araya geldikleri gündendir. Ayrıca güzel elbiselerin giyilmesi de sünnettir.

عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَلْبَسُ بُرْدَةً حَبْرَةً فِي كُلِّ عِيدٍ

Cafer bin Muhammed (Allah ondan razı olsun)'den o da babasından o da dedesinden şöyle rivayet etmiştir:

**Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **her bayramda yemen**<sup>4</sup> **hırkasını giyerdi.**<sup>5</sup>

1) Sünenü İbn Mâce 1756

2) Sünenü'd-Dârakutnî 1715

3) Sünenü İbn Mâce: 316

4) Yemen hırkası dedikleri güzel ve renkli çizgileri olan bir hırkadır.

5) Marifetu's-Sünen 1897

## CENAZE

623-SUÂL:

### ÖLMEK ÜZERE OLAN BİR HASTAYA KARŞI VAZİFELERİMİZ NELERDİR?

**Cevap:** Bir kimsenin ölmek üzere olduğu bir takım alâmetlerle anlaşılır. Bunlar; ayaklarının gevşeyip sarkması, burnunun yumulması ve yanaklarının solması gibi şeylerdir. Bu alâmetler zahir olduğunda yanında bulunanlar, yüzü kibleye gelecek şekilde onu sağ yanı üzerine yatırırılar. Bu sünnettir. Hastaya eziyet verecekse vazgeçilir.

Maverau'n-nehr âlimleri: Bu durumda olan hastanın ayakları kibleye gelecek şekilde sırt üstü yatırılmasının ve yüzü kibleye dönük olsun diye de başının altına bir yastık konulmasının daha uygun olduğunu söylemişler, gerekçe olarak ta ruhunun çıkması daha kolay olur demişlerdir. <sup>1</sup>

Hastayı bu şekilde çevirme imkânı yoksa hali üzere bırakılır.

Son sözü;

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

olsun diye başucunda durulup kelime-i şehadet telkin edilir. İsteceği bir tonla '**Eşhedü Ellâ İlâhe İllallah Ve Eşhedü Enne-Muhammed'en Rasûlüllah**' denir. Kendisine bunu söylemesi teklif edilmez. Hasta bu telkinden sonra bir defa kelime-i şehadet getirecek olursa, artık tekrar edilmez. Ancak şehadetten sonra başka bir söz söyleyecek olursa şehadet telkini beyan edildiği şekilde tekrarlanır. Bu şekilde telkinde bulunmak sünnet olduğuna dair icma vardır. <sup>2</sup>

1) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet



عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَقِّنُوا  
مَوْتَاكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنَّهُ مَنْ كَانَ آخِرُ كَلِمَتِهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ عِنْدَ  
الْمَوْتِ دَخَلَ الْجَنَّةَ يَوْمَئِذٍ مِنَ الدَّهْرِ وَإِنْ أَصَابَهُ قَبْلَ ذَلِكَ مَا أَصَابَهُ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) lâ-ilahe illa'l-lah'ı telkin ediniz. Ölüm esnasında son sözü lâ-ilahe illa'l-lah olan kimse, ona ne isabet ederse etsin bir gün cennete girecektir.<sup>1</sup>**

Ölmek üzere olan kâfire telkin meselesine gelince: Ona kat'i surette “eşhedü” lafzıyla iki şehadet yani “Eşhedü Ellâ İlâhe İllallah Ve Eşhedü Enne-Muhammed'en Rasûlüllah” telkin edilir. Bu vaciptir. Zira kâfir, bu iki şehadeti getirmedikçe müslüman olamaz.<sup>2</sup>

## 624-SUÂL:

**ÖLMEK ÜZERE OLAN BİR HASTANIN YANINDA  
KUR'AN OKUNABİLİR Mİ?**

**BU HASTADAN KÜFÜR SÖZLER SADIR OLURSA  
DEFNİ NE ŞEKİLDE YAPILIR?**

**Cevap:** Ölmek üzere olan bir hastanın yanında Yasin sûresini okumak müstehaptır.<sup>3</sup>

عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اقْرَأُوا  
عَلَى مَوْتَاكُمْ يَس

Ma'kıl bin Yesar (Allah ondan razı olsun)'dan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1) Sahih ibn Hibban bab; el-Mariz ve ma yeteallaku bih

2) Muhammed Emin b. Abidin, Reddu'l-Muhtar

3) İbn Emîr el-Hacc, Münyetü'l-Musallî

### Ölülerinize (ölmek üzere olanlara) *Yasin okuyunuz*.<sup>1</sup>

Bazı müteehhır âlimler ‘Ra’d sûresi’nin okunmasını güzel görmüşlerdir. Çünkü Cabir: Bu sureyi okumak, onun ruhunun çıkmasını kolaylaştırır demiştir. *İmdadu’l-Fettah* isimli eserde böyledir<sup>2</sup>

Ölmek üzere olan bir hasta, kâfir olmasını gerektiren sözler söyleyecek olursa küfrüne hükmedilmez. Müslümanların ölülerine yapılan işlem ona da yapılır. Yani İslâmî usullere göre Müslüman mezarlığına defnedilir. Söyledikleri de aklının başından gittiğine hamledilir. Bunu Kemâl İbnu’l-Humam *Fethu’l Kadir* isimli eserinde söylemiştir.<sup>3</sup>

### 625-SUÂL:

#### HAYIZLI VE NİFASLI KADINLAR ÖLMEK ÜZERE OLAN KİŞİNİN YANINA GİREBİLİRLER Mİ?

**Cevap:** Hâyır, hasenat sahibi ve salîh kimselerin ölmek üzere olan kişinin yanında bulunmaları, rağbet edilen ve güzel görülen bir şeydir. Hayızlı ve nifaslı kadınların onun yanına girmelerinde bir sakınca söz konusu değildir.<sup>4</sup>

### 626-SUÂL:

#### KİŞİ ÖLÜNCE İLK OLARAK NELER YAPILMALIDIR?

**Cevap:** Kişi öldüğünde yanında bulunanlardan hâli hayatında ona karşı merhametli olan kişi, suhuletle çenesini bağlar. Yani bir bez parçasını alt çenesinin altından geçirip başının üstünde bağlar. Sonra gözlerini yumdurur. Bunu, ona bakan insanlar nazarında çirkin bir görüntü ortaya çıkmasın diye yapar. Yaparken de şöyle der:

1) Şerhu’s-Sünne, bab: takbilu’l meyyit

2) Muhammed Emin b. Abidin, Reddu’l-Muhtar

3) A.g.e

4) El-Fetâvâ’l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet

عَنْ بَكْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : إِذَا غَمَضْتَ الْمَيِّتَ فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ  
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

**Bekr b. Abdillâh** (Allah ondan razı olsun)'tan söyle rivayet edilmiştir; ölünün gözlerini kapatacağı zaman "Allah'ın adıyla. Resûlullâh (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in dini üzere." de.<sup>1</sup>

Bu kimse, ölenin masfallarını ovalar, yumuşatır. Kollarını yanlarına uzatır. Ölünün parmaklarını kendi avuçlarına koyarak, onları açar ve uzatır. Uyluklarını ve bacaklarını güzelce uzatır. **Cevheretü'n - Neyyire'de** de böyledir.<sup>2</sup>

Ölen kimsenin üzerinde bulunan elbiseleri çıkarmak müstehabtır. Sonra bütün bedenini örtecek büyüklükte bir örtü ile örtülür. Orada bulunanlar onu yüksekce bir sedir üzerine koyarlar. Oda kokulanır. Tütsü kullanılması iyidir. Şişmesin diye de karnının üzerine bir demir parçası veya yaş toprak konur.

## 627-SUÂL:

### ÖLÜM HABERİNİN ETRAFA DUYURULMASININ HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Ölen kimsenin, akraba ve komşularına öldüğünü haber vermek müstehabtır. Böylece, onlar onun cenaze namazına katılarak ve ona dua ederek hakkını eda etmiş olurlar. **Cevheretü'n - Neyyire'de** de böyledir.

Bazı âlimler, bir şahsın ölümünü ilan için, sokakta bağırmayı kerîh görmüşlerdir. Bazıları ise, bunda bir beis görmemişlerdir. Ra- duyiddin es-Serahsî'nin **Muhit**'inde de böyledir.<sup>3</sup>

1) Es-Sünenul-Kübrâ, bab: ma yustehabbu min igmazi ayneyhi

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet Muhammed

3) A.g.e ; Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

## 628-SUÂL:

**KÂFİRLERİN ÇOCUKLARININ  
AHRETTEKİ DURUMLARI NEDİR?  
YANİ CENNETE Mİ, YOKSA CEHENNEME Mİ  
GİRECEKLERDİR?**

**Cevap:** İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin): müşriklerin ölen çocukları hakkında yani bunlara kabirde suâl sorulup sorulmayacağı, cennetlik veya cehennemlik olacakları hususunda bir şey söylememiştir.

Kemal İbnu'l-Hümâm “*el-Müsâyere*” isimli eserinde şöyle der: Müşriklerin çocuklarının cennete mi cehenneme mi girecekleri hususunda ihtilaf edilmiştir. Onlar hakkında Ebû Hanîfe ve başkaları (Allah onlara rahmet etsin) tereddüt etmişlerdir. Gerçekten onlar hakkında bir birine zıt haberler gelmiştir. En doğrusu, onların halini Allah Teâlâya havale etmektir. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin): “Bilirim ki Allah Teâlâ günahsız kimseye azap etmez.” demiştir.

Kemal İbnu'l-Hümâm'ın talebesi İbn ebi Şerif “*el-Müsâyere*” şerhinde şöyle der: Kâsım b. Muhammed ile tâbiînin büyüklerinden Urve bin Zübeyr (Allah onlara rahmet etsin)'den ve başkalarından şöyle nakledilmiştir: Onların ahiretteki hükümleri hakkında mutlak surette konuşmaktan kaçınmak gerekir.

Ebu'l-Berakât en-Nesefî, Ebû Hanîfe (Allah ona rahmet etsin)'nin tevakkuf ettiği rivayetini zayıf bulmuş, “onların Allah Teâlâ'nın dilemesine kalmış olmalarıdır.” şeklindeki rivayeti sahih kabul etmiştir.

Bu çocuklar hakkında İmam Nevevî üç görüş rivayet etmiştir.

a. Cehenneme gideceklerini söyleyenler

b. Tevakkuf edenler

c. Cennette gireceklerini söyleyenler. İmam Nevevi (Allah ona rahmet etsin)'nin sahih kabul ettiği görüş budur. Zira hadiste; ‘Her doğan çocuk fitrat üzere doğar.’ buyurulmuştur.<sup>1</sup>

1) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كُلُّ مَوْلُودٍ يُوَلَّدُ عَلَى الْفِطْرَةِ فَأَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ وَيَنْصَرَانِهِ كَمَا تَنْتَاجُ الْإِبِلُ مِنْ بَهِيْمَةٍ جَمْعَاءَ هَلْ تُحِشُّ مِنْ جَدْعَاءَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَرَأَيْتَ مَنْ يَمُوتُ وَهُوَ صَغِيرٌ قَالَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا كَانُوا عَامِلِينَ

*Her doğan İslâm fitratı üzere doğar. Ana babası onu Yahudi ve Hıristiyan yapar. Tıpkı yaratılışı tam olan devenin yavrularının sağlam doğmaları gibi, onda bir eksiklik hissedermisin. Dediler ki: Ya Resulellah çocukken ölen hakkında ne buyurursunuz? Allah onların ne ile amel edeceklerini en iyi bilendir.” buyurdular.<sup>1</sup>*

## 629-SUÂL:

### ÖLÜYÜ YIKAMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** el-Kâsanî: Ölüyü yıkamak vacibtir. Fakat bunu insanlardan bir kısmı yapsa diğerlerinden düşer. Ölüyü yıkamanın vacip oluşu nass ve icma' ile sabittir demiştir. Ubey bin Ka'b (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den rivayetle şöyle demiştir:

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَمَّا تُوُفِّيَ آدَمُ غَسَلَتْهُ الْمَلَائِكَةُ بِالْمَاءِ وَثَرَا وَلُجِدَ لَهُ وَقَالَتْ هَذِهِ سُنَّةُ آدَمَ وَوُلْدِهِ

*Âdem (Aleyhisselam) vefat ettiğinde melekler onu tek sayılı olarak yıkadılar. Onun için lahd yaptılar ve bu, âdem ve oğullarının sünnetidir dediler.<sup>2</sup>*

1) Sünen-i Ebi Davut bab; fi zerari'l müşrikin

2) El-Mu'cemu'l-Evsat

Mutlak sünnet vacib manasındadır. Aynı şekilde insanlar Âdem (Aleyhisselam)'den günümüze kadar bu uygulamayı sürdürmüşlerdir.

Ölünün yıkanması gerektiğine dair icma edilmiştir.<sup>1</sup> Vacip olan, ölüyü bir defa yıkamaktır. Tekrar tekrar yıkanması ise sünnettir. Ölüyü bir defa yıkamakla yetinilse veya ölü bir akarsuya daldırılrsa, bu da caiz olur.

Ölü yıkanmak istendiğinde elbiseleri çıkartılır. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in gömleği içinde yıkanması ona mahsus hallerdendir. Çünkü Ebû Davud'un rivayet ettiği bir hadîs-i şerifte bu açıkça ifade edilmiştir.

عَنْ عَبَادِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ سَمِعْتُ عَائِشَةَ، تَقُولُ: لَمَّا أَرَادُوا  
غَسْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالُوا: وَاللَّهِ مَا نَدْرِي أَنْ جَرِدُ رَسُولِ  
اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ ثِيَابِهِ كَمَا نُجَرِدُ مَوْتَانَا، أَمْ نَغْسِلُهُ  
وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ؟ فَلَمَّا اخْتَلَفُوا أَلْقَى اللَّهُ عَلَيْهِمُ التَّوَمَّ حَتَّى مَا مِنْهُمْ رَجُلٌ  
إِلَّا وَذَقْنُهُ فِي صَدْرِهِ، ثُمَّ كَلَّمَهُمْ مُكَلِّمٌ مِنْ نَاحِيَةِ الْبَيْتِ لَا يَدْرُونَ مَنْ  
هُوَ: أَنْ اغْسِلُوا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَلَيْهِ ثِيَابُهُ، فَقَامُوا إِلَى  
رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَغَسَلُوهُ وَعَلَيْهِ قَمِيصُهُ، يَصُبُّونَ  
الْمَاءَ فَوْقَ الْقَمِيصِ وَيَدْلِكُونَهُ بِالْقَمِيصِ دُونَ أَيْدِيهِمْ، وَكَانَتْ  
عَائِشَةُ تَقُولُ: لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ، مَا غَسَلَهُ إِلَّا نِسَاؤُهُ.

Abbad b. Abdillâh b. Ez-Zübeyr (Allah ondan razı olsun)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'den dinledim şöyle diyordu: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in cenazesini yıkamak istedikleri zaman dediler ki “yemin olsun bilmiyoruz; acaba

1) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

**Peygamber Efendimiz** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’i kendi cenazelerimiz gibi elbisesini çıkartarak mı yıkasak, yoksa elbiseleriyle birlikte mi yıkasak? Bu şekilde farklı fikirler ortaya çıkmıştı ki Allah Teâlâ hepsine bir uyku verdi. Ve başları önüne eğik olarak uyudular. Sonra tanımadıkları birisi onlara **Peygamber Efendimiz** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in evi tarafından “**Rasulullah** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’i elbisesi üzerinde bulunduğu halde yıkayın!” diyerek seslendi. (Sesle irkilten ashab) kalkıp **Peygamber Efendimiz** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’i elbiseleriyle birlikte yıkadılar. Suyu gömleği üzerinden döküyor yine gömleği üzerinden ovalıyorlardı. Çıplak elleriyle değil. Hazreti **Aişe** (*Allah ondan razı olsun*) şöyle derdi: Bu iş yeniden başıma gelecek olsaydı yıkamayı hanımlarının yapmasını isterdim.<sup>1</sup>

İbn Abdî'l-Berr: Bu hadis Hazret-i Aişe'den sahih bir vecihle rivayet olunmuştur diyor. Bu gösterir ki, ashabın **Peygamber Efendimiz** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in zamanında âdetleri, ölülerini elbiselerini çıkartarak yıkamakmış. **Münve** şerhi **Mîrâc**’da şu cümle ziyade edilmiştir: **Peygamber** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)’in yıkanması temizlik için değildi. Çünkü o hem hayatta hem de vefat ettiğinde temizdi.

Ölü, yıkanacağı tenesir üzerine konulmadan önce etrafı bir, üç veya yedi defa tütsülenir.

Ölüyü yıkayacak olanın elini bir bezle örtmesi müstehabtır. Cenaze yıkanırken göbeğinden diz kapağına kadar olan kısım bir bezle örtülü tutulur. Sahih olan da budur. Mezhepte sadece galiz avret yerinin örtülmesi kâfidir denilmişse de birinci görüş daha sahih ve uygundur. Ölü yıkanmaya başlanırken öncelikle bez sarılı elle istinca yapılır. Bu, İmam Ebû Hanîfe ile İmam Muhammed’in (*Allah onlara rahmet etsin*) kavlidir. Ölüye istinca yaptıрма esnasında avret yerine bez olmadan çıplak el dokundurmak haramdır. Ölüyü yıkayan kimse, onun göbekte diz kapağı arasına bakmaz. Aynı şekilde ölü bir kadını yıkamakta olan bir kadın da, ölünün göbekte diz kapağı arasına bakamaz.

Ölünün istinca işlemi bitirildikten sonra kendisine önce namaz abdesti gibi bir abdest verilir. Ancak namazı anlayamayacak kadar

1) Ebu Dâvûd, kitap: Cenâiz, bab: fi setri'l-meyyit inde gaslihi

küçükse abdest vermeye gerek yoktur. Abdestte önce yüz sonra kollar yıkanır. Gerek kolları gerek ayakları yıkanırken hayatta olduğu gibi hep sağdan başlanır. Ağzına ve burnuna su verilmez. Verilir diyenler olmuşsa da birinci görüş daha sahihtir.

Ölünün başı mesh edilir ve ayaklarının yıkanması, gusülden sonraya bırakılmaz. Bütün bunları yapmak sünnettir. Farz olan, her tarafının bir kere yıkanmasıdır.

Cenazenin sıcak su ile yıkanması daha faziletlidir. Mümkünse suya sidr veya hırz ya da kâfur denilen kokulu bitki türlerinden biraz karıştırılır. Değilse sadece su ile yıkanır. Mümkünse başı ve sakalları sabunla yıkanır. Cenaze yıkanırken hâli hayatında olduğu gibi önce sağ tarafı, sonra sol tarafı yıkanır. Bunun için önce sol tarafa hafifçe çevrilir, sonra da sağ tarafına çevrilir. Sonra yarı oturtulur şekle getirilerek karnına hafifçe dokunulur. Tabii yollardan bir şey çıkarsa, sadece oranın yıkanmasıyla yetinilir. Yıkama işi bitince temiz bir bez ile kurulanır.

Ölünün saç ve sakalı taranmaz, tırnakları kesilmez, saç ve sakalı alınmaz yani tıraş edilmez. Olduğu gibi bırakılır.

Cenazenin yıkama işi bittikten sonra arzu edildiği takdirde kulak, burun ve benzeri tabii menfezlere pamuk konulabilir.<sup>1</sup>

## 630-SUÂL:

### DOĞARKEN ÖLEN ÇOCUK YIKANIR MI?

**Cevap:** Çocuk doğumun hemen sonrasında ölecek olursa bakılır; doğarken ses çıkarmış veya bir hareket göstermişse, ona bir ad konulur, yıkanır ve namazı kılınır. Ses çıkarmamış, hareket de göstermemişse veya ölü olarak doğmuşsa bir bez parçasına sarılır, namazı kılınmaz. Nâdiru'r-rivâyeye göre, yıkanır. Seçkin olan görüş de budur. Yikanmadığı takdirde bir şey gerekmez.

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi' Zeynuddin İbn Nüceym; el-Bahru'r-Râik



Çocuğun ses veya hareket gösterdiğim ebesi veya annesi söylerse, onların sözüne itibar edilerek çocuk yıkanır, namaz kılınıp öylece defnedilir. Bu çocuğa bir isim de konur.

Herhangi bir azası belirmemiş düşük çocuğun namazı kılınmaz. Seçkin olan görüşe göre, yıkanır ve öylece defnedilir. Yıkanmadığı takdirde bir şey gerekmez.<sup>1</sup>

### 631-SUÂL:

#### BEDENİNİN BİR KISMI BULUNAN ÖLÜNÜN YIKANMASI VE CENAZE NAMAZININ KILINMASI GEREKİR Mİ?

**Cevap:** Ölünün bedeninin çoğu veya başıyla birlikte yarısı bulunursa, tam bir beden gibi yıkanır, namazı kılınır ve defnedilir. Artık geri kalan kısmına rastlanacak olunursa ne yıkanır, ne de namazı kılınır, bir beze sarılıp defnedilir. Başlı olmadan bedenin yarısı bulunacak olursa veya başından kuyruk sokumuna kadar ikiye bölünmüş yarısı bulunacak olursa ölü yıkanmaz, namazı da kılınmaz. Sadece bir bez parçasına sarılıp defnedilir.<sup>2</sup>

### 632-SUÂL:

#### ÖLÜNÜN MÜSLÜMAN OLUP OLMADIĞI BELLİ DEĞİLSE NE YAPILIR?

**Cevap:** Bir yerde ölü birine rastlanır, Müslüman olup olmadığına dair şüphe edilirse yüzüne dikkat edilir, saç, sakal, bıyık ve benzeri şeyler üzerinde durulur. Müslüman alametleri taşıyorsa ona göre amel edilir. Böyle bir alâmet tespit etmek mümkün olmazsa ölüye rastlanılan bölgeye bakılır; eğer Müslümanların yaşadığı bölge ise ona Müslüman muamelesi yapılır. Yani yıkanır, namazı kılınıp öylece defnedilir. Gayrimüslimlerin oturduğu bir bölgede rastlanır da

1) Muhammed bin Süleyman Mecmeu'l Enhur (Damat)

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

Müslüman olduğuna ait bir alamet tespit edilemezse, bir bez parçasına sarılıp defnedilir.<sup>1</sup>

### 633-SUÂL:

#### ZELZELE VE SAVAŞ GİBİ FELÂKETLERDE MÜSLÜMANLARLA KÂEİRLERİN CESETLERİ BİRBİRİNE KARIŞACAK OLURSA NE YAPILIR?

**Cevap:** Sünnet, sakal biçimi, kıyafet ve benzeri Müslümanlarda görülen bir takım alâmetler aranır, örfe uygun belirtiler üzerinde durulur. Bunlardan birine rastlanırsa bakılır; şehîd ise sadece namazı kılınır, değilse yıkanır, namazı kılınır öylece defnedilir.

Cesetler üzerinde belirtilen alâmetleri tespit etmek mümkün olmayacak olursa bakılır; Müslümanların çoğunlukta olduğu biliniirse hepsine Müslüman nazarıyla bakılır ve ona göre hareket edilir. Bunun aksine kâfirler çoğunlukta olursa hiç birinin namazı kılınmaz; ancak hepsi de yıkanıp kefenlendikten sonra defnedilir. Müslümanların kabristanına değil de, müşriklere ait bir kabristana defnedilirler. Eğer ölenlerin çoğu Müslüman olursa o zaman hepsi de Müslümanlara ait kabristana defnedilirler.

İki tarafın eşit olması durumunda sahih görüşe göre; namazları kılınmaz. Hangi kabristana gömülecekleri hakkında farklı görüş ve içtihatlar vardır. Bazısına göre, bunlar için özel bir kabristan ayrılır. Allah Teâlâ en iyisini bilir.<sup>2</sup>

### 634-SUÂL:

#### İSLÂM DEVLETİNE KARŞI SİLAHLI ÇATIŞMAYA GİRENLERİN CENAZE NAMAZI KILINIR MI?

1) A.g.e

2) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi' El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

**Cevap:** Şeriatta İslâm devletine karşı silahlı çatışmaya girenlere “bâği” denir. Bu kişiler İslam devletine karşı silahlı çatışmaya girdiklerinde öldürülürlerse yıkanmazlar. Namazları da kılınmaz. Öylece bir çukur kazılıp içine atılırlar. Ancak silahlı çatışmada öldürülme-yip diri olarak yakalanırlar ve sonra ecelleriyle ölürler veya yakalanıp mahkeme tarafından idam edilirlerse Allah’a Peygambere ve ahirete inanıyorlarsa hem yıkanır, hem de namazları kılınır.

İnsanları boğarak öldüren kişi, öldüğünde ne cenazesi yıkanır ne de namazı kılınır. Silahlı çatışmada öldürülen bâği hükmündedir. Aynı şekilde geceleri şehirde silahlı terör estirenlerin ne cenazeleri yıkanır ne de namazları kılınır. *Ez-Zahîre*’de de böyledir.<sup>1</sup>

### 635-SUÂL:

#### ANA-BABASIYLA BİRLİKTE VEYA TEK BAŞINA ESİR EDİLEN BİR ÇOCUK ÖLECEK OLURSA NASIL MUAMELE EDİLİR?

**Cevap:** Ana babasından biriyle birlikte esir edildikten sonra ölen çocuk için bakılır; ana- babası veya ikisinden biri İslâm’a girmişse çocuk yıkanır, namazı kılınıp öylece defnedilir. Çünkü bu durumda çocuk onlardan Müslüman olana tabidir. Veya ana babası İslâm’a girmez ama çocuk aklettiği için kendisi İslâm’a girmeyi kabul eder de ölürse yine yıkanır namazı kılınıp defnedilir. Bu iki durum yoksa ne yıkanır ne de namazı kılınır. Bir beze sarılıp defnedilir. Fakat çocuk yalnız başına esir edildikten sonra ölürse, mükellef sayılmadığı ve Müslümanların eline geçip onların tasarrufu altına girdiği için, hem yıkanır, hem de namazı kılınır.<sup>2</sup>

### 636-SUÂL:

#### CENAZE YIKAYANDA BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR NELERDİR?

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) A.g.e

**Cevap:** Ölüyü yıkayan kimsede şu vasıfların bulunması uygundur.

a) Abdestli olması. Bu sünnettir. Abdesti bulunmayanın cenazeyi yıkaması mekruh değildir.

b) Müslüman olması. Cünüp, hayızlı ve kâfir olursa yıkaması geçerli olur, fakat mekruhtur.

c) Ölüye en yakın kimselerden olması. En yakın olan yıkamayı bilmiyorsa uygun olan ehl-i takva birinin onu yıkaması diğerlerinin yıkamasından evlâdır.

d) Cenazeyi vâcib ve sünnete uygun biçimde yıkayacağına dair güven vermesi.

e) Ölüde bazı nahoş şeyler gördüğünde onları gizleyip etrafa duyurmaması, gördüğü güzel halleri anlatması.

Yüzünün ay gibi parlaması etrafa güzel koku saçması, gibi yıkayanı hayrete düşürecek olan şeyleri anlatması müstehaptır. Yüzünün kararması, suretinin ve azalarının değişmesi gibi halleri anlatması caiz değildir.

Ölen mübtedi'sapık fırkalardan birine müntesipse yıkayanın onda gördüğü nahoş şeyleri anlatmasında bir beis yoktur. Çünkü bu sapık fırkalardan insanları sakındırır. Caydırıcı olur. Ölüyü yıkayanın yanında içinde buhur yakılan bir buhurdanlık bulunması müstehaptır. Böylece çirkin koku varsa giderilmiş olur ve yıkayanla ona yardım edenler bu vazifeyi bıkkınlık göstermeden yerine getirmiş olurlar.<sup>1</sup>

## 637-SUÂL:

### CENAZE YIKAYANIN ÜCRET ALMASI CAİZ MİDİR?

**Cevap:** En faziletli olan Ölüyü yıkayanın ücret almamasıdır. Yıkayan bir ücret talebinde bulunursa bakılır; eğer orada başkaları da bulunuyorsa ücret alması caizdir. Aksi takdirde caiz değildir.<sup>2</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) A.g.e

## 638-SUÂL:

**KADININ ÖLEN KOCASINI YIKAMASI CAİZ MİDİR?**

**Cevap:** Erkekler erkekleri kadınlar da kadınları yıkarlar. Ne erkekler kadınları ne de kadınlar erkekleri yıkayamazlar. Eğer ölen şehvet duyulmayacak yaşta küçük bir erkek çocuğu olursa kadınların onu yıkaması caizdir. Aynı şekilde bir kız çocuğu olursa erkeklerin de onu yıkaması caiz olur.

Tenasül aleti kesik veya hadım edilmiş kimse erkek hükmündedir, yani onu ancak erkeklerin yıkaması caiz olur.

Kadının kocasını yıkama meselesine gelince; Kadının ölen kocasını yıkaması caizdir. Ancak kocasının ölümünden sonra kocasının oğlu veya babası bu kadını şehvetle öpecek olursa hürmet-i musahere gerçekleşip kadın ölen kocasına ebedi haram olacağından onu yıkayamaz.

Koca, karısını talak-ı rac'î/dönüşlü talak ile boşadıktan sonra ölecek olursa, iddet beklemekte olan bu karısı onu yıkayabilir.

Kadın, rac'î talaktan doğan iddeti bitmesine az bir zaman kalarak ölen kocasını iddeti bittikten sonra yıkayabilir.

Kural şudur: Bir erkek hayatta olsaydı nikâh sebebiyle karısına ilişki de bulunması caizse karısının onu yıkaması da caizdir. Aksi halde caiz değildir. Son iki mesele bu kurala binaendir.

Hristiyan ve Yahudi kadın, kocasını yıkama meselesinde Müslüman kadın gibidir. Fakat bu çok çirkin bir iştir.<sup>1</sup>

## 639-SUÂL:

**ERKEK, ERKEĞİN BULUNMADIĞI BİR YERDE  
YANİ KADINLARIN ARASINDA ÖLECEK OLURSA  
ONU KİM, NASIL YIKAR?**

1) Age

**Cevap:** Eğer bu kadınlar arasında zi-rahim mahremi bulunuyorsa eline bir bez parçası dolamadan ona teyemmüm verir. Zi-rahim mahremi olmayan kadın ise teyemmüm verirken eline bir bez parçası dolar.

Seferde Müslüman bir yolcu ölüp beraberinde kadınlar ve kâfir bir adamdan başkası bulunmayacak olursa, kadınlar bu kâfire onu yıkamayı öğretirler ve kâfir onu yıkar.

Kendisine şehvet duyulacak yaşa girmiş olan hem erkeklik, hem de dişilik organı bulunan hunsa-i müşkil kişi öldüğünde, onu ne erkek ne de kadınlar yıkayamazlar. Örtülü tutularak o vaziyette teyemmüm verilmekle yetinilir.

Velisi Müslüman olan bir kâfir ölürse onu Müslüman veli yıkar, kefenler ve defneder. Ancak, onu pis bir çamaşırı yıkadığı gibi yıkar, bir beze sarar, sonra çukur kazar, lahdi olmayan o çukura koyar.

Babası kâfir olan Müslüman bir kimse öldüğünde, cenazesini Müslümanlar yıkamalı, bu işi asla kâfir babaya bırakmamalıdır.

Bir kimse seferde ölür de orada su bulunamazsa teyemmüm verilir ve cenaze namazı kılınır.

Ölen bir kimseyi yıkamak için su bulunamadığından teyemmüm verilip cenaze namazı kılınsa, sonra su bulunsa yıkanır ve ikinci defa cenaze namazı kılınır.<sup>1</sup>

#### 640-SUÂL:

**ÖLÜYÜ KEFENLEMENİN HÜKMÜ NEDİR? SÜNNETE UYGUN BİR ŞEKİLDE KEFENLEME YAPILABİLMESİ İÇİN KAÇ PARÇA BEZE İHTİYAÇ VARDIR?**

**Cevap:** Ölüyü kefenlemek farz-ı kifayedir. Müslümanların bir kısmının yapmasıyla diğerlerinden sorumluluk düşer. Hiç kimse yapmazsa hepsi günahkâr olur.

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

Erkeklerde sünnete uygun kefen üç parçadan, kadınlarda ise beş parçadan ibarettir.

Erkeklerde; izar, Kamis ve lifafedir. Kadınlarda ise bunlara ilave olarak; himar, hırka vardır.

İzâr: Ölüyü, baştan ayağa kadar örten bez parçasıdır.

Lifâfe: baştan ve ayaklardan aşırı uzunlukta olup kefenin en geniş parçasıdır. Baş üstünden ve ayakaltından uçları büzülüp bezle bağlanır. Kamis: Bir gömlek yerindedir ki boyun kökünden ayaklara kadar uzanan bez parçasıdır. Yeni ve yakası olmaz.

Himar: Başörtüsü demektir.

Hırka: Göğüslerin bağlandığı bez parçasıdır.

Ölü, kefen-i misil ile kefenlenir.

Kefen-i misil: Erkeğin Cuma ve bayram namazlarına giderken, kadının da anne ve babasını ziyarete giderken giydiği elbiseler dikkate alınarak takdir edilen kefendir.

Kefen, güzel şeylerden seçilmelidir. Beyaz olması, temiz olması daha iyidir. Pahalı olması kast edilmemiştir.<sup>1</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا كَفَنَ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ فَلْيُحْسِنْ كَفَنَهُ

**Sizden biri kardeşini kefenlediği zaman kefenini güzel yap-sın.<sup>2</sup>**

Erkeğin kefen-i kifâyesi en sahih görüşe göre izar ve lifâfedir. Kadının kefen-i kifâyesi ise iki elbise ile bir başörtüsüdür. Bundan azı mekruhtur.

Her ikisinin kefen-i zarureti, ne bulunursa o dur.<sup>3</sup>

1) Es-Sindî, Şerhu ibn Mace; ma cae fi'l-cenâiz

2) Müsned Ahmed El-cüz'ü's-sanî ve'l işrun

3) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu l-Muhtar El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

## 641-SUÂL:

## ÖLÜ NASIL KEFENLENİR?

**Cevap: Erkeğin kefenlenmesi:** Önce lifafe, üstüne de izâr serilir. Sonra ölü, izâr üzerine konur ve kamis (gömlek) giydirilir. Başına, sakalına ve vücudunun diğer yerlerine, hânut denilen güzel koku sürülür.

Erkeklerin kefenine, zaferan ve vers (güzel kokulu sarı bir ot) harîç, diğer güzel kokuların sürülmesinde bir sakınca yoktur.

Ölen erkeğin alnı, burnu, elleri, dizleri ve ayaklarının üzerine kâfur konur.

Sonra, izâr'ın sol tarafı ölünün üzerine konur. Sonra da sağ tarafı ölünün üzerine atılır. Böylece hâli hayatında olduğu gibi giysinin sağ solunun üzerine gelmiş olur. Lifâfe de aynı yapılır. Kefenin açılacağından korkulursa bir şeyle bağlanır.

**Kadının kefenlenmesi:** Erkekleri kefenlemede olduğu gibi önce lifafe ve üzerine izâr serilir. Sonra cenaze izâr üzerine konur. Ve gömleği giydirilir. Saçı iki bölük yapılır ve gömleğin üstünden göğsünün üzerine uzatılır. Sonra da başörtüsü örtülür.

Ardından erkeklerde anlattığımız gibi, izâr ve lifâfe kapatılır. Son olarak da hırka kefenin üstünden göğüslerinin üzerine bağlanır.

Kefenler, ölüye sarılmadan önce bir, üç, beş veya yedi defa yani tek sayıyla buhurlanır. Yediden daha fazla buhurlanmaz.

Ölü üç defa buhurlanır:

1- Ruhu çıktığı zaman, kerîh kokuyu gidermek için

2- Yıkanırken

3- Kefenlenirken

Ölünün arkasından buhurlama yapılmaz.<sup>1</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet



## 642-SUÂL:

ÖLÜNÜN KEFENİ KİM TARAFINDAN  
KARŞILANMALIDIR?

**Cevap:** Kefen, ölünün borçlarından önce gelir. Hatta varislerin malı taksim etmesinden ve vasiyette bulunmuşsa vasiyyetinden de önce gelir. Sünnet miktarı kefen esas alınır ve tamamen şahsi malından yani terekesinden karşılanır.

Malı bulunmayan bir kimsenin kefeni, koca dışında nafakası kime vacibse ona aittir. Bu, imam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'in kavlidir. İmam Ebu Yûsuf (*Allah ona rahmet etsin*)'a göre kadın, mal bırakmış olsada kefen koca üzerine vaciptir. Fetva da buna göredir.

Mal bırakmadan ölen kocanın kefenini temin etmek karısına gerekli değildir. Karısı zengin olsa da hüküm budur.

Fakir bir kimse ölür de, nafakası üzerine vacip olan bir kimsesi bulunmazsa kefeni beytülmalen temin edilir. Devlet hazinesinden kefeni karşılayacak durumda değilse Müslümanların ölen fakiri kefenlemesi vaciptir. Eğer onlar da kefen almaktan aciz kalırlarsa yani kefen almaya güçleri yetmezse bunu genel halktan isterler.

**El-İtâbiyye** isimli eserde şöyle zikredilmiştir: Bu yolla da kefen elde edilemezse cenaze yıkanır, üzeri otla örtülüp defnedilir. Ve mezarı başında cenaze namazı kılınır.<sup>1</sup>

## 643-SUÂL:

CENAZE NAMAZININ HÜKMÜ NEDİR?  
KİMLERİN CENAZE NAMAZI KILINIR?

**Cevap:** Cenaze namazı ittifakla farz-ı kifâyedir. Müslümanların bir kısmının kılmasıyla diğerlerinden bu sorumluluk düşer. Cenaze namazının meşru olduğuna dair kat'i icma vardır. Buna göre onu inkâr eden kâfir olacaktır. Zira icmâ'ı inkâr etmiştir. Defni, yıkanması ve

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

techizi de farz-ı kifâyedir. Bazı kitaplarda vacibtir dense de bundan maksat farz-ı kifayedir. Cenaze namazının sünnet olduğunu söyleyenlerin sözünü, sünnetle sabittir şeklinde tevil etmek mümkündür.<sup>1</sup>

Vâsile b. Eska' (Allah ondan razı olsun)' dan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَنْ وَائِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلُّوا عَلَى كُلِّ مَيِّتٍ وَجَاهِدُوا مَعَ كُلِّ أَمِيرٍ

**Her ölen üzerine namaz kılınız ve her emirle beraber cihad ediniz.**<sup>2</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ve ashabı (Allah onlardan razı olsun) bu namaza devam etmişlerdir. O dönemde bu güne kadar da ümmet her ölen müslümanın cenaze namazını kılmıştır. Bu da cenaze namazının farz olduğuna delildir. Şu kadar var ki, ölen bir müslümanın cenaze namazını her müslümanın kılması mümkün değildir. Bu itibarla cenaze namazı farz-ı kifayedir. Müslümanlardan bir kısmının kılmasıyla diğerlerinden bu sorumluluk düşer.

Doğduktan sonra ölen her müslümanın cenaze namazı kılınır. Ölenin küçük, büyük, erkek, kadın, hür veya köle olması fark etmez. Ancak İslâm devletine başkaldırıp silahlı mücadeleye girenler, yol kesenler ve bunların konumunda sayılan kimselerin cenaze namazları kılınmaz. Bu kişileri yukarıda beyan etmiştik.

## 644-SUÂL:

### ÖLÜ OLARAK DOĞAN ÇOCUĞUN CENAZE NAMAZI KILINIR MI?

**Cevap:** Ölü olarak doğanın cenaze namazı kılınmaz. Bir çocuk doğum esnasında ölürse bakılır; bedeninin çoğu dışarı çıktıktan sonra

1) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

2) İbn-i Mace bab; Fis-Salati ala ehli'l kibleti

ölmüşse namazı kılınır. Azı çıktıktan sonra ölürse kılınmaz. Yarısi çıktıktan sonra ölürse, bedenın yarısinın var olması durumunda cenaze namazı kılınır hükmüne kıyasla bu çocuğun da cenaze namazı kılınır.

### 645-SUÂL:

#### CENAZE NAMAZI İKİNCİ BİR KEZ KILINABİLİR Mİ?

**Cevap:** Ölmüş bir insanın bedeninden çoğu bulunmazsa cenaze namazı kılınmaz. Çünkü kılınacak olursa, sonradan bedeninden kalan diğer kısım bulunduğunda ona da namaz kılmak gerekecektir. Cenaze namazının tekrarı Hanefi mezhebine göre meşru' değildir.

Ölen bir kimse üzerine sadece bir cenaze namazı kılınır. Ancak velinin izni olmadan bir takım yabancı kişiler cenaze namazını kılmışlarsa veli hazır olduğunda namazı iade ettirebilir.

İmam-ı Şafii (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre cenaze namazını bir grup kıldıktan sonra kılmayan başka bir grup aynı cenazenin namazını tekrar kılabilirler. Hanefilere göre gaib olan ölüünün cenaze namazı kılınmaz. İmam Şafii (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre kılınır.<sup>1</sup>

### 646-SUÂL:

#### CENAZE NAMAZI İÇİN CEMAAT ŞART MIDIR?

**Cevap:** Cenaze namazı için cemaat şart değildir. Erkek olsun kadın olsun bir kişinin kılmasıyla bu namaz yerine getirilmiş olur. Yani farz sorumluluğu herkesin zimmetinden düşer.<sup>2</sup>

### 647-SUÂL:

#### CENAZE NAMAZININ ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** Cenaze namazının sıhhatinin şartları altı'dır.

1) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

2) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

1. Müslüman olması: Bu bizzat kendi tercihiyle Müslüman olanları kapsayacağı gibi, Anne- babasına veya bulunduğu yere nisbetle Müslüman olanları da kapsar.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا  
بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

**“Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah’ı ve Resûlünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.”<sup>1</sup>**

Ayeti kerimede geçen “onlardan” ifadesiyle kast edilen münafıklardır. Burada münafıklar ifadesi kâfirlere de şamildir. Kâfirlerin cenaze namazı kılınmayacağı aşikârdır. Ayrıca cenaze namazı ölüye şefaattir. Ona ikram ve onun affını istemektir. Kâfire şefaattir fayda vermediği gibi, ikramı da hak etmez.<sup>2</sup>

2. Temiz olması: Cenaze yıkanmadan defnedilecek olursa bakılır; henüz üzerine toprak çekilmemişse kabirden çıkartılır, yıkanır ve cenaze namazı kılınır. Toprak çekilmişse o vaziyette yani yıkanmadan kabri başında cenaze namazı kılınır. Elbette kabir başında cenaze namazı kılmanın geçerliliği ceset dağılmadığı müddetçedir. **El-Bahru’r Raik** isimli eserin sahibi İbn Nüceym şöyle der: Yıkanmadan namazının kılınması, İbn Semâ’nın İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)’den rivayetidir. **Gâyetü’l-Beyan**’da Kudûrî’ye ve Tühfe sahibine nisbet edilerek “kabri başında namaz kılınmayacağı sahih olan görüştür” denmiştir. Zira yıkanmadan cenaze namazı meşru değildir.

3. İmamın buluşa ermiş olması.

4. Namazı kılacak olanların setr-i avret yapmış olmaları. Yani örtülmesi farz olan yerleri örtmüş olmaları.

5. Cenazenin hazır bulunması

1) Tevbe Sûresi: 84

2) Tebyinu’l Hakayık ez-Zeylâi

6. Ölünün cesedinin tamamı veya çoğunun namaz kılanın önünde ve kibleye karşı konulmasıdır.<sup>1</sup>

Cenazenin konduğu musallânın temiz olması şart değildir. Şu halde tabut necis bir yere konulduğu takdirde cenaze namazını kılmak caizdir. Ancak musallâ taşının temiz bulunması sünnettir.<sup>2</sup>

### 648-SUÂL:

#### ANNE VEYA BABASINDAN BİRİNİ ÖLDÜRENİN CENAZE NAMAZI KILINIR MI?

**Cevap:** Anne-babasından birini öldürenin cenaze namazı kılınmaz. Bu, sırf ona ihanet olsun, böyle çirkin bir fiile kimse yeltenmesin hatta aklından dahi geçirmesin diyedir.<sup>3</sup>

### 649-SUÂL:

#### İNTİHAR EDENİN CENAZE NAMAZI KILINIR MI?

**Cevap:** Bir insanın kendini öldürmesi iki şekilde olur. Ya düşmana kılıç sallarken kılıcın kendine isabet edip onu öldürmesi gibi hatayla, ya da kasten kendini öldürür yani intihar eder. Eğer kendini hata ile öldürmüşse cenaze namazı kılınır. Buna dair herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Kasden öldürmesi durumunda ise İmam Ebu Hanife ve İmam-ı Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre cenaze namazı yine kılınır. En sahih olan görüş de budur.<sup>4</sup>

### 650-SUÂL:

#### CENAZE NAMAZINI KILDIRMAYA EN LÂYIK OLAN KİMDİR?

1) Muhammed Emin b. Abidin; Reddu'l-Muhtar

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

3) A.g.e

4) Tebyinu'l Hakayık; ez-Zeylâi

**Cevap:** Hiç şüphe yoktur ki, Müslümanlar kardeşlerdir. Hangi sınıftan ve ırktan olurlarsa olsunlar fark etmez. Bunun değişmesi asla mümkün değildir. Kıyamet kopuncaya kadar hüküm budur. Bu hususta sultanla tebaası arasında fark yoktur. Bu yüzden ölenin cenaze namazını kıldırmak hususunda böyle bir sıralamaya gidilmiştir.

Hasan b. Ziyad'ın Ebu Hanife (*Allah onlara rahmet etsin*)'den yapmış olduğu rivayete göre; cenaze namazını kıldırmaya en lâayık olan eğer hazır sa devlet reisi, hazır değilse şehrin en yetkilisi, o da hazır değilse hâkim, hâkim de bulunmayacak olursa mahalle imamıdır. Bunlardan hiç biri bulunmayacak olursa miras hukukundaki asabe tertibine göre ölüye en yakın olan, sonra en yakın olan şeklinde devam eder. Şu kadar var ki; ölenin oğlu ölüye babasından daha yakın olduğu halde cenaze namazını kıldırmada ölenin babası oğlundan önceliklidir.

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*): “**el-Asl**” isimli eserinde, cenaze namazını kıldırmaya en lâayık olanın mahalle imamı olduğunu söylemiştir.<sup>1</sup>

Kadınlar ve çocukların cenaze namazını kıldıracak kişiyi tayinde hakları yoktur.

En yakın veli, cenazede hazır bulunduğu halde kendisinden sonraki veliyi tayin edebilir. En yakın veli hazır bulunamazsa hak, sonrasındaki velinindir. Durum bu iken hazır bulunmayan en yakın veli bir mektup göndererek sonrasındaki veliden başkasının kıldırmasını emretse, sonraki veli buna müdahale edip namazı kıldırma hakkına sahiptir.

Aynı derecede iki veli bulunması durumunda cenaze namazını kıldırmada hak, yaşca büyük olanındır. Bunlardan biri diğerinin izni olmadan bir başkasına namazı kıldırma hakkını veremez.

Cenaze namazını kıldırmada kocanın velâyeti yoktur. Çünkü ölümle birlikte aralarındaki nikâh bağı kopmuştur. Ancak koca, kadının velisi yoksa cenaze namazını kıldırmada komşularından önceliklidir.

1) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

Ölen bir kadının kocası ve bu kocadan buluğa ermiş akıllı bir oğlu bulunsa namazı kıldırma oğlu öncelik sahibidir. Fakat oğlun babanın önüne geçmesi mekruhtur. Uygun olan oğlun velayet hakkını kullanarak namazı kıldırması için babasını öne geçirmesidir. Ancak ölen kadının kocası ve önceki kocasından oğlu bulunsa namazı kıldırma oğlu öncelik sahibidir. Çünkü oğlun üvey babasına tazim etmesi gerekli değildir.

Eğer cenaze namazını devlet reisi, şehrin en yetkilisi, hâkim veya mahalle imamı kıldırılmışsa veli bu namazı iade ettiremez. Çünkü onlar namazı kıldırma ondan daha layıktırlar. Namazı kıldırma bunlardan başkası ise veli namazı iade ettirebilir.

Namazı veli kıldırılmışsa artık bu namazı kimse iade ettiremez. Hatta veli namazı kıldırıktan sonra onun seviyesinde bulunan velilerin dahi bu namazı iade ettirme hakları yoktur.

Bir kimse, veli razı olmadığı halde cenaze namazını kıldırma bakarsın; veli bu kimseye tâbi olup namazını kılmışsa namazı iade ettiremez.

Cenaze namazını kıldırma imam abdestsiz kıldırma anlaşılsa namaz iade edilir. Eğer imam abdestli cemaat abdestsiz namaz kılmışlarsa namazın iadesi gerekmez.<sup>1</sup>

### 651-SUÂL:

**BİR KİMSENİN ÖLMEDEN ÖNCE, ÖLDÜĞÜMDE  
BENİ ŞURAYA DEFNEDİN VEYA NAMAZIMI  
FALAN KİŞİ KILDIRSIN ŞEKLİNDE YAPMIŞ OLDUĞU  
VASİYETLER GEÇERLİ MİDİR?**

**Cevap:** Bir kimse ölmeden önce cenaze namazımı falan kişi kıldırma diye vasiyet etse, vasiyeti geçersizdir. Fetva olan görüş budur. Defnedileceği yeri vasiyet etmesi de böyledir.<sup>2</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) A.g.e

## 652-SUÂL:

CENAZE NAMAZINDA  
NİYETİN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Cenaze namazında niyet şarttır. Bu niyetle ölünün kadın, erkek, kız veya erkek çocuk olduğunu tayin etmek güzeldir. Fakat tayin etmesi şart değildir. İmam “Allah Teâlâ’nın rızası için, hazır olan cenaze namazını kılmaya ve o cenaze için dua etmeye” diye niyet ederek namaza başlar, imamlık yapmaya niyet etmesi gerekmez. Cemaat arasında kadın bulunsun ya da bulunmasın hüküm budur.

Cemaatten her biri; Allah rızası için bu cenaze namazını kılmaya, onun için duaya ve imama uymaya niyet eder.

Ölü erkek ise “şu erkek için”, kadın ise “şu kadın için” diye niyet edilir. Çocuklar için de bu şekilde niyet edilir. Cemaatten biri, ölünün erkek-kadın, büyük-küçük olduğunu bilmediği zaman, “üzerine imamın namaz kılacağı ölüye, imamla beraber namaz kılmaya ve dua etmeye” diye niyet eder.

## 653-SUÂL:

CENAZE NAMAZINDA  
SAF DÜZENİ NASIL OLMALIDIR?

**Cevap:** Cenaze namazının saf tertibi cemaatin az olması durumunda farklılık arz eder. Diğer namazlarda birinci saf dolmadan ikinci saf tutulmaz. Cenaze namazında ise üç saf oluşturulur. Şöyle ki; cemaat yedi kişi olsa, onlardan biri imam olarak öne geçer, üçü birinci safı, ikisi ikinci safı oluşturur, biri de en arkada durur.<sup>1</sup>

## 654-SUÂL:

## CENAZE NAMAZI KAÇ TEKBİRLE KILINIR?

1) El-Fetâvâ'l-Hindîyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet / Ömer Nasuhi Bilmen; Büyük İslam ilmi hali



**Cevap:** Hepimizin malumu olduğu üzere cenaze namazı dört tek-birle kılınır. Nitekim biraz sonra cenaze namazının kılınışı şeklini anlatırken bunu beyan edeceğiz. Şu kadar var ki tekbirlerin sayısı hususunda ihtilâf edilmiştir.

Bu hususta Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’den yapılan ri-vayetler farklı farklıdır. Beş, yedi, dokuz ve daha fazla olduğuna dair rivayetler vardır. Ancak Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in son fiili dört tekbirle cenaze namazı kıldığdır. Çünkü Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)’den şöyle rivayet edilmiştir:

O, Sahabeler (Allah onlardan razı olsun) arasında cenaze namazı tekbirleri-nin sayısında ihtilâf edildiğini görünce onları toplayıp şöyle demiş-tir: Sizden sonra gelecek olanlar çok daha aşırı ihtilaf edeceklerdir.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in kıldığı son cenaze na-mazına bakınız. Sahabeler (Allah onlardan razı olsun) Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in son olarak bir kadının cenaze namazını dört tekbirle kıldığını görmüşler ve bunun üzerine ittifak etmişlerdir.

Ayrıca her bir tekbir, bir rekât yerini tutmaktadır. Farz namaz-larda rekât sayısı dörtten fazla olmadığına göre cenaze namazının tekbirlerinin dört olması gerekir. İbn Ebi Leyla: (Allah ona rahmet etsin) Birin-ci tekbirin iftitah tekbiri olduğunu sonrasında da her biri bir rekât yerini tutacak olan dört tekbir getirilmesi gerektiğini söylemiştir.

Et-Tahavî: Cenaze namazında iftitah tekbiri yoktur demiştir.

Rafizîlerin, Hazreti Ali (Allah ondan razı olsun) ehl-i beytin cenaze namaz-larını beş tekbirle, diğer insanlarınkini ise dört tekbirle kıldırırdı şeklindeki görüşleri batıldır.

Bu, Hazreti Ali’ye iftiradır. Zira Hazreti Ali’den Hazreti Ebu Bekir’in Hazreti Fatıma (Allah hepsinden razı olsun)’nın cenazesini dört tekbirle kıldırıldığı rivayet edilmiştir.<sup>1</sup>

1) El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes’ûd, Bedâiyu’s-Sanâyi fi Tertibi’s-Şerâi’

## 655-SUÂL:

## CENAZE NAMAZI NASIL KILINIR?

**Cevap:** Cenaze namazının rükünleri kıyam ile tekbirdir. Tekbirlerin sayısı dördttür. Birini terk edecek olursa namazı olmaz.<sup>1</sup>

Sünnetleri de hamd ve sena etmek, salât ve selam getirmek, hem ölüye hem de diğer Müslümanlara dua etmekten ibarettir. Duanın rükün olduğunu söyleyenler de vardır. Namaz şöyle kılınır: Cenaze-ye karşı ve kibleye yönelik olarak saf tutulur, niyet edilir. İmam olan zat, ellerini namazda olduğu gibi bağlar. Cemaat da gizlice tekbir alarak ellerini bağlarlar. Bu tekbir bir bakıma rükün, bir bakıma da şarttır. Bu tekbirin arkasından hem imam, hem de cemaat “Ve celle senaüke” ekleyerek “Sübhanek”<sup>2</sup>’yi okurlar.

Sonunda ellerini kaldırmaksızın “Allah-u Ekber” diye imam aşikâre tekbir alır. Cemaat da, ellerini kaldırmaksızın gizlice tekbir alır. Bundan sonra hepsi gizlice “Allahümme Salli ve Allahümme Barik” dualarını okurlar. Tekrar aynı şekilde “Allah-u Ekber” diye tekbir alınır. Bu defa da ölüye ve diğer müminlere gizlice dua edilir. Bu duadan sonra yine “Allah-u Ekber” denilip tekbir alınır ve arkasından önce sağ tarafa, sonra da sol tarafa imam yüksek sesle, cemaat da gizlice selam verirler. Böylece namaz tamamlanmış olur. Bu vacip olan selam ile ölüye, cemaate ve imama selam verilmesine niyet edilir. Bazılarına göre bu selamda ölüye niyet edilmez. Cenaze namazında Fatiha süresinin okunması, Şafiîlerce bir rükündür. İlk tekbirden sonra okunması daha faziletlidir. Hanbelîlerce de bu bir rükündür. Birinci tekbirden sonra okunması vaciptir. Malikîlere göre okunması tenzihen mekruhtur.<sup>2</sup>

## 656-SUÂL:

CENAZE NAMAZINDA ÜÇÜNCÜ TEKBİRDEN  
SONRA HANGİ DUA OKUNMALIDIR?

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) Ömer Nasuhi Bilmen; Büyük İslam ilmi hali

**Cevap:** Ebu Hürreyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayet edilmiştir ki; Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bir cenaze üzerine namaz kıldığında şöyle dua ederlerdi:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ إِذَا صَلَّى عَلَى جَنَازَةٍ قَالَ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَمِّتِنَا وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا وَصَغِيرِنَا وَكَبِيرِنَا وَذَكَرِنَا وَأُنْثَانَا اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ

**Allah'ım! Dirimizi, ölümüzü, hazır olanımızı, gaip olanımızı, küçüğümüzü, büyüğümüzü, erkeğimizi, dişimizi bağışla... Allah'ım! Bizden kimi diriltirsen İslâm üzere dirilt, bizden kimi öldürürsen imân üzere öldür.**<sup>1</sup>

Ölen kadmsa zamirler müennes okunur. Ölen çocuk olursa Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا فَرَطًا اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا ذُخْرًا وَأَجْرًا اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ لَنَا شَافِعًا وَمُشَفِّعًا

**“Allah'ım, onu bize ecir, mükâfat, ahiretimiz için yararlı kıl, onu bize ahirette sözü geçen bir şefaatçi eyle!”**

Namaz kılan bu duaları güzel bir şekilde okuyabiliyorsa okur. Yoksa kolayına gelen dilediği herhangi bir duayı okur. Cenaze namazında Kur'an okunmaz. Fatihâ'yı Şerife'nin dua niyetiyle okunmasında bir beis yoktur. Kıraat niyetiyle okunursa caiz olmaz. Çünkü cenaze namazı dua mahallidir, kıraat mahalli değildir.

Cenaze namazında birinci tekbir dışında eller kaldırılmaz. Bu hususta imam ile cemaat arasında bir fark yoktur.

1) Es-sünenü'l- Kübra; El-Beyhakî bab; ed-Dua fi salâti'l cenazeti

İmam yanılarak beşinci tekbiri getirecek olursa cemaat ona uymaz. Öylece bekler ve imam selam verdiğinde o da selam verir. Bu en sahih görüş olup imam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’den rivayet edilmiştir.<sup>1</sup>

### 657-SUÂL:

### TEKBİRLERDE İMAMA YETİŞEMEYEN KİŞİ NE YAPMALIDIR?

**Cevap:** İmam birinci tekbiri getirdikten sonra gelen kişi, imamın ikinci tekbir almasını bekler ve onunla birlikte tekbir alıp namaza girer.

İmama ikinci veya daha sonraki tekbirlerde yetişen kişi, imam dördüncü tekbiri getirdikten sonra ve cenaze yerinden kaldırılmadan kaçırıldığı tekbirleri yerine getirir. Bu, imam Ebu Hanife ve imam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)’in görüşüdür.

İmam dördüncü tekbiri aldıktan sonra, henüz selam vermeden önce yetişen kişi imama uymuş olmaz. Bu, imam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’den bir rivayete göredir. En sahih olan görüş tekbir alıp namaza girer ve cenaze yerinden kaldırılmadan diğer üç tekbiri de yerine getirir. Fetva bu görüşe göre verilir.

Cenaze namazında imamlarla birlikte bulunan kişi imamın tekbir getirdiğinden gafil olup tekbir getirmese veya hâlâ niyet etmekle meşgul ise imamın ikinci tekbiri getirmesini beklemeden tekbir alır.

İmamlarla birlikte birinci tekbiri getiren kişi, ikinci ve üçüncü tekbiri onunla birlikte getirmese bu tekbirleri getirir, sonra da imamlarla birlikte son tekbiri getirir ve öylece namazdan çıkar.

İmam, unutarak üçüncü tekbirden sonra selam verirse dördüncü tekbiri alır ve yeniden selam verir.<sup>2</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) Kadıhan; el-Muzmerat

## 658-SUÂL:

AYNI ANDA HAZIR BULUNAN BİRKAÇ ÖLÜNÜN  
CENAZE NAMAZLARI NASIL KILINIR?

**Cevap:** Birkaç cenaze aynı anda hazır olursa imam muhayyerdir; dilerse her birine ayrı ayrı namaz kılar, dilerse de hepsine niyet ederek bir namaz kılar. Bu durumda cenazeler imamın önünde yan yana dizilirler. İmam onlardan en faziletli olanın hizasında durur. Ya da en faziletli olan imamın önünde sonra fazilet sıralamalarına göre onun ardına tek sıra halinde dizilirler. Bu cenazeler erkek, kadın ve hunsa şeklinde karışık olurlarsa namazdaki saf tertibine göre ardı ardına dizilirler.<sup>1</sup>

## 659-SUÂL:

CENAZE NAMAZI MESCİT İÇERİSİNDE  
KILINABİLİR Mİ?

**Cevap:** Cemaatle namaz kılınan bir mescit içerisinde cenaze namazı kılmak mekruhtur. Cenazenin ve cemaatin mescit içerisinde veya cenaze mescidin dışında cemaat mescidin içerisinde yahut imam ve cemaatin bir kısmı mescidin dışında cemaatten kalanlar ise cenaze ile birlikte mescidin içerisinde yahut da cenazenin mescitte cemaattin ise imam ile birlikte mescidin dışında bulunması hükmü değiştirmez.<sup>2</sup> Bu hallerin hepsinde cenaze namazı mekruh olur. Fakat imam, cenaze ve cemaatten bir kısmı dışarda olduklarında geri kalanların içerde olmaları keraheti gerektirmez.<sup>3</sup>

Keza yağmur ve benzeri bir özürden dolayı cenaze namazının mescit içerisinde kılınması mekruh olmaz.<sup>4</sup>

Cadde ve insanlara ait arazilerde cenaze namazı kılmak mekruhtur.<sup>5</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr

3) Ekmeluddin Muhammed b. Muhammed el-Bâbertî, el-İnâye

4) El-Kâfi

5) El-Muzmerat

Cenaze namazı kılmak için hazırlanmış olan mescitlerde bu namazın kılınması mekruh değildir.

Namaz kılınan bir mescitte eğer hazır bir cenaze varsa onun namazını kılmadan oradan ayrılmak uygun değildir. Namazı kıldıktan sonra cenaze defnedilmeden oradan ayrılmak istenirse cenaze sahibinden izin istemeden ayrılmak uygun olmaz. Defin işi bittikten sonra ise izin istemeden ayrılmak da bir sakınca yoktur.<sup>1</sup>

### 660-SUÂL:

#### CENAZEYİ DEFNETMENİN HÜKMÜ NEDİR? KABİR NE ŞEKİLDE KAZILMALIDIR?

**Cevap:** Cenazeyi defnetmek farz-ı kifayedir. Müslümanların bir kısmının bu vazifeyi yerine getirmesiyle diğerlerinden sorumluluk düşer.

Kabrin kazılmasına gelince; bu, arazinin yapısına göre değişir. Arazinin toprağı sert olursa kabir kazılır ve lahd yapılır.

Lahd: Kabir kazıldıktan sonra kıbleye gelen tarafın biraz daha kazılmasından ibarettir. Lahd sünnettir.<sup>2</sup> Arazinin toprağı gevşek olursa lahd değil şakk yapılır.

Şakk: Kabrin ortasının daha derin kazılıp dört tarafının kerpiç, tuğla ve benzeri şeylerle örülmesinden ibarettir.<sup>3</sup>

### 661-SUÂL:

#### KABRİN DERİNLİĞİ NE KADAR OLMALIDIR?

**Cevap:** Kabrin derinliğinin ne kadar olacağına dair farklı görüşler vardır. Bazıları; vasat bir adamın boyunun yarısı kadar olması uygundur.

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) El-Muhit'us-Serahsî

3) El-Mî'rac'ud-Diraye

Bundan sonra ne kadar derinleştirilirse o kadar faziletli olur.<sup>1</sup> “Bazıları orta boy bir adamın göğsüne gelecek kadardır” demişlerdir.

Hasan b. Ziyad’ın Ebu Hanife (Allah onlara rahmet etsin)’den yapmış olduğu rivayete göre; kabrin derinliğinin bir adam boyu, genişliğinin ise bir adam boyunun yarısı kadar olması uygundur. **El-Muzmerat** isimli eserde de böyledir.

Ebu Bekir Muhammed b. El-Fadl (Allah ona rahmet etsin)\*dan rivayet edildiğine göre; toprağı gevşek olan bölgelerde ölülerin bir tabut içerisine konarak defnedilmeleri caizdir. Hatta bu tabutun demirden yapılması da caizdir. Şu kadar var ki; demir tabutun içerisine toprak serilir. Yüzü kibleye dönük olsun diye sağ ve sol yanı üzerine kerpiç koyulur.<sup>2</sup>

### 662-SUÂL:

#### BİR KABRE BİRDEN FAZLA ÖLÜ DEFNEDİLEBİLİR Mİ?

**Cevap:** İhtiyaç olmadıkça bir kabre aynı anda birden fazla kişi defnedilmez. İhtiyaç olması durumunda önce erkek sonra erkek çocuk ardına hünsa onunda ardına kadın konularak bu tertip üzere defin yapılır. Cenazeler arasına ayırıcı toprak konulur. İki erkek bir kabre defnedileceği zaman hangisi daha faziletli ise lahde o konur. İki kadının bir kabre konulmasında da hüküm budur.<sup>3</sup>

### 663-SUÂL:

#### DEFNEDİLEN BİR KİMSENİN BEDENİ ÇÜRÜYÜP TOPRAĞA KARIŞTIKTAN SONRA BU KABRE BAŞKASININ DEFNEDİLMESİ CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Defnedilen bir kimsenin bedeni çürüyüp toprağa karıştıktan sonra bu kabre başkası defnedilebilir. Üzerinde ziraat ve bina

1) El-Cevheret’un-Neyyire

2) El-Fetâvâ’l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

3) El-Muhit ve El-Tatarhaniyye

yapılabilir. **El-Tebyin** isimli eserde de böyledir.<sup>1</sup> Fakat bir ihtiyaç olmadan böyle bir işlem güzel görülmemiştir.

Bir de şu var, kabristanın vakıf arazisi olmaması gerekir. Aksi halde kabristanlık, vakıf arazisinde bulunacakları için vakfın maksatları dışında bir işlem yapmak caiz olmayacaktır.

### 664-SUÂL:

#### DEFNEDİLMİŞ ÖLÜYÜ MEZARINDAN ÇIKARTMAK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Defnedildikten sonra ölü mezarından çıkartılmaz. Ancak defnedildiği yer gasp edilmiş veya şufa ile alınmış bir yer olursa çıkartılır. Yani defnedilen yer başkasından haksız şekilde alınmış olup hak sahibi arazisini eline geçirdikten sonra orada bulunan mezarları taşıma hakkı vardır.

Şu halde; izin alınmadan bir araziye cenaze defnedilecek olursa arazi sahibi muhayyerdur; dilerse cenazeyi bu araziden çıkarın der, dilerse de kabrin üzerini düz bir hale getirir ve orayı kullanabilir.<sup>2</sup>

### 665-SUÂL:

#### ÖLÜYÜ KABRE KOYANLAR, ARKASI KIBLEYE DÖNÜK BİR VAZİYETTE VEYA BAŞI AYAK KISMINA GELECEK ŞEKİLDE KOYMUŞLARSA KABRİ AÇMAK CAİZ OLUR MU?

**Cevap:** Ölü kabre indirilip üzerine tahtalar yerleştirildikten sonra toprakla kapatılmışsa, artık kabir açılmaz. Yok, eğer tahtalar konulduktan sonra bu durum fark edilirse tahtalar alınır ve ölü sünnet üzere kabre yeniden yerleştirilir.<sup>3</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet<sup>3</sup> Et-Tecnis

2) <sup>4</sup> El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

3) El-Cevheret'un-Neyyire



## 666-SUÂL:

**ÖLÜ DEFNEDİLDİKTEN SONRA DEFİN ESNASINDA  
BİR EŞYANIN KABİRDE UNUTULDUĞU  
HATIRLANACAK OLSA KABRİ AÇMAK CAİZ MİDİR?**

**Cevap:** Kabir toprakla kapatıldıktan sonra kabirde bir şeyin unutulduğu hatırlanacak olursa açılır. Unutulan şeyin pahası az da olsa hüküm budur.<sup>1</sup>

## 667-SUÂL:

**ÖLÜ KABRE NASIL İNDİRİLİR?**

**Cevap:** Ölüyü kabre yerleştirecek olanların kuvvetli, emin ve salih kişilerden olmaları müstehaptır. Ölen kadın ise, onu kabre koymada zi-rahim mahremi olan kişiler yani mahremi olan yakınlarının indirmesi başkalarından daha evlâdır.<sup>2</sup> Fakat mahremi olan yakınları bulunmazsa yabancı kişilerin onu kabre yerleştirmesinde hiçbir sakınca yoktur.<sup>3</sup> Ölüyü kabre yerleştirmek için kadınlardan hiçbir kimse kabre inmez.

Kadın defnedilirken kabrin üzeri bir bezle örtülür. Erkeğin defninde ise örtü kullanılmaz.

Ölüyü kabre yerleştirmek için kabre inen kişi, yüzü kıbleye dönük bir vaziyette durur ve ölüyü kıble cihetinden alarak kabrin lahdine, yüzü kıbleye gelecek şekilde yerleştirir. Yerleştirirken:

بِسْمِ اللَّهِ وَعَلَىٰ مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ

Bismillahi ve âlâ milleti Resulillah” yani “Allah’ın adıyla, Rasulul-lahm dini üzere” der. Kerpiç, kâmiş veya değersiz tahtalar kullanılarak ölü lahdinde örtülür. Son olarak üzerine toprak serperek kabir doldurulur.

1) İbn Nüceym, El-Bahrûr-Râik

2) <sup>3</sup>a.g.e

3) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

Kabir kazılırken çıkmış olan topraktan daha fazla toprak doldurmak mekruhtur.

Cenaze defnedilirken hazır bulunanın kabrin başucunda durup üç avuç dolusu toprak atması müstehaptır.

Birinci defa atarken:

مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ

“Sizi topraktan yarattık” der.

İkinci defa atarken:

وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ

“Sizi toprağa döndüreceğiz” der.

Üçüncü defa atarken:

وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى

“Sizi topraktan bir defa daha çıkartacağız” der.

Cenazeyi geceleyin defnetmekte bir sakınca yoktur. Fakat defin işlerinin imkân dâhilinde gündüz yapılması uygundur.<sup>1</sup>

668-SUÂL:

CENAZE NASIL TAŞINIR?

**Cevap:** *el-Münye* şerhinde şöyle denilmiştir: “Cenazeyi taşıyanların mümkünse dört tarafından her bir taraf için on adım toplam kırk adım taşınması müstehap görülmüştür. Fakat kalabalık gibi izdihamlarda bu mümkün olmayacağından imkân gereği davranılması daha uygundur.

İbn Neccar: Hazreti Enes (Allah ondan razı olsun)’den şöyle rivayet etmiştir:

1) A,g,e

مَنْ حَمَلَ قَوَائِمَ السَّرِيرِ الْأَرْبَعَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا حَطَّ اللَّهُ عَنْهُ أَرْبَعِينَ  
كَبِيرَةً

**“Kim cenazeyi inanarak ve sevabını Allah Teâlâ’dan ümit ederek dört bir tarafından taşırsa Allah Teâlâ o kimseden kırk büyük günahı düşürür.”<sup>1</sup>**

Bazen küçük günaha da büyük günah denilir. Çünkü her günah kendinden daha büyüğüne göre küçük, küçüğüne göre büyüktür. Yahut büyük günahla kastedilen gerçekten büyük günahtır.

Âlimlerin: “Büyük günahlar ancak tövbe, Allah Teâlâ’nın ihsanı veya haccı kabul edilmiş bir hac ile affedilir” demeleri, hakkında nas bulunmayan büyük günahlara hamledilir.

Cenazeyi dört tarafından taşımaktan maksat her bir tarafından onar adım taşımaktır. Taşıyanın sağı cenazenin sağına ve tabutun soluna geldiği gibi, solu da cenazenin soluna, tabutun sağına gelir.

Cenazeyi tabutun iki kolu arasında taşımak bize göre mekruhtur. Çünkü sünnet olan dört taraftan tutmaktır.

Selefin bazısından iki kol arasında taşınacağı şeklindeki rivayet, sahih kabul edildiği takdirde yerin darlığı veya cemaatin çokluğu yahut taşıyanların azlığı gibi bir duruma hamledilir.

Her adam eli ile bir kol kaldırır, eşya taşır gibi ensesine değil de omuzuna koyar. Yani ilk yüklenişi bu şekilde yapar.

**El-Hılye’de şöyle denilmiştir:** Cenazeyi ellerine alarak kaldırır-  
lar. Yük taşır gibi enselerine koymazlar.

Çocuğu bir kişi elleri üstünde taşır. Yani el üstünde taşımakta ce-  
maat nöbetleşirler. Cenaze, koşma derecesinde olmayacak şekilde  
acele götürülür. Cenazeyi sünnete uygun bir şekilde acele götürme,  
ölüyü sarsmayacak şekilde hızlı yürümekle gerçekleşir.

1) Camiu’l Ehadis Harfu’l cim

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)’den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكَ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ وَإِنْ تَكَ سِوَى ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ

**“Cenazeyi defnetmekte acele edin. Eğer iyi kimse ise erken defnetmeniz ölü hakkında hayırlı olur. Böyle değil ise o, şerdir. Onu (erken defnederek) omuzlarınızdan atmış olursunuz.”<sup>1</sup>**

En faziletli olan, öldüğü andan itibaren techiz ve tekfin işlerinde acele etmektir.

Cenazeyi koşarak götürmek mekruhtur. Çünkü bu, hem ölüyü küçük düşürür hem de cenazeyi taşıyanlara zarar verir. Cenazenin defni sebebiyle Cuma namazının kaçırılacağından korkulacak olsa da böyle yapılmaz. Defin işi sonraya bırakılır.

Bayram namazı cenaze namazından, cenaze namazı da hutbeden öne alınır. Esasen cenaze namazı bayram namazından önce kılınmıyordu. Fakat karışıklığa sebep olur ve son saflarda bulunanlar bayram namazı kıldıklarını zannederler korkusuyla, bayram namazı öne alınmıştır.

Cenaze yere konmadan oturulmamalıdır. Oturulması mekruhtur.

عَنْ أَبِي سَلَمَةَ عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا رَأَيْتُمُ الْجَنَازَةَ فَقُومُوا فَمَنْ تَبِعَهَا فَلَا يَقْعُدْ حَتَّى تُوَضَعَ.

Ebu Said el-Hudrî (Allah ondan razı olsun)’den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1) Ebu Dâvût, cenaiz. Bab: el-isra bi'l-cenâiz

**Cenazeyi gördüğünüz zaman ayağa kalkınız. Kim ona tabi olursa yere konulmadan oturmasın.**<sup>1</sup>

Cenazeyi omuzlardan yere koyduktan sonra ayağa kalkmak da mekruhtur. Nitekim **el-Hâniye** ile **el-Înâye**'de de böyle denilmiştir. **Muhit**'te ise bunun aksi ifade edilerek şöyle denilmiştir: En faziletli olan, kabrin üzerine toprağı tesviye etmeden oturmamalarıdır.

**Bahru'r-Raik** sahibi İbn-i Nuceym: Birinci görüşün evlâ olduğunu söylemiştir. Zira **el-Bedâyi**'de şöyle denilmiştir: Cenazeyi yere koyduktan sonra oturmakta bir beis yoktur. Çünkü Ubâde b. Sâmit (Allah ondan razı olsun)'ten rivayet olduğuna göre Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) meyyit lâhde konulmadıkça oturmazmış. Bir defasında Ashabı ile birlikte bir kabrin başında ayakta dururken gelen bir Yahudi: Biz de ölülerimize böyle yaparız demiş. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) oturmuş ve Ashabına: Bunlara muhalefet ediniz! buyurmuşlardır. Bunun muktezası kerâhet-i tahrimiyedir. Bu söz, ihtiyaç ve zaruret bulunmamasıyla kayıtlıdır.

### 669-SUÂL:

#### DEFİN İÇİN GÖTÜRÜLEN CENAZE NASIL TAKİP EDİLMELİDİR?

**Cevap:** En uygun olan cenazenin ardından takip edilmesidir. Arada bir mesafe bırakarak önden yürümek de caizdir.

### 670-SUÂL:

#### ÖLÜ DEFNEDİLDİKTEN SONRA KABRİN BAŞINDA BEKLEMEK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** En faziletli olan salih insanların defnedildiği kabristana defnedilmektir. Defin işi bittikten sonra bir deve kesilip eti dağıtılacak bir zaman dilimi kabrin başında beklemek müstehaptır. Bu süre

1) Buharî bab: Men tebia cenazeten

içerisinde Kur'an okurlar ve ölü için dua ederler. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'e göre kabirlerde Kur'an okumak mekruh değildir. Fakihler, İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in görüşüyle amel etmişlerdir. Okunan Kur'an'dan ölü'nün faydalanıp faydalanmayacağı hususunda ihtilaf edilmiştir. Tercih edilen görüş faydalanacağıdır.<sup>1</sup>

### 671-SUÂL:

#### KABRİSTANLARDAKİ AĞAÇ VE YEŞİL OTLARI KOPARMAK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Kabristanlardaki yeşil otları koparmak, ağaçları kesmek mekruhtur. Otlar ve ağaçlar kurumuş olurlarsa kopartılmaları ve ke-silmelerinde bir sakınca yoktur.<sup>2</sup>

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرَيْنِ فَقَالَ «أَمَّا إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ وَأَمَّا الْآخَرُ فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنْ بَوْلِهِ». قَالَ فَدَعَا بِعَسِيبٍ رَطْبٍ فَثَقَّهُ بِأَنْثَيْنِ ثُمَّ غَرَسَ عَلَى هَذَا وَاحِدًا وَعَلَى هَذَا وَاحِدًا ثُمَّ قَالَ «لَعَلَّهُ أَنْ يُخَفَّفَ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَبْسُ».

İbn Abbas (Allah ondan razı olsun) diyor ki: “Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) iki kabrin yanından geçerlerken şöyle buyurdular: Bu ikisi azap görüyorlar. Bu azap görmeleri büyük günahtan dolayı değildir. Biri söz taşır koğuculuk yapardı. Diğeri ise idrar-dan sakınıp temizlenmezdi” Sonra yaş bir hurma dalı istedi, onu ikiye bölüp kabirlerinin üzerine dikti ve şöyle buyurdu: Bunlar kurumadıkları sürece onların azabının hafiflemesine sebep olacıklarını umarım.”<sup>3</sup>

1) El-Fetâvâ'l-Hindiyye; Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

2) A.g.e

3) Müslim, et-tahare, bab: ed-Delil-alâ necaseti'l-bevl

## 672-SUÂL:

**KADINLARIN KABİRLERİ ZİYARET ETMELERİNİN CAİZ OLMADIĞI SÖYLENİYOR BU DOĞRU MUDUR?**

**Cevap:** Hanefilere göre; erkeklerin ve kadınların kabir ziyaretinde bulunmaları menduptur.

عَنْ ابْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي سَفَرٍ فَتَزَلْنَا مَنْزِلًا وَنَحْنُ مَعَهُ قَرِيبًا مِنْ أَلْفٍ رَاكِبٍ فَقَامَ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ... وَإِنِّي كُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فزُورُوهَا وَكُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ لُحُومِ الْأَضَاجِي أَنْ تُمَسِّكُوهَا فَوْقَ ثَلَاثِ فَكُلُوا وَأَمْسِكُوا مَا بَدَا لَكُمْ وَكُنْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنِ الشَّرْبِ فِي الْأَوْعِيَةِ فَأَشْرَبُوا فِي أَيِّ وَعَاءٍ شِئْتُمْ وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا

**İbn Bureyde** (Allah ondan razı olsun) babasından şöyle dediğini rivayet etmiştir: Biz, bin kişi kadar binek üzerinde Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile birlikte sefere çıktık ve bir yerde konakladık. Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) iki rekât namaz kıldı ve bize döndü ve şöyle dedi: (...)

- Kabirleri ziyaret etmenizi yasaklamıştım. Artık kabirleri ziyaret edebilirsiniz.

- Kurban etlerini üç günden fazla saklamanızı yasaklamıştım. Artık onlardan yiyebilir ve istediğiniz kadar saklayabilirsiniz.

- Kaplardan su içmenizi yasaklamıştım. Artık dilediğiniz kaptan su içebilirsiniz. Ancak sarhoş edici şeyleri içmeyiniz.<sup>1</sup>

Kabir ziyaretinde bulunmak isteyen kişi, evinde iki rekât namaz kılar. Bu rekâtların her birinde Fatiha ve üç İhlâs okur. Sevabını ölüye bağışlar. Allah Teâlâ, o ölünün kabrine nur gönderir. Okuyana da

1) Es-Sünenü'l Kübra li'l Beyhakî, bab: Ziyaretu'l kubur

çokça sevap verir. Sonra evinden çıkar. Yolda boş işlerle uğraşmadan doğruca kabristana gider. Kabristana vardığında ayakkabılarını çıkartır ve ölünün yüzüne karşı, arkası kibleye gelecek şekilde oturur ve şöyle der:

السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ وَيَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ أَنْتُمْ لَنَا سَلَفٌ  
وَنَحْنُ بِالْآثَرِ

Es-selâmu aleykum. Ey kabir ehli! Allah Teâlâ bizi de sizi de mağfîret etsin. Siz bizim için seleftir. Biz de sizin peşinizdeyiz.

Dua etmek istediğinde ayağa kalkar kibleye karşı döner ve dua eder.

Şehit bir kimsenin kabrine geldiğinde şöyle der:

سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ

Selâmun aleykum. Sabrettiğiniz şeyler sebebiyle. Bulunduğunuz yer ne güzel bir yurttur.

Müslümanlarla kâfirlerin karışık olarak defnedildiği bir kabristana geldiğinde şöyle der:

السَّلَامُ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى

Selam hidayete tabi olanların üzerine olsun.

Sonra Fatiha suresini ve Ayete'l Kürsî'yi okur. Sonra da Zilzal ve Tekâsür surelerini okur.

Ebu Bekir Muhammed b. Fadl (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle hikâye edilmiştir: Kabristanlarda sessiz bir şekilde Kur'an okumak mekruh değildir. Hatta Kur'an'ın tamamını sessiz bir şekilde okuyabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Sesli olarak Kur'an okumak ise mekruhtur. Ebu İshak, hocası Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim (Allah ondan razı olsun)'den şöyle hikâye eder: Kabristanlarda Mülk suresini okumakta hiçbir sakınca yoktur. İster sesli okusun ister sessiz okusun hüküm



budur. Diğer sûrelerin sesli veya sessiz okunmasında da bir ayırıma gitmemiştir. Ölen kişinin varisi, kabrin başında Kur'an okusun diye bir kimseyi görevlendirse en sahih olan görüşe göre bunda bir beis yoktur. Bu İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in görüşüdür.

Kabir ziyaretinde en faziletli olan günler; pazartesi, Salı, Cuma ve Cumartesi günleridir. Cuma günü namazdan sonra ziyarette bulunmak güzeldir. Mübarek gecelerde, özellikle beraat gecesinde kabir ziyaretinde bulunmak da böyledir.

Kabirlere el sürmek ve kabirleri öpmek, Hıristiyanların âdetidir. Fakat anne ve babanın kabirlerini öpmekte bir sakınca yoktur. Ama bu bir ibadet olarak veya dini bir iş olarak yapılmamalıdır. Belki kişi içindeki hüzünden kaynaklanarak böyle yapacak olursa bunda bir beis yoktur denir.

Kabirler üzerine gül koymak güzeldir. O güllerin parasını fakirlere dağıtmak ise daha da güzeldir.

### 673-SUÂL:

#### KABİR ÜZERİNE OTURMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Kabir üzerine oturmak mekruhtur.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَأَنْ يَجْلِسَ أَحَدُكُمْ عَلَى جَمْرَةٍ فَتَحْرِقَ ثِيَابَهُ حَتَّى تَخْلُصَ إِلَى جِلْدِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَجْلِسَ عَلَى قَبْرِ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: Sizden birinin bir köz üzerine oturup da o közün cildine ulaşınca kadar elbisesini yakması, onun için kabir üzerine oturmasından daha hayırlıdır.<sup>1</sup>

1) Sünene-i Ebi Davut bab: Fi kerahiyyeti'l kuud ale'l kabri Elbanî bu hadis sahihtir demiştir.

Ölünün kabristandan ayrılanların ayakkabı seslerini işitmesi, kabristanlarda ayakkabı ile dolaşmanın caiz olduğuna delildir.

#### 674-SUÂL:

### CENAZE DEFİN İÇİN KABRİSTANA GÖTÜRÜLÜRKEN KADINLAR DA ERKEKLER GİBİ ARDINDAN TAKİP EDEBİLİRLER Mİ?

**Cevap:** Ümmi Atiye (Allah ondan razı olsun)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

عن أم عطية رضي الله عنها قالت نهينا عن اتباع الجنائز ولم يعزم علينا

Cenazelerin ardından onları takip etmememiz söylendiyse de kesin olarak menedilmedik.<sup>1</sup>

#### 675-SUÂL:

### KABRİSTANLARDA HAYVAN BOĞAZLAMAK CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Kudsiyet Allah Teâlâ'ya mahsustur. Kabristanlarda kurban kesmek, kabirlere kudsiyet atfetme manasını ihtimal eder. Bu itibarla mekruhtur. Ayrıca böyle bir uygulama yatırlara kurban kesme yanlışına da yol açar.

عَنْ أَنَسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا عَقْرَ فِي الْإِسْلَامِ  
قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ كَانُوا يَعْقِرُونَ عِنْدَ الْقَبْرِ بَقْرَةً أَوْ شَاةً

Enes (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

(Kabristanlarda) Hayvan boğazlamak yoktur.

1) Sahih-i Buhari bab: İttibau'n-Nisa el-cenaize

Muhaddis Abdurrezzak (Cahiliye döneminde defin işi bittikten sonra) kabrin yanında bir sığır veya koyun boğazlardı demiştir.<sup>1</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bundan sakındırmak için “hayvan boğazlamak yoktur” buyurmuşlardır.

Malûmdur ki; günümüzde yatırlara kurban kesme uygulaması yaygınlaşmıştır. Zikretmiş olduğumuz Hadîs-i şerîf, bu uygulamanın İslâmî bir uygulama olmadığı, cahiliye dönemine ait bir uygulama olduğu ve insanların bu ve benzeri uygulamalardan vazgeçirilmesinin gerekliliği konusunda açık bir delildir.

### 676-SUÂL:

#### CENAZENİN HANGİ VAKİTTE DEFNEDİLMESİ DAHA FAZİLETLİDİR? KERAHET VAKİTLERİNDE DEFİN CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Kerahet vakitleri dışında gündüz vakti, cenazelerin defninde en faziletli olan vakittir. Cenazelerin gece defnedilmesi mekruh değildir.<sup>2</sup>

عَنْ حَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ أَنَّ فَاطِمَةَ دُفِنَتْ لَيْلًا

Hasan b. Muhammed (Allah ondan razı olsun)’den şöyle rivayet edilmiştir:

**Hazreti Fatıma** (Allah ondan razı olsun) **gece defnedilmiştir.**<sup>3</sup>

Kasım b. Muhammed (Allah ondan razı olsun)’den şöyle rivayet edilmiştir:

عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ دُفِنَ أَبُو بَكْرٍ بِاللَّيْلِ

**Hazreti Ebu Bekir** (Allah ondan razı olsun) **gece defnedilmiştir.**<sup>4</sup>

1) Sünen-i Ebî Davut bab: Kerahiyyetü’z-Zebhi inde’l kabri

2) Muhammed Emin b. Abidin, Reddu’l-Muhtar

3) Musannef İbn Ebî Şeybe Ma cae fid’defni bi’l leyl

4) A.g.e

## 677-SUÂL:

SON ZAMANLARDA BAZI KİŞİLER CENAZE NAMAZININ DUA MAHİYETİNDE OLMASINI GEREKÇE GÖSTEREREK, NORMAL NAMAZ GİBİ OLMADIĞINI BUNUN İÇİN ABDESTSİZ KILINABİLECEĞİNİ SÖYLEMEKTEDİRLER. BU SÖYLEM DOĞRU MUDUR? VE BU KONUDA İHTİLAF VAR MIDIR?

**Cevap:** Şafii Mezhebinin kaynaklarından *el-Hâvî'l-Kebîr* adlı eserde, el-Maverdî şöyle demektedir: Cenaze namazı farz-ı kifaye olan bir namazdır. Müslümanların bir kısmının kılmasıyla diğerlerinden bu sorumluluk düşer. Bu namaz, meşru' bir namaz olduğundan tıpkı diğer namazlarda olduğu gibi hadesten taharet, avret mahallinin örtülmesi ve kibleye yönelmek gibi ruku' ve secdeli namazlarda aranan şartlar bu namazda da aranmaktadır. Bu görüş Âlimlerin genelinin görüşüdür. Şu kadar var ki, eş-Şa'bî<sup>1</sup> ve İbn Cerir et-Tabarî'nin bu görüşe muhalefet ederek şöyle dedikleri rivayet olunmuştur: Cenaze namazı normal bir namaz değildir. Dua ve istiğfardan ibarettir. Dolayısıyla abdestsiz bu namazı kılmak caiz olur. Bu icmaı bozan ve genel âlimlerin görüşüne muhalif olan bir görüştür. Kur'an-ı Kerimde cenaze namazı için namaz ifadesi kullanılmıştır.

وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهٖ إِنَّهُمْ كَفَرُوا  
بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ

Onlardan ölen hiçbirine asla namaz kılma ve kabrinin başında durma. Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü inkâr ettiler ve fasık olarak öldüler.<sup>2</sup>

Şer'i Şerif buna namaz ifadesini kullandığından, tıpkı diğer namazlarda olduğu gibi abdestsiz olarak bu namazı kılmak caiz olmayacaktır.<sup>3</sup>

1) El-Musannef, İbn Ebi Şeybe c:7 s:275 no:11597

2) Tevbe Sûresi: 84

3) El-Havi'l-Kebîr

İbn Mace'nin rivayet etmiş olduğu bir Hadîs-i şerîfte Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

عن أنس بن مالك قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول لا يقبل الله صلاةً بغير طهورٍ

Enes b. Malik, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediğini işitmiş:

**Allah Teâlâ abdestsiz kılınan hiçbir namazı kabul etmez<sup>1</sup>.**

İbn Ebi Şeybe *el-Musannef*'inde, eş-Şa'bî'den bu görüşü rivayet ettiği gibi cenaze namazını kaçırmaktan korkan kişi için teyemmüm almasının gerekli olduğunu da bir evvelki bapta rivayet etmiştir.<sup>2</sup> Bu gösteriyor ki eş-Şa'bî den bu konu da farklı rivayetler vardır.

*El-Muvattâ*'da, İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den şu eser rivayet edilmiştir:

أخبرنا مالك أخبرنا نافع عن ابن عمر أنه كان يقول: لا يصلي الرجل على جنازة إلا وهو طاهر

İmam Malik, Nafi'den o da İbn Ömer'den şöyle dediğini rivayet etmiştir:” Kişi cenaze namazını, ancak abdestli olarak kılabilir.”

İmam Muhammed b. El-Hasen, İmam Malik'ten rivayet ettiği *Muvattâ* isimli eserinde bu hadisi rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: Biz bu görüşü alırız. Kişi cenaze namazını ancak abdestli olarak kılabilir. Şayet kişi abdestsiz olduğu bir zamanda ansızın cenaze namazı kılınacak olsa, abdest alması durumunda cenaze namazını kaçırıyorsa teyemmüm alarak cenaze namazını kılar. Bu görüş aynı zamanda Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'nin de görüşüdür.<sup>3</sup>

1) İbn Mace, Kitab: Et-Taharet, Bab: La yekbelullahi salaten...

2) El-Musannef İbn Ebi Şeybe c:7 s:274 no:11592

3) Muvattâ Mâlik bi rivayet-i Muhammed b. El-Hasen, ebvâbî's-salat, bâb:er-reculü tutrikuhu es-salatü ala'l-cenaze, no:315

## TAZİYE

678-SUÂL:

### ÖLENİN YAKINLARINA TAZİYEDE BULUNMANIN HÜKMÜ NEDİR, NE ZAMAN YAPILIR?

**Cevap:** Musibete uğrayanların bir yerde üç gün taziyeleri kabul etmek için oturmaları caizdir. Bunun mescitte olması mekruhtur. Cenaze sahiplerine taziyede bulunmak hem erkek hem de kadınlar için müstehabtır.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ  
عَزَى مُصَابًا فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِهِ

Abdullah b. Mes'ud (Allah ondan razı olsun)'dan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: **Kim musibete uğramış olan bir kimseye taziyede bulunursa onun kadar sevap alır.**<sup>1</sup>

Hasan b. Ziyat (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle rivayet edilmiştir: Genç olan kadınlar dışında ölenin küçük -büyük, kadın-erkek yakınlarına taziyede bulunmak müstehabtır. Bunun birinci günden itibaren üçüncü güne kadar yapılması uygundur. Üçüncü günden sonra yapılması ise mekruhtur. Ancak, ölenin yakınlarından cenazede hazır bulunamayanlara üç günden sonra da taziyede bulunulabilir.

Cenazede hazır bulunanların definden sonra taziyede bulunmaları daha uygundur. Cenaze sahiplerinin aşırı derecede mahzun oldukları görülürse definden önce de taziyede bulunabilirler.<sup>2</sup>

1) Sünenü'l-Kübra li'l-Beyhaki bab; ma yüstehabbu min taziyeti ehlin

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

## 679-SUÂL:

CENAZE EVİNDE YEMEK VERİLMESİ  
DOĞRU MUDUR?

**Cevap:** Cenaze evinde cenaze sahiplerinin yemek ziyafeti vermeleri mekruhtur. Çünkü bu tür ziyafetler sevinç halinde verilirler. İçinde bulundukları durum ise musibet halidir. Bu, çirkin bir bidattir.<sup>1</sup>

Komşuların cenaze evine yemek hazırlamaları ise müstehaptır.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
اصْنَعُوا لَالِ جَعْفَرٍ طَعَامًا فَإِنَّهُ قَدْ آتَاهُمْ أَمْرٌ شَغَلَهُمْ

Abdullah b. Cafer (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Cafer** (Allah ondan razı olsun)'in ailesine yemek hazırlayınız. Zira başlarına onları meşgul edecek bir iş gelmiştir.<sup>2</sup>

## 680-SUÂL:

## TAZİYE NASIL YAPILIR?

**Cevap:**

عَنْ أَبِي عُثْمَانَ قَالَ حَدَّثَنِي أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ قَالَ: أُرْسِلَتْ ابْنَةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - إِنَّ ابْنِي قُبِضَ فَأَتَيْنَا فَأَرْسَلَ يُقْرِئُ السَّلَامَ وَيَقُولُ: إِنَّ لِلَّهِ مَا أَخَذَ وَلَهُ مَا أَعْطَى وَكُلٌّ عِنْدَهُ بِأَجَلٍ مُّسَمًّى. فَلْتَضَيِّرْ وَلْتَحْتَسِبْ

Ebu Osman (Allah ondan razı olsun) der ki:

1) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr

2) El-Beyhakî, Es-Sünenu'l-Kübrâ bab; ma yüstehabbu min taziyeti ehlin

Usâme b. Zeyd (Allah ondan razı olsun) bize şöyle haber verdi: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in kızı, “ oğlum öldü, bize geliniz” haberini iletmesi için Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e bir elçi gönderdi. Elçiden bu haberi duyan Efendimiz(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem):

Ona selâmımı ilet ve şöyle de: Hiç şüphe yoktur ki; aldığı ve verdiği her şey O'na mahsustur. O'nun katında her şeyin belli bir süresi vardır. Sabret ve sevabını Allah'tan bekle!<sup>1</sup>

### 681-SUÂL:

### CENAZELERDE SİYAH ELBİSE GİYMENİN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Günümüzde gerek cenazelerde gerek taziye de bulunurken erkeklerin ve kadınların siyah elbise giydiklerine çokça şahit ol-maktayız. Üzülerek ifade edelim ki; bu ve benzeri birçok uygulama-nın halkımız arasında adet halini alacak şekilde yaygınlaşması, dini duyarlılığın zayıfladığının açık bir göstergesidir. Her Müslümanın hal ve davranışlarını düzenlemede müracaat edeceği yegâne kaynak Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'dir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ  
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا

Andolsun, Allah'ın Elçisinde sizin için; Allah'a ve ahiret günü-ne kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.<sup>2</sup>

Sorunun cevabına gelince; cenazelerde ve taziyelerde erkeklerin özellikle siyah elbise giymeleri mekruhtur. Kadınların siyah elbise giymelerinde ise bir sakınca yoktur.<sup>3</sup>

1) El-Beyhakî, Es-Sünenü'l-Kübrâ bab; erragbetü fi en yeteazza

2) Ahzap Sûresi: 21

3) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet



## 682-SUÂL:

## TAZİYENİN TEKRAR EDİLMESİ CAİZ MİDİR?

**Cevap:** Taziyede bulunan bir kimsenin tekrar taziyede bulunması mekruhtur. Bunu Hasan b. Ziyad, Ebu Hanife (Allah onlara rahmet etsin)’den rivayet etmiştir. Keza, kabir başında taziyede bulunmak da mekruhtur. Zira orada ölü için kur’an okumak ve dua etmekle meşgul olmak gerekir.

Yine taziyeleri kabul etmek için özellikle evin kapısında oturmak mekruhtur.<sup>1</sup>

## 683-SUÂL:

“ÖLDÜĞÜMDE EVİMDE İNSANLARA  
ÜÇ GÜN YEMEK VERİN” ŞEKLİNDE YAPILAN  
VASİYET GEÇERLİ MİDİR?

**Cevap:** Bir kimsenin “ben öldükten sonra üç gün yemek pişirip insanlara dağıtın” şeklinde yapmış olduğu vasiyet geçersizdir. Bu, Ebu Bekr el-Belhî’den rivayetle **el-Haniyye** isimli eserde zikredilmiştir.

Aynı eserde Ebu Ca’fer’den şöyle rivayet edilmiştir: Bir kimsenin “ölümümden sonra üç gün yemek pişirip dağıtın” şeklinde yapmış olduğu vasiyet, malının üçte birinden yerine getirilir. Ve taziyede bulunmak üzere uzaktan gelenlere ikram edilir. Onların bu yemekten yemeleri helaldir. Yakında bulunanların yemeleri ise doğru değildir.

Birinci rivayete göre vasiyetin batıl oluş sebebi, üç gün ile kayıtlanmasıdır. Çünkü o zamanın örfünde üçüncü gün ağıt yakanlar toplanır ve ağıt yakarlarmış. Bu günahdır. Hiç şüphe yoktur ki; günah işleyenlere yemek vermek, günahın işlenmesine yardımcı olmaktır.<sup>2</sup>

1) Muhammed Emin ibn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmî bir heyet

## 684-SUÂL:

**CENAZE NAMAZLARINDA ÖLENLER HAKKINDA  
AŞIRI DERECEDE ÖVGÜLER YAPILMAKTADIR.  
BUNUN HÜKMÜ NEDİR?**

**Cevap:** Cenaze merasiminde ölünün aşırı derecede övülmesi mekruhtur. Zira cahiliye döneminde ölenler olmayacak derecede aşırı bir şekilde övülmekteydiler.

عَنْ أَبِي قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ تَعَزَّى بِعَزَاءِ  
الْجَاهِلِيَّةِ فَأَعْضُوهُ بِهَنْ أَبِيهِ وَلَا تَكُنُوا

Ubey (Allah ondan razı olsun)’den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: kim küfür döneminin adetleriyle<sup>1</sup> övünürse ona kinaye yapmadan açıkça “babanın şeyini ısır” deyin.<sup>2</sup>

## 685-SUÂL:

**AİLESİNİN AĞLAMASINDAN DOLAYI  
ÖLÜ AZAP GÖRÜR MÜ?**

**Cevap:** Ez-Zahiriyye’de şöyle zikredilmiştir: Bazı âlimler: Ailesinin ağlamasından dolayı ölünün azap göreceğini söylemişlerdir.

عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْعَيْتَ  
لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ

İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)’den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: **Muhakkak ki ölen kişi ailesinin ağlaması sebebiyle azap görür.**<sup>3</sup>

1) Söz gelimi; nesebiyle övünmesi; ölüleriyle övünmesi gibi.

2) El-Beyhakî, Es-Sünenu'l-Kübrâ bab; i'zazu men teazza min azai'l cahiliyyeti

3) Sünenu'n-Nesâi

Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'ye İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)'in böyle dediği ulaşınca şöyle demiştir: Allah İbn Ömer'i af etsin. Zira o yalan söylemez. Unutmuş ya da hata etmiştir. Doğrusu şudur: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bir kabre uğradı. Ailesi ona ağlıyordu. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: ailesi ona ağlamaktayken meyyit azap görmektedir. İ. Muhammed (Allah ona rahmet etsin) bu rivayeti yaptıktan sonra şöyle der: biz Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'nin kavlini alırız. Bu aynı zamanda Ebu Hanife'nin (Allah ona rahmet etsin) görüşüdür.<sup>1</sup>

Âlimlerin çoğu: Ölünün bundan dolayı azap görmeyeceğini söylemişlerdir.<sup>2</sup>

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ

Hiçbir günahkâr başka bir günahkârın günah yükünü yüklenmez.<sup>3</sup>

1) Muvattâ Mâlik bi rivayet-i Muhammed b. El-Hasen

2) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahru'r-Râik

3) En'am Sûresi: 164

## ZEKÂT

686-SUÂL:

### ZEKÂT NE DEMEKTİR?

**Cevap:** Lügatte birçok anlama gelen zekât kelimesi mastar sıgâsındadır. Artma, çoğalma, arıtma, övgü ve bereket gibi anlamları ifade etmektedir.

Zekât; büyüme manasında “Zekâ” kökünden gelir. Mesela; Araplar, ziraî mahsulün büyüyüp olgunlaştığını ifade etmek için “ekin gelişti, arttı” anlamında

“زكا الزرع”

“zekâ ez-zer’ü” tabirini kullanırlar.<sup>2</sup>

Dinde; malın bir miktarının verilmesine zekât denmiştir. Çünkü verilen zekât, dünyada malın artmasına, âhirette ise sevabın elde edilmesine sebeptir. Kişiyi günahlardan temizlediği için zekâtın ayrıca temizlik anlamı da vardır.<sup>3</sup>

Zekât kelimesi:

(زكا - يزكو - زكوا - زكاء)

kökünden türetilmiş isimdir. Kişinin malını temizlemek için malından ayırdığı miktara da zekât denir. “Zekâ” kelimesi, insana nispetle kullanılmak istenildiğinde nefis temizlenmesi ve sâlih olma

1) İbn Manzur, Lisânu'l-Arab

2) Kemal İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr nam eserinde: Nema yani artma manasına gelen “ez-zekâu” hemze ile olan mastardır, “Ez-zekât” şeklinde olan mastardan değil. Aksinin ispatının delile mütevakkıf olduğunu söyler. Bulak baskı 1/481.

3) En-Neseî, Tibtu't-Talebe

anlamlarında kullanılır. “Zekâ er-recûl” denildiğinde sâlih kişi anlamında kullanılmış olur.<sup>1</sup>

Kulun kullukta olan sadakatine delaletinden dolayı zekâta dinî bir terim olarak sadaka dahi denilmiştir. Tevbe Sûresi’nin 60. âyetinde sadaka kelimesi, farz olan “zekât” anlamında olup zekâtın sarf yerlerini bildirmektedir:

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”

Bir diğer Âyet-i Kerîme’de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”<sup>2</sup>

Bu âyet-i kerimede geçen sadaka kelimesi, temizleme, günahlardan arındırma anlamlarını ifade eden zekât anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla zekât kelimesi; Kur’ân-ı Kerimde yer yer sadaka kelimesiyle de ifade edilmiştir. Ancak zekâtla sadaka aynı şey değildir. Zekâta sadaka denilir. Fakat her türlü sadakaya zekât denilmez.

1) Feyrûzabadi, el-Kâmusul-muhît

2) Tevbe Sûresi: 103

Nitekim sadaka için mecburi bir yükümlülük yok iken zekât bizatihi zorunlu bir yükümlülüktür. Zekâtın ödeme zamanı ve miktarı belirli olarak farz kılınmıştır. Bunun dışına çıkılması caiz olmaz. Hâlbuki sadaka için aynı durum söz konusu değildir.

Kur'ân-ı Kerimde zekât kelimesi, iki âyette (Kehf/81; Meryem/13) lügat anlamıyla, sekiz tanesi Mekî, yirmi iki tanesi de Medenî olmak üzere toplam otuz âyette terimsel anlamında zikredilmiştir. Bu ayetlerin ikisinde zekât kelimesi nekre, geri kalan otuz tanesinde marife olarak zikredilmiştir. Yine bu ayetlerin yirmi yedisinde zekât, namazla birlikte zikredilmiştir. Bundan anlaşılan Allah Teâlâ'nın kullarına son derece merhametiyle muamele edip zekâtı tedricî olarak alıştırmış olması ve insanın çok düşkün olduğu malını Rabbi uğruna verebilmeye hazırlamış olmasıdır.

İmam Şafî (Allah ona rahmet etsin) şöyle der: Devlet başkanı, zekâtı teslim aldığı anda zekâtını veren şahsa dua etmesi gerekir. Ve böyle bir durumda yapılabilecek en güzel dua; “verdiğin (zekât)tan dolayı Allah seni mükâfatlandırсын ve (zekât) olarak verdiğini sana temizleyici kılsın.” şeklinde yapılan duadır.<sup>1</sup>

**Zekâtın Istılah Anlamı:** Mezhepler arasında zekâtın tarifinde kayda değer önemli bir farklılık yoktur.

**Hanefilere göre zekât:** “Belli bir malın belli bir kısmını Allah Teâlâ'nın belirlediği şahıslara temlik etmektir” şeklinde tanımlanmıştır.

**Şafiilere göre ise, zekât:** “Özel malların özel bir bölümünü belli şartlara haiz belirli sınıflara verilmesi vacip olan miktardır” şeklinde tarif edilmiştir.

**Malikî mezhebinde** ise şöyle tarif edilmiştir: Zekât, mülkiyet ve yıl tamamlanmak şartı ile nisap miktârına ulaşan, maden ve ziraât olmayan belli bir malın belli bir kısmını müstahak olan kimselere vermektir.

1) İmam eş-Şafî Muhammed b. İdris, Ahkamu'l -Kur'ân

**Hanbelîler ise zekâtı;** Belirli bir vakitte, belirli bir maldan, belirli kimselere verilmesi farz olan bir hak olarak tanımlamışlardır. Bu tanım Hanefi mezhebinin tanımına yakındır.<sup>1</sup>

Seyyid Şerif el-Cürcânî (ö.816)'nin *Tarifât*'ında ise daha farklı bir yönden bakılarak, zekât: “Özel mülkteki bir malın bir kısmını, özel bir mâlik için vacip kılmaktan ibarettir.” şeklinde tarif edilmiştir.

Yapılan tariflerden de anlaşılacağı üzere, zekâtın ancak belli mallarda olabileceği ve yine belli yerlere verilebileceği hakkında ittifak vardır.

Burada şunu da söylemiş olalım: Allah Teâlâ Kur'an-ı Kerimde zekâtı maldan vacip olarak verilen kısmın adı olarak zikretmiştir.

وَأَقِمْوَا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

“**Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı** (malınızdan verilmesi vacip olan miktarı) **verin...**”<sup>2</sup>

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim, malı verme işine değil, verilen malın kendisine zekât demiştir.

Fıkıhçıların dilinde ise zekât: “Maldan vacip olarak verilmesi gereken kısmı vermek işidir” manasında kullanılmıştır. Zira fıkıhçılar, zekât farzdır derler. Malumdur ki farz, vacip, haram ve emsali terimler ayın/eşya için kullanılmazlar aksine fiiller, eylemler için kullanılırlar.

## 687-SUÂL:

### ZEKÂTIN ÖNEMİ VE FAİDESİ NEDİR?

**Cevap:** Zekât İslâm'ın en önemli farzlarından biridir. Hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Farziyetine dair kesinlik ifade eden ayetler olduğu gibi İslâm'ın beş temel şartından biri ve İslâm'ın önde

1) Ez-Zûhayli, el-Fıkhû'l-İslâmî ve Edilletûhû

2) Bakara Sûresi: 110

gelen şiarlarından. Bu yüzden zekâtın sübutunun inkârı küfürdür. Maazallah böylesi bir yanlış itikada düşen kişi İslam dininden çıkacağı gibi bilahare itikadını düzelterek olsa nikâhını tazelemesi gerekecektir.

Zekât, Kur'ân-ı Kerim ve hadîs-i şerîflerde genellikle namazla birlikte zikredilmiştir. Bu durum, zekâtın dinimizdeki yerini ve namaz ile arasındaki bağın ne derece kuvvetli olduğunu göstermektedir. Bu iki ibadetten yoksun kâmil bir Müslümanlık tasavvur olunamaz.

Zira Allah Teâlâ, hidayete ermenin ve ahirette vadedilen mükâfata nail olmanın namaz ve zekâtla olacağına işaret ederek şöyle buyurmuştur:

هٰدًى وَبُشْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ( ) الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ  
وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ

“Kur'an, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve ahirete de kesin olarak inanan mü'minler için bir hidayet rehberi ve bir müjdedir.”<sup>1</sup>

Müminlerin vasıflarına işaret eden bir diğer ayet-i kerime de ise Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ  
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ رَاكِعُونَ

“Sizin dostunuz ancak Allah'tır, Resûlüdür ve Allah'ın emirlerine boyun eğerek namazı kılan, zekâtı veren mü'minlerdir”<sup>2</sup>

Bu Ayet-i Kerimenin bildirdiği manayı zıddıyla teyid eden bir diğer Ayet-i Kerime zekât vermeyenleri müşriklerle beraber zikretmiş ve gerçekte zekât vermemenin ahiret inancının zayıflığı ya da yokluğundan neşet edebileceğine işaret etmiştir.

1) Neml Sûresi: 2-3

2) Maide Sûresi: 55



Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمُ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَاستَقِيمُوا  
إِلَيْهِ وَاسْتَغْفِرُوهُ وَوَيْلٌ لِلْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَهُمْ  
بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ

“De ki: Ben de ancak sizin gibi bir insanım. Fakat bana ilâhınızın yalnızca bir tek ilâh olduğu vahyediliyor. Artık O’na yönelin ve O’ndan bağışlanma dileyin. Allah’a ortak koşanların vay hâline! Onlar zekâtı vermeyen kimselerdir. Onlar ahireti de inkâr ederler. ” ( ).<sup>1</sup>

Zekât, geçici olan malı, kalıcı yapmanın en güzel yoludur. Kişinin dünyada elde ettiği malların tamamı, ya harcanıp yok olacak veya mirasçılara kalacaktır. Yalnız, Allah (Celle Celâluhû) yolunda harcadıkları zayı olmayacak; bu dünyada kalmayıp ebedî olacaktır.

Nitekim Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

عن عبد الله بن الشخير قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم:  
يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَا لِي مَالِي وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا أَكَلْتُ فَأَقْنَيْتَ أَوْ  
لَبِستَ فَأَبْلَيْتَ أَوْ تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ

Abdullah b. Es-Şahîr (Allah ondan razı olsun)’den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Ademoğlu ‘malım, malım’ der durur. Hâlbuki senin malın var mı ki; Ancak yiyip tükettiğin veya giyip eskittiğin, ya da sadaka olarak verip kalıcı yaptığın malındır.”<sup>2</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) muhtaçlara yardım etmenin mükâfatının büyüklüğünü haber verdiği bir hadîs-i şerîflerinde şöyle buyuruyor:

1) Fussilet Sûresi: 6-7

2) Et-Tirmizi, Tefsiru’l-Kur’an; Sahih-u İbn Hibban, kitabuz-zekât, bâb-u sadakati’t-tadavvu

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَا تَصَدَّقَ أَحَدٌ بِصَدَقَةٍ مِنْ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا الطَّيِّبَ إِلَّا أَخَذَهَا الرَّحْمَنُ عَزَّ وَجَلَّ بِيَمِينِهِ وَإِنْ كَانَتْ تَمْرَةً فَتَرَبُّو فِي كَفِّ الرَّحْمَنِ حَتَّى تَكُونَ أَعْظَمَ مِنَ الْجَبَلِ كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ فَلَوْهُ أَوْ فَصِيلُهُ

Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)'den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Allah sadece temizi kabul eder. Bir kişi temiz (helal) olan maldan sadaka verirse bir tek hurma bile olsa Rahman onu sağ eline alır ve sizin bir buzağıyı veya tayı büyüttüğünüz gibi onu, dağdan daha büyük oluncaya kadar büyütür” buyurmaktadır.<sup>1</sup>

Başka bir hadîs-i şerîf'te de, fakirlere yardım elini uzatmanın Allah Teâlâ'nın rızasına vesile olacağını haber vererek şöyle buyrulmuştur:

عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”الْصَّدَقَةُ تُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ، وَتَدْفَعُ مَبِيتَةَ السُّوءِ“

Enes (Allah ondan razı olsun)'den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Sadaka Rabbin öfkelerini söndürür ve ölümün kötüsünü bertaraf eder”<sup>2</sup>

Zekâtın ibadet manasının yanında, yüce insanî hedefleri, üstün ahlâkî değerleri ve iktisadî gayeleri vardır.

Kur’ân-ı Kerim’de:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

1) Müslim, kitab-u-zekât, bâb-u kabuli's-sadakati mine'l-kesbi't-tayyibi

2) Et-Tirmizî, kitab-u-zekât, bâb-u fazlî's-sadaka; el-Beyheki, Şuabu'l-İman kitab-u-zekât, bâbu't-tahriz ala sadakati't-tadavvu

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al ve onlara dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (Onların kalplerini yatıştırır.) Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.”<sup>1</sup>

Ayette geçen temizliğin, bireysel arınma, toplumsal arınma ve malın arındırılması şeklinde üç boyutu vardır.

Zekât, kişinin cimrilik, bencilik gibi kötü huylardan arınmasına vesile olur. Cimrilik, kişinin sahip olduklarından yalnız kendisi yararlanıp başkalarını hiç faydalandırmama duygusudur.

Kişi, bu duygunun esiri olması halinde, yalnız kendini düşünecek, bütün değerlerini bu duygularına kurban edecektir. Böylece ukbâ düşüncesinden uzak tam bir seküler yaşantı içerisinde Kur'an-ı Kerim'in diliyle dünyayı/peşini talep eden ziyankâr insanlardan olması kaçınılmaz olacaktır.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- فَقَالَ «إِيَّاكُمْ وَالشُّحَّ فَإِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالشُّحِّ أَمَرَهُمْ بِالْبُخْلِ فَبَخَلُوا وَأَمَرَهُمْ بِالْقَطِيعَةِ فَقَطَعُوا وَأَمَرَهُمْ بِالْفُجُورِ فَفَجَرُوا

Abdullah b. Amr (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) hutbesinde şöyle buyurdular:

“Nefsin hırs ve cimriliğinden sakının. Çünkü sizden öncekiler hırs ve cimrilikleri sebebiyle helak olmuşlardır. Bu duyguları kendilerine emrettiği için, cimri kesilmişler, akrabalık bağlarını kesmişler ve bozgunculuk çıkarmışlardır”<sup>2</sup>

Benzer bir Hadîs-i şerîf'te:

1) Tevbe Sûresi: 103

2) Ebû Dâvûd, Kitab'u'z-Zekât, babu'ş-Şuħh

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَالَ: اتَّقُوا الظُّلْمَ فَإِنَّ الظُّلْمَ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاتَّقُوا الشُّحَّ فَإِنَّ الشُّحَّ أَهْلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حَمَلَهُمْ عَلَى أَنْ سَفَكُوا دِمَاءَهُمْ وَاسْتَحْلَوْا مَحَارِمَهُمْ

Cabir b. Abdillâh (Allah ondan razı olsun)’dan, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Zulümden sakının. Çünkü zulüm, kıyamet gününde karanlıklardan başka bir şey değildir. Nefsin hırs ve cimriliğinden sakının. Çünkü sizden öncekiler hırs ve cimrilikleri sebebiyle helak olmuşlardır. Bu duyguları kendilerini kan dökmeye ve haramlarını helal kılmaya sevk etmiştir.”<sup>1</sup>

Bunun için Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) cimriliğin imandan uzak olduğuna ve bir müminde cimriliğin olamayacağına işaret ederek şöyle buyurmuştur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانٌ جَهَنَّمَ فِي جَوْفِ عَبْدٍ وَلَا يَجْتَمِعُ الشُّحُّ وَالْإِيمَانُ فِي جَوْفِ عَبْدٍ

Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)’den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Allah yolundaki bir toz ile cehennem dumanı kulun karnında toplanmaz. İman ile cimrilik kulun kalbinde birleşmez”<sup>2</sup>

Kur’ân-ı Kerim’de şöyle buyrulmuştur:

1) Müslim, Kitabul-birr ve’s-sıla babu tahrîmiz-zulm

2) En-Nesâî, Kitabul-Cihâd babu fazli men amile fi sebilillah

وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ  
وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ  
وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ

“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”<sup>1</sup>

Buna karşılık zekât, fertleri maddeye karşı aşırı düşkünlükten koruyan, cimrilikten arındıran ulvi bir ibadettir.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) cimrilikten kurtulmayı üç özelliğe bağlamış ve şöyle buyurmuştur:

عن خالد بن زيد الأنصاري قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم  
بَرِيءٌ مِنَ الشُّحِّ مَنْ أَدَّى الزَّكَاةَ، وَقَرَى الضَّيْفَ، وَأَعْطَى فِي النَّائِبَةِ

Hâlid b. Yezid el-Ensârî (Allah ondan razı olsun)’den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Zekâtını veren, misafiri ağırlayan bir de sıkıntılı zamanında verebilen kişi nefsinin cimriliğinden kurtulmuştur”<sup>2</sup>

## 688-SUÂL:

### ZEKÂTIN FARZ OLUŞU NASIL SABİTTİR?

**Cevap:** Zekât, İslâm dininin beş temel şartından biridir. Zekât kelimesi, terim olarak Kur’an-ı Kerim’in Mekke devrinde inen ayetlerinde

1) Haşr Sûresi: 9

2) Et-Taberânî, Mu’cemu l-Kebir, ٤ harfi, IV, 188.

de geçmektedir. Bu durum daha başlangıç devrinde mal varlığının bir kısmını iyilik ve hasenat olarak sarf etme tatbikatının toplumda mevcut olduğunu göstermektedir. Fakat bu devirde yapılacak olan iyilik, mecburi kılınmaksızın kişilerin tercihinin bırakılmış ve herhangi bir müeyyide söz konusu olmamıştır. Keza zekâtтан bahseden Mekki ayetler, Müslümanları fakir ve miskinleri gözetmelerine davet etmektedir. Fakat Mekke'deki ayetlerde her ne kadar zekâtтан bahsediliyor olsa da bu zekât, Medine'de inen ayetlerde geçen ve farz kılınan zekâtın aynısı değildir. Çünkü Medine döneminde zekâtın sınırları, nisabı, miktarı ve devletin zekât kurumunu tanzim etmesi konuları işlenmiş ve bu dönemde belirlenmiştir.

Bu konu ile ilgili İslâm âlimleri Mekke'de inen ayetleri kaynak olarak göstermektedirler. Mekke'de inen Rum sûresinde Allah Teâlâ; akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkının verilmesini emretmektedir.

Allah Teâlâ bu hususta şöyle buyuruyor:

فَاتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ ذَلِكَ خَيْرٌ لِلَّذِينَ يُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ  
وَمَا آتَيْتُم مِّن رَّبٍّ لَّيْزُبُوفِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَزُبُوعِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُم مِّن زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُضْعِفُونَ

“Öyle ise akrabaya, yoksula ve yolcuya hakkını ver. Bu, Allah’ın hoşnutluğunu kazanmak isteyenler için daha hayırlıdır. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.

İnsanların malları içinde artsın diye faizle her ne verirsiniz, Allah katında artmaz. Ama Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek her ne zekât verirsiniz; işte bunu yapanlar sevaplarını kat kat arttıranlardır.”<sup>1</sup>

Zekâtın farz oluş tarihi hakkında farklı rivayetler olsa da genel kabul, zekât ibadetinin tarih olarak hicretin ikinci yılında fıtır sadakasından sonra Medine'de farz kılınmış olmasıdır.<sup>1</sup>

Mekke döneminde nazil olmuş ayetler, tertip edilmiş, düzenlenmiş ve hudutları çizilmiş bir zekâttan öte mutlak manada fakiri gözetmeyi tavsiye eden ve nefsin bu şekilde arınacağını ve de malın hakkının ödenmiş olacağını bildiren ayetlerdirler.

Medine döneminde zekât hükümlerine riayet edilip uyulmaması halinde maddi müeyyideler tatbik edilmiş ve bizzat devlet başkanı tarafından bu işler yürütülmüştür. Zekât, hasenat ve iyilik anlamındaki diğer ihtiyari ödemelerden ayrı tutulmuş ve gerekirse cebren alınabilmesi kararına bağlanmıştır.

Zekâtın farz oluşu; Kur'an, Sünnet ve İslâm ümmetinin icmâi ile sabittir.

İslâm dininin başlangıcından bu güne kadar, zekâtın farz oluşunda herhangi bir tartışma söz konusu olmamıştır. Çünkü Kur'an-ı Kerim ve Peygamberimizin sünnetinde zekât açık bir şekilde farz bir ibadet olarak ifade edilmiş, itiraza ve tartışmaya mahal bırakılmamıştır.

Bu konu hakkında İslâm âlimleri birçok ayet ve hadis-i serifi delil olarak göstermişlerdir.

Zekât, ilk önce Kur'an-ı Kerim'de bahsedilmiştir. Şöyle ki, önce Mekke döneminde zekâtın gerekliliğine işaret edilmiş ve daha sonra Medine döneminde kesin olarak farz oluşu değişik açılardan beyan edilmiştir. Yine Kur'an-ı Kerim, ziraî ürün, gümüş ve altın gibi zekâta tabi olan mallara dikkat çekmektedir. Ayrıca Kur'an-ı Kerim, zekâtın sarf yerlerinden ve zekâtın bazı hedeflerinden de bahsetmiştir. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'de zekâtın farziyetine delalet eden birçok ayet vardır. Bu ayetlerin başında açık ve net bir şekilde zekâtın verilmesini emreden, en çok dikkati celbeden ayetlerden biri, Bakara ve daha birçok surede aynı şekilde geçen âyet-i kerîme'dir.

1) Eş-Şirbinî, Mûğni'l-Muhtaç

وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ

“Namazı dosdoğru kılın ve zekâtı verin...”<sup>1</sup>

Bir başka Âyet-İ Kerîme’de Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِّلْمَسَاكِينِ وَالْمَحْرُومِ

“Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kâlanlar için belli bir hak bulunan kimselerdir.”<sup>2</sup>

Bir başka ayette Allah Teâlâ müminlere hitaben şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ  
مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ  
تُغْمِضُوا فِيهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ حَمِيدٌ

“Ey iman edenler! Kazandıklarınızın iyilerinden ve yerden sizin için çıkardıklarımızdan Allah yolunda harcayın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın ve bilin ki Allah, her bakımdan zengindir, övülmeye lâyıktır.”<sup>3</sup>

Özellikle zirai ürünlerin zekâtı hakkında Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَهُوَ الَّذِي أَنْشَأَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرِ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ  
مُخْتَلِفًا أَكْلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرَّمَانَ مُتَشَابِهًا وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهِ  
إِذَا أَثْمَرَ وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

1) Bakara Sûresi: 110

2) Me'aric Sûresi: 24-25

3) Bakara Sûresi: 267



“O, çardaklı-çardaksız olarak bahçeleri, ürünleri, çeşit çeşit hurmalıkları ve ekinleri, zeytini ve narı (her biri) birbirine benzer ve (her biri) birbirinden farklı biçimde yaratandır. Bunlar meyve verince meyvelerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (öşürünü) verin, fakat israf etmeyin. Çünkü O, israf edenleri sevmez.”

Zekâtı verilmeyen her bir malın kenz (gizlenen mal) olduğunu ve bunu yapan kişilerin akıbetini bildirmek için Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن كَثِيرًا مِّنَ الْأَخْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ  
أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ  
الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ

“Ey iman edenler! Hahamlardan ve rahiplerden birçoğu, insanların mallarını haksız yollarla yiyorlar ve Allah’ın yolundan alıkoyuyorlar. Altın ve gümüşü biriktirip gizleyerek onları Allah yolunda harcamayanları elem dolu bir azapla müjdele.”<sup>1</sup>

Zekâtın farziyeti ile ilgili âlimlerin delil olarak getirdikleri ikinci kaynak sünnet-i nebevidir. Bu açıdan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in söz, fiil ve takrirleri, eda edilmesi gereken ibadetler hakkında büyük bir öneme haizdirler.

Sünnet; Kur’an-ı Kerim’deki ayetleri insanlara açıklar. Bir nevi Kur’an’ın canlı tefsiridir. Kur’an-ı Kerim’i doğru anlayabilmenin en önemli şartıdır. Asrımızda “Kur’an’dan başka kaynak tanımayız” terânesi ile arz-ı endam eden kişilerin sünneti terk ederek anlayacakları Kur’an, kendi akılları miktarıyla mütenasip bir anlayış olmaktan öteye geçemeyecektir. Oysa sünnet ve sahabe yaşantısı ile Kur’an’ı anlamak, beşer akli ve anlayışından öte vahyi yine vahiy kaynaklı anlamaktır. Zira Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), Kur’an’ın

kapalı olan kısımlarını açıklar ve aydınlatır. Eğer nebevî sünnet olmasaydı Müslümanlar namaz, zekât ve hac gibi ibadetlerin ne zaman nasıl ve ne şekilde eda edileceğini bilemeyeceklerdi.

Kur'ân-ı Kerim zekâtın, icmalî (tafsil-i beyan yapılmamış) bir şekilde bahsetmiştir.

Kur'ân-ı Kerim zekâtın miktarı, nisabı gibi konularda bilgi vermiştir. Hatta usulcüler dilinde zekât, Kur'ân-ı Kerimde mücmel ifade olarak kalmıştır. Yani beyan edilebilmesi ancak Şari'i Mübin tarafından mümkün bir ifadedir, demişlerdir. Dolayısıyla zekâtla ilgili ayrıntılı ahkâmı Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in sünnetinden öğrenmek zorunlu olmuştur. Farz oluşu, miktarı, nisabı gibi zekât hukukuna dair Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den birçok hadis nakledilmiştir. Burada sadece âlimlerin zekâtın farziyeti ile ilgili delil olarak gösterdikleri hadisleri ele alacağız. Zekât hakkındaki diğer hadisleri ise ileride ilgili olduğu konularda vermeye çalışacağız.

Bu konuya dair önemli hadislerden biri Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in İslâm dininin esaslarını saydığı ve İslâm'ın şartları olarak bilinen su hadisi şeriftir:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامُ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)'den rivayet olunmuştur ki, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

“İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve oruç tutmaktır.”<sup>1</sup>

1) El-Buhârî, İman; Müslim, İman; En-Nesai, İman

Bu hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) zekât vermenin Müslüman olmanın esaslarından biri olduğunu beyan etmiştir.

Bir diğer Hadîs-i şerîf şöyledir:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ مُعَاذًا - قَالَ بَعَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ. فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمُهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ

İbn Abbas (Allah ondan razı olsun)'dan şöyle dediği rivayet olunmuştur. Muâz b. Cebel (Allah ondan razı olsun) şöyle anlattı:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) beni Yemen'e görevli olarak gönderirken bana şöyle dedi: “Şüphesiz sen ehli kitap bir kavme gidiyorsun. Onları davet et şahadet etsinler: Allahtan başka hiçbir ilah yoktur. Muhakkak ben O'nun elçisiyim. Bu hususta sana itaat ederlerse bu defa onlara, Allah'ın üzerlerine her gün ve gecede beş vakit namaz farz kıldığını bildir. Bu hususta sana itaat ederlerse onlara bildir ki: Allah, zenginlerinden alınıp fakirlerine dağıtılacak zekâtı üzerlerine farz kıldı. Bu hususta da sana itaat ederlerse artık onların çok değerli mallarından uzak dur (orta halli olanını al). Mazlumun bedduasından sakın. Zira onun bedduasıyla Allah arasında hiçbir hicab (engel) yoktur.”<sup>1</sup>

1) El-Buhârî, kitabu'Zekât; Müslim, kitabu'l-İman, Babu'd-dua ile'ş-şahadeteyn ve şera'i'l-İslam

Bu hadîs-i şerîften anlaşıldığı gibi Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in zekâtın alınıp müstahaklarına verilmesi gerektiğini, bu hususun kendilerine zekât vermek farz olan kimselerin isteğine bırakılmadığı açıkça beyan edilmiştir. Ayrıca bu hadiste zekât toplama ve dağıtma işleminin bizzat devlet başkanı tarafından yürütülmesi delili de çıkarılmaktadır.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den başlayarak zekât toplama memuru tayin etmek devlet başkanının görevi olarak sayılmıştır. İnsanların mala olan düşkünlüğü göz önünde bulundurulursa, mal sahibinin ne kadar zekât vereceğini bilmediğinden, memur tayin işleminin ne kadar doğru bir karar olduğu anlaşılacaktır. Nitekim ileride buna dair tafsilat verilecektir.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَمَّا تَوَفَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَاسْتُخْلِفَ أَبُو بَكْرٍ بَعْدَهُ وَكَفَرَ مَنْ كَفَرَ مِنَ الْعَرَبِ قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ لِأَبِي بَكْرٍ كَيْفَ تُقَاتِلُ النَّاسَ وَقَدْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «أُمِرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ». فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ وَاللَّهِ لَا أُقَاتِلَنَّ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ فَإِنَّ الزَّكَاةَ حَقُّ الْمَالِ وَاللَّهُ لَوْ مَنَعُونِي عَقَالًا كَانُوا يُؤَدُّونَهُ إِلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَقَاتَلْتُهُمْ عَلَى مَنَعِهِ. فَقَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ شَرَحَ صَدْرَ أَبِي بَكْرٍ لِلْقِتَالِ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ الْحَقُّ.

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den şöyle rivayet edilmiştir:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) vefat ettikten hemen sonra, Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun) halife seçildi. Araplardan küfre düşenler olmaya başlamıştı. Ömer (Allah ondan razı olsun), Ebu Bekir (Allah

ondan razı olsun)\*e çıkışarak: Sen nasıl olurda şu insanlarla savaşırsın? Oysa Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur: Ben, insanlar “Allah’tan başka ilah yoktur” diyene kadar onlarla savaşmakla emrolundum. Artık kim “Allah’tan başka ilah yoktur” derse canını ve malını benden korumuş olur. Ancak (İslam hukukuna göre öldürülmesi gereken) haklı bir sebep bulunması durumu müstesna. (Allah’tan başka ilah yoktur, diyenin) Hesabı Allah’a aittir. Bunun üzerine Ebu Bekir (Allah ondan razı olsun) şöyle cevap verdi: Allah’a yemin olsun ki namaz ile zekâtın arasını ayıran kimselerle savaşacağım. Çünkü zekât, maldan verilmesi gereken bir haktır. Yine Allah’a yemin ederim ki; onlar Allah Resulü’ne (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) verdikleri bir oğlağı bana vermeyecek olsalar, bunun için onlarla savaşacağım.

Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun) diyor ki: Allah’a yemin olsun ki bu (firâset) başka değil ancak Allah’ın, Ebu Bekir’in göğsünü haklı bir savaş hususunda açmış olmasıydı. Hemen anladım, Ebu Bekir haklıdır.<sup>1</sup>

عَنِ الْحَسَنِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرْسَلًا: «مَنْ أَدَّى زَكَاةَ  
مَالِهِ فَقَدْ أَدَّى الْحَقَّ الَّذِي عَلَيْهِ

El-Hasenu'l-Basri (Allah ona rahmet etsin)’den mürsel olarak rivayet olunmuştur ki, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

“Kim malının zekâtını verirse üzerinde verilmesi gereken hakkı yerine getirmiştir.”<sup>2</sup>

## 689-SUÂL:

### ZEKÂTIN SEBEB-İ VUCÜB VE VUCÜB-İ EDASI NEDİR?

1) El-Buhârî, kitabı'Zekât; Müslim, kitabı'l-İman, Babu'l-emri bi-kıtali'n-nas hatta yekulu la ilâhe illallah

2) İbn Ebî-Seybe, el-Musannef, hadis no: 9934

**Cevap:** Allah Teâlâ her bir şeye durumuna göre sebep takdir etmiştir. Bu yüzden yaşadığımız âleme “sebepler âlemi” manasında “âlem-i esbab” deniyor. Gerçekte, susayan kişinin susuzluğunu gideren Allah Teâlâ’dır. Fakat zahir görünüşte susuzluğu gideren sebep; su içmektir. Allah; maddi âlemi sebeplerle donattığı gibi manalar alanında da her bir hükme bir sebep kılmıştır.

Mesela namazı Müslümanın zimmetine bir yükümlülük olarak vacip kılan Allah Teâlâ’dır. Fakat zahirde bizim anlayabilmemiz için vakit, sebep kılınmıştır. Yani namazın zimmetimize bir borç olması ve bu borcu eda etmemizi gerektiren esas sebep Allah Teâlâ’ya kulluğumuzu bildirmek ve nimetlerine karşı şükürümüzü ifa etmektir. Fakat bu, kullar tarafından ne zaman yapılması gerektiği bilinemeyeceği için, Allah Teâlâ kullarına kolaylık olsun diye dış dünyamızda bir takım şeyleri yükümlülüklerimizi ve onları ne zaman eda etmemiz gerektiğini bilmemiz için alamet kılmıştır. Âlimler bu tür sebeplere usul-i fıkıh ifadesiyle “illet” derler.

Hulasa: Allah Teâlâ, fıkıh konularının yani mükellef olan kişilerin işlemekle yükümlü oldukları fiillere (ef’al-i mükellefine) verilecek hükümlerin her birine dair müstakil sebepler kılmıştır. Bu sebepler iki türlüdür.

1- O fiille mesul tutulmamızı gerektiren sebep yani o fiili veya o ibadeti üzerimize bir borç, bir yükümlülük olarak sabit olmasını gerektiren sebep ki buna usul-i fıkıh ifadesiyle “nefs-i vucub” denir.

2- Şartları oluştuğunda o fiilin veya o ibadetin bizzat yapılmasını yani yokluktan vücuda çıkartılmasını isteyen sebep, buna da usul-i fıkıh ifadesiyle “vucub-i eda” denir.

Bunlardan her biri hakiki ve zahiri olmak üzere iki çeşittir.

Şimdi bunları konumuz olan zekâta uyarlayarak anlatmaya çalışalım

1. Zekâtın nefsi vucubunun sebebi: Hakiki yani gerçek olan sebep her şeyde ki gerçek sebep gibi musebbibu’l-esbab olan Allah Teâlâ’dır. Onun icab-ı kadîmidir. Zira ezelde zekâtın şartları oluştuğunda ve-

rilmesinin mükellef üzerine vacip olacağı Allah Teâlâ'nın ilm-i kadiminde sabittir. Yani Allah'ın iradesidir. Hanefî mezhebinin muhakik âlimlerine göre zahiri sebebi ise nâmî mala sahip olmaktır.

2. Zekâtın vucub-i edasının sebebi: Buna fıkıh kitaplarında zekâtın farz olduğunu bildiren delil veya deliller de derler. Yani bir ibadet; hangi ayet ya da hadis ile vacip veya sünnet olduysa edasını gerekli kılan sebep de odur. Bu hakikatte sebebidir. Zahir de ise o hitabın yani ayet veya hadisin bizzat mükellefe yönelmesidir. Yani Allah Teâlâ'nın kelimasının kula hitap etmesi, kulunu o ayetle mesul tutmasıdır.<sup>1</sup>

### 690-SUÂL:

#### ZEKÂTIN VUCUB VE EDASININ ŞARTLARI NE DEMEKTİR?

**Cevap:** Zekâtın kime hangi şartlarda, hangi mallarda ve kimlere nasıl verileceği fakihler tarafından geniş bir şekilde anlatılmış konulardır. Bunların tafsilatına girmeden evvel bazı noktaları açığa kavuşturmak hem zekâtın hem de bu şartların daha iyi anlaşılır olmasına yardımcı olacaktır.

Zekâtın vacip olmasını gerekli kılan sebep kişinin şer'i ölçülerine göre zengin bulunmasıdır. Bu sebebin dışında bir takım şartlar vardır. Bunlardan bazıları zekâtın, kişinin zimmetine vacip olmasının şartıdır. Yani bu şartlar bulunmayınca kişinin zekât ibadetiyle yükümlü tutulması söz konusu değildir. Bazıları ise zekâtın edasının vacip olmasının şartıdır. Yani bu şartlar bulunmayınca kişi, zekât ibadetiyle yükümlü ise de zekâtını o an eda etmekle yükümlü değildir.

El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, *Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'* isimli eserinde şöyle der: Zekâtı farz kılan şartların bazıısı mükellef ile ilgili bazıısı mal ile ilgilidir.

1) Burhanuddîn Ebu'l-Me'alî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî; Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'*; Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût

Yani bir kişiye zekâtın vacip olması için gerekli olan şartlar; beşi mükellef kişide aranan diğer beşi de zekâtı ödenecek malda aranan şartlar olarak toplam on şarttan oluşmaktadır.

Bu on şart tahakkuk edince zekât vermek vacip olur.

***Mükellef ile alakalı:***

1. Müslüman olmak.
2. Zekâtın farz olduğunu bilmek.
3. Akıl ve Bulûğ.
4. Hürriyet.
5. Malını, nisap miktarından aza düşürecek kadar borcu bulunmaması.

***Mal ile alakalı:***

1. Senenin Devri (Havelan-ı Havl)
2. Nemâ/artıcı nitelikte Olması.
3. Havâic-i Asliye/temel ihtiyaç dışında olması.
4. Tam Mülkiyet.
5. Nisap.

**691-SUÂL:**

**MÜSLÜMAN OLMAYAN VEYA  
DİNDEN DÖNMÜŞ OLAN KİŞİNİN  
ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?**

**Cevap:** Zekât, Müslümanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Dolayısıyla zekâtın bir kimseye vacip olabilmesi için Müslüman olma şartı aranır.

Bu şartın gerekli olduğuna dair her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Yani tüm mezhep imamlarınca kabul gören ve üzerinde ittifak



edilen bir şarttır. Buna delil olarak yukarıda zikri geçmiş olan Muâz b. Cebel *(Allah ondan razı olsun)*’in rivayet ettiği hadîs-i şerîfi göstermişlerdir.

Bütün mezheplerin bu şartı ittifakla kabul etmelerinin birinci dayanağı; zekâtın ibadet oluşudur. Zira Müslümanların inancında ibadetin yerine getirilmesi veya terk edilmesi karşılığında Ahirette ceza/karşılık söz konusudur. Müslüman olmayanlarda böylesi bir beklenti söz konusu değildir. Bu da onların ibadetlerin edalarıyla sorumlu olmadıklarını gösterir.

Her ne kadar usul-i fıkıh ilminde “kâfirler ibadetlerle sorumlu mudur, değil midir?” başlığı altında bir tartışma söz konusu ise de bu tartışmada kâfirlerin ibadetle sorumlu olduklarını iddia edenler, kâfir oldukları halde eda etmeleri gerekir, dememişlerdir. Aksine cünûp bir insanın namazla sorumlu tutulması gibi, önce gerekli olan şart yerine getirilmeli sonra namaz kılınmalıdır. Aynen bu şekilde “kâfir önce gerekli olan şartı yerine getirmeli yani iman etmeli sonra ibadetleri yerine getirmelidir” şeklinde kâfirin ibadetlerle sorumlu tutulmuş olduğundan bahsetmişlerdir.

Kâfir kişi iman etmediği müddetçe hiçbir ibadetin edasıyla sorumlu olmamasından başka ibadeti eda etme ehliyetine sahip olmadığına dair her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir.<sup>1</sup> Burada şunu da söyleyelim: Tercih edilen görüş, kâfirlerin ibadetlerle sorumlu olmadıkları yönündedir.

Şu halde sonradan İslam’ı kabul edenler Müslüman olmadıkları dönemlerde zengin bulunmuş olsalar da o dönemlere ait malların zekâtlarından sorumlu tutulmazlar. Çünkü zekâtın vücubunun şartı olan Müslüman olma şartı bulunmadığından şartın gereği olan vücubun dahi bulunmaması gerekir. Bu, tüm mezheplerde böyledir.<sup>2</sup>

Ancak dinden döndükten sonra ikinci kez İslâmiyet’i kabul ederek Müslüman olan kişinin irtidad döneminde yani dinden çıkmış olduğu dönemde zengin olarak yaşadığı yılların zekât durumu hakkında mezhepler arasında ihtilaf vuku bulmuştur.

1) Et-Tevzih, es-Sadru’s-Şeriâ ve haşiyesi et-Telvih, et-Taftazânî

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu’s-Sanâyi fi Tertibi’s-Şerâi

Şâfiîler; Müslüman olmayan ve henüz Müslüman olan kişinin durumunu, Müslümanken dinden çıkıp mürtet olan kişinin durumundan farklı olarak değerlendirmişlerdir.

Şöyle ki; Şâfiî Mezhebine göre İslâm'dan çıkan kimsenin mürtet olarak zengin yaşadığı yıllarından zekât vermesi gerekir. Bu mala, ister dinden çıkmadan önce sahip olmuş olsun ister dinden çıktıktan sonra sahip olmuş olsun fark etmez. Fakat Hanefiler Müslüman olmayan ve henüz Müslüman olan kişinin durumunu, Müslümanken dinden çıkıp mürtet olan kişinin durumuyla aynı görmüşlerdir. Yani her iki durumda da dinden çıkmış olan kimse zekâtla mükellef tutulamaz. Çünkü burada zekâtın vucubu için gerekli olan şartlardan Müslüman olma şartı fevt olmuştur. Bu görüş, Hanefî mezhebinde ittifakla kabul görmüştür.<sup>1</sup>

### 692-SUÂL:

#### ZEKÂTIN FARZ OLDUĞUNU BİLMİYEN KİŞİNİN ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Bununla kast edilen filvaki gerçek bir ilim olmaktan öte zekâtın farz olduğuna dair bilginin elde edilebileceği diyarda bulunmaktır. Yani kişinin üzerine zekâtın farz olması için bunu bilfiil biliyor olması gerekmez. Bilakis bilme imkânı bulunan bir mekânda yaşıyor olması yeterlidir.

Bu görüş İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'in ortak görüşüdür. İmam Züfer (Allah ona rahmet etsin)'e göre ise zekâtın farz olması için ayrıca "farz olduğunu bilme" şartı aranmaz. Hatta İmam Züfer (Allah ona rahmet etsin)'e göre daru'l-harpte yaşayan zengin kişi, malının üzerinden bir yıl geçince zekâtını vermesi gereklidir.

Üç imama göre; böyle bir kişinin yıllar sonra İslam diyarına gelmesi durumunda geçmiş yıllara ait nisaba ulaşmış mallarından zekât

1) (El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd; Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi 2/377

vermesi vacip değildir. Fakat daru'l-harbte yaşayan kişi, zekâtın farz olduğunu bilecek olursa zekât vermekle yükümlü olacağına dair ittifaq söz konusudur.<sup>1</sup>

### 693-SUÂL:

### ÇOCUK VEYA DELİNİN MALINDAN ZEKÂT VERİLMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Hanefi mezhebine göre; akıl hastası ile bulûğa ermeyen kişi, sahip oldukları mallardan zekât vermeleri vacip değildir.

Es-Serahsî (ö.483) ve el-Kâsani (ö.587) ve daha birçok Hanefî Âlimlerinin beyanına göre; akıl ve bulûğ zekâtın vücubunun şartlarındandır. Zira âlimler, zekâtın ibadet oluşu yönüne bakmışlar ve ibadetlerdeki asıl gayenin mükellefi imtihan etmek olacağını söylemişlerdir.

Akıl hastası ile bulûğa ermeyen kişinin imtihana tabii tutulmaları ise söz konusu değildir. Dolayısıyla bir ibadet olan zekât ile de mükellef tutulmalarının söz konusu olmayacağını beyan etmişlerdir.

Hazreti Ali ve İbn Abbas (*Allah onlardan razı olsun*): Baliğ olmayan kişiye namaz vacip olmadığı müddetçe zekâtın da vacip olmayacağını söylemişlerdir.

Hazreti Ayşe validemiz ve İbn Ömer (*Allah onlardan razı olsun*) ise: Çocuk ve delilin malından zekât verilmesinin vacip olduğunu söylemişlerdir. Şâfî mezhebi de bu görüşü benimsemiştir. Ancak bu mükellefiyet yani çocuğun veya delilin malında vacip olan zekâtı ödeme işi, çocuğa veya deliye değil veliye ait olduğu için akıl hastasının iyileşmesi mümkünse iyileşinceye kadar, çocuk da baliğ oluncaya kadar velileri, onlara ait malların zekâtını onların adına, mallarından ödemekle yükümlüdür.

1) Burhanuddîn Ebu'l-Me'alî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî; Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

Çocuk ve akıl hastasının malına zekât düşmez diyen Hanefî mezhebi, cumhurdan farklı bir görüş tercih etmiştir. Bu açıdan Hanefî mezhebine göre zekât verecek olan kişinin baliğ ve akıllı olma şartı aranır. İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin); baliğ ve akıllı olmayanları, toprak ürünlerinden alınan zekât (öşür) dışında, zekâtla mükellef tutmamıştır. Onların mallarının zekâtını veli ve vasileri de vermek zorunda değildirler.<sup>1</sup>

Hanefî mezhebi çocuk ve akıl hastasının malına zekât düşmez derken dayandıkları deliller şunlardır:

- Ebu Dâvut, en-Nesâî ve başkalarının sahih isnatla rivayet etmiş olduğu şu hadîs-i şerîftir:

عَنْ عَائِشَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ  
عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ وَعَنِ الصَّغِيرِ حَتَّى يَكْبُرَ وَعَنِ الْمَجْنُونِ  
حَتَّى يَعْقِلَ أَوْ يُفِيقَ

Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'dan, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Kalem (sorumluluk), ergenlik çağına ulaşınca kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve akıllanıncaya veya ayılınca kadar deliden kaldırılmıştır.”<sup>2</sup>

Bu hadiste “kalemin kaldırılması” cümlesi, yükümlülüğün olmasından kinayedir.

Esasen cumhur, Hanefî Mezhebinin görüşüne aykırı hadîs-i şerîf zikretmişlerse de et-Tirmizî kitabında ilgili hadîs-i şerifi rivayet ettikten sonra şöyle der: bu hadis, bu isnadla rivayet edilmiştir. Bu isnatta müşkil vardır. Zira ravilerden biri olan el-Müsenna b. Es-Sebah hadisleri zayıf kabul edilen bir ravidir. Bu sözü bazıları Hazreti Ömer

1) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebûs; Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi'sh-Şerâi'

2) Ebû Davut, kitabul-Hudut, bab fi'l-Mecnuni yesriku

(Allah ondan razı olsun)’ın kavli olarak rivayet etmiştir” der.<sup>1</sup> Kemal İbnu’l-Hümâm, Fethu’l-Kadîr isimli eserinde yukarda hadîs-i şerife yapılan talili özetle anlattıktan sonra bununla delil getirmenin sahih olmadığını söylemiş, ardından her iki tarafın görüşünü destekleyen ayrı ayrı kavli-i sahabe bulunduğu için bunlarla da karşı taraf ilzam edilemeyecektir diyerek vech-i kıyası izaha girişmiştir.<sup>2</sup>

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)’in **Kitâbu’l-Asl** isimli eserinde buluşa ermeyen ve deli olan kişinin malından zekât vermeyeceğini “bunlara namaz vacip değildir, öyleyse zekât da vacip değildir”<sup>3</sup> sözleriyle izah etmesinden bu hususta bir birine muhalif eserlerin olduğunu, tercihin ise kıyas gereği yapılabileceğini, kıyasın da en güzeli her ikisinin ibadet olması yönüyle, ibadete ehil olmayana vacip olmayacağı anlaşılmıştır.

Bu hususta kıyas yani akli delil olarak şöyle denmiştir.

\* Başta el-Buharî olmak üzere birçok hadis kaynağında mevcut olan “İslam beş temel üzere bina edilmiştir; namazı dosdoğru kılmak, zekâtı vermek ...()” hadîs-i şerifinde İslam’ın şartları sayılmış ve bu şartlarda ortak özellik hepsinin akıl-baliğ olan kişilere vacip olduğu, çocuk veya deliye ise vacip olmadığı hususudur. Şu halde zekâtın kıyas edilebileceğinin en iyisi namaz ve sair ibadetlerdir.

\* Zekât da, namaz gibi asıl ibadetlerdendir. İbadetler ise niyetsiz olmaz. Ancak niyet getirilerek ibadetlerin farziyeti yerine getirilebilir. Çocuk ve akıl hastasından sadır olan niyet ise geçersizdir. Zira farza niyet edebilme ehliyetleri yoktur. Zaten bu münasebetle ibadetler kendilerine vacip değildir. Çünkü bu konudaki ilahî hitaplar onları kapsamamaktadır.

Niyetin yerine getirilmemesiyle nasıl namaz düşüyorsa, aynı şekilde zekâtın da onlara vacip olmaması iktiza eder.

1) Et-Tirmizî, ez-Zekât, bab: zekâtı malî’l-yetim; ayrıca bak: Yusuf b. Abdillâh el-Hafız ez-Zeyla’î, Nasbu’r-Râye fî Tahrîci Ehâdisi’l-Hidâye: 2/321

2) Kemal İbnu’l-Hümâm, Fethu’l-Kadîr, bulak baskı 1/484

3) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu’l-Asl: 2/11

Cumhurun görüşü ise, akıl hastası ve çocuğun malının zekâta tabi olduğu yönündedir. Çünkü baliğ ve akıllı olmak, zekâtın farz olması için şart değildir. Çocuk ve akıl hastasının zekât verme iradeleri olmadığı için bunların mallarının zekâtını veli veya vasileri ödemelidirler. Veli nasıl akrabalarının nafakasından sorumluyorsa bunun edası da ona düşer. Onların adına yapacağı niyet, mal sahibinin yaptığı niyet konumunda kabul edilir.<sup>1</sup>

Akıllı olmayan deli kişiler için iki durum söz konusudur.

\* Aslî mecnun yani doğuşundan buluş çağına kadar deli olarak yaşayan ve buluşundan sonra deli olarak hayatına devam eden kişidir.

\* Arızî mecnun yani buluş çağından sonra aklını yitiren kişidir. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)<sup>2</sup> e göre her iki kısım için yani aslî ve arızî delilik için geçerli olmak üzere iki ayrı durumdan bahsedilebilir.

1. Sürekli olan deliliktir ki bu çeşit delinin malında zekâtın vacip olmayacağına dair Hanefi mezhebinde her hangi bir ihtilaf söz konusu değildir.<sup>2</sup>

2. Tariî/sürekli olmayan deliliktir ki bazen akli başına gelip bazen aklını kaybeden kişidir. Bu çeşit delilik şer'an yok hükmünde kabul edilmiş olduğundan böylesi bir kişi zekâtla yükümlü tutulmuştur. Ancak arız olan delilik bir tam yıl devam ederse bu, aslî delilik hükmünde olup malından zekât verilmesinin vucubuyetini düşürür.

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in aslî ve arızî için kabul ettiği bu iki durumu İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin), sadece arızî yani buluş çağından sonra doğan delilik için kabul eder.<sup>3</sup>

Şu halde İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)<sup>2</sup> e göre ister arızî ister aslî, İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a göre arızî bir deli, Senenin bir kısmını deli olarak, diğer kısmını ayık olarak geçiriyorsa zekât vermesi gerekir mi?

1) Es-Serâhsî, el-Mebsût, Daru'l-Marife, 2/162, 163

2) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, 1/484

3) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, bulak, 1/484

Esasen bu kişiye zekâtın vacip olup olmayacağına dair iki farklı rivayet vardır.

**Birincisi** Nadiru'r-Rivaye olarak İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'den gelen görüştür ki senenin az da olsa bir bölümünde aklı başına gelmişse zekâtının verilmesiyle yükümlüdür. Bu aynı zamanda İbn Sema'a'nın, İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'dan yaptığı rivayettir.

**Diğer rivayet** yine İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'dan talebesi Hişam'ın yaptığı rivayettir ki senenin çoğunu akıllı geçirirse zekât vacip olur. Aksi halde zekâtla yükümlü tutulmaz.<sup>1</sup>

#### 694-SUÂL:

#### KÖLE OLAN YANİ HÜRRİYETİ KISITLI OLAN KİŞİNİN MALINDAN ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Zekâtın vücubunun şartlarından biri de hürriyettir. Kölenin ticarete izin verilmiş ve mal elde etmiş olduğu var sayılacak olsa dahi zekât vermesi vacip değildir. Çünkü kölenin kendisi bir mülktür. Kendisi mülk olanın mülkiyete sahip olması mümkün olmadığından, zekâtın vücubunun şartlarından biri olan tam mülkiyet de ortadan kalkmış olur. Bu yüzden bu tür durumlarda zekât kölenin değil, kölenin efendisi yani mevlasının sorumluluğudur. Neticede tam mülkiyetin oluşabilmesi için hürriyet mutlaka şarttır.<sup>2</sup>

#### 695-SUÂL:

#### MALINI, NİSAP MİKTARINDAN AZA DÜŞÜRECEK KADAR BORCU BULUNAN KİŞİNİN ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Bunu, bazı kitaplar mal ile ilgili vucüb şartları cümlesinden saymışlar ve nisap miktarı malın borç karşılığı olmaması olarak

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'

2) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl 2/12

zikretmişlerdir. Biz tertipte *el-Kâsânî'nin, Bedâyi'u's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi* isimli eserine tabi olduk. Her iki durumda kast edilen aynıdır. Yani zekât verecek kimsenin nisab miktarı veya nisaptan fazla olan malı, kullar tarafından talep edilen borç, hesap edilip çıkıldığında nisabın altına düşmemeli. Bu yüzden zekâta tabi olan malın nisaba ulaşmış olması yetmez. Bu malın borç karşılığı olmaması da ayrıca şarttır.

Eğer mal sahibinin vadesi dolmuş veya henüz gelmemiş borcu, malın zekât nisabının altına düşmesine sebep oluyorsa zekât vermesi farz değildir. Fakihlerin cumhuru ve İmam Şafî (Allah ona rahmet etsin)'nin birinci kavline göre muteber olan görüş budur. İmam Şafî (Allah ona rahmet etsin)'nin diğer kavline göre; zekâtın vucûbu için böyle bir şart aranmaz.

El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, *Bedâyi'u's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi* isimli eserinde buna dair Hazreti Osman (Allah ondan razı olsun)'dan rivayet edilen şu eseri delil olarak kullanmıştır. <sup>1</sup>

عَنْ السَّائِبِ بْنِ يَزِيدَ أَنَّ عُمَانَ بْنَ عَفَّانَ كَانَ يَقُولُ هَذَا شَهْرُ زَكَاةِكُمْ  
فَمَنْ كَانَ عَلَيْهِ دَيْنٌ فَلْيُؤَدِّ دَيْنَهُ حَتَّى تَحْصَلَ أَمْوَالُكُمْ فَتُؤَدُّونَ مِنْهُ الزَّكَاةَ

Es-Sâib b. Yezid'den, Hazreti Osman (Allah ondan razı olsun) (Ramazan ayında bir hutbe irad ettiler ve) şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**Zekât vermeniz gereken ay gelmiştir. Kimin malı olduğu halde borcu bulunursa borcunu ödesin (veya borcunu düşsün). Ta ki ne kadar malınız olduğu ortaya çıksın. Sonra geriye kalandan (nisaba ulaşıyorsa) zekâtınızı verirsiniz.** <sup>2</sup>

Bu olay sahabenin huzurunda olmuş ve hiçbir sahabenin itiraz etmemesi sebebiyle borçla meşgul olan maldan zekât verilmeyeceği üzerinde icma olduğu kabul edilmiştir. Bu da, borcu olan kişiye ait malın, zekâta dair zikredilen umum malların dışında tutulduğunu gösterir.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâyi'u's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi* 2/384

2) Muvattâ Mâlik bî rivayet-i Muhammed b. El-Hasen, kitabuz-zekât, babuz-zekâti fi'd-deyn, no: 873



## 696-SUÂL:

**HANIMINA OLAN MEHİR BORCU DA  
ZEKÂT VERİLECEK MALDAN DÜŞÜLÜR MÜ?**

**Cevap:** Bu konu Hanefî Mezhebi içerisinde ihtilaf edilmiş bir meseledir. Hanefî meşayihından bazıları: zekât hesaplanırken peşin yani içinde bulunduğu yıl vermesi gereken mehir varsa onu zekât vereceği maldan düşebileceğini, fakat vadeli olan mehir borcunu düşemeyeceğini ileri sürmüşlerdir. Gerekçe olarak; yıl içinde ödenmesi düşünülmeyen borç, adeta talep olunmayan bir borç gibidir, bu yüzden onun hükmünde olduğunu söylemişlerdir.

Diğer bir kısım âlim ise şöyle demişlerdir: Koca, kadına mehri gerçekten ödemeyi düşünüyorsa onu borç olarak görür ve zekâtından düşer. Ödemeyi düşünmüyorsa kendi düşüncesine göre borç sayılmayacağından, mehrin miktarını zekât vereceği maldan düşmez. Zira kişi, inancına göre hükümlerden mesul tutulur.<sup>1</sup>

## 697-SUÂL:

**KİŞİ UZUN VADEDE BİR YERİ PEŞİN PARA  
MUKABİLİNDE KİRALARSA MAL SAHİBİNE  
VERMİŞ OLDUĞU PEŞİN PARANIN ZEKÂTINI  
KİM VERECEKTİR?**

**Cevap:** Söz gelimi beş yıllık kirasını peşin ödemiş olduğu dükkâna yüksek meblağ olarak vermiş olduğu kira bedelinin zekâtını kiracı mı yoksa kiralayan mı verecek?

Bu konuda Hanefî âlimleri arasında ihtilaf olmuştur. Ebu Bekir Muhammed b. El-Fazl el-Buharî, kendi zamanında Buhara halkının âdeti haline gelmiş bu işlemin sonucunda peşin ödenen kira ücretinden zekât vermesi gereken kişinin mal sahibi olduğunu söylemiştir. Zira kira sözleşmesi feshedilmediği müddetçe para, kirayı alan mal sahibinin mülküdür.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

Ali b. Muhammed el-Pezdevî ve es-Serheketî: mal sahibinin zekât ödemesi gerektiği gibi kiralayan kişinin de zekât vermesinin gerektiğini söylemişlerdir. Zira kiralayan kişi adma ödemiş olduğu peşin para, başkasına (mal sahibine) emanet edilmiş mal konumundadır.

Kâdihan, Serheketî'nin görüşünü tutarsız görmüş hatta her iki tarafında zekât vermesini gerektirecek kuvvetli gerekçe olmadığını savunmuştur. İbnu'l-Hümâm'ın *Fethu'l-Kadîr* isimli eserinden anlaşılan sadece kiraya veren kişinin vermesi gerekeceğidir.<sup>1</sup>

Kişinin hanımına nafaka olarak harcaması gereken miktar, üzerine borç olarak kalmadıkça veya mahkeme tarafından tescillenmedikçe zekât verilmesi gereken maldan düşülmez. Buna göre günümüzde boşanma davalarının neticesinde hâkim, kişiyi boşamış olduğu hanıma tazminat ödemekle yükümlü tutmuşsa koca, bu bir yıl boyunca ödeyeceği tazminat miktarını hesap edip zekât verilmesi gereken maldan düşer.

### 698-SUÂL:

### ZEKÂT, KAÇ ÇEŞİT MALDA VACİPTİR?

**Cevap:** Zekât, beş çeşit malda vaciptir.

Bunlar;

1. Saime hayvanlar (koyun, keçi, sığır ve deve)
2. Altın ve Gümüş
3. Ticaret Malları
4. Maden ve Defineler
5. Ekinler ve Meyveler

Mal: Lügatte insanın malik olduğu her türlü eşyaya denir. Bu yüzden Araplar insanın elde etmek istediği her şeye mal derler. Çoğulu "Emvâl"dir. Deve, sığır, koyun, hurma, altın, gümüş ve daha niceleri

1) İbnu'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, bulak 1/489

birer maldırlar. Bu yüzden Lisanu'l-Arap ve emsali lügatlerde “mal insanın sahip olduğu bütün eşyaya şamildir. Arapların köylüleri ekseriya hayvanlara mal derler; şehirli ise, çoğunlukla altın ve gümüş mal demektedirler.” denilmektedir.

İbnu'l-Esir'e göre; esasen mal, sahip olunan altın ve gümüşe denmekteydi. Sonraları elde edilen diğer eşyaya da mal denmeye başlanmıştı. Fakihler ise, mal kelimesinin ifade ettiği fikhî manayı ortaya koymakta farklı görüşler belirtmişlerdir.

Hanefî fakihlerine göre; mal: İnsan tabiatının meylettği ve ihtiyaç esnasında kullanılması için biriktirilmesi mümkün olan nesnedir. Vele ki şarap ve hınzır gibi mubah olmasın.

Bir nesnenin mal kabul edilmesi insanların tamamının veya bir kısmının onu mal olarak kullanmasıyla olur. Semavi dinlerden herhangi birinin değer verdiği nesne mal kabul edilir. Semavi hiç bir dinin mal olduğunu onaylamadığı bir nesneyi Mecusi ve benzeri semavi olmayan bir topluluk mal kabul etse de mal olmaz.

Bu ifadeye göre bir nesnenin mal kabul edilmesi için iki şey gereklidir.

1. İnsan tabiatının o nesneye meyletmesi.
2. İhtiyaç esnasında kullanmak için biriktirilebilmesi.

Buna göre, kişinin beveli gibi insan tabiatının meyletmediği şeyler biriktirilebilse dahi mal sayılmazlar. Fakat tarlalarda ekin için kullanılan hayvan gübresi maldır. Zira insan tabiatının meyletmesi ile kastedilen; faydalanmak için bir nesneye malik olmayı istemektir.

İnsan sütü, kanı ve uzuvları mal sayılmazlar. Çünkü bunlarla faydalanmanın meşruiyeti zarurete binaendir. Süt, hüküm itibarıyla ete tabidir. İnsan ise eti yenmeyen bir canlıdır.

Buna göre insan sütü mal olmaz. Dolayısıyla insan eti, sütü ve azalarının (zarureten kullanımı caiz olsa da) satışı caiz değildir.

**Özet olarak;** mal kendisinden faydalanılması ve biriktirilmesi mümkün olan her şeye denir. Bir şeyde iki özellik ağır basmadıkça ona mal denmez; biriktirilme ve mutad bir şekilde faydalanma imkânı.

Şâfiî, Mâliki ve Hanbelîlere göre, menfaat sağlayan bütün varlıklar maldır. Onlara göre, malın mal olması için, bizatihi biriktirilir olması gerekli değildir. Belki aslı ve kaynağı bakımından biriktirilme imkânının bulunması kâfidir.<sup>1</sup>

### 699-SUÂL:

#### NİSAB MİKTARI MALA SAHİP OLAN KİŞİ, ZEKÂTINI HEMEN VERMELİ MİDİR?

**Cevap:** Zekâtın vücutun şartlarından biri de senenin devri (havelan-ı havl)dır. Nisap miktarına ulaşmış malın zekâta tabii olması için sahibinin yanında bir kameri yıl bulunması gerekir. 354 gün olan kameri yıl, ay hesabına göredir.

Hac ve oruç ibadetinde olduğu gibi zekât ibadetinde de kameri yıl esas alınır. Buna dair mezhep imamları ittifak etmişlerdir. Şu halde altın, gümüş, para, ticari eşya ve hayvanların zekâtı için bir yılın geçmesi şarttır. Dört Halife ve Ashab-ı Kirâm da bir yılın geçmesi şartını uygulamışlardır. Bir yılın geçmesi şartını kabul edenlerin dayanağı Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şu hadisidir:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: لَا زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ

Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**“Üzerinden bir yıl geçmedikçe malda zekât yoktur.” (...)**<sup>2</sup>

1) Hanefî Mezhebine göre mal-mülk-akit ve ehliyet nazariyesine giriş, 7

2) Ed-Darakutnî, et-tirmizî ve diğerlerinin farklı ravilerle rivayet etmiş olduğu bu hadis-i şerifi el-Beyheki es-sünen'inde Hazreti Aişe'den merfu olarak getirmiştir. Kitabuz-zekât babu la zekâte fi malin hatta yehule

Ancak her türlü mal için havelan-ı havl şart değildir. Şöyle ki; Zekâta tabi beş temel mal çeşidinden paralar, hayvanlar ve ticaret malları için geçerliyken, toprak mahsulleri ve yeraltı kaynakları için geçerli değildir. Zira ilk grupta yer alan malların artışı için belli bir zaman gereklidir. Şöyle ki, paralar işletilerek, hayvanlar çoğalarak, ticaret malları ise satılarak artması için belli bir zamana ihtiyaç duyar ki, o da bir yıl olarak tespit edilmiştir. Oysa toprak mahsulleri ve yeraltı kaynakları zaten bir artma sonucu elde edildiklerinden dolayı ayrıca bir zamana ihtiyaç yoktur.

Aynı şekilde zekâta tabii olan malın sene ortasında veya sene sonunda nisap miktarının altına düşmesi veya nisap miktarının üzerine çıkması durumunda *havelan-ı havlin* değişip değişmeyeceği hususları ile ilgili de mezheplerin görüşleri farklı olmuştur.

Bilindiği gibi zekât yılda bir kez olmak üzere şer'an zengin sayılan kimselerin mallarında belirlenmiş bir haktır. Kişinin zengin sayılması için ihtiyaçları dışında nisap miktarı mala tam bir mülkiyetle malik olması gerekir. İslâm, nâmi olan malların miktarı ne olursa olsun zekâtı verilecek diye bir kaide koymamıştır. Bilâkis zekâtın alınabilmesi için malın nisap miktarına ulaşmasını şart koşmuştur. Ve her malın kendi türüne göre bir nisap miktarı belirlemiştir.

**Ezcümle:** Altının nisabı yirmi miskâldır. Bu da günümüz ölçülerine göre 85-95 gram altına tekâbül etmektedir. Gümüşün nisabı ise 200 dirhemdir. Bu ise 590-600 grama tekâbül eder. Koyun ve keçinin nisabı kırk, develerin beş, sığırların ise otuzdur. Bu malların nisabı hakkında âlimler arasında söz birliği vardır. Ancak tahıl ve meyvelerden öşür vermeyi gerekli kılacak nisabın var olup olmadığı noktasında âlimler arasında ihtilâf söz konusudur.

İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre; tahıl veya meyvede az olsun çok olsun öşür vaciptir. Diğer Müçtehitlere göre ise; tahıl veya meyve 5 vesk olmadığı müddetçe öşre tabi değildir. 5 vesk yaklaşık 650-660 kg kadardır.

Ayrıca İslam, nisaba ulaşan malların üzerinden bir yıl geçmeden zekâtlarının verilmesini vacip kılmamıştır. Ancak Ekin ve meyvelerdeki

öşür (1/10 veya 1/20) ve maden ve definelerdeki humus (1/5) için üzerlerinden bir yıl geçme yani senenin devri (havelan-ı havl), şart değildir. Bunların dışında kalan altın, gümüş, ticaret malları, hayvanlar ve emsali mallarda zekâtın vacip olması için bir kameri yılın geçmesi şarttır.<sup>1</sup>

İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre sene başında nisap miktarına ulasan mal, sene sonunda yine aynı nisap miktarına sahip ise havelan-ı havl gerçekleşir. Yıl içerisinde malın nisap miktarının altına düşmesi havelan-ı havli bozmayacağı gibi zekâtını da düşürmez.

İmam Züfer (ö.158) (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre ise senenin devrinde malın yıl boyunca nisap miktarının altına düşmemesi gerekir. Nisabın altına düştüğü takdirde hem havelan-ı havl bozulur hem de zekât düşer

İmam es-Şafiî (ö.204) (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre havelân-ı havl'ın sene boyunca devam etmesi gerekir. Buna göre sene başında nisâp miktarına ulasan malın sene ortasında da nisap miktarının altına düşmemesi gerekir. Düştüğü takdirde havelan-ı havl bozulmuş olur. Her ne kadar sene sonunda o mal yeniden nisap miktarına ulaşacak olsa da sene ortasında nisabın altına düşmekle şart bozulduğu için zekâtın vücutiyeti de düşmüş olur.

Bir de senenin devri beklenilmeksizin zekâtı ödenen malın telef olması durumunda; Hanefî ulemasına göre verilen zekât sadaka olarak değerlendirilir. Dolayısıyla verilen sadaka fakirin malı olur. Artık, mal sahibi onu geri isteme hakkına sahip değildir.<sup>2</sup>

## 700-SUÂL:

### ZEKÂTI VERİLMESİ VACİP OLAN MALLAR HANGİ TÜR MALLARDIR?

1) Kemal İbnü'l-Hümmam; Fethu'l-Kadîr

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

**Cevap:** Zekâtı verilmesi farz olan mallarda aranan ortak özellikler şöylece sıralanabilir.

**1. Nemâ/Artıcı Nitelikte Olması:** Artma, çoğalma, gelişme anlamına gelen nemâ, zekâta tabi olan malların artıcı nitelikte olması anlamına gelir. Fakihler nemayı, hakikî ve takdirî olmak üzere iki şekilde ele almışlardır.

**Hakikî nema;** gerçek bir artışı ifade eder ki, ticaret, üreme, üretim gibi yollarla oluşur. Şöyle ki, ticarî eşyalarda artış, ticarî faaliyetle bulunarak gerçekleşir. Hayvanlarda artış doğum ve üreme yoluyla, toprak mahsullerinde ise üretim faaliyetiyle hakikaten gerçekleşir. Bu tür mallarda hakiki nema ile kast edilen bu artış olmazsa zekât vacip olmaz demek değildir. Bilakis kast edilen anlatılan şekilde bir nema için hazırlanmış olmalarıdır. Bu ise niyetle gerçekleşir. Niyetin ne zaman ve nasıl geçerli olacağı ileride gelecektir.

Ticaret malı, kâr amacıyla alışverişi yapılan veya yapma niyetiyle alınan maldır. Şu halde ticaret mallarının yerleştirildiği tezgâhlar, makineler, gerekli masa, dolap emsali edevat, ticaret malından sayılmazlar. Çünkü bunlar alınırken ticaret için değil, ticaret mallarının satılmasına yardımcı olması için alınırlar. Dolayısıyla bu mallar ihtiyaca binaen alındıkları için havaic-i asliye kapsamında değerlendirilirler. Nâmi olmadıkları için ticaret malı özelliğini taşımazlar. Bu yüzden bu tür mallar zekâta tabi olmazlar.

Barınmak için alınan ev, binmek için alınan araba, korunmak için alınan silahın da nâmî özelliği bulunmadığı için ticaret malının zekâtına tâbi değildirler.

Ancak günümüzde satmak üzere yapılan binalar, kar elde etmek için alınıp satılan arsalar, ticaretini yapmak üzere alınan arabalar, nâmî özelliği taşıdıkları için zekâta tabidirler.

Takdirî nema ise, malın bizzat artma potansiyeline, artış gücüne sahip olması anlamına gelir. Yastık altında duran altın, gümüş ve paralardaki artış böyledir.

Giysiler, ev eşyası, binek ve içinde oturulan ev gibi günlük yaşantıda kullanılan ve artma amacıyla elde bulundurulmayan mallar, artıcı nitelik göstermediği için zekâta konu olmazlar.

**2. Havâic-i Asliye dışında olması:** Havâic kelimesi hacet kelimesinin çoğuludur. Sözlükte “bir şeye ihtiyaç duyma ve kendisine ihtiyaç duyulan şey” anlamlarına gelir. Dolayısıyla “temel ihtiyaçlar” anlamına gelen havâic-i asliye, ıstılah olarak; zekâta tâbi olmadığı gibi zekât almaya mani olmayacak temel malları ifade etmektedir. Havâic-i asliye, bir takım mallardır ki kişinin elinde bulunmadıkla-  
rında hayatını ancak sıkıntı içerisinde devam ettirebilir. Diğer bir ifadeyle normal bir yaşam için sahip olunması gereken temel ihtiyaçlardır.

Yukarıda beyan edilen “zekât mallarının nami olması gerekir” şartı; esasen bir malın ihtiyaç olsun olmasın zekâta tabi olmayacağını göstermektedir. Şu halde ayrıca zekâta tabi olmaması için temel ihtiyaç olma şartı aranmaz. Bu yüzden alım-satım gibi ticari niyetle alınmamış olduktan sonra kişinin binmekte olduğu otomobil, değeri ne kadar yüksek olursa olsun zekâta tabi değildir. Hatta ticaret amacı gütmeyen elinde bulunduracağı ihtiyaç dışı birden çok otomobil veya ev emsali şeyler de zekâta tabi değildirler.

Burada akla şöyle bir sual gelebilir: Mademki bir maldan zekât vermek için nâmi olması şarttır, öyleyse ihtiyaç kapsamının dışında olması yani havâic-i asliye’den olmama şartını zikretmenin ne anlamı var?

Bu suale iki yönden cevap vereceğiz:

**Birincisi:** Bu şartın faydası İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)<sup>1</sup>’e göre zirai zekâtlarda zuhur etmektedir. Şöyle ki zirai ürünlerde ve meyvelerde zekâtın/öşrünün vacip olması için İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin) beş vesk nisap belirlemişlerdir. Beş vesk (653 kg) miktar tahılı Kişinin bir yıllık ihtiyacına mukabil gördükleri için bu miktardan fazla olmayan tahıl veya meyvalara zekâtın/öşrünün vacip olmayacağını söylemişlerdir. Bu durum aile fertlerini aç bırakıp zarurî ihtiyaçların kaynağı olan bir



malın zekâtının verilmesinin doğru olmadığına bir göstergesidir. Ancak bu, Ebû Hânîfe (*Allah ona rahmet etsin*)'nin ziraî ürünlerin zekâtı hakkındaki görüşüne aykırıdır. Çünkü o, bu ürünlerde nisabı şart koşmamıştır.

**İkincisi:** Esasen havâic-i asliye sayılan mallar yok hükmündedir. Bu yüzden havâic-i asliye kapsamında nisap miktarına baliğ bir maldan başka malı olmayan kişi zekât alabilir. Yani kişinin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ve tâbii ihtiyaçları tamamen yok kabul edilmiş ve büsbütün zekâtla ilişkisi kesilmiştir. Gerek zekât almak gerekse de zekât vermek için hesaba katılmaz. Zira temel ihtiyaç olan barınma yeri, binek veya buna benzer ihtiyaçlar insanın yaşamını devam ettirmesi için gerekli olduğundan yok hükmünde sayılmış ve bunlara sahip olan kişi zengin kabul edilmiştir, bunlardan başka bir şeyi olmayan fakir kabul edilmiştir. Zira “el-ğani/zengin demek ihtiyacı olmayan demektir. Fakir ise muhtaç anlamındadır. Öyleyse bir mal ihtiyaç kapsamında olduğu sürece kişiyi fakirlikten çıkartmaz, zengin yapmaz.

Söz gelimi kişinin oturduğu evi ve bindiği arabasının kıymeti 20-30 tane nisap değerine ulaşacak olsa da bunların değerine bakılmaz. Zira bunlar kişinin ihtiyacı kapsamında oldukları sürece kişiyi zengin yapmazlar. Bu yüzden kişinin bunların dışında malı olmayacak olursa zekât alması helal olur. Yine, ticaret amacıyla alınmamış olan iki tane otomobil için kıymetleri ne kadar olursa olsun zekât veremeyeceğini söylemiştik. Fakat bu otomobillerden biri ihtiyaç kapsamında olmadığı halde değeri nisap miktarına ulaşacak olursa sahibinin velev ki başka malı bulunmasın zekât almasına mani olur. Demek ki kişinin zekât alabilmesi için nâmi olsun olmasın havâic-i asliyesi dışında nisap miktarı malının olmaması şarttır. Öyleyse bu şartın asıl amacı zekât vermede ki sınırdan öte zekât alacak yani fakir sayılacak sınırın tespiti.

Şunu da söyleyelim: Bir kişinin temel ihtiyaçları yaşadığı yere göre ve bulunduğu duruma göre değişebilmektedir. Yani israfa kaçmamak suretiyle bir insanın hayatını sürdürebilmesi için ihtiyaç duyduğu bütün mallar havâic-i asliye olarak kabul edilir.

Asli ihtiyaçları tespit etme hususunda net bir ölçü mevcut değildir. Bir malın aslî ihtiyaçtan sayılmasında temel alınan, o malın kişinin sağlık ve güvenlik içinde yaşamasını temin eden veya buna birinci derecede yardımcı olan bir özellik taşımasıdır. O halde bir kimsenin temel ihtiyaçları; araba, ev, ailenin günlük veya yıllık yiyecek masrafları, yazlık kışlık elbiseleri, halı, oturmak için koltuklar, mutfak gereçleri, her türlü ev ve elektrik aletleri, bağ-bahçe gereçleri, buzdolabı, çamaşır ve bulaşık makinesi, ilim ehlinin kitapları ve emsali eşyalar sayılabilir.<sup>1</sup>

### 701-SUÂL:

#### KİŞİNİN TASARRUF ETME İMKÂNI BULAMADIĞI VEYA KAYIP DURUMDA OLAN BİR MALINA ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Kişinin, nisap miktarına ulaşan malına zekâtın vacip olması için ona tam mülkiyetle malik bulunması gerekir. Bundan dolayı “tam mülkiyet”, zekâtın vücubunun şartlarından sayılmıştır. Bu şart, tüm mezhep imamlarının ittifakla kabul ettikleri bir şarttır.

Ancak fakihler, tam mülkiyetle kastedilen manayı açıklamak için farklı görüşler belirterek ihtilafa düşmüşlerdir. Acaba tam mülkiyetle kast edilen mananın zilyet (malı eli altında bulundurması) ve tasarruf hakkına sahip olması mı yoksa çıplak mülkiyet yeterli midir ya da her ikisi de birlikte bulunmalı mıdır?

Esasen bu şart hakkında Kur'an ve sünnette herhangi sarih bir bilgi mevcut değildir.

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً

“Onların mallarından sadaka/zekât al”<sup>2</sup>

1) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsul-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût; Burhanuddin Ebu'l-Me'alî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî ; Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'

2) Tevbe Sûresi: 103

وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَّعْلُومٌ لِلْسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ

“Onlar, mallarında; isteyenler ve (isteyemeyip) mahrum kalarlar için belli bir hak bulunan kimselerdir”<sup>1</sup> gibi bazı ayetlerde,

Ve:

فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً مِنْ أَمْوَالِهِمْ

“Onlara bildir ki: Allah, mallarından zekât vermelerini üzerlerine farz kıldı”<sup>2</sup> gibi hadislerde geçen “mal” kavramının sahipleri-ne nispet edilmesinin mülkiyeti gerektireceğinden hareket edilerek bu şart tespit edilmiştir.

Bir de zekâtın temel rûknü temliktir. Temlik gerçekleşmeden zekât olmaz. Temlikin gerçekleşmesi ise, malik olmak yani mülkiyete bağlıdır. Haliyle mülkiyet, zekât uygulamasının tabiatı gereği bulunması gereken bir şart konumundadır.

Hanefî mezhep imamlarından İmam Züfer (Allah ona rahmet etsin) hariç diğerleri: “Tam mülkiyet ile kast edilenin; mülkiyetin aslı ile birlikte zilyet (kendi eli altında bulundurma) olduğunu söylemişlerdir. Yani malın hem aslına sahip olması hem de tasarruf hakkının behemehâl elinde bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle, malın hem aslına hem de menfaatine malik olma durumudur. Tam mülkiyet, mal sahibine mutlak tasarruf yetkisi verir. Zira bu durumda mal, malikin mülkiyetinde olduğu gibi üzerinde tasarruf etmeye engel bir durum da söz konusu değil demektir.

İmam Züfer ve Şafîlilere göre (Allah onlara rahmet etsin) tam mülkiyet; mülkiyetin aslının bulunması ve tasarruf yetkisine sahip olunmasıdır. Dolayısıyla tam mülkiyet malın menfaatıyla beraber sahibinin tasarrufunda olması ile gerçekleşir. Ayrıca malikin zilyedinde olma şartı aranmaz. Bu yüzden kaybolan veya gasp edilmiş mal, tekrar sahibinin eline geçmiş ise geçmiş yıllara ait zekâtını ödemek vacip

1) Me'aric Süresi: 24-25

2) El-Buharî, Kitab: ez-Zekât, Bâb: lâ tu'hez keraimu emvali'n-nas fi's-sadaka No: 1389

olur. Şu kadar var ki bu, İmam Şafî'nin (*Allah ona rahmet etsin*) Kavli ceditine göredir. Kavli kadimi ise Hanefî Mezhebi gibidir. Ayrıca böyle bir mala geçmiş yıllarından zekât verileceğini, İmam es-Sevrî ve Ahmed b. Hanbel de söylemişlerdir. İmam Evzaî: sadece bir yılın zekâtını verir demiştir. İ. Mâlik de gasp edilmiş veya zülmen elinden alınmış bir mal, yıllar sonra sahibine dönecek olursa sadece bir yılın zekâtını verir demiştir.

Katâde, İshâh ve Ebu Sevr (*Allah cümlesinden razı olsun*) ve<sup>1</sup>Hanefî Mezhebi-nin üç imamı; İmam Ebu Hanife, İmam Ebu Yusuf ve İmam Muham-med (*Allah onlara rahmet etsin*) ile İmam Züfer ve kavli-i ceditine göre İmam Şafî (*Allah onlara rahmet etsin*) arasındaki bu ihtilafın farkı üç temel meselede ortaya çıkmaktadır. Buna göre;

**1. Vakıf malları:** Fakihler, vakıf mallarının zekâta tabi olup olma-ması hususunu, söz konusu mallardaki mülkiyetin tam veya eksik ol-ması açısından ele alarak neticeye varmışlardır. Mescitler, yetimler, fakirler veya medreseler gibi belirli kişilere olmayıp genel bir hayra yönelik olarak vakfedilen mallar zekâta tabi değildir. Zira bunlarda tam mülkiyet yoktur, aksine eksik mülkiyet vardır. Muayyen maliki bulunmayan tüm mallar böyledir. Söz gelimi yardımlaşma amacıyla köy muhtarlığında veya medresede ya da camide toplanan paralar da zekâta tabi olmazlar. Yine devlet hazinelerinde biriken mallar da böyledir.

Buna mukabil, muayyen şahıs veya cemaat üzerine vakfedilen malların zekâta tabi olacağı söylenmiştir. Gerekçe olarak, geliri ken-dilerine vakfedilenlerin (lehtarların) söz konusu mallara mutlak yani tam mülkiyetle sahip olacakları beyan edilmiştir.<sup>2</sup>

**2. Aslına malik olmakla beraber üzerinde tasarruf imkânı ol-mayan mallar, fikhî ifadesiyle mâlu'd-dımâr:** Bu niteliği taşıyan mallar da zekâta konu olmazlar. Zira bu mallarda da, tam mülkiyet şartı gerçekleşmemektir. Söz gelimi; kaybolan, gasp edilen, devlet veya yetkili kurumlar tarafından müsadere edilen (el konan), açık

1) Ebu Bekir Muhammed b. İbrahim b. el-Munzir (ö.318), el-İsrâf 'ala Mezâhibi'l-Ulema 3/86

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi' 2/390; el-Kardavî, Fıkhu'z-Zekât 1/132

alana gömülüp gömüldüğü yer unutulmuş mallar bu kapsamdadır. Bu tür mallarda mülkiyet, ancak kullanım imkânı sağlandığında sabit olabilir. Bu yüzden söz konusu mallar ele geçmedikçe zekâta tabi olmazlar.

İmam Züfer ve İmam Şâfiî (Allah onlara rahmet etsin)'ye göre; Çalınan, denize düşen, kaybolan, emanet edilen mal, sahibinin eline geri dönecek olursa nemasına/kazancına bakılmaksızın zekâtını vermek vacip olur. Şâfiî Mezhebinde diğer bir kavle göre ancak nemasıyla birlikte dönerse geçmiş yılların zekâtı vacip olur. Yine sahibi tarafından herhangi bir yerde saklanan ve daha sonra yeri tespit edilemeyen malın zekâtını ödemek de vaciptir. Zira Şâfiî ulemasından İmam en-Nevevi ve es-Şirbînî'nin ifadelerine göre mal sahibinin malı saklayıp sonradan sakladığı yeri unutmaması özür olarak değerlendirilemez. Bu tür mallarla ilgili en-Nevevî, Şâfiî Mezhebinde dört ayrı kavi olduğu söyler.<sup>1</sup>

Hanefî Mezhebine göre bu tür mallardan sahibinin zekât vermesi gerekmez. Zira her ne kadar kişi bu tür mallarda mülk sahibi ise de elinde olmadıklarından behemehâl tasarruf etme imkânına sahip değildir. Bu da mülkiyetin tam olmasına manidir. Ancak kendi evinde gizleyip unutmış olduğu malı bulunca zekâtını verir, buna dair herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. Bağ-bahçe, tarlasında gömüp unutmış olduğu malı bulunca zekâtını vermez diyenler olduysa da Hanefî Mezhebinde tercih edilen görüş "zekâtını vermesi gerekir" yönündedir.<sup>2</sup>

**Kitâbu'l-Asl**'da şöyle denmiştir: Ne dersin, adamın develeri olsa düşman onları ele geçirirse veya birisi onları elinden gasp etse ve yıllar sonra sahibi o develeri ele geçirirse veya Müslümanlar o develeri düşman elinden alsa ve bu adama verseler, adam geçmiş yılların zekâtını verir mi? İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) şöyle der: Hayır, vermez. "Niçin?" diye sorulunca da şöyle cevap verir: Düşman eline geçen mal, artık sahibinin olmaktan çıkmıştır. Zira düşman, mal elindeyken

1) En-Nevevi, el-Mecmu, 5/314

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

Müslüman olacak olsa mala sahip olur. Artık onları satabilirler. Gasp edilen maldan zekât vermemesinin nedeni de, sahibinin o malı gasp edenin elinden alma kuvvetinin olmamasıdır. Zira gasp, kabullenilen borç gibi değildir. Kabullenilen borcu dilediği zaman alır ve geçmiş yıllarından zekât verir.<sup>1</sup>

Buna göre; günümüzde emekli ikramiyesi olarak ödenmek üzere memur ve işçilerden kesilen kesintiler de, ele geçmedikleri müddetçe tam mülk olamayacaklarından dolayı zekâta tabi olmazlar.

Yine kişi, başkasına hibe edip yıllar sonra yapmış olduğu bu hibesinden tahrimen mekruh işleyerek vaz geçip malını geri alacak olursa bu malın geçmiş yıllarından zekât vermez.<sup>2</sup>

Bunun gibi nişanlılık döneminde karşı tarafa takılan ve nişan bozulacak olursa sahibine verilmesi gereken olan para veya takıların geçmiş yıl veya yıllara ait zekâtını vermek vacip olmaz.

### 702-SUÂL:

#### KİŞİNİN ALACAKLARINDAN ZEKÂT VERMESİ VACİP MİDİR?

**Cevap:** Alacaklar; esasen alacağın mülkiyeti alacaklıya aittir. Ancak fiilen tasarruf imkânı olmadığı için, alacakta mülkiyet tam olarak gerçekleşmemekte dolayısıyla da eksik mülkiyet söz konusu olmaktadır.

Tahsil edilme ümidinin olup olmamasına binaen alacağa ait farklı hükümlerden söz edilmiştir. Buna binaen tahsil edilip edilmeme ihtimalini dikkate alarak alacağı iki şekilde ele alabiliriz:

**a) Tahsili umulmayan/batak alacak:** Bu tür alacaklar Hanefî Mezhbine göre geride zikri geçen mal-i dımar başlığı altında ele alınır. Hükmü de mal-i dımandan farksızdır. Yani zekât vermekle yükümlü kişinin, borcunu inkâr eden, oyalayan ya da iflasına hükmedilmiş ödeme

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl, 2/21

2) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir

gücü olmayan kişide olan alacağına zekât vermesi gerekli değildir. Zira bu tür alacaklardan faydalanma imkânı olmadığı için bunlar yok hükmündedir.

**b) Tahsili mümkün olan alacak:** Borcunu kabul eden ve ödeme imkânı bulunan kişide olan veya borcunu inkâr eden fakat alacaklının elinde parayı tahsil edebileceği senet, çek ve sair vesika bulunan alacaklardır. Bu emsal durumlarda alacağın zekâtı alacaklıya ait olmakla birlikte, yıllar sonra tahsil edildiğinde ne kadar zekât verileceği yahut ne kadarını alınca zekât vermesinin gerekli olacağı âlimler arasında ihtilafa konu olmuştur.

Esasen henüz kabzedilmemiş olan alacakta tasarruf nakıstır. Fakat mülkiyet tamdır. Zekâtın vacip oluşu temelde tasarruf ve zilyede değil, bilakis mülkiyete bağlıdır. Ancak kişi, alacağını eline geçirmediği zekâtın edasıyla muhatap tutulmaz. Zira alacağında tasarrufta bulunamadıkça malına henüz ulaşma imkânı yoktur. Fakat bu durum, üzerine zekâtın vacip olmasına mani değildir. Tıpkı ibn-i sebîl/yolda kalmış zengin kişi gibi; malından zekât vermesi vaciptir. Fakat malına kavuşmadıkça zekâtını eda etmekle sorumlu tutulmaz. Hatta yolda kalmış olduğu esnada zekât almasının cevazı ayetle sabittir.

Alacağın, alacaklı nezdinde zenginlik kaynağı oluşturmaması, söz konusu alacağın hâlihazırda tahsil edilip edilmemesine bağlıdır. Zira bir malın, zekâtı gerektirecek zenginliğe dayanak olmasında temel kıstas, o maldan faydalanma imkânının bulunmasıdır. Mal sahibinin faydalanma imkânının olmadığı bir maldan dolayı zengin sayılmayacağı aşîkâr olduğu gibi, zekâtın zengine terettüp eden bir mükellefiyet olduğu da izahtan varestedir.

Bundan dolayı Hanefîler borcunu kabul eden zengin bir kişide olan alacağı, her an elde etme imkânı olan alacak olarak kabul etmişlerdir. İnkâr edilen alacakta ise alacaklının alacağını ispat etmek için delilinin olup olmadığını dikkate almışlardır.<sup>1</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'; Burhanuddin Ebu'l-Me'alî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî

Alacakların zekâtı konusunda Hanefî müçtehitler farklı bir tasnif yapmaktadırlar. Alacaklar, İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'nin kavli üzerine üçlü taksimata tabi tutulmuştur.

**1. Kuvvetli Alacak (Deyn-i Kavî):** Borç olarak verilen nakit paralar ve helal yoldan ticaret mallarının bedeli olarak oluşan alacaklar bu kapsamdadır. İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre böyle bir alacaktan başka, kişiyi zengin kılacak malı olmazsa yani alacağından başka malı olmaz da ancak alacağı varsa bu tür alacakla kişi zengin sayılır. Ancak bu tür alacaklardan kırk dirhem (yani nisabın 1/5'i) tahsil edilmedikçe zekât verilmesi vacip olmaz. Söz konusu miktar tahsil edilince kırkta biri zekât olarak verilir ve her kırk dirhem tahsil edilmesi halinde aynı şekilde bir dirhem zekât verilir. Dolayısıyla İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre, bu tür alacaklarda nisap miktarının beşte biri kadar tahsil edilmedikçe zekât verilmez. Günümüzde bu miktar 17-20 gram altına tekabül etmektedir. Bu miktar bir meblağ tahsil edilince de bu miktara tekabül eden oranda zekât verilmesi gerekir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre ise nisabın 1/5'ini kabzetmesi şart değildir. Bunun için az da olsa ne kadar kabzederse kırkta birini zekât olarak verir.<sup>1</sup> Ticaret eşyasının satımından doğacak alacak veya kira getirmesi için kiraya verilen taksit, ev ve sair diğer kiralara böyledir.

*Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibî's-Şerâi'* isimli eserinde böyle der. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) *Kitâbu'l-Asl*'da nisap miktarı para mukabilinde kiraya verilen kölenin ücretinden nisap miktarı kabzedilmedikçe zekât vermesinin gerekli olmayacağını söylemiştir.<sup>2</sup> Yani kölenin kiraya verilmesinden doğan alacağı orta dereceli alacaktan saymıştır.

**2. Orta Dereceli Alacak (Deyn-i Vasat):** Ticarî nitelik taşımayan malların bedelleri olarak sabit olan alacaklar bu gruba girer. Bu tür alacakların zekâta konu olup olmayacağına dair farklı rivayetler vardır.

1) Burhanuddin Ebu'l-Me'ali ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî, 3/244

2) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl, 2/79



Yani bu tür alacaktan başka malı bulunmayan kişi, nisaba ulaşan bu alacağı sebebiyle zengin sayılır mı? Ve bu alacağının üzerinden bir yıl geçse alacağını almamış olsa zekâtını vermesi gerekir mi?

Bu hususta İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'den yapılmış iki farklı rivayet söz konusudur. İmam el-Kerhî (ö.340)'nin itimat ettiği rivayete göre bu tür alacaklar kabzedilmedikçe nisab sayılmazlar. Yani bu tür alacağın sahibinin bu alacaktan başka onu zengin kılacak malı yoksa zengin sayılmaz. Artık alacağını kısım kısım alıp harcayacak olursa eline toplu olarak nisap miktarı geçmemiş olduğundan zengin sayılmayacak ve zekât vermesi vacip olmayacaktır.

Zâhiru'r-Rivâye'ye<sup>1</sup> göre alacağı kabzetmeden önce zekât zimmete taalluk edecektir. Dolayısıyla bu tür alacağından başka hiçbir malı olmasa da alacağı sebebiyle onu kabzetmemiş de olsa zengin sayılacaktır. Fakat edasıyla mükellef değildir. Edası için nisap miktarınca tahsil etmiş olması gerekmektedir. Nisap miktarı tahsil edilince zekâtını verir. Bu alacağını kısım kısım alacak olsa ve bir kısmını harcayacak olsa da nisap miktarına ulaşıncaya zekâtını verir.<sup>2</sup>

Acaba geçmiş yılların tamamı için zekât ödenmesi vacip olur mu? Zâhiru'r-Rivâye'den anlaşılan geçmiş yılların tamamına zekât vereceğidir. Nitekim Hasan b. Ziyad bunu İmam Ebu Hanife (*Allah onlara rahmet etsin*)'den nakletmiştir.

**3. Zayıf Alacak (Deyn-i Zaîf):** Miras gibi iradesinin dışında oluşan veya vasiyet gibi kabul etmesi neticesinde iradesiyle oluşan, mehir, diyet, sulh bedeli ve hulu' bedeli gibi mal karşılığı olmayan alacaklar bu kapsamdadır. Bu tür alacaklar, tahsil edilip tahsilinden sonra üzerinden bir yıl geçmedikçe zekâta konu olmazlar. Bir diğer ifadeyle bu tür alacaklar, yeni elde edilen mal gibidirler.<sup>3</sup> Miras kalan alacağı bu şekilde yani zayıf alacak olarak Hişam, nevadirinde İmam Ebu Hanife (*Allah onlara rahmet etsin*)'den nakletmiştir.<sup>4</sup> Fakat sahih olan miras kalan alacağın ikinci şıktan sayılacağıdır.

1) A.g.e

2) Burhanuddin Ebu'l-Me'ali ibn Mâze, el-Muhitu'l-Burhânî, 3/244

3) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi'ş-Şerâi'

4) Burhanuddin Ebu'l-Me'ali ibn Mâze, el-Muhitu'l-Burhânî, 3/247

İmâm Ebû Yusuf ve İmâm Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*) ise, alacaklar arasında ayırım yapmadan hepsinin eşit olduğu kanaatinde olup kişinin zimmetine alacakları sebebiyle zekât vacip olduğu görüşündedirler. Fakat ele geçirilmedikçe zekâtlarının eda edilmesinin gerekli olmadığını, ele geçirilen miktar ne kadar olursa olsun, o miktarı tekabül eden zekâtın verilmesi gerektiğini söylemişlerdir.<sup>1</sup>

İmam el-Kerhî (ö.340) der ki: Alacağın zekâtı ile ilgili olarak ortaya konan tüm bu mâlûmat, alacağının dışında başka malvarlığı olmayan kişilere mahsustur. Yani nisap miktarı alacağı olduğu ilk zamanda veya elindeki mal, nisap miktarından az olduğu halde, alacağın olduğu ilk zamanda Şer'an zengin olan kişi hakkındadır. Alacağının haricinde nisap miktarı malı olan kişi, alacağından tahsil ettiği her bir miktarı, sene ortasında elde edilen bir kazanç gibi mevcut malına katar ve hepsinin beraberce zekâtını verir.<sup>2</sup>

### 704-SUÂL:

#### VÂRİS, KENDİSİNE BİRKAÇ YIL SONRA İNTİKAL EDEN ALACAĞINDAN ZEKÂT VERİR Mİ?

**Cevap:** İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre tüm alacakların eşit olduğunu, dolayısıyla bu tür bir alacakta da ne kadar kabzederse o kadarın hissesine düşeni (1/40) zekât verir. İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre bu tür alacağın alacaklar kategorisinden hangisinde değerlendirileceğine dair farklı rivayetler vardır.

İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*) *Kitâbu'l-Asl*'da miras veya kira alacağından başka malı olmayan kişinin bu alacaklarını İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre ikinci kısımdan deyn-i vasat/orta dereceli alacak saymıştır.<sup>3</sup> Yani nisap miktarı kabzedilince zekâtını vermesi gerekir. İbn Mâze, Ebu Süleyman el-Cüzcânî'nin nevadirinde: miras yoluyla intikal eden alacağın hükmü, tamamen miras bırakan

1) A.g.e, 2/79-81

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi* 2/390-394

3) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, *Kitâbu'l-Asl*, 2/79



**Nisâb-ı İstiğnâ** bir diğer ifadeyle kişiye zekât istemeyi haram kılan nisap: Bu nisap Hanefî Mezhebine göre; Müslüman'ın başkasından yardım istemesinin caiz olabilmesi için sahip olmaması gereken mal sınırını belirtmek amacıyla tayin edilmiş bir ölçüdür. Bu ölçü zenginlik nisâbından daha azdır. Bu kadar varlığa sahip olan kişiler, başkalarından maddi yardım talep edemezler. Özellikle de zekât istemeleri asla caiz değildir. Dilencilik yapamazlar.

Sair mezheplerden birçok âlime göre; bu nisap, zekât isteyebilmekten öte zekât almanın helal olması için konulmuş bir ölçüdür. Bu nisabın tayini hususunda mezhepler arasında ihtilaf vardır.

### ***Fakir olup çalışabilen kimseler:***

Bir kimse gücü kuvveti yerindeyse, fakir de olsa iş bulup çalışabildikten sonra onun başkasından yardım dilenmesi mezheplerin ittifakıyla caiz değildir.

Mâlikî ve Hanbelî Mezhepleri böyle bir kişinin zekât istemesinden öte, zekât almasını da caiz görmemişlerdir. Ancak iş bulamazsa veya bulduğu iş ailesinin geçimi için yeterli olmuyorsa zekât alabilir. Şâfiî Mezhebinde de durum aynıdır. Şu kadar var ki alınabilecek zekât, kifayet miktarıyla sınırlıdır.

Bu hususta Abdullah b. 'Amr'dan Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ:  
«إِنَّ الصَّدَقَةَ لَا تَحِلُّ لِغَنِيِّ وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ»

“Ne zengine ne de sağlıklı olup (çalışıp kazanabilecek) güç ve kuvvete sahip olan kimselere zekât helal olmaz.”<sup>1</sup>

عَنْ حُجْبِيِّ بْنِ جُنَادَةَ السَّلُولِيِّ قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ وَهُوَ واقِفٌ بِعَرَفَةَ أَتَاهُ أَعْرَابِيٌّ فَأَخَذَ

بَطْرَفٍ رَدَائِهِ فَسَأَلَهُ إِيَّاهُ فَأَعْطَاهُ وَذَهَبَ فَعِنْدَ ذَلِكَ حَرُمَتْ الْمَسْأَلَةُ  
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ الْمَسْأَلَةَ لَا تَحِلُّ لِغَنِيِّ وَلَا  
لِذِي مِرَّةٍ سِوِي إِلَّا لِذِي فَقْرٍ مُدْفِعٍ أَوْ غُرْمٍ مُقْطِعٍ وَمَنْ سَأَلَ النَّاسَ  
لِيُبْثِرَ بِهِ مَالَهُ كَانَ خُمُوشًا فِي وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَرَضْفًا يَأْكُلُهُ مَنْ  
جَهَنَّمَ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَقِلَّ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْثِرْ

Hubşîyy b. Cünâde es-Selûlî'den rivayet edilmiştir, diyor ki: Veda Haccında Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'i dinledim Arafat'ta vakfedeydi bir bedevî gelip Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ridasının kenarını tuttu ve zekât istedi. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ona zekât verdi, o da çekip gitti. O esnada zekât istemek haram kılındı. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdular: Dilenmek (zekât istemek) ne zengine, ne de çalışabilecek güce sahip olana helal değildir. Ancak kuru toprağa yapışacak kadar fakir olana ve aşırı borçlu olup ödeme imkânı olmayana helaldir. Kim malını çoğaltmak için insanlardan (zekât-sadaka) isterse kıyamet günü yüzü tırmalanmış yaralı olacak, bir de cehennemden kızartılmış bir taşı yiyecektir. Artık dileyen az mala kanaat etsin, dileyen malını çoğaltmak istesin.<sup>1</sup>

أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَدِيٍّ حَدَّثَهُ أَنَّ رَجُلَيْنِ أَخْبَرَاهُ أَنَّهُمَا أَتَيَا النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلَانِهِ مِنَ الصَّدَقَةِ فَقَلَّبَ فِيهِمَا الْبَصَرَ وَرَأَاهُمَا جُلْدَيْنِ فَقَالَ إِنْ شِئْتُمَا أُعْطِيْتُكُمَا وَلَا حَظَّ فِيهَا لِغَنِيِّ وَلَا لِقَوِيٍّ مُكْتَسِبٍ

Ubeydullah ibn Adiy'den rivayet edildiğine göre; “Veda Haccında Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), zekât dağıtırken

1) Et-Tirmizî Kitab: ez-Zekât, Bâb: men la tehillu lehu's-sadaka

iki adam onun yanına giderek kendisinden zekât istediler. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) gözlerini bu iki kişiye dikip onları güçlü- kuvvetli görünce: Dilerseniz size (zekâtta) vereyim, fakat zekâtta ne zenginin, ne de çalışabilecek güce sahip olabilecek kimselerin hakkı yoktur” buyurdu.<sup>1</sup>

Bu görüşü kabul edenlere göre nisap miktarı sadece zekât vermek için konulmuş bir ölçüdür. Zekât almanın helal olması için konulmuş bir ölçü değildir. Zengin olmayan kişinin zekât almasının helal olması için çalışır durumda olup ailesini geçindirecek miktarı sağlayacak bir iş bulamıyor olması veya çalışamaz durumda olması gerekmektedir.

Hanefî Mezhebinde ise böyle bir kişinin zekât veya sadaka istemesi caiz değildir. Ancak dilenmeden, istemeden kendisine zekât verilecek olursa alması caizdir. Ancak bu fakir kişi, ilim talebesi ise çalışabilir durumda olsa da hayatını ilme adanmış olacağından hükmen çalışmıyor kabul edilip zekât istemesine ruhsat verilmiştir. Merhum İbn Abidin bu konunun üzerine durarak mezhepte yanlış olarak bilinen “talebe zengin de olsa zekât alabilir” meselesini tashih etmiş ve zengin talebenin zekât almasının caiz olmadığını, talebenin farkının ise sadece zekât isteyebilmek hususunda olduğunu vurgulamıştır.

Ebû Bekir er-Râzi, *Ahkâm’ul-Kur’ân*’ında Abdullah ibn ‘Amr ve başka yollarla Ebû Hureyre’den (Allah onlardan razı olsun) rivayet edilen bu Hadîs-i şerîf hakkında şu mütalaayı yürütür: “**Yüce Allah’ın Kuran’ı-Kerim’de buyurduğu: “Zekâtlar yalnız fakirler ve miskinlere mahsustur.”**”<sup>2</sup> mealindeki Ayet-i Kerimesinin zahiri manası, fakirlerden çalışmaya gücü yetene de yetmeye de şamildir. Bunun gibi: “**Onların mallarında dilenen ve mahrum olanlar için bir hak vardır.**” mealindeki Ayet-i Kerime, çalışma gücüne sahip olan dilenciye de bir hak verilmesinin vacib olmasını gerektirir. Zira ayet çalışabilenlerle çalışamayanları ayırt etmemiştir.

1) Ebu Davut, Zekât: 24, en-Nesâî, zekât:91

2) Tevbe Sûresi: 9/59

Yine: **“Zekât, Allah yolunda mahsur kalmış fakirlerin hakkıdır. O fakirler ki, yeryüzünde yürümeye güçleri yetmez. Bilmeyen, iffetleri sebebiyle onları zengin sanır.”**<sup>1</sup> mealindeki ayette de yüce Allah, çalışabilen güçlü kimselerle, çalışamayacak durumdakileri birbirinden ayırt etmemiştir.<sup>2</sup>

Buraya kadar zikrettiğimiz ayetler, zekâtın çalışabilen fakir insanlara verilemeyeceğine dair hüküm çıkaranların sözlerinin doğru olmadığına, Hanefî mezhebinin görüşünün doğru olduğuna delalet etmektedir.

#### **24 saatlik yiyeceği bulunanlar:**

Bu görüşü savunanlar buna delil olarak Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvûd'un rivayet ettikleri şu Hadîs-i şerîf'i zikretmişlerdir.

“Abdullah (Allah ondan razı olsun)’dan rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: **“Her kim başkasına muhtaç olmayacak kadar yiyeceği bulunduğu halde dilenirse, kıyamet günü yüzü tırmalanmış yaralı olarak gelir.”** Ashab: **“Ya Rasûlullah! Yetecek kadar yiyeceğin ölçüsü nedir?”** diye sordular. Hazreti Peygamber: **“-Sabah, akşam (24 saatlik) yiyeceği kadar buyurdu.”**<sup>3</sup>

#### **40 dirhem parası bulunanlar:**

عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ عَنْ أَبِيهِ أَبِي سَعِيدٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ «مَنْ سَأَلَ وَلَهُ قِيَمَةُ أُوقِيَّةٍ فَقَدْ أَلْحَقَ». فَقُلْتُ نَاقَتِي الْبَاقُوتَةُ هِيَ خَيْرٌ مِنْ أُوقِيَّةٍ. قَالَ هِشَامٌ خَيْرٌ مِنْ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا فَرَجَعْتُ فَلَمْ أَسْأَلْهُ شَيْئًا زَادَ هِشَامٌ فِي حَدِيثِهِ وَكَانَتْ الْأُوقِيَّةُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا.

1) Ez-Zâriyat Sûresi: 19

2) Ebû Bekir er-Râzi el-Cessâs, Ahkâm'ul-Kur'an

3) Ebû Dâvûd, Kitabu'z-Zekât, 24 no:1629; Ahmed İbn Hanbel, Müsned, 4/181, no:17173

Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (Allah ondan razı olsun) rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

**“Her kim bir ‘Ûkıyye parası bulunduğu halde dilenirse, ihtiyacı olmadan dilenmiş olur.” Ebû Sa'îd diyor ki; Ben de bunun üzerine: “-Ya Rasûlullah! Benim Yakute adlı devem, bir ‘Ûkıyye paradan daha kıymetlidir.” dedim ve bir şey istemeden oradan ayrıldım.<sup>1</sup> Hişam, “‘Ûkıyye; Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) döneminde 40 Dirhem idi.” sözünü ilave etti.”<sup>2</sup>**

Bu manada Ahmed b. Hanbel'in (Allah ona rahmet etsin) **“Müsned”**inde rivayet ettiği bir Hadîs-i şerîf'te Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: **“Kimin 40 dirhem parası veya bu para karşılığında malı bulunduğu halde isterse, ihtiyacı olmadan istemiş olur.”**

### 50 Dirhem Parası Olanlar:

Sevrî, İbn Mübârek, Ahmed b. Hanbel, İmam Mâlik, İshâk, Abdullah b. Mes'ûd, Hazreti Ali (Allah onlardan razı olsun) ve diğer ilim adamlarından bir kısmına göre müstağni; 50 dirhem parası olandır. Bunların dayandıkları delil, İbn Mes'ûd (Allah ondan razı olsun)'dan rivayet edilen şu Hadîs-i şerîftir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ سَأَلَ وَلَهُ مَا يُغْنِيهِ جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ خُمُوشٌ - أَوْ خُدُوشٌ - أَوْ كُدُوحٌ - فِي وَجْهِهِ فَقِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْغَنِيُّ قَالَ خَمْسُونَ دِرْهَمًا أَوْ قِيمَتُهَا مِنَ الذَّهَبِ

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

**“Her kim ihtiyacı olmadığı halde başkasından yardım dilenirse kıyamet günü yüzünde yırtık izleri ve tırmalanma belirtileri olduğu halde Allah'ın huzuruna gelecek,” dedi. Kendisine: “Ya Rasûlullah! (İstemeyi yasak kılan zenginliğin ölçüsü nedir?”**

1) (Hişam, “yani devesi 40 Dirhemden daha hayırlıdır” şeklinde tefsir etti)

2) Ebû Dâvûd, Zekât, 24



**diye sorulunca da: “50 dirhem gümüş para yahut bu değerde altındır” cevabını verdi.”<sup>1</sup>**

Ebû Bekr er-Razi *Ahkam’ul-Kur’an*’ında şöyle der: “Kırk veya elli dirhem parası bulunan kimsenin dilenmesini yasaklayıcı mahiyette rivayet edilen hadisler, istemenin tahrimen mekruh olduğunu bildirmektedirler; yoksa haram olduğunu ifade etmek için buyrulmamışlardır. İhtiyacını karşılayacak kadar imkânı bulunan kimselerin dilenmesi mekruh olur. Özellikle Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in Medine’ye hicret ettiği ilk devirlerde, Müslümanların fakirlerinin çok olmasına binaen istemekten sakındırılmışlardı.”<sup>2</sup>

İşte bu devirde Hazreti Peygamber, hiçbir şey bulamayan fakirlerin ihtiyaçlarını öncelikle gidermek için yetecek kadar geçim imkânı bulunan kimselerin istemekten çekinmelerini, güzel görüyordu.

وَكَانَ ثَوْبَانُ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ تَكْفَّلَ لِي أَنْ لَا يَسْأَلَ النَّاسَ شَيْئًا وَاتَّكْفَلَ لَهُ بِالْجَنَّةِ فَقَالَ ثَوْبَانُ أَنَا. فَكَانَ لَا يَسْأَلُ أَحَدًا شَيْئًا.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in azatlısı Sevbân Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğunu söylemiştir:

**“Kim bana insanlardan bir şey istemeyeceğine söz verirse ona cenneti vadediyorum” Sevbân hemen “ben” dedi. Artık Sevbân hiç kimseden bir şey istemezdi.”<sup>3</sup>**

Bu Hadisi Şeriflerden her biri ile muhtelif ilim adamları, nisâb-ı istiğnâ hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. İhtilaf olan noktalarda ihtiyat ile amel etmekte fayda vardır.

**NİSÂB-I ĞİNÂ:** Hanefî Mezhebine göre zekât verme mükellefiyetine dayanan esas ölçü olup bu nisâba mâlik olan bir Müslüman’ın

1) Ebû Dâvûd, Zekât, 24

2) Ebû Bekr er-Razi el-Cessâ, Ahkam’ul-Kur’an

3) Ebû Dâvûd, Zekât, 28

zekât vermesi farzdır. Kurban ve fitre mükellefiyetleri de bu tür nisâbın hükmüne girmektedir. Şu kadar var ki kurban ve fitre için nisaba ulaşması gereken malın nâmî olması ve üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir.

Altın, gümüş, maden, define ve sağmal gibi çeşitli malların her birine ait farklı nisaplar vardır. Bunlara dair tafsilat gelecektir.

### 707-SUÂL:

### ZEKÂTA TABİ OLAN MALLAR VE ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

**Cevap:** Gerek umumi tariflerle ve gerekse özel olarak hadîs-i şerîflerde ve diğer kaynaklarda belirtildiğine göre, zekâta tabi olan malları aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz:

Altın, Gümüş, Deve, Sığır, Koyun-keçi, Atlar ve diğer hayvanlar,

#### **Toprak mahsulleri:**

- Buğday,
- Arpa,
- Mısır,
- Diğer tahıl ürünleri,

#### **Meyveler:**

- Hurma,
- Üzüm,
- Diğer meyveler.

Baklagiller, Sebzeler, Ziynet eşyası, Madenler, Defineler, Petrol ve petrol ürünleri, Ticaret malları.

Altın ve gümüş nasıl olursa olsun, hangi yoldan elde edilirse edilsin ticari ve nami sayılırlar. Bu ikisinin dışında kalan malların ticaret malı sayılabilmeleri için ticarî olmaları gerekir. Ticari olabilmeleri için de muteber olacak ticaret niyeti taşımaları gerekmektedir.

Ticaret malında bulunması gereken bu özellikler ticaretin tarifinden de anlaşılmaktadır. Zira ticaret; “mal kazanmak için malı mal ile değiştirmek” şeklinde tarif edilmiştir. Ticaret malının tarifi ise, “alış veriş yoluyla mal kazanmak için hazırlanmış maldır” şeklinde yapılmıştır.

**Ticari Niyet:** Hanefî ve Şafiî mezhepleri, bir malın ticaret malı sayılabilmesi için ticari niyetin şart olduğuna dair ittifak etmişler. Ancak hangi durumda niyet etmenin gerekli olduğu hususunda ihtilafa düşmüşlerdir.

Hanefî mezhebine göre ticari niyetin geçerli olabilmesi için, niyetin ticaret ameli ile birlikte olması gerekmektedir. Bir malın ticaret malı sayılabilmesi için mücerret ticari niyet yeterli değildir. Niyetle beraber fiil de gerçekleşmelidir. Bu yüzden ticari niyet gerçekleşmeden mal alımı gerçekleşecek olursa, elde edilen mal, ticaret malı olmayacağı için zekâta tabi olmaz.

Şu halde bir malın ticarî sayılıp zekâta tabi olması için hem niyet hem de fiilen ticaret beraber gerçekleştirilmelidir. Ayrıca Hanefî uleması ticari niyeti, ticaretin başlangıcında gerçekleştirilmesini şart koşmuşlardır. Dolayısıyla ticari mal olabilmesi için, ilk alım-satımın ticaret niyetiyle yapılması yeterli görülmüştür. Sonraki alım-satımlar ticari niyetle gerçekleşmese dahi alınan mal ticaret malı sayılır.<sup>1</sup>

Şafiîler ticaretin başlangıcında niyet etmeyi yeterli görmemişlerdir. Ticaret amacıyla gerçekleşen her alım-satımda ticari niyetin tekrarlanması gerektiği görüşündedirler.

Ticari niyet ya alınan malın karşılığı verilirken veya alınacak mal tespit edilirken gerçekleşmelidir. Dolayısıyla Şafiîlere göre ticaret amaçlı her alım-satımda ticari niyetin tekrarlanması gerekmektedir. Niyetin tekrarlanmaması durumunda ilave alınan mal ticaret malı sayılmaz. Ticaret malı sayılmadığı içinde ticaret malının zekâtına da tâbi olmaz.<sup>2</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'

2) Er-Remlî, Nihayetu'l-Muhtaç, 3/102

Ticaret niyyeti iki şekilde olabilir.

1. Sarih/açık niyet: ticaret akdini yaparken saraheten ticarete niyet etmektir.

Mesela; satmak niyetiyle satın alınan bir araç gibi. Burada araca karşılık verdiği bedelin para, ticaret eşyası veya kullanılmakta olan bir ihtiyaç malzemesi veya eşyası olması arasında bir fark yoktur. Bu durumda mülküne karşılık ticaret niyetiyle kira bedeli olarak aldığı mal da ticarî olur.

Sözgelimi; evini kiraya veren kişi, kira bedeli olarak alacağı arabayı satmaya niyet ederek alacak olursa bu araba, ticari olacağından zekâta tabi olur. Zira ticaret; mala karşı başka bir malı ivaz olarak almaktır. Şu halde kiraya vermek te bir tür ameldir. Niyyetle birlikte muteberdir.<sup>1</sup>

İş, ihtiyaç veya başka bir gaye ile ticari niyet olmadan alınan mallar, ticari olmayacakları için ticari malların zekâtına tabi olmazlar. Bu malı almak için verilen bedelin; para, ticari mal, altın veya gümüş olması arasında fark yoktur.

Ticarete niyet edilse dahi akit yapılmadan sahip olunan mal, ticaret için olmaz. Mesela; miras olarak kendisine kalan mal ile ticaret yapmaya niyet edecek olsa dahi o mal ticari mal olmaz. Dolayısıyla ticari mal zekâtına tabi olmaz. Zira miras olunan mal, vârisin müdahalesi söz konusu olmaksızın mülküne girmiştir.

Hibe, vasiyet veya sadaka gibi, karşılıklı mal değiştirme manasında olmayan yani mübadele olmayan tek taraflı bir akit ile ticaret yapmaya niyet ederek sahip olunan mal, ticaret için olur ve zekâtı, ticaret mallarının zekâtına tabi olur.

Yine mehir, hulu, bedeli veya kasten öldürmeden doğan kısas hakkı üzerine sulh edilen bedel emsali mal olmayan bir şeye karşılık mal vererek yapılan bir akitle, ticaret yapmaya niyet ederek sahip olunan mal ticaret için olur ve zekâtı, ticaret mallarının zekâtına tabi olur.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's- Şerâi

İmam Kerhî (Allah ona rahmet etsin) şöyle der: Bu anlatılanlar İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a göredir. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'e göre ise anlatılan bu durumlarda elde edilen mallar ticaret için olmayacaklarından zekâta tabi olmazlar. El-Kâdı es-Şehid ise ihtilafı tam aksine rivayet etmiştir.

2. Delaleten/kapalı niyet: Fiilen ticareti yapılmakta olan bir eşyanın karşılığında alınan mal veya kiraya vermek için yapılmış veya satın alınmış bir dairenin kira bedeli olarak alınan mallar ticaret için olacaklarından ötürü ticarî mal zekâtına tabi olurlar. Burada her ne kadar saraheten ticarete niyet yok ise de, ticari olan bir şeyin bedeli olduklarından delaleten niyet mevcuttur.

Fakat para altın gümüş her ne kadar yaratılış olarak ticari olsalar da bunlarla alınan şeyin ticaretini yapmaya niyet etmedikçe ticari mal olmazlar.

Boyacı, kuru temizlemeci, elektrikçi, sıvacı kaynakçı ve emsali esnafların kullandıkları malzemeler; sabun, kaynak gibi kullanıldığında geriye eseri kalmayan türden iseler onlara zekât yoktur. Fakat boya, sıva, elektrik malzemeleri gibi kullanılan malzeme kullanıldıktan sonra geriye eserini bırakıyorsa zekâta tabidirler.

Büyük küçük işyerlerinde kalıcı olarak kullanılan ve demirbaş tabir edilen eşyaya zekât düşmez.<sup>1</sup>

## 708-SUÂL:

### ZEKÂT İÇİN İTİBAR EDİLEN NİSAP HANGİ MALDAN NE KADARDIR VE NASIL HESAPLANIR?

**Cevap: Zekât Nisâbı:** Nisap kişiyi zengin kılar ve ona bazı mükellefiyetler yükler. Nisap miktarından daha az malı olanlar zengin sayılmazlar ve onların bu malları nisâbı bulana kadar asli ihtiyaç olmakta devam eder.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi'ş-Şerâi'

**Gümüşün Nisâbı:** Başta el-Buhârî olmak üzere muteber hadis mecmualarında kaydedildiğine göre, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) devrinde para olarak kullanılan gümüşün nisâbı 200 dirhemdir.

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَدْ عَفَوْتُ عَنِ الْخَيْلِ وَالرَّقِيقِ فَهَاتُوا صَدَقَةَ الرِّقَةِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا دِرْهَمٌ وَلَيْسَ فِي تِسْعِينَ وَمِائَةٍ شَيْءٌ فَإِذَا بَلَغَتْ مِائَتَيْنِ فَفِيهَا خَمْسَةٌ دَرَاهِمٌ»

Hazreti Ali'den (Allah ondan razı olsun) rivayet edildiğine göre, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: At ile kölenin zekâtını affettim. Ama sikke (damgalanmış basılı paranın) zekâtını verin. Her kırk dirhemde bir dirhem zekât verin. 190 dirhemde zekât yoktur. Fakat gümüş 200 dirheme ulaştığı zaman, bu paradan 5 dirhem zekât vermek lazımdır. <sup>1</sup>

**Altının Nisâbı:** Altının nisâbı hakkında Peygamber Efendimizden rivayet edilmiş yakın manalara gelen birden çok hadîs-i şerîf vardır. Bunlardan biri şudur:

عَنْ عَلِيٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَعْضِ أَوَّلِ هَذَا الْحَدِيثِ قَالَ «فَإِذَا كَانَتْ لَكَ مِائَتَا دِرْهَمٍ وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا خَمْسَةٌ دَرَاهِمٌ وَلَيْسَ عَلَيْكَ شَيْءٌ - يَعْنِي فِي الذَّهَبِ - حَتَّى يَكُونَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا فَإِذَا كَانَ لَكَ عِشْرُونَ دِينَارًا وَحَالَ عَلَيْهَا الْحَوْلُ فَفِيهَا نِصْفُ دِينَارٍ»

1) Et-Tirmizî, Zekât, Ebu Dâvud, Zekât, 5/11

“**Hazreti Ali’den** (*Allah ondan razı olsun*) rivayet edildiğine göre, (hadi-sin evvelki kısmında) Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) şöyle buyurmuştur: Senin iki yüz dirhem gümüşün olduğu ve üzerinden de bir yıl geçtiği vakit, ondan beş dirhem zekât vermek gerekir. Altında, yirmi dînâra kadar bir şey yoktur. Senin yirmi dînârın bulunduğu ve üzerinden bir yıl geçtiği vakit ondan yarım dînâr zekât vermek gerekir.”<sup>1</sup>

Bedrettin el-Aynî, altının nisâbı hakkında şöyle demektedir: “Altının nisâbı yirmi miskaldır. Bu hususta itibar edilen söz icmaın sözüdür. Ancak Hasan-ı Basrî ve Zührî’nin yirmi miskâlden az altından zekât lazım geleceği yolunda bir görüş nakledilmiş ise de, her ikisinden meşhur olan rivayet; zekâtın yirmi miskâl’den lazım geldiğidir.

Günümüzde zekât nisabı, gümüşten değil altından belirlenir. Yirmi miskal altının kaç grama tekabül ettiği Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*) ve sahabe dönemindeki miskalin ölçüsüyle bulunmalıdır. Fakat bu ölçüler az da olsa farklılık arz ettiğinden, zekât nisabı olarak belirlenen altının gramı farklı kavillerle belirtilmiştir. 85 gram ile 96 gram arasında farklı içtihatlar olmuştur. Bunun sebebi sahabe döneminde miskalin ağırlık ölçüsü arpa tanesine dayanmaktadır. Arpa taneleri arasındaki azıcık fark neticeye 85 ile 96 gram olarak yansımaktadır. Bu yüzden zekât vermekte fakire faydalı olmayı gözeteceğimizden zekâttan kaçmak değil, mümkünse zekât vermek için yol aramak gerek. “Dağlar ağırlığında altını sadaka olarak vermektense bir gram zekât vermek daha faziletlidir” fehvasınca zekâttan kurtulmaya çalışmaktansa zekât vermeye bahane aramak her bir Müslümanın gözetmesi gereken bir fırsat olsa gerektir.

**Ezcümle:** Hanefî Mezhebinde üç ayrı nisab vardır:

1. Zekât veya sadaka istemeyi haram kılan nisab: Yukarıda zikri geçen hadîs-i şerîfleri Hanefî Mezhebi zekât ve sadaka istemenin caiz olmayacağı hakkında yorumlamıştır. Yani dilencilik yapmanın caiz olup olmamasında nisap olarak almıştır. Buna göre iş bulabilen ve çalışabilir durumda olan kişi geçimini sağlayabiliyorsa dilenmesi,

1) Ebû Dâvûd, Zekât, 5/1575

zekât talep etmesi haramdır. Ama talep etmeden kendisine verilecek olursa almaması daha iyi olmasıyla birlikte alması da caiz ve helaldir.

2. Zekât almayı haram kılan nisap: Ticari olsun olmasın ihtiyaç dışı 20 miskal altın (85-96 gram) değeri mala sahip olan kişinin zekât alması helal değildir. Malı nâmi olmadıkça zekât vermesi gerekmesi de kurban kesmesi ve fitre vermesi vaciptir.

3. Zekât vermeyi vacip kılan nisab: Bu (85-96 gram) nâmî yani ticari mala sahip olmaktır. Bu nisaba malik olanın zekât istemesi haram olduğu gibi istemeden verilmesi durumunda alması ve böyle bir kişiye zekât vermek haramdır. Ancak yetkili kurum tarafından zekât toplamakla görevlendirilmiş zekât memuru hariç. Böyle bir zekât memuru yetkili kurum tarafından kiralanabileceği için zengin de olsa ücretini zekât fonundan belirli bir miktar olarak alabilir. Fakat kendi kurumu için kendisi, kendisini kiralayamaz.

Zamanımızda bazı cahil kişilerin kafalarına göre zekât toplamaya çıkıp kendilerine topladıkları zekâttan pay ayırmaları haramdır. ••

### 709-SUÂL:

#### MİSKAL VEYA DİRHEM KAÇ GRAMDIR?

**Cevap:** Altın, gümüş ve paralar kişinin elinde bazen münferit olarak yani sadece altın veya sadece gümüş veya sadece para olarak bulunabileceği gibi bazen de karışık olarak bulunabilirler.

Münferit olan altın ve gümüşün bu günkü ölçülere göre nisabını tespit edip daha sonra karışık olmaları durumunda paraların nisabı ile ilgili değerlendirmeleri yapalım.

Gümüş nisabının günümüzde tekabül ettiği ölçü:

Âlimler gümüşün nisabının 200 dirhem ağırlığında olduğuna dair ittifak etmişlerdir. Fıkıh kitaplarında bunun ölçüsü şöyle açıklanmıştır: Bir dirhem 14 kırat, bir kırat da 5 arpa ağırlığındadır. *Mevsuat'ü Vahadatî'l-kıyasî'l-Arabiyye ve'l-İslamiyye* adlı kitapta



bir kıratın 0,2274 grama tekabül ettiği hesap edilmiştir. Buna göre  $14 \times 0.2274 \times 200 = 636,72$  gram olarak gümüşün nisabı hesap edilmiştir olur. Bu hesaba göre bir dirhem 3,1836 gram olup 200 ile çarpıldığında ise 636,72 gram eder.

Altın nisabının günümüzde tekabül ettiği ölçü:

**Bedaiü's-Sanai** adlı kitabında el-Kasâni şöyle der: Altın yirmi miskale ulaşmadıkça zekâtı yoktur. Yirmi miskale ulaşınca yarım miskal zekât olarak verilmesi gerekir.

Hazreti Ali'den (Allah ondan razı olsun) rivayet edilen bir hadiste Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

لَيْسَ عَلَيْكَ فِي الذَّهَبِ زَكَاةٌ مَا لَمْ يَبْلُغْ عِشْرِينَ مِثْقَالًا فَإِذَا بَلَغَ عِشْرِينَ مِثْقَالًا فَفِيهِ نِصْفُ مِثْقَالٍ

“Altın yirmi miskale ulaşmadıkça onda zekât gerekmez. Yirmi miskale ulaştığında ise yarım miskal zekât gerekir.”<sup>1</sup>

Miskalin ağırlığı konusunda fakihler farklı görüşler belirtmişlerdir. Hanefiler; bir miskalin 100 arpa tanesi ağırlığında olduğu görüşündedirler.<sup>2</sup> 5 arpa tanesi 1 kırat ağırlığında olduğuna göre 100 arpa tanesi 20 kırat ağırlığında olur. Bir kırat da 0,2274 gram olunca  $0,2274 \times 20 = 4.548$  böylece bir miskal 4.548 grama tekabül eder. Buna göre 20 miskal de 90.96 gram eder. Hanefiler arasında bir miskalin 4.548 gram olduğu anlaşılmaktadır.

Mezhepler arasında nisap miktarının farklı olmasının sebebi; bir miskalin, kaç arpaya tekabül ettiğinden kaynaklanmıştır. Şöyle ki; Maliki, Şafii ve Hanbeli fakihleri bir miskalin 72 arpa tanesine tekabül ettiğini söylerlerken, Hanefî Mezhebi 100 arpaya tekabül ettiğini iddia etmiştir.

1) Ed-Darakutni 1925

2) Tebyin-ül-Hakaik

## 710-SUÂL:

## ALTIN VE GÜMÜŞÜN ZEKÂTI NEDİR?

**Cevap:** Hanefilere göre: Altın ve gümüşün madrup/basılmış olmasında ve olmayanında, süs eşyası yapılanında ve kap-kacağında ticarete niyet edilsin edilmesin nisaba erdiği takdirde zekât vacip olur. Altın ile gümüş birbirine eklenerek nisap miktarı sağlanabilir. Bu ekleme ya kıymet, ya da ecza/ağırlık cihetiyle olabilir. Mesela birinin on miskal altını ve on miskal değerinde gümüşü olursa ikisi birbirine eklenerek zekâtı verilir. Bu imam İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göredir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre, her birinin nisabı ayrıdır. O bakımından kıymetleri değil ağırlıkları esas alınır. Mesela; kişinin 150 dirhem gümüşü, 4 miskal de altını bulduğunu ve bu 4 miskal altının 60 dirhem değerinde olduğunu düşünecek olursak İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göre zekât gerekir. Zira kıymet açısından nisaba maliktir. Fakat İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre zekât gerekmez. Zira 150 dirhem gümüş zekât nisabının (200 dirhem) dörtte üçü, 4 miskal altın ise zekât nisabının dörtte birinden aşağı beşte biri olduğu için ağırlık olarak nisaba malik değildir.

Altının nisabı yirmi miskaldır ve bunda yarım miskal zekât vardır. Sonra her dört miskalde iki kırat zekât vardır. Gümüşün nisabı ise iki yüz dirhemdir ve bunda kırkta bir hesabıyla beş dirhem zekât söz konusudur. Sonra nisap üzerine eklenen her kırk dirhem için bir dirhem hesap edilerek zekât verilir. Bu, İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göredir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre nisap üzerindeki fazla miktarın ne kadar olduğuna bakılmaksızın hepsinden oran olarak kırkta bir zekât verilir.

Altın ve gümüş karışımı veya altın ile bakır veya gümüş ile başka bir maden karışımı söz konusu olduğunda, hüküm eksere göredir; yani karışımda nispeti çok olan altın ise, hepsi altın kabul edilir, gümüş karışımı fazla ise hepsi gümüş kabul edilir. Bu yüzden günümüzde altın sayılacak en düşük ayar 14 ayardır.

**Malikilere göre;** diğer mezheplerde olduğu gibi, altının nisabı yirmi miskaldır; gümüşün nisabı iki yüz dirhemdir. Bu iki madenden mubah olan süs eşyasında zekât yoktur. Mesela kadının takındığı bilezikler, kılıcın kabzasına nakşedilen altın ve gümüş, bunlarla kaplanan diş, takılan burun bu cümledendir. Kullanılması haram olan altın ve gümüşten mamul süs eşyasında zekât gerekir. Kap kakak, sürmedanlık, mil ve benzeri şeyler bu cümledendir. Ancak bunların zekâtında muteber olan tartıdır, kıymet değildir.

**Şafilere göre;** gümüşün nisabı iki yüz dirhem, altının nisabı yirmi miskaldır. Bu da Mekke tartı birimine göre belirlenir. Mağşuşta (Başka maden veya altın ile gümüş karışımında), altın veya gümüş nispeti nisaba ulaşmadıkça zekât gerekmez. Kullanılması dinen haram olan altın ve gümüş kap kacağın zekâtı gerekir. Kullanılması mubah olanın ise gerekmez. Mesela kadınların süs olarak kullandıkları bilezik, kolye, yüzük, halhal ve benzeri altın ve gümüşün zekâtı vacip değildir. Aynı zamanda altın ve gümüşün üzerinden tam bir yıl geçmesi gerekir.

**Hanbelilere göre;** diğer mezheplerde olduğu gibi, altın ancak yirmi miskali, gümüş de iki yüz dirhemi bulduğu takdirde nisaba ermiş sayılır ve kırkta bir nispeti dikkate alınarak yirmi miskalden yarım miskal, iki yüz dirhemden beş dirhem çıkartılıp zekât olarak verilir.

Karışım halinde olan altın ve gümüşten her biri nisap miktarına ulaşmadıkça zekât gerekmez. Mesela dokuz miskal altın ile 150 dirhem gümüş karışımından oluşan bir madenden zekât gerekmez; ikisi birbirini tamamlayamaz, çünkü cinsleri değişiktir.

## 711-SUÂL:

### HAYVANLARIN ZEKÂTI NASILDIR?

**Cevap:** Zekât vermenin vacip olduğu mallardan birisi de sâime/otlak hayvanlardır. Bütün mezheplerin kabul ettiğine göre bu hayvanlarda zekâtın vacip olabilmesi için beş şart bulunması gerekir.

Ancak bazı şartların ayrıntılarına dâir mezhepler arasında ihtilaf vücuda gelmiştir.

1. Hayvanların evcil olmaları, yabani olmamalarıdır. Ancak evcil hayvan ile yabani hayvan çiftleşmesi neticesinde doğan hayvanlara zekâtın düşüp düşmeyeceği konusunda ihtilaf vardır. Hanefî Mezhebine göre böyle bir durumda anneye bakılır. Eğer anne zekâta tâbi olan cinsten bir hayvan ise doğan yavru da zekâta tabidir. Zira evcil veya vahşi olma vasfı anneye bağlı bir vasıftır. Dolayısıyla annede olan özellik yavruya da sirayet edecektir. Örneğin geyik ile koyunun çiftleşmesi neticesinde bir yavru dünyaya gelecek olursa annesine bakılır. Annesi koyunsa yavru evcil hayvandan sayılacağı için zekâta tabi olacaktır. Yok, eğer annesi geyik ise yavru da vahşi hayvan kabul edileceği için zekâta tâbi olmayacaktır.<sup>1</sup>

2. Otlak hayvanların nisâp miktarına ulaşmış olmalarıdır. Bu hususta tafsilat ilerleyen bölümde gelecektir.

3. Havelan-i havl olması gerekir. Yani nisap miktarına ulaşan malların üzerinde bir kamerî yıl geçmesi şartı sâime/otlak hayvanlar için de geçerlidir.

4. Sene boyunca mal sahibinin mal üzerindeki mülkiyetinin devam etmesidir. Mal sahibinin ölümü durumunda, mülkiyet kalkacağı için zekâtın vücubiyeti de kalkar. Zira kişi öldükten sonra mal varislere intikal edeceği için zekâtın vücubiyeti de varislere intikal edecektir. Dolayısıyla intikal eden malın zekâtını vermek için yeni bir senenin geçmesi gerekecektir.

5. Hayvanların sâime (otlak hayvanı) olmalarıdır. Sâime kelimesi “alûfe” kelimesinin zıddıdır. Senenin yarısından fazla olan bölümünü ahırda beslenerek geçiren hayvanlara alûfe; senenin çoğunluğunu merada otlanarak beslenen hayvanlara ise sâime denilir. Ancak merada otlatılan hayvan eğer bir ücret mukabilinde otlatılıyorsa sâime sayılmazlar. “Sâime” sayılabilmeleri için yılın ekserisini herhangi bir masraf olmaksızın kendiliğinden besleniyor olmaları gerekir.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'

Şu halde hayvanların “sâime” sayılabilmesi için senenin yarısından çoğunda kendiliğinden otlamaları gerekir. Senenin yarısı veya yarısından daha az bir sürede kendiliğinden otlıyor, kalan zamanda sahibi tarafından besleniyorlarsa “sâime” sayılmayacakları için zekâta da tabii olmayacaklardır.

Aynı şekilde “sâime” hayvanların zekâta tabi olabilmesi için üremek, süt elde etmek veya satmak için besleniyor olmaları gerekir. Şayet kesim, yük taşımak, binmek veya ziraatta kullanmak için besleniyorlarsa sâime olmayacaklarından zekâta tabi olmazlar. Ayrıca ahm-satım gibi ticari amaçla beslenen hayvanlar senenin tamamını otlayarak geçirseler de “saime” olmazlar. Böyle hayvanlar ticari mal sayılacaklarından değerleri üzerinden zekâta konu olurlar. Yani kişinin sair ticari mal veya parasına katılarak hesaplanır ve zekâtları verilir.<sup>1</sup>

### 712-SUÂL:

#### DEVELERİN NİSABI VE ZEKÂTI NEDİR?

**Cevap:** Otlayarak beslenen yani sâime olan develer beş adet olmadığı müddetçe onlardan zekât gerekmeceğine dair ittifak vardır.

- \* Beş devenin zekâtı bir koyundur.
- \* On devenin zekâtı iki koyundur.
- \* On beş devenin zekâtı üç koyundur.
- \* Yirmi devenin zekâtı dört koyundur.

Belirlenen nisap ile verilecek olan koyunların miktarına dair mezhepler arasında ihtilaf vaki değildir. Ancak zekât verilecek koyunun vasfında mezheplerin ihtilafı olmuştur. Hanefî mezhebine göre zekât olarak verilecek olan; dişi koyun veya koç ya da keçi olsun bir senesini bitirmiş, ikinci senesinden gün almış olması gerekir.

1) Burhanuddin Ebu'l-Me'âlî ibn Mâze, el-Muhîtu'l-Burhânî 3/171-175; İbnu'l Humam, Fethu'l -Kadir, 2/193

İbn Abidin der ki: Eş-Şurunbulâlî, *el-Cevhere* nâm kitaptan nakleder ki, fukahadan el-Hacendî, koyundan ancak iki yıllık olan zekât verilebilir. Yani bir yılını tamamlamış olan; altı aylık olup bir yılını doldurmuş gözüken ve “cezea” ismiyle anılan koyun kurban için el-verişli sayılsa da zekât vermek için yeterli görülmemiştir.<sup>1</sup> Aynı zamanda kusurlu olmaması da aranır.

\* Develerin sayısı yirmi beş oluncaya kadar zekâtı koyun cinsinden verilir. Yirmi beşinden sonrası için zekât olarak deve cinsinden verilmeye başlanır.

\* Yirmi beşten otuz beşe kadar olan develer için “bint-i mehaz” denilen; bir yılını doldurup ikinci yılından gün almış olan dişi bir deve verilir.

\* Otuz altıdan kırk beşe kadar olan develer için “bint-i lebun” denilen; iki yaşını doldurup üçüncü yaşından gün almış olan dişi bir deve verilir.

\* Kırk altıya ulaştı mı altmışa kadar olan develer için “hıkka” denilen; üç yaşını doldurup dördüncü yılından gün almış dişi bir deve verilir.

\* Altmış bir ile yetmiş beşe kadar olanlar için “ceza’a”<sup>2</sup> denilen; dördüncü senesini tamamlayıp beşinci senesinden gün almış dişi bir deve verilir.

\* Yetmiş altıdan doksana kadar olan develer için, iki tane “bint-i lebun” verilir.

\* Doksan birden yüz yirmiye kadar olan develer için zekât olarak iki “hıkka” verilir. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in yazıp gönderdiği zekât kitabelerinde de bu şekilde sayılar ve vasıflar zikredilmiş olduğundan buraya kadar mezhepler arasında ihtilaf yoktur.

Yüz yirmiden sonraki her beş deve için bir koyun verilir. Dolayısıyla yüz yirmi beş olunca; yüz yirmi tanesi için iki “hıkka” geriye kalan

1) Muhammed Emin İbn Âbidin, Reddu'l-Muhtâr, 3/200

2) Bu deve için kullanılan “ceze’a” kelimesinin manasıdır. Bu kelime koyunlar için kullanıldığında altı ayını doldurmuş görüntüsü küçük olmayan koyun anlamında kullanılır.

beş deve için de bir koyun verilir. Yüz otuzda iki koyun, yüz otuz beşte üç, yüz kırkta dört koyun iki “hıkka” ile birlikte zekât olarak verilir. Yüz kırk beşte bint-i mahaz ve iki “hıkka” birlikte zekât olarak verilir. Yüz elli olunca üç hıkka verilir.

Artık her elli deve için bir hıkka fazlasında her beş deve için bir koyun, on deve için iki koyun, on beş deve için üç koyun, yirmi deve için dört koyun, yirmi beş deve için bint-i mahaz, otuz altı deve için bint-i lebun verilir. Kırk altıya ulaşıncaya hıkka verilir. Yani toplam 196 koyuna ulaşıncaya dört hıkka verir.

Yani deve sayısı, yüz elliden iki yüze ulaşınca kadar, aynen sıfırdan elliye ulaşınca kadarki bölümün zekâtı tatbik edilir. Yalnız iki yüz olunca isterse dört adet “hıkka” isterse beş “binti lebun” verir.

Mal sahibi hangisini vermek isterse onu vermekte muhayyerdir.<sup>1</sup> Artık iki yüzden sonra gelen her 50 deve için anlatıldığı gibi sıfırdan elli deve için belirlenen zekât uygulaması tatbik edilir.

Şâfî Mezhebinde yüz yirmiden sonra her kırk deve için bir bint-i lebun her elli deve için bir hıkka verilir. Yani develerin sayısı yüz yirmiye ulaşınca üç tane bint-i lebun verilir. Yüz otuzda iki bint-i lebun bir hıkka verilir. Yüz kırk olunca iki hıkka bir bint-i lebun (...) böyle devam eder.

Hanefî mezhebine göre develerin zekâtı verilirken mal sahibinin zekât olarak verilmesi gereken vasıfta devesi bulunmazsa yetkili makam tarafından zekât almakla görevlendirilmiş memur (musaddik) verilmesi gereken devenin kıymetini alabileceği gibi farklı bir deve de alabilir. Bu durumda aldığı deve verilmesi gerekenden daha değerli ise farkını sahibine iade eder.

Eğer verilen devenin değeri, verilmesi gerekenden daha düşük ise, zekât görevlisi farkını mal sahibinden tahsil<sup>2</sup> eder.<sup>3</sup>

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl 2/5-7

2) A.g.e 2/7-8

3) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût 2/155.

## 713-SUÂL:

## KOYUN VE KEÇİLERİN NİSABI VE ZEKÂTI NEDİR?

**Cevap:** Arapçada “ğanem” kelimesi erkek ve dişi koyun ile keçiyi ifade etmektedir. Sâime (otlak) olan koyun ve keçi sürüsünün sayıca kırktan az olanına zekâtın düşmeyeceğine dair mezhepler ittifak etmişlerdir.

Sâime olan koyun ve keçi sayısı kırka ulaştınca bir koyun zekât vermesi gerekir. Kırktan yüz yirmiye kadar yine bir koyun zekât vermesi gerekir. Yüz yirmi bir olunca iki yüze kadar iki koyun verilir. İki yüz birden üç yüz doksan dokuza kadar üç koyun, dört yüz koyun olunca dört koyun vermek gerekir. Devamında ise her yüz koyundan bir koyun zekât olarak verilir.

Hanefî mezhebine göre, koyunların zekâtında erkek-dişi karışımından herhangi birisi verilebileceği gibi sadece erkek koyunlara dişi koyun, sadece dişi koyunlara da erkek koyun zekât olarak verilebilir. Aynı şekilde bir senesi dolan sâime koyunlardan zekât olarak bir yaşını tamamlamış bir koyun veya bir keçi verilir. Nisaba ulaşan sâime hayvanların tamamı koyunsa koyun verilir. Keçi ise keçi verilir. Koyun ve keçi karışık ise çoğunluk hangisinden olursa zekât ondan verilir. Koyun ve keçilerin eşit olması durumunda ise, mal sahibi zekâtı hangi cinsten vermek isterse o cinsten verir.

Şafî mezhebine göre ise, koyun yerine keçi alınabildiği gibi keçi yerine de koyun alınabilir. Hatta sürünün tamamı koyun olsa dahi zekât olarak keçi alınabilir. Ancak zekât olarak çıkarılan iki yaşındaki keçinin değeri bir yaşındaki koyunun değerine denk olması gerekir. Aksi halde kıymetini tamamlaması gerekir.<sup>1</sup>

Mezheplerin ihtilaf ettikleri bir diğer konu ise, bir yaşını doldurmayan oğlak ve kuzuların zekât nisabına tabi olup olmayacaklarına dairdir. Şöyle ki; İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)’e göre bir yaşını doldurmamış oğlak ve kuzular zekâta tabi değildirler. Ancak nisabının hesaplanmasına dâhil edilirler. Dolayısıyla

1) Eş-Şirbînî, Muğnî'l- Muhtaç ve metni en-Nevevî, Minhâcu't-Tâlibîn, 1/556



oğlak ve kuzuların sürüsü içinde bir tane koyun veya keçi bulunuyorsa sürünün tamamı nisap hesaplamasına dâhil olur. Söz gelimi; bir adet toklu (bir yaşını doldurmuş koyun) ile otuz dokuz kuzusu olan kimseye bir koyunu zekât vermek farz olur. Vermesi gereken zekât da o tokludur. Ancak sene dolmadan toklu ölürse zekâtın vücubiyeti de düşer. İmam Ebû Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a göre ise, sürünün içinde koyun veya keçinin varlığına bakılmaksızın kuzuların ve oğlakların sayısı nisap miktarına ulaşıyorsa zekâta tabii olurlar. Her kırk oğlak veya kuzudan zekât olarak bir oğlak veya bir kuzu verir.

#### 714-SUÂL:

#### SİĞIRLARIN NİSABI VE ZEKÂTI NEDİR?

**Cevap:** Yılın altı ayından fazlasını otlayarak beslenen sığırın nisap miktarı otuzdur. Yani sığırın sayısı otuza ulaşmadıkça onlara zekât vacip olmaz. Sayıları otuza ulaşınca zekât olarak orta halli bir tane tebi veya tebia denilen bir senesini tamamlayıp ikinci senesinden gün almış erkek veya dişi buzağı verilir. Otuz dokuz kadar böyle devam eder. Sığırın sayısı kırka ulaşınca, iki yaşını doldurmuş üçüncü yılından gün almış bir dana verilir. Bu dananın erkeğine “müsin”, dişisine “müsinne” denilir. Bu konuda hiçbir mezhep imamının ihtilafı söz konusu değildir. Şu kadar var ki bu tür sığırın sayısı kırkı aşım altmışa ulaşıncaya kadar zekât olarak bir şey verilmesi gerekli mi ve verilmesi gereken nedir, yoksa bir şey gerekli değil midir? Bu konu İmamlar arasında ihtilafıdır.

İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göre sığırın sayısı kırktan fazla olunca; kırk tanesine karşılık üçüncü yılından gün almış bir dana (müsin-müsinne) verilir. Kırktan fazla olunca bir tanesi için bir müsinnenin 1/40'ini veya bir tebi/tebianın 1/30'i zekât olarak verilir. İki tane fazla olunca bir müsinnenin 2/40'sini, üç tane fazla olunca bir müsinnenin 3/40'ünü zekât olarak verir. Artık sığırın sayısı altmışa ulaşana kadar, kırktan fazlaları için bu oran üzerinden zekât verir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)*'e göre ise sığırların sayısı altmışa ulaşınca kadar kırk sığır için verilen zekâtтан başkası zekât olarak alınmaz.<sup>1</sup>

Esed b. Amr'ın yaptığı rivayete göre İmam Ebu Hanife *(Allah ona rahmet etsin)* bu konuda İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)* ile aynı görüştedir.<sup>2</sup> Sığırların sayısı altmışa ulaşınca zekât olarak ikinci yılından gün almış erkek veya dişi iki adet buzağı verilir.

Yetmiş olunca; bir müsinne bir tebi

Seksen olunca: iki müsinne

Doksan olunca üç tebi

Yüz olunca bir müsinne iki tebi

Yüz on olunca iki müsinne bir tebi

Yüz yirmi olunca dilerse üç müsinne dilerse de dört tebi verir.

Yani altmıştan sonraki sayılarda; her bir otuz sığır için bir adet ikinci yılından gün almış erkek veya dişi buzağı ve her kırk adet için de üçüncü yılından gün almış erkek veya dişi dana verilir. Bu hususta erkek ve dişi arasında fark yoktur. Belirlenen bu sayıların aralarında mesela altmış ile yetmiş arasındaki sayılar muaftır. Yani zekât hesaplamasına dâhil değildir. Ancak kırk ile altmış arasında İmam Ebu Hanife *(Allah ona rahmet etsin)*'nin farklı görüşü olduğunu yukarıda nakletmiştik.

### 715-SUÂL:

**KİŞİNİN İKİ YAŞINDAN GÜN ALMIŞ  
TEBİ VE TEBİA KARIŞIK OLARAK  
HEPSİ ZAYIF KIRK TANE SIĞIRI OLSA  
ZEKÂTINI NASIL VERİR?**

**Cevap:** Sığırların zekâtını hesaplamada asıl ölçü ikinci yılından gün almış olan tebi veya tebia denilen sığırdır. Zekât memuru böyle bir sığırın orta hallisini zekât olarak alır.

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl 2/55-56

2) Alaaddin es-Semerkandî, Tuhfetu'l-Fukahâ 1/442

Şayet kırk sığırın arasında müsinne denilen üçüncü yılından gün almış sığır varsa orta halli olanı zekât olarak belirir. Aralarında orta halli olmazsa iyi olan zekât olarak belirir. Hepsi zayıf olsa aralarından en iyisi zekât olarak verilir. Keza sığırların sayısı otuz olsa ve aralarında tebi ve tebia olsa aynı durum söz konusu olur. Fakat suâldeki gibi sığırların sayısı kırk olup aralarında müsinne denilen üçüncü yılından gün almış sığır olmaz hepsi orta hale ulaşamayan zayıf tebi veya tebia olursa, yani aralarında zekât olarak vermesi gereken müsinne yoksa zekâtını kıymet olarak verecekse orta halli bir musinnenin kıymetini verebilir.

Zekâtını kıymet olarak değil de sığırlarından vermek istiyorsa hesabını şöyle yapar: Öncelikle orta halli bir müsinne ve orta halli bir tebi veya tebianın değerini belirler ve aradaki farkı tespit eder. Sonra aradaki bu farkın, tebi veya tebianın yüzde kaç olduğunu belirler. Sonra zayıf olan sığırları arasında en iyisini ve daha önce belirlediği yüzdelik oranına göre geri kalanların en iyisinin yüzdesini zekât olarak verir. Mesela kırk tane zayıf tebi ve tebia denilen iki yaşından gün almış sığırları olan kişi zekâtının tümünü kıymet olarak vermeyecekse şöyle hesap yapar: Faraza orta halli bir tebi 40 dirhem, orta halli bir müsinne 50 dirhem olsun. Aralarında 10 dirhem fark vardır. Bu 10 dirhem orta halli tebiin (% 25) yüzde yirmi beşidir. Şu halde zekât olarak zayıf olan sığırlarının arasından en iyisini zekât olarak vereceği gibi geri kalanların arasından en iyi olanın da %25'ini zekât olarak vermesi gerekecektir.<sup>1</sup>

## 716-SUÂL:

### AT, KATIR VE EŞEKLERİN NİSABI VE ZEKÂTI NEDİR?

**Cevap:** Ticaret için yetiştirilen at, eşek ve katırın zekâta tabi olduğuna dair ittifak vardır. Ticaret için değil de başka amaçlar için saime olarak yetiştirilen at, eşek ve katırların zekâta tabi olup olmadıkları-na dair ihtilaf vuku bulmuştur. Ebû Hanife'ye (Allah ona rahmet etsin) göre,

1) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr, bulak baskı 1/499

eşek ve katırların yetiştirilmeleri ticaret amaçlı değilse hiçbir şekilde zekâta tâbi olmazlar.

Atlarda durum farklıdır. Atlar binmek, yük taşımak veya cihat için yetiştiriliyorsa zekâta tabi olmazlar. Ancak amaç, atların üremesi ise bu atlar erkek ve dişi karışık ve “saime” olarak yetiştiriliyorsa İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)’ye göre zekâta tabi olurlar. Sadece dişi veya sadece erkek olarak yetiştiriliyorsa zekâta tabi olup olmayacaklarına dair İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)’den iki farklı rivayet vardır. Böyle bir durumda at sahibi isterse zekât olarak her bir at için bir dinar verir. Veya atları kıymetlendirir ve kıymetinin 1/40’ini zekât olarak verir.

Ebû Yusuf ve İmam Muhammed ise mutlak manada at, eşek ve katır cinsi hayvanların ticaret amaçlı olmadıkları surece zekâta tâbi olmayacakları yönünde görüş belirtmişlerdir.<sup>1</sup>

Bu hususta Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şu hadisine dayanmışlardır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ  
لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ صَدَقَةٌ فِي عَبْدِهِ وَلَا فِي فَرَسِهِ

Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)’den, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: “Müslüman’ın üzerine atı ve kölesi için zekât mükellefiyeti yoktur”<sup>2</sup>

### 717-SUÂL:

### VERİLEN ZEKÂTIN GEÇERLİ OLMASI İÇİN ARANAN ŞARTLAR NELERDİR?

**Cevap:** Yukarıda zekâtın vucüp şartlarından yani bir kimsenin zekâtla mükellef olabilmesi için kendisiyle ve malıyla alakalı olan

1) Alauddin es-Semerkindi, Tuhfetu'l-Fukahâ 1/451-453

2) el-Buhârî, Kitabu'z-Zekât, babu leyse ale'l-Müslimi fi abdihi sadaka

şartlardan bahsedildi. Burada üzerine zekât yükümlülüğü binmiş olan bir kimsenin zekât olarak vereceği malın yerine gelip sorumluluğunu düşürmesi için kısaca verdiği zekâtın sahih olması için aran iki şarttan söz edilecektir.

**1. Niyet:** Mezhep imamları, zekâtın edasının caiz olmasında niyetin şart olduğuna dair ittifak etmişlerdir. Çünkü zekât vermek bir ibadettir. İbadetler ise ancak niyet ile sahih olur. Konu ile ilgili Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şu hadisi şerifi delil olarak gösterilmektedir.

عَنْ عَلْقَمَةَ بْنِ وَقَاصٍ اللَّيْثِيِّ يَقُولُ: سَمِعْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ

**Alkame b. Vakkas el-Leysî diyor ki: Hazreti Ömer'i dinledim şöyle diyordu: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurdıklarını işittim: “kuşkusuz ameller ancak niyetlere göredir,”<sup>1</sup>**

Yine el-Beyheki'nin de (es-Sünenu'l-Kübrâsında: et-Tahare, 37. bab'da) rivayet ettiği **“Niyeti olmayanın ameli de yoktur.”** emsali hadislerde belirtilen niyet, maksut olan bütün ibadetleri kapsamaktadır. Haliyle bir ibadet olan zekâtı da kapsam alanına alacaktır. Öyleyse eda edilen zekâtın caiz olmasının temel şartı niyettir. Şu halde niyet getirmeksizin zekâtın ödenmesi caiz olmaz. Nasıl ki namaz için niyet olmazsa olmaz bir şarttır, aynı şekilde zekât için de niyet mutlaka gereklidir.

Niyetin vakti, zekâtın ödeneceği vakittir. Kişi, zekâtını verirken veya zekât vereceği malı diğer mallarından ayırırken niyet etmelidir Çünkü zekât mâlî bir ibadettir. Dolayısıyla zekâtın, ödeme zamanına yakın niyet yapılması yeterlidir. Ancak, ödemeler parça parça olursa kolaylık açısından niyetin, zekât verilecek malın/paranın kenara ayrıldığı

1) Buhârî, bed'u'l-Vahiy babu keyfe kane bed'i'l-vahy

anda yerine getirilmesi yeterli görülmüştür. Ayrıca bir şahıs niyet getirmeksizin malının tamamını sadaka olarak verecek olursa her ne kadar kıyasın gereği olarak zekât borcu hala ödenmesi gereken bir borç olarak zimmetinde sabit olması gerekirse de delaleten niyet var sayılarak istihsanen zekâtını ödemiş kabul edilir. Zira üzerine zekât vacip olan kişi, zekât borcunu ödemediği tüm malını sadaka vermez. Tüm malını fakir birisine hibe eden kişinin durumu da böyledir. Yine tüm malını nafie niyetiyle tasadduk eden kişi için de durum aynıdır. Fakat malını sadaka niyeti ile vermiş olduğu için adak ya da kefarete borcuna niyet etmemiş olması da ayrıca gereklidir.<sup>1</sup>

Ancak malının tamamını tasadduk etmeye niyet eden kişi, malının tümünü peyderpey tasadduk edecek olursa zekâtını ödemiş olur mu?

İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’dan rivayet edildiğine göre; yukarıda zikri geçmiş gerekçe nedeniyle caizdir. Fakat malının tamamını tasadduk etmeye niyet etmeden bir kısmını tasadduk edecek olursa zekâtını ödemiş olmaz. Zira malın bir kısmının tasadduk edilmesiyle zekât ödenmiş olmayacağından zekât geri kalan malda hala bir borç olarak kalacaktır. Artık geri kalan malın zekât niyeti olmadan tasadduk edilmesi de zekât borcunu düşürmeyecektir.

Bu durumda zekât niyeti olmadan tasadduk edilen kısmın zekâtı düşmüş olur mu? İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’a göre düşmez. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)’e göre ise düşmüş olur.

Söz gelimi 40 altını olan kişinin üzerine 1 altın zekât vermesi vacip olur. Şimdi bu kişi 20 altını zekât niyeti olmadan tasadduk edecek olursa geriye kalan malından İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’a göre 1 altın, İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)’e göre ise yarım altın zekât vermesi gerekir.

Hanefî mezhebine göre zekâtın ödenmesinde vekil tayin edildiği zaman müvekkilinin niyeti geçerlidir. Müvekkilin zekât niyetiyle verdiği mal, vekili tarafından fakire sadaka niyetiyle verilse bile

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyü’s-Sanâyi fi Tertibi’s-Şerâi’* 2/458-459

müvekkilin niyeti geçerli olduğu için zekât olarak kabul edilir. Zira zekâtı hakikatte ödeyen müvekkil/mal sahibidir. Vekil ise müvekkilin yetkilendirdiği hususta onun yerine iş gören kişidir. Yani niyeti asıl olarak itibara alınan müvekkildir. Buna göre: müvekkil, vekiline nafile olarak fakire tasadduk etmek üzere veya yemin keffaretinin bedeli olmak üzere bir miktar para verdikten sonra niyetini değiştirip zekâta niyet edecek olursa bakılır; müvekkil niyetini değiştirdiği esnada vekil henüz tasaddukta bulunmamışsa verilen para zekât olur. Fakat müvekkil niyetini değiştirmeden önce vekil tasaddukta bulunmuş olursa verilen para zekât olmaz, sadaka olur.

Talimatı olmaksızın başkasının namına ödediği zekâtı ödeyen kişi kendi malından ödemiştir zekâtı kendi adına sayabilir. Daha sonra namına zekât ödenen kişi meseleden haberdar olup onay verecek olsa da durum değişmez. Yani verilen mal, onun adına zekât sayılmaz. Zira zekât ödendiği anda fakire mülk edindirme kimden olmuş ise verilen mal onun adına zekât olabilir. Burada zekât ödenirken, ödenen para/mal namına zekât verilen kişinin mülkünde değildir ki onu fakire mülk edindirebilsin.

Talimatı olmaksızın başkasının namına onun malından zekât ödeyecek olursa bakılır; mal henüz fakirin elindeyse yani harcanmamış, tüketilmemişse kendi malından namına zekât ödenmiş kişi meseleden haberdar olup onay verecek olursa verilen mal, bu başkasının namına geçerli zekât olur. Fakat mal harcanmış, tüketilmiş veya helak olmuş ise verilen mal bahse konu başkasının namına geçerli sadaka olur.

Zekâtı fakire verirken veya zekât için bir mal ayırırken bunun zekât olduğuna kalben niyet edilmesi lazımdır. Dil ile söylenmesi gerekli değildir. Hatta bir malı fakire zekât niyetiyle verirken bunun bir hibe veya bir borç olarak verildiğini söylemek bile zekât olmasına mani değildir.

Bir mal fakire niyetsiz olarak verildiği takdirde bakılır: Eğer henüz fakirin elinde mevcut ise, zekâta niyet edilmesi caizdir. Fakat elinden çıkmış ise, niyet edilmesi geçerli olmaz.

Aynı şekilde bir şahıs bir kimsenin malından onun adına zekâtını vermekle o kimse buna izin verse bakılır: Eğer o mal fakirin yanında mevcut ise, bu zekât sahih olur mevcut değilse olmaz.

Bir kimse, fakirlere bir müddet sadaka verdikten sonra “Şu müddet içinde sadaka olarak verdiğim şeylerin zekâtımdan olmasına niyet etim” demesi geçerli olmaz.

Bir kimse elinde bulunan bir malı zekâta niyet etmeksizin bütünü sadaka olarak verse, bunun zekâtı kendisinden düşmüş olur. Gerek nafil sadakaya niyet etmiş olsun ve gerek olmasın müsavidir. Fakat bununla bir adağa veya başka vacip bir vazifeye niyet etmiş olursa, bu mal, o niyete göre verilmiş olur. Bu mala isabet eden zekât miktarını ayrıca borçlu olup ödemek icap eder.

Bir kimse, zekâtı icap eden bir malın bir miktarını bir fakire hibe etse, bu miktara isabet eden zekât, kendisinden düşer.

Hâsılı, verilecek malın zekât niyetiyle verilmiş veya verilecek miktar zekât gününde zekât niyetiyle diğer para veya mallardan ayrılarak özel bir yerde muhafaza edilmiş olması gerekir. Artık oradan alıp fakire vereceği zaman niyeti tekrarlamasına gerek kalmaz.<sup>1</sup>

İmam Rabbânî Ahmet Faruk es-Serhendî (Kuddise sirrihu) sene içerisinde kendisinden yardım talep edecek fakir-fukarayı gözetebilmesi için bu son şıkkın daha güzel olacağını söyler. Yani zekât niyetiyle parayı özel bir yere ayırıp doğan ihtiyaçlara göre sene içerisinde fakirlere verir.<sup>2</sup>

**2. Temlik:** Hanefî Mezhebi ve Şâfiî Mezhebine göre; zekâtın ödenmesinin sahih olması için temlik şarttır. Temlik; zekâtı, muhtaç olanın mülküne geçirmektir. Hanefî mezhebi ulemasına göre zekât; akıl hastasına, mümeyyiz olmayan çocuğa verilmez. Ancak verilen zekât onların velileri tarafından teslim alınacak olursa geçerli olur. Zira akıl hastası ve çocuğun kendisi mülk edinemez. Ancak velayet yetkisi olan kimse onların adına mülk edinebilir. Kur'an-ı Kerim'de

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi' 2/461

2) Mektûbât-ı Rabbânî



“**zekât verin**” ifadesi “temlik etmek” anlamındadır. Şafî fukahası da aynı görüştedir. Onların görüşüne göre de sadaka vermek temliktir. Bu konudaki delilleri ise Kur’an-ı Kerim’de zekâtın verileceği sınıflar sıralanırken temlik “lâm”ınm kullanılmış olmasıdır. Zira “*Li’l-Fukara*” da ki lâm harfi temlik lamıdır. Bu da gösteriyor ki verilen zekât, teslim alanın mülküne geçmelidir.

Bundan dolayıdır ki bir kimse zekâtını, aşağıya doğru bütün çocuklarına (çocuğuna, çocuğunun çocuğuna...) yukarıya doğru asıllarına (ana, baba, nine, dede...) temyiz çağına ulaşmayan çocuklara, akıl hastasına, kölesine ve cariyesine veremez. Zira bunlara verilecek zekât onların mülküne (tasarrufuna) geçmemektedir. Zekât veren bu kişilere bakmakla yükümlü olduğunda ise, onlara verilen zekât yine mal sahibine dönecektir. Dolayısıyla temlik (mal edinmek) gerçekleşmediğinden dolayı bir kimse annesine, babasına, yukarıya doğru ninelerine, dedelerine, kendi çocuklarına, aşağıya doğru torunlarına ve kölesine, cariyesine zekât veremez. Verdiği takdirde zekâtı geçerli olmaz. Ancak kadının kocasına vereceği zekâtın geçerli olup olmayacağı yönünde mezheplerin ihtilafı olmuştur.

İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’ye göre kadının malı bir yönüyle kocanın malı sayıldığı için eşlerin birbirlerine verecekleri zekât geçerli değildir. Ancak İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)’in görüşüne göre erkeğin eşine vereceği zekât geçerli olmaz. Fakat kadının, eşine (kocasına) vereceği zekât geçerli olur. Erkeğin hanımına zekât vermesinin caiz olmayacağına dair söz birliği vardır.<sup>1</sup>

## 718-SUÂL:

### ARAZİ ÇEŞİTLERİ KAÇ TÜRLÜDÜR? HANGİSİNE ZEKÂT HANGİSİNE HARAÇ VERİLİR?

**Cevap:** Ekin ve meyvelerin zekâtı esasen arazinin çeşidine göre değişmektedir. Bu yüzden önce arazi çeşitlerini ele almalıyız.

1) Burhanuddîn Ebu’l-Me’âlî ibn Mâze, el-Muhîtu’l-Burhânî

Ziraî ürünlerin zekâtının verilmesi için ticaret malı ve ziynet eşyasında olduğu gibi bu mahsullerin üzerinden bir yılın geçmesi şart değildir. Bu konuda İslâm Âlimleri ittifak etmişlerdir. Ancak toprağın sahip olduğu özelliğe göre bu topraktan elde edilen mahsullerin zekâtının alınıp alınmayacağı hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. Meseleyi Hanefî Mezhebine göre özetleyecek olursak;

Arazi mahsullerinden yetkili kurum tarafından alınacak miktar, arazi çeşidine göre değişir. Bu miktar, zekât, sadaka, haraç veya kira bedeli mahiyetinde bulunur. Şöyle ki, bugün Müslümanların ellerinde bulunan araziler, başlıca şu dört başlık altında ele alınabilirler:

### ÖŞÜR ARAZİSİ

Terim olarak fethedilen bir memleketin halkı kendi rızalarıyla Müslüman olur da, ellerindeki arazi onların mülkiyetine bırakılan veya bir memleket kuvvet gücüyle fethedilip arazileri İslâm mücahitlerine ganimet (mülkiyet) üzere verilmiş olan arazilere denir. Kısaca öşür arazisi, sahiplerinin onda bir oranında öşür ödedikleri ve Müslümanların sahibi oldukları arazilere denilmektedir.

Öşre tabi olan araziler, âlimler tarafından farklı şekillerde tasnif edilmiştir.

Ebû Ubeyd'in *el-Emval* isimli eserinde şöyle denmektedir: Öşür arazileri dört başlık altında toplanmıştır.

1. Sâhipleri kendiliğinden Müslüman oldukları esnada mülkiyetini ellerinde tuttıkları topraklar: Medîne, Taîf, Yemen, Bahreyn ve savaştan sonra fethedilmesine rağmen Mekke arazileri bu nevi arazileri oluşturur.

2. Savaşla ele geçirildikten sonra, devlet başkanı tarafından ganimet olarak değerlendirilerek beşte birini ayırdıktan sonra gâzîlere taksim edilen araziler: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in Hayber uygulaması bu nevi arazi kapsamındadır.

3. Âdî arâzî olarak tabir edilen sahipsiz ve boş araziler: Cezîre, Yemen, Yemâme, Basra emsali araziler böyledir.

4. Müslümanların öşür arazisinin suyu ve ağaçlandırmakla ihya ettikleri ölü arazilerdir.

Bu arazilerden elde edilen mahsûllerin miktarı İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) <sup>1</sup>ye göre ne kadar olursa olsun diğerlerine göre beş vesk olduğunda sulanma şekline göre onda bir ya da yirmide bir zekât olarak verilir. Ziraî ürünlerin zekâtı tıpkı diğer zekât malları gibi Kur'ân-ı Kerim'de ismi zikredilen sınıflara verilir. Arap yarımadası bu sınıf arazidendir. Bu toprakların mahsullerinden onda veya yirmide bir nispetinde “öşür” adı ile zekât alındığı için bunlara “öşür arazisi” denilmiştir.

### HARAÇ ARAZİSİ

İslam hukukunda haraç arazisi bir terim olarak şöyle tarif edilmiştir: Anlaşma veya üstünlük elde etmek suretiyle fethedilip, yerli gayrimüslim halka veya diğer gayrimüslimlere temlik edilmiş olan topraklardır.

Haraç kelimesi Kur'ân-ı Kerim'de açık olarak kullanılmamışsa da hadîs-i şerîflerde bir tür vergi anlamında açıkça kullanılmıştır.

Arap beldelerinin dışında kalan memleketlerden Müslümanların zorla aldığı ve sahiplerine terk ettiği her toprak, haraç arazisidir. Sulh yoluyla alınan ve âhalisi zimmî olan her arâzî de harâc arâzîsi olarak kabul edilir.<sup>1</sup>

Haraç arazisi Sevad ve benzeri gibi savaşla alınan arazilerdir. Genellikle Sevad arazileri, Ehvâz, İran, Kirman, Esbehan, Rey, şehirlerinin dışındaki Şam arazileri, Mısır ve Mağrip savaşla ele geçirilen haraç topraklarıdır. Ayrıca Necran, Eyle, Dümetü'l-Cendel, Fedek ve benzerleri antlaşma ile ele geçirilen araziler de harâcîdir.

Harâc ile zekât ayrı şeylerdir. Birçok açıdan birbirinden ayrılırlar. Harâc, bütün Müslümanlara ait bir vergidir. Zekât ise sadece Allah'ın kitabında belirtilen kişilere verilmesi gerekir.

1) Ebû Yusuf, Kitabû'l-Harâc

## SİRF MÜLK ARAZİSİ

Bu, memleket arazisinden olup Beytül mâle ait iken, daha sonra bir bedel karşılığında bazı kimselere temlik-i sahih ile satılmış olan topraklardır. Bunların mahsulleri de sahipleri Müslüman olunca zekât hususundaki öşür arazisi mahsulleri gibidir.

Şu kadar var ki mülk evlerin etrafındaki mülk bahçeler, bu evlere tabi olduğundan bunların mahsullerinden ve ağaçlarının meyvelelerinden öşür vesaire alınmaz.

Temlik-i sahih demek şudur: devletin bu tür arazilerde tasarruf edebilme yetkisi, yetimin malına vasi tayin edilen kişinin tasarruf yetkisine kıyaslanmıştır. Şöyle ki; yetimin malı gayr-i menkul (akar) ise bu durumda vasî yetimin malını; yetim ihtiyaç içerisindeyse değerine, ihtiyaç içerisinde değilse değerinin iki misline satabilir. Aynen böyle devlet araziye, hazine ihtiyaç içerisindeyse değerine, ihtiyaç içerisinde değilse değerinin iki misline satabilir. Bundan düşüğüne satılan arazide mülkiyet intikali oluşmaz. Zira değerinden düşüğüne satılan bu tür arazinin alış veriş batıldır. Mülkiyet ifade etmez.

## MEMLEKET (DEVLET) ARAZİSİ

Bu, vaktiyle Müslümanlar tarafından fethedilip bir kimseye mülk yapılmaksızın umum Müslümanlar için bırakılmış olan topraklardır. Bunlar, halk adına hükümete ait olup tasarrufu halka tapu ile devredilmiştir. Bunların yalnız tasarrufları, muayyen kimselere aittir. Bunları kullanan kimseler, kiracı mesabesinde. Hükümete verecekleri muayyen hisseler veya vergiler de kira bedeli hükmündedir.

Bundan dolayı bu çeşit arazinin, mahsullerinden öşür vesaire adı ile zekât lazım gelmez. Çünkü öşür ile haraç veya öşür ile bu hükümde bulunan kira bedeli bir arazide toplanmaz.

Bu çeşit arazi uygulaması genellikle Osmanlı devletinde uygulana gelmiştir. Bunu düzenli bir şekilde yürürlüğe koyan Merhum Ebu's-Suud (Allah ona rahmet etsin) dur. Bu yüzden Türkiye'deki arazilerin ekserisi bu sınıftandır. Ancak günümüzde halkın elinde bulunan bu araziler

devlet tarafından tam anlamıyla zilyedi olanlara yani araziyi elinde bulunduranlara tapulu bir şekilde mülk edindirilmektedir. Fakat temlik-i sahih olarak temlik edilmesi göz önünde bulundurulmuyor.

Harâcî veya mîrî yani memleket arazilerinin mülkiyeti tüm Müslümanların malı hükmündedir. İmam Muhammed *(Allah ona rahmet etsin)* **Kitabu'l-Asl**'da “öşür arazisi ebediyen öşür arazisidir. Haraç arazisi de öyle” demiştir. Fakat arazi kanunnamesinde Büyük Ali Haydar Efendi, Ömer Hilmî ve başlıca Hanefî kaynakları bu ifadeyi şöyle anlamışlardır: Sahipleri öldükten sonra devlete intikal eden haraç arazisini devlet, temlik-i sahih ile birisine satabilir ve burası öşür arazisi olur. Devletin bu arazilere doğrudan herhangi bir mülkiyet hakkı yoktur. Yetim çocuğun arazisi üzerinde vasisinin tasarruf ve yetkisi olmadığı gibi devletin de bu araziler üzerinde mutlak yetkisi yoktur. Bu yüzden başkasına bu tür arazileri satabilmesi için devlet hazinesi ihtiyaç içindeyse misli değerine, ihtiyaç içerisinde değilse iki misline satabilir.

Öşrî ve harâcî olan toprakların zekâtı hakkında İslâm âlimleri farklı içtihatlar ortaya koymuşlardır. Özellikle âlimler arasındaki ihtilâf, bir arazide hem haraç hem de zekâtın alınıp alınmayacağı noktasında cereyan etmiştir.

### 719-SUÂL:

#### HARAÇ İLE ÖŞÜR BİR ARAZİDE BİRLEŞİR Mİ?

**Cevap:** Hânefî mezhebine göre ziraî ürünlerde onda bir ya da yirmide bir zekâtın alınabilmesi için toprağın “öşür toprağı” olması gerekmektedir.

Müslümanların eline geçen ve harâcî olan topraklarda zekâtın alınması vacip değildir.

Bu konu ile ilgili Hânefîlerin delili, İbn Mesud'dan rivayet edilen şu hadisi şeriftir:

عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَا يَجْتَمِعُ عَلَى الْمُسْلِمِ خَرَجٌ وَعُشْرٌ"

Ebu Hanife'den o da Hammat'tan o da İbrahim'den o da Alkame'den o da Abdullah'tan (Allah onlardan razı olsun) o da Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'den şöyle rivayet etmiştir: “Müslüman'ın toprağında hem haraç hem de öşür ikisi birden toplanmaz,”

Bir başka delilleri ise tarih boyunca hiçbir halifenin harâcî olan topraklarda zekât almamasıdır. Bu durumda haraç ile beraber zekât alınırsa icmaa aykırı olur. Haraç ve öşrün dayandıkları sebep aynıdır. Bu da toprağın gelir getirici olmasıdır. Çünkü öşürde esas arazidir, mal sahibi değildir. Her ikisi de alınırsa bu, bir arazide iki defa zekât almak olur.

**Cumhurun Görüşü:** Cumhuru oluşturan âlimler bu konuda Hânefî mezhebine muhalefet etmişlerdir. Onlara göre, toprağın öşrî ya da harâcî olması durumu değiştirmez. Bir toprakta harâcın vacip olması, öşrün vacip olmasını engellemez. Bu durumda topraktan alınan mahsûllerden onda biri; zekât olarak verilmelidir.

## 720-SUÂL:

### EKİN VE MEYVELERİN ZEKÂTI NASIL VERİLİR?

**Cevap:** *Hanefilere göre;* İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) ye göre, hadravat denilen meyve ve sebzelerin zekâtı devşirildiği gün onda bir nispetinde verilir. Ancak Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'in açıklamasından anlıyoruz ki yerden çıkan ekin ve sebzeler yağmur ile sulanıyorsa onda biri zekât olarak verilir.

Irmak ve akarsuyla sulananlar da öyle. Kuyudan dolap ve kova, benzeri şekilde kişinin emeğiyle sulananlarda ise yirmide biri zekât olarak verilir.<sup>1</sup> Dağda kendiliğinden yetişen meyvenin de onda biri

1) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, El-Hidâye

zekât olarak verilir. Yerden çıkan sebze ve meyvenin azlığına, çokluğuna bakılmaz çürümeden bir süre muhafaza edilip edilmemesi söz konusu olmaksızın zekâtı verilir ve hadîs-i şerîfte belirtildiği üzere yağmur, ırmak ve akarsuyla sulanıyorsa, onda biri, diğer şekilde sulanıyorsa yirmide biri zekât olarak verilir.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)*'e göre; elde edilen meyva ve sebzenin zekâtı yani öşrünün vacip olması iki şartın var olmasına dayanır.

1. Elde edilen meyve veya sebzenin bir yıl dayanacak türden olması. Ancak böyle olması halinde öşür kapsamına girer yani yukarıda anlatılan sulama şekline göre onda biri veya yirmide biri öşür olarak verilir.

2. Elde edilen meyve veya sebzenin ağırlığı beş veske (600-700 kg) ulaştığı takdirde zekâtı verilir.

Şu halde bir yıl stoklamaya gelmeyen meyve veya sebzelerden hiçbirinin zekâtı gerekmez. Böylece İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed *(Allah onlara rahmet etsin)*'e göre, hadravattan yani yeşillik türlerinden hiçbir şeyin zekâtı gerekmemektedir.

**Malikilere göre;** Meyvelerden kurutulup depolanabilen maddeler zekât kapsamına girer. Ancak devşirildiği günden hesaplanarak üzerinden bir yıl geçmesi gerekir.

Kurutulup depolanmaya elverişli olmayan sebzelerde zekât gerekmez.

Diğer bir tespiti göre: kurutulup depolanmaya elverişli olan meyve ve sebzeler olgunlaşıp yenilecek duruma gelince zekâtı gerekir. Ancak nispet olarak beş veska (600-700kg) yani altmış sa'a ulaşması söz konusudur.

**Şafiilere göre;** Ancak bedenin direncini ve beslenmesini sağlayan gıda maddesinden zekât verilir. Bu da meyvelerden hurma ve üzümün, tahıldan buğday, arpa, pirinç, mercimek ve benzeri maddeleri kapsamaktadır. Diğer meyve ve sebzelerden zekât verilmez.

Sözü edilen kût/azık özelliğindeki yiyecek maddeleri ancak beş vesk (altmış sa') miktarını bulunca zekâtı gerekir. Bu nispetten az olanda zekât gerekmez.

Üzüm ile hurmaya gelince bunları kurutma söz konusu olduğu takdirde kurtulduktan sonra, böyle bir ameliye söz konusu olmadığı takdirde tazesinden zekâtı verilir.

Kût/temel azık niteliğinde olan iki madde bir araya getirilerek nisap sağlanmaz. Her cinsin ve türün kendi özelliğine göre nisaba ulaşması gerekir.

**Hanbelîlere göre;** Allah'ın yeryüzünde çıkardığı nesnelerden gıda maddelerinden kurutulup bir süre kaldırılmaya elverişli olan ve beş vesk nispetine ulaşan meyve ve tahılların zekâtı gerekir. Yağmur, ırmak ve akarlar sulanıyorsa onda biri, dolap, kuyu ve benzeri ameliyeyle sulanıyorsa yirmide biri zekât olarak çıkartılır.

Kurutulup muhafazaya elverişli olan hurma, üzüm, ceviz, badem, fıstık ve benzeri meyveler ile ölçek kapsamına girip depolanabilen buğday, arpa, pirinç, darı, mısır, fasulye, mercimek, nohut, susam ve benzer tahıl zekât kapsamına girer.

## 721-SUÂL:

### BAL İÇİN ÖŞÜR VERİLİR Mİ? VERİLİRSE NASIL VE NE KADAR VERİLMELİDİR?

**Cevap: Hanefîlere göre:** Bal, dağdan veya öşür arazisinden alınırsa zekât olarak öşür verilmesi gerekir. Haraç arazisinden ise balın zekâtı gerekmez. Çünkü o araziden haraç alınmaktadır. Bu, İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göredir ve onun içtiğine göre, elde edilen bal, az olsun çok olsun zekâtı verilir. İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'e göre: Elde edilen bal beş "ferak"a ulaşırsa, nisaba ulaşmış olur ve o takdirde zekât gerekir. İmam Ebu Yusuf'a göre: Elde edilen ancak on kırıbeye ulaştığı takdirde nisaba ermiş olur ve bir kırbe zekâtı gerekir.



“Ferak” 36 rıtıldır. Kırbe, ise, 50 mendir. Rıtıl, 130 dirhemdir. Kâmusta ise, bir rıtılın 12 ukıyye olduğu ve her ukıyyenin 40 dirhem ağırlığında bulunduğu belirtilmiştir. Men ise iki rıtıldır.

**Şafilere göre:** Bal zekât kapsamına girmeyen ürünlerden biridir. Ancak imam Şafî (Allah onlara rahmet etsin)’ın kavlı kadiminde, zeytin, zaferan, vers ve bal ürünlerinden öşür verileceği rivayet edilmişse de Kavlı Cedid’inde bu görüş ve içtihadından rücu ettiği rivayet olunmuştur.

**Hanbelilere göre:** Balda öşür gerekir. Yukarıda belirtildiği gibi, balda nisap 10 feraktır.

## 722- SUÂL:

### MADEN İLE RİKAZIN ZEKÂTI VAR MIDIR? VARSA NASIL VERİLİR?

**Cevap:** Maden kelimesi Arapça bir kelime olup “el-aden” den türetilmiştir. Kök itibarıyla “ikamet etmek” anlamındadır. Her şeyin merkezi, o şeyin madenidir. Lügatçiler şöyle der: Maden kelimesinin aslı “bir yerde karar kılıp ikamet etmek” anlamındaydı. Sonra, Allah Teâlâ tarafından yerin altında istikrarlı olarak yerleştirdiği maddelere kullanılır oldu. Hatta o kadar ki maden denildiğinde artık bu mana anlaşılır oldu.<sup>1</sup>

Hanefîlere göre: Maden ile rikaz aynı şeydir. Her ikisi de yer altında bulunan madenlere denir.

Bunlar ister kendiliğinden yani hilkaten/yaratılıştan oluşan madenler olsun, isterse de kâfirlerin gömdüğü hazine olsun fark etmez. O bakımından sözü edilen maden ve rikazdan çıkartılıp verilen nispete gerçekte “zekât” denilmez. Çünkü zekâtta aranan şartlar bunlarda aranmaz.

Madenler genellikle üç kısma ayrılır.

1) Kemal İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir, bulak, 1/537

1. Ateşte eriyip şekillenebilen altın, gümüş, bakır, kurşun ve demir gibi madenlerdir. Ateşte eriyip şekillenebilen madenlerden beşte bir çıkarıp (zekât olarak) vermek vaciptir. Sarf mahalli yani verileceği yer ise ganimetten çıkarılıp verilen humus (beşte bir) in sarf edildiği yani verildiği yerdir.

Bu madenlerden beşte biri çıkarılıp verildikten sonra gerisi onu bulana aittir. Ancak şu şartla ki, onu bir kimsenin mülkü olmayan bir arazide bulmuş olmalıdır. Mesela sahrada, dağda ve benzeri yerlerde bulunan madenler bu cümledendir. Bu yerin öşür veya haraç arazisi olması sonucu değiştirmez.

Define olarak bulunan mâdenî eşyadan beşte biri çıkartıp verebilmek ve gerisine sahip olabilmek için, üzerinde cahiliye devri alameti bulunması gerekir. İslam ehline ait bir alamet taşıyan maden veya define yitik eşya gibidir. Bu yüzden onu bulan ona sahip olamayacağı için beşte birini vermesi söz konusu olmaz. Ancak üzerindeki damga veya başka belirtiler, o madenlerin daha önce İslam ehline ait olmadığına dair şüphe taşıyorlarsa yani hangi devre veya kavme ait olduğu kesin olarak bilinmezse, cahiliye devrinden kalma olduğu varsayılarak ona göre işlem yapılır.

Başkasına ait bir arazide bulunandan beşte biri çıkartılır ve gerisi mülk sahibine kalır. Kendi evinde veya bağ ve bahçesinde madene veya rikaza rastlayan kimse, onun beşte birini çıkarıp vermekle yükümlü tutulmaz, yani beşte birini vermesi vacip değildir. Böylece tamamı mülk sahibine kalır.

2. Sıvı halde olan zift, neft, ham petrol, tabii gaz ve benzeri maddelerdir.

3. Erimeyen ve sıvı olmayan arsenik, cevherler ve yâkut benzeri maddelerdir. Yine alçı, kireç ve mermer emsali madenler de bu sınıftandır.

Sıvı halde bulunan madenlerden beşte bir vacip olmadığı gibi zekât da vacip değildir. Bunun gibi erimeyen ve sıvı olmayan maddelerden de bir şey çıkartılıp verilmez.

Denizden çıkartılan amber, inci, mercan ve balıktan da beşte bir verilmez. Ancak bunları ticari amaçla çıkarırsa, o takdirde ticari mal kapsamına girerler.

**Malikilere göre:** Maden, Cenab-ı Hakk'ın yerde yarattığı altın, gümüş ve benzeri maddelerdir. Bunlardan sadece altın ve gümüşün zekâtı vaciptir. O da, zekât konusunda belirtilen şartlara göre çıkarılıp verilir.

**Şafiîlere göre:** Maden, hilkaten yaratılan ve öylece rastlanan maddedir. Bu konuda maden denilince, sadece altın ve gümüş anlaşılır. Bu yüzden demir, bakır, kurşun ve benzeri madenlerden bir şey çıkartılıp (humus veya zekât olarak) vermek vacip değildir. Aynı zamanda rastlanan bu maddeler ister ateşte eriyip şekillenebilen türden olsun ister sıvı, isterse ne sıvı ne de eriyen bir madde olsun fark etmez.

Bulunan altın ve gümüş madeninden “rüb’u’l-üşr” yani kırkta biri zekât olarak verilir. Altın ve gümüş zekâtında olduğu gibi aynı şartlar bunlarda da aranır, ancak üzerinden bir yıl geçmesi şart değildir. Bu konuda bir şart daha söz konusudur; o da: Bulunan maddenin mubah bir arazide veya bulan kimsenin mülkünde olmasıdır.

**Hanbelîlere göre:** Yerden çıkıp toprak cinsinden olmayan bir şey “maden” kapsamına girer. Çıkarılan şey ister altın, gümüş billur, akik, bakır ve benzeri madenler gibi katı madde olsun, isterse petrol, yani petrol ve benzeri bir şey olsun onun öşrü, yani onda biri zekât olarak verilir. Ancak elde edilen maddenin öşrünün verilebilmesi için tasfiye edildikten sora nisaba ulaşması veya kıymetinin nisap miktarına erişmesi gerekir.

**Ezcümle:** Zekâtı verilmesi gereken malların her birine ait nisap belirtilmiştir. Bu durumda nisapları şöyle sıralayabiliriz.

1. Altın nisabı; 20 miskal
2. Gümüş nisabı; 200 dirhem
3. Toprak mahsulleri; İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)’ye göre; az da olsa çok da olsa fark etmez. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed

(Allah onlara rahmet etsin)'e göre; 5 vesk yani yaklaşık (Bir vesk, altmış sa' yani 62400 dirhem, bugünkü ifadeyle 165 litre, 190 kg. miktarıdır  $190 \times 5 =$ ) 900-1000 kg'dır.

4. Hayvansal servet (bunlara ait tafsilat yukarda verilmişti)

5. Ganimet ve definelerin beşte biri

6. Ticaret malları; ya altın veya gümüş nisabının değerine göre hesap edilir.

### 723-SUÂL:

#### KİŞİ ZEKÂTINI HANGİ GÜNDE VERMELİDİR?

**Cevap:** Ticari mal, deve, koyun, sığır gibi nisap çeşitlerinden herhangi birine malik olan kişi Şer'an zengin sayılır. Ve bu nisaba ulaştığı günü yani Şer'an zengin sayıldığı günü kaydetmesi gereklidir. Ayrıca farklı bir nisaba dahi malik olduğu düşünülecek olursa o nisaba malik olduğu günü de ayrıca kaydetmelidir. Günleri hicri takvime göre kaydetmelidir.

Meselenin daha girift ve anlaşılmaz olmaması için konuyu günümüzde yaygın olan para ve ticari mallara çekerek konuşalım: Günümüzde 85-90 gram altının para değerine veya o kadar para yapacak ticari mala sahip olan kişiler, Şer'an zengin sayılırlar. Ve zengin oldukları bu günü, hicri takvime göre kayıt altına alıp belirlemelidirler. Aksi halde zekâtlarını tam olarak hesaplamaları mümkün olmayacaktır. Bu mesele bilinmez ve uygulanmazsa, verilen zekâtların geçerli olacağında herhangi bir kuşku söz konusu değildir. Fakat bu mesele günümüzde uygulama açısından unutulmuş olduğundan birçok kişi, vermesi gereken bir miktar zekâtı vermiyor, bir kısmı da üzerlerine vacip olan zekâtı daha fazla bir miktarı ilave olarak zekât veriyor. Bu yüzden zengin oldukları günü kesinlikle kayıt altına alıp belirlemelidirler. Böyle bir günü belirlemek, Şer'i bir yükümlülüğün yerine getirilmesi için gerekli olduğundan vacip hükmündedir.

Mesela; Recep ayının birinci günü zengin olan bir kişi düşünelim. Faraza zekâtını her yıl Kadîr gecesi veriyor varsayalım. Şimdi

düşünelim ki bu kişinin, Recebin birinde 40 milyarı vardı. Fakat Ramazandan önce binmek için bir araba satın aldı ve elinde 20 milyar kaldı. Binmek için alınan arabaya zekât düşmeyeceği için haliyle geriye kalan parasını hesap edip 500 milyon zekât verecektir. Fakat gerçekte vermesi farz olan zekât bir milyardı. Zira ona zekât, Recep ayının birinci günü bir milyar olarak farz olmuştur. Ramazan ayı ise onun zekâtı açısından sene başlangıcı değil sene ortasıdır. Sene ortasında malın bir kısmının harcanması zekâtın miktarında değişikliğe sebep teşkil etmez.

Farklı bir misal daha verelim; aynı adam Recep ayından sonra ticaret yapıp zarar etse ve Ramazan ayında elinde 20 milyar kalsa zekâtını yine 500 milyon eksik olarak verecektir.

Veya bu adam Recep ayından sonra Ramazan ayında 40 milyar daha kazanarak toplam 80 milyarı olduğunu düşünelim. Şimdi yıllık zekâtı 1 milyar iken 2 milyar ödemiş olacaktır. Kim bilir gelecek yıl Recep ayı gelmeden elindeki para harcanmış olacaktır.

Ayrıca zekât günü belirlenmiş olduğunda “aldığım kiralardan zekâtını nasıl vereceğim” emsali birçok soru cevabını bulmuş olacaktır. Zira zekât gününden itibaren, gelecek yıl zekât gününe kadar kazanılan-kaybedilen, kira, maaş veya hediye olarak gelip-giden paraları hesaplama gereği yoktur. Zekât günü geldiğinde elde avuçta olan para, altın ve menkul-gayrimenkul bütün ticari malını hesaplayıp 1/40’a tekabül eden miktarı zekât olarak verecektir.

Yalnız farklı cinsten olan nisaplar birbirlerine katılmayacağı için farklı cinsten elde edilen her nisap için ayrı bir zekât günü belirlemek gerekir. Yani farklı bir nisaptan zengin olunan gün, o tür mallara ait zekâtların sene başlangıcı olarak belirlenmelidir. Mesela 100 gram altını olan kişi daha sonra beş adet otlak deve sahibi olduğu düşünülürse altınlar malik olduğu günün üzerinden bir yıl geçince sadece altınların zekâtını verir. Develerinin zekâtı ise onlara malik olduğu günün üzerinden bir kameri yıl geçtikten sonra vacip olacaktır.

Şu halde zekât gününden sonra elde edilen hangi tür mallar zekât günündeki asıl nisaba katılır, hangi türleri için yeni bir nisap günü

belirlenir سوالini Hanefî Mezhebi ve Şâfiî Mezhebine göre kısaca cevaplamamız gerekir.

El-Kâsânî, Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd (ö.587), *Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'* isimli eserinde şöyle der:

Yıl içerisinde kazanılan her türlü mal için iki durum söz konusudur. Kazanılan mal ya eldeki malın türündendir yahut da değildir.

\* Eldeki malın türünden değilse nisap hususunda eldeki mala ilave edilmez. Elde edilen bu yeni kazanç nisaba ulaşıyorsa onun için nisap başlangıç günü elde edildiği andan itibaren başlar. Yıl tamamlanınca bu malın zekâtı ayrıca verilir. Nisaba ulaşmıyorsa herhangi bir şey gerekmez. Mesela elinde nisap miktarı büyükbaş hayvanı bulunan bir kişi yıl içerisinde herhangi bir şekilde (alışveriş, hibe veya başka yollarla) kırk tane küçükbaş hayvan elde edecek olursa, bunlar için nisap günü, elde edildiği andan itibaren başlar.

\* Kazanılan mal eldeki malın türünden olursa iki durum söz konusudur.

a. Kazanılan mal, asıldan doğmuş, ondan türemiş yahut onun vasıtasıyla kazanılmıştır. Ticaret mallarının kârları ve hayvanların yavru lamaları bu kapsamda mütalaa edilir. Bu tür artışlar, nisap günü hususunda asla tabidir. Asıl için söz konusu olan nisap günü bu tür kazançlar için de geçerlidir. Dolayısıyla bu durumda asıl sermaye için başlamış olan nisap günü, yıl içerisinde elde edilen kazanç için de geçerli olur. Artık yılsonunda sermaye ve kazancın toplamından zekât verilecektir.

b. Yıl içerisinde elde edilen mal eldeki aslın türünden olmakla birlikte ondan doğmamış, ondan türememiş yahut onun vasıtasıyla kazanılmamıştır. Örneğin elinde nisap miktarı küçükbaş hayvanı olan bir zekât yükümlüsünün yıl içerisinde alışveriş, hibe, vasiyet gibi nedenlerle eline küçükbaş hayvanın geçmesi gibi. Yahut elinde nisap miktarı para bulunan bir mükellefin, yıl içerisinde bu paradan bağımsız olarak herhangi bir şekilde eline bir miktar daha para geçmesi gibi. Bu tür malların asıllarına katılıp katılmayacağına âlimler

ortak bir kanaate varamamışlardır. Hanefilere göre, bu durumda da elde edilen yeni kazancın asla katılarak asıl için söz konusu olan nisap günü, bu yeni kazanç için de geçerli olur. Ve yılsonunda ikisinin toplamından zekât verilir. Şafilere göre ise; yıl içerisinde kazanılan bu tür mallar, nisap günü konusunda asla katılmayıp, onlar için yeni bir nisap günü belirlenir. Ve bu günün üzerinden bir tam yıl geçmedikçe bu malların zekâtını vermek vacip olmaz.<sup>1</sup>

Günümüzde zekât verenlerin birçoğu Şer'an ne zaman zengin olduğunu ve zekât gününü bilmeden genellikle Ramazan ayında olmak üzere zekâtını vermektedirler. Acaba zekât vermesi gereken günü bilmeyenler yani hicri takvime göre ne gün zengin olduğunu, nisaba ulaştığını bilmeyen kişiler kendilerine Ramazan ayından bir gün seçebilirler mi, yoksa ne yapmalıdırlar? Gerçekten önemli olan bu sorunun cevabı için Hanefi mezhebine ait muteber kaynaklarda bir cevap bulamadık. Mezhep kitapları zekâtın, nisabın üzerinden bir kamerî/hicri yılın geçtiği zaman hesaplanıp verileceğinde herhangi bir ihtilafa yer vermemişlerken, zenginliğe ulaştığı günü unutan kişinin zekâtını nasıl hesaplayacağına dair bir formülden bahsetmemişlerdir.

Burada fıkıh kanaatlerinden yola çıkarak söz söylemek gerekcekse iki şık ortaya çıkacaktır.

İki şıkka girmeden hemen önce şunu belirtelim; kişinin kanaatinde şu gün “Şer'an zengin sayılacak nisaba ulaşmıştım” diye bir zan mevcut ise ona göre amel etmesi gerekir. Hatta şu ay gibi tahmini üç aşağı beş yukarı bir gün belirleyebiliyorsa ona göre amel eder. Veya da zengin olduğu tarihi yaklaşık olarak ifade edecek harici deliller, ipuçları veya her hangi bir belge, makbuz varsa ona göre hareket ederek zekât gününü belirlemesi gerekir. Fakat böyle değilse o zaman kanaatimize göre fıkha uygun iki şık söz konusu olacaktır.

1. İhtiyatlı ve zor olan şık: Kişi Ramazan ayının sonunda veya mesela; halk arasında kadir gecesini diye bilinen gecede geçmiş yılın bütün bilançosunu gözden geçirir. Zekât vereceği nisap türü o yıl, en

1) El-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'; Daru'l-kutubi'l-ilmiyye 2/399-403

fazla hangi miktara ulaşmışsa o değer üzerinden zekâtını hesaplar ve öder. Bu durumda ihtiyaten yıl içerisinde verilebilecek zekâtın en fazlasını vermiş olur ki zekât külfetinden gönül hoşnutluğuyla kurtarmış olur.

Gerçek şu ki bu şekilde bir bilanço çıkarabilmek gerçekten zor ve ayrıca her bir kişinin uygulayabileceği bir yöntem olmaktan uzaktır.

2. Kolay olan şık: Halkımız arasında öyle ya da böyle zekâtlar genellikle Ramazan ayında verilmektedir. Kim bilir 30 yıldan beri zekât veren bir Müslüman, zengin olduğu günü çoktan unutmuş ve 30 yıldan beri her Ramazan ayında zekâtını hesap edip vermektedir. Yani bir teamül halini almıştır, Ramazan ayında zekât vermek. Öyleyse bu kişiler, zekât gününü Ramazan ayından belirli bir günde mesela birinci günü veya onuncu günü veya kadir gecesi şeklinde sabitleyip vermelidirler. Böyle bir günü kendisine zekât günü belirleyen kişilerin mümkünse ihtiyat olarak bir kereye mahsus bir miktar daha zekât vermeleri iyi olur. Zira mümkündür ki Ramazan ayı olarak belirlediği günden daha önce bir günde nisaba ulaşmıştı. Böyle bir ihtimali de ortadan kaldırmak için zengin olduğu ilk yıllarda ki mal hesabına göre bir miktar zekât vermesi yerinde olacaktır.

**Ezcümle:** Her bir zengin Müslüman'ın zekât fıkhnı gereği gibi uygulayabilmek için kendisine ait bir zekât günü belirlemesi gerekir.

Bu günü; varsa, kendisinin devamlı verdiği bir gün yoksa günümüz teamüllerine binaen alışlagelmiş bir ay olan Ramazan ayından belirli bir gün olarak tespit etmesi gerekir. Artık belirlediği bu güne ömrünün sonuna kadar riayet etmelidir. O günden önce zekât verebilir. Fakat o güne göre zekâtını hesaplayacaktır. O gün borçlarını düşerek elinde olan para ve ticaret mallarını hesaplayacak ve zekâtını tespit edecektir. Artık yıl içerisinde kira olarak alacakları veya maaşının zekâtı nasıl olacak diye ayrı bir hesap yapmayacaktır.

Allah Teâlâ kullarına zorluğu değil, kolaylığı murad eder. Sonra ameller niyetlerle değerlendirilir. Niyetimiz zekâtımızı fıkhi ölçüleri içerisinde dikkatlice vermekse Allah Teâlâ kabul eder.



## 724-SUÂL:

**TÜCCARLAR ELLERİNDEKİ MALLARIN ZEKÂTINI  
VERMEK İSTEDİKLERİNDE HESAPLAYIP  
DEĞERİNDEN Mİ VERECEKLER YOKSA  
BİZZAT MALIN KENDİSİNDEN VEREBİLİRLER Mİ?**

**Cevap:** Bu hususta fakihler arasında ihtilaf vardır. Şöyle ki;

Hanefî mezhebine ve İmam Şafîi'den (*Allah ona rahmet etsin*) bir kavle göre; tüccar zekâtını malın bizzat kendisinden verebileceği gibi, değerini hesaplayıp değeri üzerinden para da verebilir. Söz gelimi bir kumaşçı, mağazasında bulunan mallarının zekâtını verecekken, zekât olarak bizzat kumaş verebileceği gibi, kumaşların değeri üzerinden 1/40 zekât da verebilir.<sup>1</sup>

İmam Şafîi'den (*Allah ona rahmet etsin*) bir diğer kavle göre; bizzat malın kendisinden zekât vermelidir. Aksi halde kıymeti üzerinden zekât vermesi caiz değildir<sup>2</sup>. El-Müzenî, hocasının bu kavlini; “ticaret eşyasının zekâtı bizzat kendindendir. Parsından değildir” diyerek teyit etmiştir.<sup>3</sup>

Ahmed b. Hanbel ve bir üçüncü kavil olarak İmam Şafîi'ye (*Allah onlara rahmet etsin*) göre; zekât, ancak eşyanın kıymeti üzerinden nakit olarak verilmelidir. Yani kişi malının zekâtını mal olarak veremez.

Burada şöyle bir ihtiyat ve maslahattan bahsetmek iyi olacaktır. Günümüzde fakirlerin hastane, giyim, kira, elektrik-su, yol vb. gibi çok çeşit ihtiyaçları vardır.

Fakirler genel hallerde bu tür ihtiyaçlarını karşılamak için nakit paraya ihtiyaç duyarlar. Üstelik zekâta asıl hedeflerden biri de fakiri kollamak, gözetmek ve ihtiyacını gidermektir. Bu yüzden zengin; zekâtını verirken şunu gözetmelidir; fakir eğer eşyanın bizzat kendisine muhtaç ise ona eşyayı zekât olarak verebilir. Bu güzeldir. Fakat fakirin ondan istifade edip edemeyeceğine bakmaksızın eşyayı zekât

1) İbn Kudâme, El-Muğnî, 3/31

2) En-Nevevî, er-Ravzâ 2/273

3) Bidayetu'l-Müçtehid 1/260

olarak ona vermesi, her ne kadar caiz ise de hoş değildir. Özellikle de zekât veren kişi o eşyanın yerine para vermek istemediği ve eşyayı önemsiz gördüğü hatta ondan kurtulmak istediği durumlarda zekâtın maslahatlarını bir daha gözden geçirip, Allah Teâlâ'nın adeta fakirin ihtiyacını karşılaması için kendisine verdiği bu durumu güzel ve yerinde kullanması gerektiğini bilmelidir.

## SADAKA-İ FITR

725-SUÂL:

### SADAKA-İ FITIR VE HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Sadaka-i fitır, Hicretin ikinci yılında vacip kılınmıştır. Hanefî âlimleri, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in zikredilecek olan hadîs-i şerîfini delil göstererek sadaka-i fitrın vacip olduğunu söylemişlerdir.

عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَكَاةَ الْفِطْرِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ عَلَى الْعَبْدِ وَالْحُرِّ وَالذَّكْرِ وَالْأُنْثَى وَالصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ وَأَمَرَ بِهَا أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ.

İbn Ömer (Allah ondan razı olsun)den şöyle rivayet olunmuştur. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem): Fıtır zekâtını (sadaka-i fitır) hurmadan bir sâ' veya arpadan bir sâ' vermek üzere her bîr hür veya köleden, erkek veya dişiden, küçük veya büyük, Müslüman kişilerden verilmesini farz kıldı ve insanlar bayram namazına çıkmadan eda edilmesini emretti.<sup>1</sup>

726-SUÂL:

### SADAKA-İ FITRIN

### VÜCUBUNUN ŞARTLARI NELERDİR?

1) El-Buhârî, ebvâbu sadakati'l-fitr babu farzi sadakati'l-fitr

**Cevap:** Hanefî mezhebine göre sadaka-i fitrın vucubunun şartları üçtür.

**1. Müslüman olmak:** Bütün ibadetlerde olduğu gibi sadaka-i fitrın vucubu için de Müslüman olmak şartı geçerlidir. Dolayısıyla *sadaka-i fitr* gayrimüslime hiçbir surette vacip değildir.

**2. Hürriyet:** Sadaka-i fitrın vucubunun ikinci şartı da hür olmaktır. Dolayısıyla sadaka-i fitr köle üzerine vacip değildir. Çünkü kölenin fitr sadakası kendisine değil, sahibi üzerine vaciptir. Şu halde köle sahibi kölesinin fitr sadakasını vermek zorundadır.

**3. Asıl ihtiyaçlarından fazla nisâp miktarı mala sahip olmak:** Asıl ihtiyaçlarından gaye kişinin ve bakmakla yükümlü olduğu şahısların, barınma, yazlık-kışık elbise, bineği, silahı ve yiyecekleridir. Müslüman bir kimse bu malların dışında nisâp miktarına sahip olur ve bayram sabahına ulaşırsa fitr sadakasını vermesi vacip olur.

### 727-SUÂL:

#### SADAKA-İ FITR KİMLERDEN VERİLİR?

**Cevap:** Hanefî mezhebine göre, sadaka-i fitr vucubunun şartlarını taşıyan bir kimseye vacip olduğu gibi, o kişinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin fitr sadakasını ödemesi de vaciptir. Bunlar;

1-Bir kimsenin bulûğ çağına erişmeyen çocukları.

2- Köleleri; kadın erkek fark etmez.

3- Akıl hastası olup ta bulûğ çağını geçen kişiler. Zira akıllı olan bâliğ çocuklar fakir olsalar bile fitr sadakaları baba üzerine vacip değildir.

Hanefî mezhebine göre koca hanımının fitr sadakasını vermekle mükellef değildir. Zira kocanın karısı üzerindeki velayeti tam değildir.

Fakat bir kimse hanımının ve büyük çocuklarının fitr sadakalarını onlardan izin almadan öderse istihsânen geçerli kabul edilmiştir.

## 728-SUÂL:

## SADAKA-İ FITR NE ZAMAN VACİP OLUR?

**Cevap:** Hanefî mezhebine göre sadaka-i fitır bayram sabahı fecrin doğuşuyla vacip olur. Bu hususta varit olan emir “muvassaen vucüp” yani geniş zamanlı bir vacibiyet ifade etmektedir. Bu yüzden sadaka-i fitır ölmeden önce her hangi bir zamanda vermek yeterli olur. Ancak bayram namazına gelmeden önce ödemek müstahaptır. Bunun dışında Ramazanın başında verebileceği gibi Ramazandan bir yıl veya on yıl sonra da edâ olarak verilebilir.

Her ne kadar Ramazandan önce de ödenebilir yönünde görüş varsa da muteber olan görüşe göre Ramazandan önce vermenin caiz olmayacağıdır.<sup>1</sup>

Bayram sabahı fecrin doğuşuyla vacip olduğu için, fecrin doğuşundan sonra Müslüman olan birine ve fecrin doğuşundan sonra doğan bebeğe fitır sadakası vacip olmaz.

Şafiî mezhebine göre fitır sadakası dar vakitli bir ibadettir. Bayram akşamı güneşin batışından sonra vacip olur. Ramazanın birinci gününden itibaren verilebilir. Ancak, bayramın birinci günü güneşinin batışına kadar mazerete binaen geciktirilebilir. Mazeretsiz bayramın birinci günü güneşin batışına kadar geciktirmek veya güneşin batışından sonraya bırakmak haramdır.

## 729-SUÂL:

## SADAKA-İ FITIR MİKTARI NE KADARDIR?

**Cevap:** Hanefî mezhebine göre fitır sadakasının miktarı yarım sâ ile bir sâ olarak takdir edilmiştir. Zira buğdaydan verilmek istenildiği zaman yarım sâ, arpa, hurma ve kuru üzümünden ise bir sâ verilir.

1) Şeyh Zâde Damat Efendi, Mecmeu'l- Enhur, I/226

Ancak İmam Ebu Hanife *(Allah ona rahmet etsin)*'ye göre buğday unu da buğday gibi kabul edilmiş, verilmek istenildiği zaman buğday unundan yarım sâ' verilir. Arpanın unu da arpa gibi kabul edilmiş, verilmek istenildiği zaman bir sâ' verilir.

İmam Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*'a göre ise, fakirin ihtiyacının giderilmesi hususunda buğday unu buğdaydan, para da undan daha hayırlıdır. Zira fitır sadakasının hikmeti fakirin ihtiyacını gidermektir. O halde fakirin ihtiyacı en çok neye varsa fitır sadakasını ondan vermek en uygun olanıdır. Günümüzde fakirin ihtiyacını en iyi karşılayan para olduğuna göre fitır sadakasını para olarak vermek gerekiyor. İmam Ebu Yusuf *(Allah ona rahmet etsin)*'un bu görüşü günümüz değerleri içerisinde ihtiyata en muvafık olanıdır.

Hanefî fukahasına göre günümüz ölçülerine tekabül eden fitrenin miktarı, Bir sâ' = 1040 dirhemdir. Bir dirhem = 3 gr. Öyleyse bir sâ' =  $1040 \times 3 = 3120$  gr. Yarım sâ' =  $3120/2 = 1560$  gr.

Şu halde Hanefî mezhebine göre bir fitır sadakasının miktarı yarım sâ' buğday veya buğday unu olarak hesapladığımızda 1560 gram olur. Bir sâ' arpa, hurma veya kuru üzüm olarak hesaplandığımızda da 3120 gram olur.

## ZEKÂTIN VERİLECEĞİ KİMSELER

730-SUÂL:

KİMLER ZEKÂT ALABİLİR?

**Cevap:** Kur'an-ı Kerim'de zekâtın verilebileceği kimseler yani zekât alması caiz olan kimseler sekiz sınıf olarak zikredilmiştir.

إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

“Sadakalar (zekâtlar), Allah’tan bir farz olarak ancak fakirler, düşkünler, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslâm’a ısındırılacak olanlarla (özgürlüğüne kavuşturulacak) köleler, borçlular, Allah yolunda cihad edenler ve yolda kalmış yolcular içindir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>1</sup>

Bu ayet-i kerimede zikri geçen “sadakalar” kelimesinden kasıt, yalnız zekâttır. Nafile sadakalar, keffaret borçları, adaklar murat değildir. Ayet-i celile zekâtın ancak zikredilen bu sekiz sınıf insandan birine verilebileceğini açıklamaktadır.

Bütün ilim ehli, bu sekiz sınıfın dışında zekât verilebilecek bir sınıfın daha olmadığına, olmayacağına icma etmişlerdir. Zira ayet-i celilenin evvelinde bulunan;

“إِنَّمَا” “innemâ” kelimesi “ancak şunlara” yani sayılacak olan sekiz sınıfa verilebileceğini ifade eder.

Hanefî Mezhebine göre zekât, anlatılan bu sekiz sınıfın tamamına dağıtılabildiği gibi yalnızca bir tanesine de verilebilir. Şayet zekât olarak verilen miktar, nisap değerinden az ise evla olan tek bir şahsa verilmesidir. Buna rağmen nisap miktarı ve fazlası olan meblağı tümüyle birden bir fakire vermek caiz olsa da mekruhtur. Bu yüzden en azından verilecek zekât, fakiri zengin kılmaması gerekir.<sup>1</sup>

İmam Şafiî (*Allah ondan razı olsun*)'ye göre ise evla olan zekâtın, Kur'an-ı Kerim'de geçen sekiz sınıfa taksim edilmesidir. Bu sekiz sınıftan her bir sınıf için en az üç kişiye verilmesi evladır.

Şimdi sırasıyla bu sekiz sınıfa dair kısaca bilgi verelim:

**1. Fakirler:** Kur'an-ı Kerim'de ifade buyrulan sekiz sınıftan birincisi fakirler sınıfıdır. Kur'an-ı Kerim'de fakirliğin ilk sırada zikredilmiş olması önemine binaendir.

Hanefi fıkhrına göre fakir; bir kimsenin asıl ihtiyacı (evi, elbisesi, silahı, bineği, hizmetçisi ve emsali) dışında nisap miktarı mala sahip olmayan kimsedir. Temel ihtiyacından olmadığı halde ticari olsun olmasın, yani nami olsun olmasın nisâp miktarı mala sahip olan kimse fakir sayılmaz. Yine kadının sahip olduğu altın ve gümüş takılar, kadını yoksulluktan çıkaracağı için ona zekât verilmez.

Fakir, bedenlen sağlam ve çalışır durumda da olsa bu onun zekât almasına mani değildir. Yani Hanefî Mezhebinde bedenlen sağlam ve çalışır durumda olmak zekât alıp almamak için ölçü değildir. Ölçü; yoksulluk ve ihtiyaç sahibi olup olmamaktır.

Şafiî mezhebine göre; çalışabilir durumda olan kişi, çalışma imkânı olduğu müddet fakir sayılmaz. Ancak çalışma imkânı yoksa veya çalışmak için iş bulamıyorsa fakir sayılacağı için zekât alabilir.

**2. Miskinler (Yoksullar):** Hanefî mezhebine göre miskinın durumu fakirden daha kötüdür. Miskin hiçbir malı olmayan için kullanılır. Hiçbir malı olmayan sözü ile kast edilen temel ihtiyacının dışında hiçbir malı olmayan demektir. Zira temel ihtiyacıyla meşgul

1) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînâni, El-Hidâye



olan mal, yok konumundadır. Buna rağmen fakirle miskinın manalarının tam aksine olduğu da söylenmiştir.<sup>1</sup>

**Hulasa:** Hanefî mezhebine göre miskin, malı olan fakat var olan malı ihtiyacını karşılamayandır. Şafiîlere göre ise miskin, fakire nazaran durumu biraz daha iyi olandır.

**3. Zekât Memurları:** Zekât işlerinde çalışanlar Kur'an-ı Kerim'de "amilin" diye üçüncü sırada zikredilmiştir. Bunlar zekâtı toplamak için görevlendirilen kimselerdir. Hanefî mezhebine göre zekât görevlileri, Haşimi (Hazreti Peygamberin) soyundan olmamak şartıyla zengin dahi olsalar sadece çalışmalarının mukabili olarak toplanan zekâttan belirli oranda pay alırlar.

**4. Müellefe-i Kulûb (Kalpleri İslâm'a Isındırılacak Kimseler):** Kalpleri İslâm'a isındırılacak olanların bir kısmı Müslüman'dır. Ancak imanları zayıftır. İmanlarını kuvvetlendirmek için zekât verilebilir denilmiştir. Bir kısmı ise kâfir olanlardır. Kalpleri İslâm'a isındırmak için İslâm'ın ilk dönemlerinde bunlara zekât verilmiştir. Ancak âlimler artık herhangi bir surette kâfire zekât verilemeyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir.

Hanefî mezhebine göre kalpleri İslâm'a isındırılacak olanlar üç sınıftır.

1. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'in kendilerini, ailelerini ve çevrelerini İslâm'a isındırmak maksadıyla zekât verdiği kimselerdir.

2. Müslüman olmuş, fakat hala tereddüt ve ikilemde yaşayan tam anlamıyla İslâm'a gönül verememiş olanlardır. Bunlar, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'in İslâm'da sebat etmeleri için zekât verdiği kimselerdir.

3. Şerlerinden emin olmak için zekât verdikleri gayrimüslimler olmuştur. Allah (Celle Celâluhû) İslâm'ı aziz kılmıştır. Her ne kadar Hazreti peygamber döneminde bu sınıfa zekât verilmişse de ihtiyaca binaen

1) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir

verilmiştir. Ancak Hazreti Ömer döneminden itibaren İslâm'ın bunlara ihtiyaç duymadığına hükmedilmiş ve onlara zekâtтан bir hisse verilmemiştir. Zira böyle bir sınıfın devam etmediğine sahabenin icma-i hâsıl olmuştur. Dolayısıyla Hanefî mezhebine göre zekâtın verilebileceği kimseler yedi sınıftır.

Muellefe-î kûlub diye bahsedilen “kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlar” sınıfı Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın beyanıyla uygulamadan kaldırılmıştır. Burada Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın bu uygulaması hiç şüphesiz Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den bildiği bir mesele olmalıdır. Aksi halde Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın kendi içtihiyâyla yaptığı bir şey değildir.

Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibî's-Şerâi'* isimli eserinde bu uygulamanın bir iskat olduğunu yani müellefe-i kulub'un zekâta mahal olmadığını buna binaen hükmün de geçersiz olacağını beyan eder.

Muhammed Emin İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr* isimli eserinde şöyle der: bir ikinci görüş şudur: müellefe-i kulub nesh edilmiştir. Ancak nesh eden Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun) değildir. Bilakis Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın dayandığı bir hadis veya ayettir.

Devamla İbn Âbidîn: Nesh eden delil neydi diye sorulacak olursa bunu bizim bilmemizin gerekli olmadığını söylemiştir. Yani Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın dayandığı bir delil muhakkak vardır. Biz bunu bilmesek de Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'ın uygulamasına tabi oluruz.<sup>1</sup>

Müellefe-i kulub yani “kalpleri İslâm'a ısındırma kastıyla Müslüman olmayanlara zekât verme meselesi gün gelir tekrar geçerli olabilir mi? İbn Âbidîn'in naklettiği ikinci görüşe göre mensuh olduğu için geri dönmez. Fakat Şâfiî Mezhebine göre şartları oluştuğunda hüküm geri dönebilir.

**Hulasa:** Müslüman olmaları şartıyla onlara zekât verilebilir, gayrimüslim olanlara hiçbir şekilde zekât verilmez.

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

**5. Borçlu Olanlar (Ġârim):** Hanefî mezhebine göre borçlu olan bir kimse eğer borcunu ödedikten sonra nisap miktarı malı kalmıyorsa o, fakir sayılır ve ona zekât verilebilir. Borcunu ödeyemeyecek durumda olan da böyledir. Velew ki ticari/nami olmayan malı olsun borcunu karşılayacak ve nisap miktarı fazlası olacak kişi zekât alamaz. Borçlu sayılamaz. Başkasının borcuna kefil olanların, borçlular sınıfından sayılıp zekât alabilmeleri için hem kendilerinin hem de borcuna kefil oldukları kişilerin fakir olmaları gerekir. Veya kefil olduğu şahıs fakir değildir. Ancak malında tasarruf etmesi engellenmiş olmalıdır.

**6. Mukâtep (sözleşmeli) Köleler:** Kölelik sisteminin kalktığını bir daha geri dönmeyeceğini söyleyenlere karşı bu ayet açık bir delildir. Zira Kur'an-ı Kerim tüm zamanlara hitap etmektedir. Ayette hüküm mutlak bırakılmış belirli bir zamanla sınırlandırılmamıştır. Şu halde gün gelir bu sistemin dünyada mevcudiyeti söz konusu olursa bahse konu sınıfa zekât verilebilir. Fakat günümüzde bu sınıf yoktur.

Köleye zekât verilebilmesi için, kölenin sahibiyle serbest kalması yönünde anlaşma yapmış (mukâtep) olması gerekir. Hanefî mezhebine göre anlaşmalı köleye zekât verilebilmesi için fakir olması gerekir. Kölenin Haşimi soyundan olmaması ayrıca gerekli bir şart kabul edilmiştir. Ayrıca anlaşmalı kölenin Müslüman olması, hür olmak için sahibiyle anlaştığı miktarda mala sahip olmaması gerekir. Bir de kölenin anlaştığı sahibi köleye zekât veren kişilerden olmamalıdır. Çünkü köle serbest kalmadığı surece kazancı sahibine aittir.

**7. Allah Yolunda Çalışanlar (fîsebili'llah):** Allah (*Celle Celâluhû*) yolunda çalışanlardan kasıt, gönüllü olarak savaşıp cihad edenlerdir. Bunlar nisap miktarı mala sahip olsalar da cihad için kendilerine gerekli olan at, silah vesair şeyleri temin etmeye yeterli malları yoksa dinen fakir sayılacakları için zekât alabilirler. Şayet devletten maaş veya savaş/cihad için para almıyorlarsa savaşın ve günün şartlarına göre lazım olan her bir şeyi tedarik etmek için yeterli para veya malları yoksa zekât alabilir ve bu ihtiyaçlarını görebilirler. Bu, **Zâhiru'r-Rivâyedir**. **Nâdiru'r-Rivâye** olarak İmam Muhammed (*Allah ona rahmet etsin*)'dan gelen rivayete göre hac yaparken parasız kalan, yolda kalan

kişiler de Allah (*Celle Celâluhû*) yolunda çalışanlar kapsamına girerler. Dolayısıyla maddi sebepten haccı yarıda kalan veya gidiş ya da dönüş yolunda mahsur kalanlara yetecek miktarda zekât verilebilir.

**8. Yolda Kalanlar:** Yolda kalanlardan kasıt, malıyla bağlantısı kesilenlerdir. Hâlihazırda zengin olsa bile yolculuk esnasında parası veya malı tükenen veya kaybolan hâsılı; bir şekilde yola devam edecek parası olmayan kişiye ihtiyacını giderebileceği kadar zekât verilebilir.

Hanefî mezhebine göre memleketlerinde zengin olduğu halde yolda kalan kişilerin mümkünse zekât almayıp borç para almaları daha evladır. Şafiîlere göre ise, bir günah işlemek üzere yolculuğa çıkıp yolda kalanların böyle bir haktan istifade ederek zekât almaları caiz değildir. Dolayısıyla bu durumdakilere zekât vermek de caiz değildir. Şu halde Şafiî Mezhebine göre kişinin bu sınıftan sayılabilmeleri için yolda muhtaç kalmış olması şart olduğu gibi yolculuğun mubah bir yolculuk olması da ayrıca şarttır.<sup>1</sup>

### 731-SUÂL:

#### KENDİLERİNE ZEKÂT VERİLMESİ CAİZ OLUP OLMAYANLAR KİMLERDİR?

**Cevap:** Zekât, ancak zekâtı hak eden Allah Teâlâ'nın belirlediği kişilere verilir. Buna rağmen fakir de olsa veremeyeceği kimseler vardır.

Mesela kişi fakir olan oğluna zekât veremez. Zira verecek olursa bu durumda dinî vazife ihlal edilmiş ve zekâtın toplum ve sosyal hikmetleri gerçekleşmemiş olurdu. Bu yüzden fakihler zekâtın verileceği yerlerden bahsetmişlerken, verilemeyeceği yerlerden de bahsetme zorunluluğu hissetmişlerdir.

Kendilerine zekât verilmesi caiz olmayan kimseleri başlıca dört gruba ayırabiliriz.

1) Şîrâzî, el-Muhezzeb, 1/173

**1. Ana, baba, eş ve çocuklar:** Bir kimse, kendi zekâtını fakir bulunan hanımına, usul ve fûruuna, yani babasına, dedesine, anasına, ninesine, oğullarına, kızlarına, bunların çocuklarına, torunlarına veremez. Hatta hanımı boşanıp henüz iddet beklemekte bulunsa bile ona zekât veremez. Çünkü verdiği zekâtın menfaati kısmen kendisine ait bulunmuş olur. Hâlbuki verilen zekâtın menfaat elde etme tamamen kesilmiş bulunması lazımdır. İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre; kadın da zekâtını fakir bulunan kocasına veremez. Zira yaşam şartları düşünüldüğünde aralarında bir menfaat ortaklığının olduğu adeta kaçınılmazdır. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre verebilir.

**2. Peygamber Efendimiz** (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in yakınları: Yani Haşimoğulları ile onların azatlılarına zekât verilemeyeceği gibi öşür, adak, keffaret gibi diğer vacip sadakalar da verilemez. Zekât ve benzerleri insanların mallarını yıkamış olan su sayılır. Haşimoğulları'nın kadir ve şerefi ise, bunu kabulden yücedir. Kendilerine yalnız nafile ve ihsan yoluyla sadaka verilebilir.

Haşimoğullarından maksat, Peygamber Efendimiz (*Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem*)'in amcaları Hazreti Abbas ile Haris'in evlat ve torunlarından ve Hazreti Ali ile kardeşleri Akil ve Cafer'in zürriyetinden ibarettir. Allah (*Celle Celâluhû*) cümlesinden razı olsun.

Bu zatların, ihtiyaçlarına göre beytûlmal (devlet hazinesi)'nin ganimetler kısmından hisseleri vardır. Bu hisselerini alamadıkları takdirde, ihtiyaçtan kurtulmaları için kendilerine zekât verilebileceğine bazı fıkıh âlimleri fetva vermişlerdir.

**3. Zenginler:** Bununla kast edilen; temel ihtiyaçlarından başka nisap miktarı mala sahip olan kimseye, zengin sayılacağı için zekât verilemez. O mal, gerek nakitler ve ticaret eşyası gibi artıcı olsun ve gerek fazla ev eşyası gibi artıcı olmasın fark etmez.

Kendisine zekât verilecek kimse, zekâta, sarf zamanında yani zekâtın verildiği vakitte ehil bulunmalıdır. Bu ehliyetin daha sonra yok olması verilen peşin zekâtın sahih olmasına mani olmaz.

Bu sebeple bir malın zekâtı henüz sene dolmadan bir fakire verilip de bu sene son bulmadan o fakir zengin olsa veya vefat etse, o malın zekâtını yeniden vermek icap etmez ve böyle verilen bir zekât, geri de alınamaz. Çünkü verilmesinden beklenen sevap hâsıl olmuştur.

Bir kimse zekâtını zengin bir erkeğin küçük çocuğuna veremez. Çünkü bu çocuk babasının malıyla zengin sayılır. Fakat zengin bir kadının fakir, yetim ve babası Müslüman olan çocuğuna verilebilir. Zira bu çocuğun nesebi babası tarafından sabittir. Annesinin serveti ile zengin sayılmaz. Yine böylece bir kimse zekâtını zengin bir şahsın fakir ve Müslüman olan babasına veya fakir ve Müslüman olan büyük oğluna veya kızına veya o şahsın fakir, Müslüman bulunan hanımına verebilir. Çünkü bunlar müstakil salahiyet sahipleridir. Biri diğerinin serveti ile zengin sayılmaz.

**4. Gayrimüslimler:** Bununla kast edilen ehl-i kitap olsun olmasın Müslüman olmayan her bir kimsedir. Şu halde zekât, gayrimüslimlere verilemez. Çünkü zekât, Müslüman olan fakirlerin hakkıdır. Bununla beraber gayrimüslimler de, farz olan zekât vazifesiyle mükellef değillerdir. Zira zekât Müslümanlara ait, sosyal, dini bir vazifedir. Ancak nafil cinsinden olan sadakalar, gayrimüslim vatandaşlara da verilebilir. Bunda ittifak vardır.

Zekâtı akrabaya vermek daha faziletlidir. Şöyle ki, zekâtı evvela muhtaç olan erkek veya kız kardeşlere, sonra bunların evladına, sonra amcalara, halalara, sonra bunların evladına, sonra dayılara, teyzelere ve bunların evladına, daha sonra diğer akrabalara vermek daha faziletlidir.

732-SUÂL:

KİŞİ ZEKÂTINI  
UZAKTA OLAN FAKİRLERE VEREBİLİR Mİ?

**Cevap:** Zekât, malın bulunduğu yerdeki fakirlere verilmelidir. Sene sonunda başka beldedeki fakirlere gönderilmesi mekruhtur. Ancak kendilerine gönderilecek kimseler, akrabadan olurlarsa veya

malın bulunduğu yerdeki fakirlerden daha muhtaç olurlarsa, o zaman mekruh olmaz.

Bununla beraber zekâtı daha senesi dolmadan başka bir beldeye göndermekte bir sakınca görülmemektedir.

Bayramlarda ve diğer günlerde muhtaç olan hizmetçilere veya çocuklara veya bir sevinecek haber getiren fakir kimselere verilecek bahşişlerin zekât niyetiyle verilmesi caizdir.

Verilen bir zekât, fakir tarafından veya fakir olan çocuğun veya delinin velisi veya vasisi tarafından teslim alınmadıkça, yerine gelmiş olmaz. Fakir olan bunamış kimsenin veya buluş çağına yaklaşmış olan çocuğun veya paranın kıymetini bilip aldanmayacak bir yaşta bulunan çocuğun teslim alması da yeterlidir.

## ORUÇ

733-SUÂL:

### ORUCUN RÜKNÜ NEDİR?

**Cevap:** Orucun rüknü; yemek, içmek ve cinsel ilişkiden kendini tutmaktır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ

Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarımıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye (tan yeri ağarınca) kadar yiye, iç. Sonra da akşama kadar orucu tam tutun...<sup>1</sup>

Allah Teâlâ Ramazan gecelerinde yemeyi, içmeyi ve cinsel ilişkiyi mubah kılmış, sonra da akşama kadar orucu tam tutmamızı emretmiştir.

1) El-Bakara Sûresi: 187



Bu, orucun ancak bu üç şeyden kendini tutmakla gerçekleşeceğini açık bir şekilde ifade etmektedir. Şu halde bunlar orucun rükünleridir. Zira onlarsız oruç, var olamaz.<sup>1</sup>

### 734-SUÂL:

### ORUCUN HİKMETİ NEDİR?

**Cevap:** İslâm âlimleri ibadetlerin tamamının insanların yararına olan şeyleri gerçekleştirme amacına yönelik olduğu hususunda ittifak etmişlerdir. Şu halde Allah Teâlâ'nın kullardan yapmalarını istediği şeylerde onlar için büyük faydalar, yasakladığı şeylerde ise büyük zararlar bulunduğu kesindir.

Kur'ân-ı Kerim'de akla aykırı hiçbir emir ve yasak bulunmamaktadır. Bütün emir ve yasaklar hikmet kapsamındadır. Emir ve yasakların tamamındaki yarar ve hikmetlerin bilinmesi ise mümkün değildir. Kaldı ki, ibadetler dinin bir yönüyle akıl üstü ve bir yönüyle şekilsel uygulamaları olarak değerlendirildiğinde, dinin bu gereklerini yerine getirecek olan mensuplarının hikmet ve yarar arama telaşına düşmemeleri hallerine en uygun davranış olsa gerektir.

Bununla birlikte İslam âlimleri öteden beri ibadetlerin yarar ve hikmetleri konusunda azami gayret sarf etmişlerdir. Bu gayretleri, ibadetlerin pratikteki yararlarından ziyade insan nefsinin arındırılması ve yükseltilmesi yönünde olmuştur.

Bunun sonucu olarak ibadetler bir hedefe erişmenin yolu olarak görülmüş ve bu kulluk görevleri artık sırtta taşınan ve biran önce indirilmeye çalışılan bir yük olmaktan çıkmış, üzerlerinde yükseklere ulaşılan vasıtalar haline gelmişlerdir.

Temelde ibadet Hakk'ın emrine riayet etmek olduğu gibi, sonuçta halkın hakkına riayet etmeyi de içerir. Şu halde ibadette hem Hakk'ın hem de halkın hakkına riayet etmek birlikte gerçekleşir.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

Yüce dinimiz, her ferдин toplum içinde dininin tanzim ettiği ah-lak kurallarına riayet etmesini sağlamaya yönelik düzenlemeler ge-tirdiği gibi, yaratıcısıyla bağlantısını her daim derinden hissetmesini sağlayacak düzenlemeler de getirmiştir. Hakk'ın vazettiği kurallara riayet halkın hukukuna da riayettir. Unutulmamalıdır ki; halk ile iliş-kiler güzel olmadıkça Hakk'ın rızasına ulaşılamaz.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ لَمْ يَشْكُرْ  
النَّاسَ لَمْ يَشْكُرْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**İnsanlara teşekkür etmeyen Aziz ve Celil olan Allah Teâlâ'ya da şükretmez.<sup>1</sup>**

وَعَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَ: قَالَ  
رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَرْحَمْ صَغِيرَنَا  
وَيَعْرِفَ شَرَفَ كَبِيرِنَا

Amr b. Şuayb babasından o da dedesinden Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediğini rivayet etmiştir:

**Küçüklerimize merhamet etmeyen, büyüklerimizin şerefini tanımayan bizden değildir.<sup>2</sup>**

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ  
وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلَا يُؤْذِي جَارَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيُكْرِمْ  
صَيفَهُ وَمَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ

1) Müsnedu Ahmed b. Hanbel Cüz;12 Shf;472

2) Riyazu's-Salihin bab; tevkuru'l-ulema ve'l-kibar ve ehli'l-fazl

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Allah'a ve Ahiret gününe inanan komşusuna eziyet etmesin. Allah'a ve ahiret gününe inanan misafirine ikram etsin. Allah'a ve ahiret gününe inanan hayır söylesin veya sussun.<sup>1</sup>**

İmam Gazzâli (Allah ona rahmet etsin) orucu üç derecede ele alıyor.

1- Avam orucu: Bedende iştah ve şehvetin tatmin yeri ve aracı olan iki azayı yani mide ve cinsel organı iştah ve şehvet duyduğu şeylerden mahrum etmek.

2- Havas orucu: Bir öncekine ilave olarak gözü, kulağı ve diğer azaları gûnahtan korumak.

3- Ehassü'l-havas orucu: Bir ve ikinci şıktakilere riayet ettikten sonra kalbi düşük emellerden dünya düşüncelerinden kısaca; masivadan arıtarak bütün varlığıyla Allah Teâlâ'ya bağlanmak.

Bu üç dereceden hangi derece alınırsa alınsın, ibadetin toplumsal hayatta iyi geçime büyük katkı sağlayacağı açıkça görülmektedir. Toplum içerisindeki çekişmelerin temel sebeplerinden biri; insanların iştah ve şehvetlerini hiçbir sınır tanımadan tatmin etmeye çalışmalarıdır. Hatta bütün bunları sağlayacak olan mal ihtiraslarıdır. Orucun birinci derecesi bile bu ihtirası dizginlemede büyük bir etkidir. Oruç tutan, kendisindeki bu iştah ve şehvetin ana kaynağının nefis ve şeytan olduğunun ve bunların mutlaka dizginlenmesi gerektiğinin bilincine varır.

عَنْ أَبِي صَالِحٍ الزِّيَّاتِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ اللَّهُ كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصِّيَامَ فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ وَالصِّيَامُ جُنَّةٌ وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلَا يَزِفُتْ وَلَا يَصْنَعُ فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ فَلْيَقُلْ إِنِّي

1) Sahih-i Buhari bab; men intezere hatta tüdfene

أَمْرُ صَائِمٍ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ  
 اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ وَإِذَا  
 لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ

Ebu Salih ez-Zeyyat (Allah ondan razı olsun)’dan Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor: Adem oğlunun her ameli kendisine mahsustur. Oruç müstesna. Zira o, bana mahsustur. Onun mükâfatını ben takdir edeceğim. Oruç bir kalkandır. Sizden biri oruçlu olduğu gün cinsel ilişkide bulunmayın, cahillik edip de kem söz söylemesin. Biri ona sataşacak veya dalaşacak olursa “ben oruçlu bir kişiyim” desin.

Muhammed’in canı yed-i kudretinde olan Allah’a yemin olsun ki; elbette oruçlunun ağız kokusu, Allah Teâlâ katında misk kokusundan daha hoştur.<sup>1</sup>

Bu hadîs-i şerîf, izaha gerek bırakmayacak şekilde iyi geçimi vurguluyor. Oruç, iştah ve şehveti dizginlediği gibi, ağız ve dili kötü söz söylemekten de korur.

İbadetlerin sırlarına vakıf olan büyük zatlar: Oruç tutuğu ve namaz kıldığı halde bir türlü çirkin işlerden sakınmayan fenalık yapmaya devam eden kimseyi, abdest alırken su almadan yüzünü elini üç kere yıkayan kimseye benzetmişlerdir. Uzaktan bakan onun abdest aldığı zannetse de o gerçekte abdest almamıştır.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمْ مِنْ  
 صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إِلَّا الْجُوعُ وَكَمْ مِنْ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ  
 إِلَّا الشَّهَرُ

1) Sahih-i Buhari bab; men intezere hatta tüdfene

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Nice oruç tutan vardır ki, orucundan onun için sadece açlık vardır. Nice namaz kılan vardır ki, namazından onun için sadece uykusuz kalmak vardır.<sup>1</sup>**

Kur'an'ın ifadesiyle oruç, İslâm'ın ana temellerinden biridir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

**Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.<sup>2</sup>**

Bu ayetten oruç ibadetinin İslâm'la birlikte ortaya çıkmadığını anlıyoruz. Aksine oruç, tüm ilâhî dinlerde bilinen bir ibadet olmuş ve çeşitli şekillerde tutula gelmiştir. Allah Teâlâ bu ayet-i kerimesiyle bizlere, oruç ibadetinin insanoğlunun ortak, dinî bir görevi olduğunu bildiriyor.

### 735-SUÂL:

#### ORUCUN SAĞLADIĞI FAYDALAR NELERDİR?

**Cevap:** Öncelikle oruç, Allah Teâlâ'ya itaat ve onun emrine uymaktır. Yaratılışımızdaki ana gayeye hizmet etmektir. Bu itaatle insan, sürekli olarak kendisini yönlendirenin ve üstündeki gücün Allah Teâlâ olduğunu hatırlar.

Ramazan ayı gelmeden önce insan, hoşlandığı şeylerden dilediği kadar yer-içer. Ramazan ayının girmesiyle bu keyfilik ortadan kalkar. Her gün tan yerinin ağarmasından güneşin batmasına kadar devam

1) Müsnedu Ahmed b. Hanbel

2) Bakara Sûresi: 183

eden bu disiplin, Ramazan'a kadar devam edegelmiş olan adetlerin baskısından onu kurtarıp özgürleştirir.

Ayrıca hayat şartlarını hatırlatarak önemli faydalar sağlar. Zira insanlar için zengin, fakir, tok, aç, yerleşik ve göçebe gibi çeşitli durumlar söz konusudur. İnsan bu çeşitli durumları göğüslemeye alışmazsa, her yönüyle hayatı göğüslemeye güç yetiremez. Zengin olan bir kimse sonuna kadar hayatını zengin olarak sürdüreceğinden asla emin olamaz. Zenginlikten fakirliğe düşüp de yeni hayatına uyum sağlayamadığından Allah (*Celle Celâluhü*) muhafaza canına kastedenlere şahit olmaktadır. Şu halde “oruç, hayatın her türlü haline uyum sağlayabilme yeteneğini geliştiren muazzam bir ibadettir” demek asla abartılı bir ifade olmaz.

Orucun bir de sağlık tarafı var. Aşırı bir şekilde doldurulan mide, en kötü sonuçları hazırlar. Sağlıklı bir hayat yaşamak isteyenlerin yeme ve içmede normali aşmamaları gerekir. Oruç insanlara Ramazan'dan sonra da yeme-içme hususunda aşırıya kaçmama alışkanlığını kazandırır. Kendini dizginlemeyi öğretir. Nitekim insanlar, oruç sebebiyle birçok rahatsızlıklardan kurtulduğu su götürmez bir gerçektir.

Oruç, insana sabrı öğretir, iradesini güçlendirir. İnsan oruç sayesinde açlığı nispetinde mahrumiyetin ne demek olduğunu anlar. Toplumdaki fakir ve çaresiz insanların duygu ve düşüncelerini daha güçlü bir şekilde ruhunun derinliklerinde hisseder. Bu hissetme onu yardıma muhtaç olanlara el uzatmaya ve gözetilmesi gerekenleri gözetmeye sevk eder. Kendi hayatında savurganlığa kaçmasını da engeller.

Ramazan Ayı ibadet ayıdır. Her Ramazan, toplumda mutlaka bir iz bırakır. Müslümanların nefislerinde bir edep, şuurlarında bir uyanma olur. Ramazan, senenin hangi ayında gelirse gelsin, o ay sanki bir ilkbahardır. Kalplerde bir canlılık, nefislerde bir heyecan meydana gelir.

Ramazan'a kadar insanda bir takım iştah ve şehvet tortuları birikir. Bu yüzden onda bir gevşeklik, tembellik ve aldırış etmeme hali

oluşur. Ramazan oruç, teravih ve Kur'an ile kişinin hayatına girince, gönül dünyası değişir, manevî havanın ona üflediği ruh ile içinde bulunduğu gevşeklikten çıkar, kendine gelir.

Ramazan, hayatımızda edep ocağını yakar. Güzel ahlak ışıyla Müslümanları aydınlatır. Allah Teâlâ'nın lütuf ve ihsanıyla duyguları ıslah edilmiş olur. Ruh uyanır, nefis dizginlenir. Böylece Ramazan'ın getirdiği takva ve hidayetle kişi yenilenir.

Sonuçta Allah Teâlâ'nın şu sözü gerçekleşir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.<sup>1</sup>

### 736-SUÂL:

### ORUÇ KELİMESİNİN ANLAMİ NEDİR? HÜKMÜ NEYLE SABİT OLMUŞTUR?

**Cevap:** Lügatte; kişinin yemek-içmek, nikâh ve konuşmaktan geri durması manasındadır. Arapçası “*savm*”<sup>2</sup> Farsçası ise oruçtur.

Istılahta: Fecr-i sadığın doğuşundan güneşin batımına kadar niyet etmeye ehil olan kişinin, niyetiyle beraber müftirât denilen orucu bozan şeylerden hakikaten veya hükmen kendisini alıkoymasidir.

Tanımda kullanılan “hükmen” kaydı: Oruçlu olan kişinin; yanlış olarak veya unutarak herhangi bir şey yiyip-içmesi durumunda hükmen imsak bozulmuş olmayacağından orucunun da bozulmuş olmayacağını bildirmek içindir.<sup>3</sup>

1) Bakara Sûresi: 183

2) Lisau'l-Arap, savm maddesi

3) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdatü'l-Fettah s:615

Bedenî ibadetlerden olan oruç, hicretin ikinci yılında farz kılınmıştır. Farz, vacip, nafil ve mekruh olmak üzere dört kısma ayrılmaktadır.

Farz ve vacip oruçlar; muayyen ve gayr-i muayyen yani vakti tayin edilmiş veya vakti tayin edilmemiş oruçlar şeklinde iki kısma ayrılır.<sup>1</sup> Muayyen oruçlar da iki kısma ayrılmaktadır:

a- Ramazan-ı Şerif orucu gibi Allah Teâlâ tarafından vakti tayin edilmiş oruç

b- Muayyen günde adanan oruç gibi kişi tarafından tayin edilmiş oruç

Kazaya kalan Ramazan-ı Şerif orucu, kefarete ve herhangi bir günde tutulması adanan oruçlar, vakti muayyen olmayan oruçlardandır. Yani bu oruçlar, oruç tutulması mubah olan her hangi bir günde tutulabilir. Bunlarla ilgili hükümler inşallah ileride beyan edilecektir.

Ramazan-ı Şerif orucunun farz oluşu; Kitap, Sünnet ve İcma ile sabittir.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.”<sup>2</sup>

Diğer bir Ayet-i Kerime de şöyle buyuruyor:

...فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ...

...İçinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsinsin...<sup>3</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi'

2) Bakara Sûresi: 183

3) Bakara Sûresi: 185



**Buhari** ve **Müslim**'in rivayetine göre bir hadîs-i şerîfte şöyle buyruluyor:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ  
وَرَسُولُهُ وَإِقَامَ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ وَحَجِّ الْبَيْتِ وَصَوْمِ رَمَضَانَ

İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

“İslam beş şey üzerine bina edilmiştir. Allahtan başka ilah olmadığına ve Muhammed (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in Allah'ın kulu ve Resulü olduğuna inanmak, Namaz kılmak, zekât vermek, beytullahı hac etmek ve Ramazan orucunu tutmak.”<sup>1</sup>

Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) veda haccında insanlara hutbe vererek şöyle buyurmuştur:

عَنْ أَبِي أُمَامَةَ يَقُولُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْطُبُ  
النَّاسَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ فَقَالَ: اعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَصَلُّوا خَمْسَكُمْ وَصُومُوا  
شَهْرَكُمْ وَأَدُّوا زَكَاةَ أَمْوَالِكُمْ وَأَطِيعُوا إِذَا أُمِرْتُمْ تَدْخُلُوا جَنَّةَ رَبِّكُمْ

Ebu Uname'nin rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) veda haccında insanlara hitaben şöyle hutbe irat etti:

“Rabbinize kulluk yapın, beş vakit namazınızı kılın, (Ramazan-ı Şerif) ayınızda oruç tutun, mallarınızın zekâtını verin, sizden olan reislerinize itaat edin Rabbinizin cennetine girersiniz”<sup>2</sup>

Ramazan-ı Şerif orucunun farz olduğuna dair ümmetin icma'ı vardır. Bütün bunlardan dolayı orucun farz oluşunu inkâr eden İslam dairesinden çıkar.

1) El-Buharî, Müslim lafız Müslim; el-iman

2) Müsnedu Ahmed b. Hanbel: 22161

Alâuddin Ebû Bekr b. Mes'ûd El-Kâsânî (ö.587), **Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'** isimli eserinde Orucun farz olması; Kitap, Sünnet, İcma ile sabit olduğu gibi, aklen de sabit olduğunu söylemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Oruç ibadeti Allah Teâlâ hazretlerinin verdiği nimetlere şükretmeye vesiledir. Şöyle ki; oruç, kişiyi yemekten, içmekten, cinsi münasebetten men eder. Hâlbuki bunlar nimetlerin en fevkinde olanlarıdır.

Belli bir zaman bu nimetlerden istifade edememek kişiye nimetlerin kıymetini bildirir. Bundan ötürü oruç, nimetlerden istifade eden kişiyi bu nimetlerin hakkını şükretmekle ifa etmeye sevk eder. Nimete şükretmek hem aklen hem de şer'an farzdır. **Bakara** suresinin 185. Ayet-i kerimesi olan oruç ayetinin son kısmı da bu söylediklerimize işaret etmektedir.

وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَذَاكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Bütün bunlar, sayıyı tamamlamanız ve size doğru yolu göstermesine karşılık, Allah'ı tazim etmeniz, şükretmeniz içindir.”

Kezâ oruç, takva sebebidir. Zira oruç tutan kişi, Allah Teâlâ Hazretlerinin rızasına istediği için bir de elem verici gazabından korktuğundan için, mubah olan şeyleri terk etmeye boyun eğer. Böylece haram olan şeylerden imtina etmesi kolaylaşır. Buna göre oruç, Allah (Celle Celâluhû)'ın yasak etmiş olduğu şeylerden sakınmaya yani takva sahibi olmaya sebep olmuştur. Allah Teâlâ Hazretlerinin yasak ettiği şeylerden sakınmak farzdır. Geride mezkûr **Bakara** sûresi 183. Ayet-i kerimesinin son kısmı bu söylediklerimize işaret etmiştir.

لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ...

“... Umulur ki korunursunuz.”

Oruç şehevî arzuları perdeler. Zira fazla yemek içmek şehevi arzuları hareketlendirir. Aç kaldığında ise şehevî arzuları kırılır. Bunun içindir ki Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) orucu “şehveti kırıcı” olarak nitelemiştir.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصَرِ وَأَخْصَرُ لِلْفَرْجِ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ

Abdullah, Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) 'in kendilerine şöyle dediğini rivayet ediyor:

“Ey gençler topluluğu! Sizden kim evlenmeye güç yetirirse evlensin. Çünkü bu gözü (haramdan) daha iyi sakındırıcı, namusu daha iyi koruyucudur. Kim güç yetiremezse, oruç tutmalıdır. Zira oruç onun için şehvet kırııcıdır.”<sup>1</sup>

Günahlardan kaçınmak hiç şüphesiz farzdır. Oruç da buna sebep olmuştur. Bu emsal aklı delillerden ötürü orucun farz oluşu akılla da sabittir.<sup>2</sup>

### 737-SUÂL:

### ORUCUN ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** Fıkıh kaynaklarımızda orucun şartları iki kısımda incelenmektedir.

1- Umumi şartlar. Farz, vacip, nafîle olarak bütün oruçlara şamil olan şartlardır. Bunlara eda şartları denmektedir.

2- Bazı oruç nevilerine şamil olup bazılarına şamil olmayan şartlar. Bunlara vucup şartları denmektedir.

Umumi şartlar da iki kısma ayrılır.

1- Oruç tutan kişide aranan şartlar. Bunlara; edaya ehil olma şartları denmektedir.

1) Buhari, Müslim lafız Müslim en-Nikâh bab: İstihbabu'n-Nikâh

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

2-Oruç vaktine dönen şartlar. Bunlara; oruç mahallinde aranan şartlar denmektedir. Bu şartlar yeri geldikçe izah edilecektir.

738-SUÂL:

### GÜNEŞ BATTIKTAN SONRA ORUCA DEVAM EDEN KİŞİ SEVAP ALIR MI?

**Cevap:** Orucun mahalli beyazu'n-nehar denilen aydınlık vaktidir. Bu ise; imsak dediğimiz ikinci fecrin doğumundan güneşin batımına kadar olan vakittir. Bu vaktin haricinde oruca devam etmek sahih olmayacağı gibi kerahetten de kurtulamaz. Aksine günahkâr olur.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى نِسَائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ عَلِمَ اللَّهُ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ أَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالآنَ بَاشِرُوهُنَّ وَأِبتَغُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَكُمْ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ ثُمَّ أَتِمُّوا الصِّيَامَ إِلَى اللَّيْلِ...

“Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helâl kılındı. Onlar, size örtüdürler, siz de onlara örtüsünüz. Allah, (Ramazan gecelerinde hanımlarınıza yaklaşarak) kendinize zulmetmekte olduğunuzu bildi de tövbenizi kabul edip sizi affetti. Artık eşlerinize yaklaşın ve Allah'ın sizin için yazıp takdir etmiş olduğu şeyi arayın. Ve sizler için fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden tebeyyün edinceye kadar yiyiniz ve içiniz. (Şafağın aydınlığı gecenin karanlığından ayırt edilinceye kadar yiyin, için.) Sonra da akşama kadar orucu tam tutun...”<sup>1</sup>

Ayet-i Kerimeden de anlaşıldığı üzere Allah Teâlâ Hazretleri; fecrin doğumuna kadar yemeyi-içmeyi, cinsi münasebeti mubah kılmış, fecrin doğumundan geceye kadar olan bölümde ise oruç tutmayı emretmiştir. Bu da gecenin iftar, gündüzün ise oruç için tayin edildiğini göstermektedir. Yani orucun mahalli gündüzdür gece değildir.

Ayette orucun başlangıç ve bitiş vakti, mecazi bir anlatımla şu şekilde belirtilmiştir: **Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilecek hale gelinceye kadar yiyiniz ve içiniz...**

**Müslim**'in rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْأَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْأَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِ) قَالَ لَهُ عَدِيُّ بْنُ حَاتِمٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أَجْعَلُ تَحْتَ وَسَادَتِي عِقَالَيْنِ عِقَالًا أَبْيَضَ وَعِقَالًا أَسْوَدَ أَغْرِفُ اللَّيْلَ مِنَ النَّهَارِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «إِنَّ وَسَادَتَكَ لَعَرِيضٌ إِنَّمَا هُوَ سَوَادُ اللَّيْلِ وَبَيَاضُ النَّهَارِ

Rivayet edildiğine göre “Fecrin beyaz ipliği siyah ipliğinden ayırt edilecek hale gelinceye kadar...” ayeti gelince; Adiyy b. Hatim (Allah ondan razı olsun), Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’e şöyle dedi: Ey Allah’ın Resulü ben yastığımın altına bir siyah ip bir de beyaz ip koyuyorum. Böylece geceyi gündüzden ayırıyorum. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem): **Sen gerçekten safsın.**<sup>1</sup> **Ayet-i Kerimde geçen siyah ve beyaz ip, gecenin karanlığı ile gündüzün aydınlığıdır** buyurmuştur.<sup>2</sup>

El-Kâsânî (ö.587) **Bedâiyu’s-Sanâyi** isimli eserinde bu konuyla alakalı şöyle der: Orucun meşru olmasının hikmetlerinden biri de

1) Hadis-i şerifte geçen وَسَادَتَكَ لَعَرِيضٌ kelimesi yastığın geniştir, manasındadır. Bu Araplarda bir deyim olarak kullanılmaktadır. Yastığının genişliği kafanın kalınlığına delalet etmektedir. Kafa kalınlığı ise saflıktan kinayedir.

2) Müslim; Kitap: es-Siyam Bab: enne'd-duhule fi's-savm...

şudur; Allah Teâlâ Hazretlerinin verdiği nimetlerin kadrini bildirir ve bu vesileyle kişiyi şükretmeye sevk eder. Nimetlerin kadrini anlayıp şükredebilmek ise ancak beden üzerine ağır gelecek, nefsin arzularına ve âdete muhalif olacak fiilleri işlemekle olur. Kişinin kendini yemekten-içmekten ve cinsi münasebetten geceleyin alı koyması bunu sağlamaz. Bunun için akıl dahi gecenin oruç mahalli olamayacağına hükmeder.<sup>1</sup>

### 739-SUÂL:

**RAMAZAN AYINI MÜŞAHEDE ETMEK ORUCUN FARZ OLMASININ SEBEBİDİR. BUNA GÖRE RAMAZAN AYININ İLK GECESİNDE KENDİNE GELEN DELİ, FECİR DOĞMADAN TEKRAR DELİRSE VE BU HAL AYIN SONUNA KADAR DEVAM EDİP DAHA SONRADAN TEKRAR KENDİNE GELECEK OLSA ORUCUNU KAZA ETMESİ GEREKİR Mİ?**

**Cevap:** Orucun farz olmasına sebep; Ramazan ayından herhangi bir cüzü müşahede etmek mi, yoksa oruç tutmaya uygun olan bir cüzü müşahede etmek midir?

Bu konuda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Şemsu'l-Eimme es-Sarahrî; herhangi bir cüzün müşahede edilmesinin orucun farz olmasına sebep olduğunu savunmuştur.<sup>2</sup> Buna göre suâldeki kişinin kendine geldikten sonra orucunu kaza etmesi gerekecektir.

Ebu Zeyd ed-Debbusî, Fahu'l-İslam Ali el-Pezdevî ve Şeyhu'l-İslam Ebu'l-Yüsr el-Pezdevî gibi âlimler ise; oruç tutmaya uygun olan bir cüzün yani fecr-i sadığın doğumundan kaba kuşluk vaktinin biraz öncesine kadar olan vaktin<sup>3</sup> müşahade edilmesi orucun farz olmasına sebeptir. Yani sebep mutlak vakit değildir demişlerdir. Buna göre suâldeki kişinin orucu kaza etmesine gerek yoktur. Zira ayık kaldığı an gece olduğundan oruç tutmaya uygun değildir. Zevalden sonra ayılan

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi' c:2 s:554

2) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Sarahrî, el-Mebsût

3) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

kişinin de durumu aynıdır. Çünkü zevalden sonra oruca niyet edilmez.<sup>1</sup> El-Haskefî, *ed-Dürrü'l-Muhtar* adlı eserinde; *ed-Diraye*'den naklen *en-Nehir* ve *el-Mücteba* adlı eserlerde olduğu gibi fetvanın bu görüş üzerine olduğunu ve birçok âlimin de bu görüşü tashih ettiğini söylemiştir.<sup>2</sup>

Ramazan-ı Şerif ayının her bir günü, o günün vucubu'l-edasın sebebiidir. Zira namaz vakitleri içinde her bir namazın müstakil ibadet olması gibi, her gün için tutulacak olan oruç da, müstakil bir ibadettir. Hatta orucun müstakil olması namazın müstakil olmasından daha şiddetlidir. Çünkü her bir günün orucu arasına, oruç tutmaya uygun olmayan vakit girmektedir. Güneş battıktan sonraki vakit, oruç tutmaya uygun olmayan vakittir. Buna göre; Ramazan-ı Şerif ayı içinde çocuk buluşa erecek olsa veya kâfir kişi Müslüman olacak olsa buluşa erdiği veya Müslüman olduğu günden itibaren oruç tutmakla mükelleftir. Geçmiş günleri kaza etmekle mükellef değildir.<sup>3</sup>

#### 740-SUÂL:

#### HİLALİN TESPİTİNDE HESABA İTİBAR EDİLİR Mİ?

Cevap: *Müslim*'in rivayet etmiş olduğu bir hadîs-i şerifte:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الشَّهْرُ تِسْعٌ وَعِشْرُونَ فَإِذَا رَأَيْتُمُ الْهِلَالَ فَصُومُوا وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَافْطَرُوا فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَافْطَرُوا لَهُ

Abdullah b. Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: Ay yirmi dokuz gündür. Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve yine gördüğünüzde iftar edin. Hilali göremediğinizde takdir edin.<sup>4</sup>

1) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâli, İmdâdu'l-Fettâh s:616

2) El-Haskefî, *Ed-Dürrü'l-Muhtar*

3) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâli, İmdatü'l-Fettah s:616

4) Müslim, kitabı's-Sıyam bab: Vucubu savmı Ramazan...

Bu hadîs-i şerîften de anlaşıldığı gibi Ramazan Ayının başlangıç ve bitimi, ru'yet (görmek) esasına dayanmaktadır. Şu kadar var ki bu ve emsal Hadîs-i şerîflerde zikri geçen "ru'yet" kelimesi, hakiki görmeyi kapsadığı gibi hükmen görmek manası ifade eden hesapla tespiti kapsayıp kapsamayacağına ihtilaf edilmiştir. Bu ihtilaf, birinci asrın sonlarından itibaren başlamış günümüze kadar devam etmiştir.<sup>1</sup> İhtilafın sebebi hadîs-i şerîfte geçen **Hilali göremediğinizde takdir edin** lafzının tefsirinden kaynaklanmıştır.

Hesaba itibar edilip edilmeyeceği hususunda Âlimler temelde iki guruba ayrılmışlardır.

**Sahihu'l-Buhari** şarihlerinden olan Bedruddin Mahmut b. Ahmed el-Aynî, (ö.855) **Ümdetu'l-Kârî** adlı eserinde hesaba itibar edilir diyen âlimleri şu şekilde sıralamıştır: Tabiinden Mutarraf b. Abdullah b. eş-Şehir, Şafiilerden Ebu'l-Abbas b. Sureyç el-Kaffal, muhaddislerden İbn Kuteybe (Allah onlara rahmet etsin).<sup>2</sup>

Ebu'l-Abbas b. Sureyç'den farklı rivayetler de vardır. İbn Hacer **Fethu'l-Bârî** isimli eserinde; bu zattan gelen bir rivayete göre hesaba itibar edilerek oruca başlamanın vacip olduğunu diğer bir rivayete göre ise vacip olmayıp caiz olduğunu nakletmiştir.<sup>3</sup>

El-Kazı Ebu Tayyip, Muhammed b. Mukatil ve Muhammed er-Remli (Allah onlara rahmet etsin) gibi zatlar da; hesabın doğru olduğunu kabul eden kimselerin hilali görmeden de rasathanenin hesabına göre oruç tutmaları veya bayram yapmaları gerekir diyenlerdendir. Şu kadar var ki âlimlerin çoğuna göre hesaba itibar edilmez.

Muhammed Bahit **İrşadu Ehli'l-Mille ilâ İsbati'l-Ehille** adlı risalesinde Kuşeyri'den şunları nakletmiştir: bulut emsali bir mani olmadığını farz ettiğimizde nasıl ki hilalin gözle görülmesi kolay ve kuşkusuz olacaktır, hesapla tespit tıpkı onun gibidir. Adeta bulutları ve manileri kaldırarak hilali gözetleyebilecek bir kesinliktir. Zira hükmün sabit olması için görmenin hakikati şart değildir. Nitekim

1) Mevsuâtü'l-Fikhiyye el-Kuveytiyye c:22 s:31

2) Ümdetu'l-Kari Bab: Vucub'u Savmı Ramazan

3) Fethu'l-Bârî 1773. hadisi şerifin şerhi



fıkıh kitaplarımızda zikredilmiştir; zindandayken ayın tamamlandığını veya o günün Ramazandan bir gün olduğunu gerek araştırması ve gerekse başka bir sebeple bilip inanan kişi için oruç tutmak gerekli olur. Her ne kadar hilali bizatihi görmeyip veya görenden kendisine bir haber ulaşmış olmasa da hüküm böyledir. Ve bu konuda âlimlerin ihtilafı da yoktur.<sup>1</sup>

Şafii fakihlerinden olan Şihabuddin Ahmed el-Kalyubî (ö:1069), haşiyesinde Allame Abbâdî'den şunları nakletmiştir: hesap ile adil bir kişinin beyanı çakışacak olursa şöyle ki; Kesin olan hesap, hilalin görülemeyeceğini, adil olan kişi de “ben hilali gördüm” diyecek olursa hesaba itibar edilerek adil kişinin şahitliği kabul edilmez. El-Kalyubî, bu nakli yaptıktan sonra bunun aşikâr olduğunu, binaenaleyh oruç tutulmasının caiz olmadığını ve buna muhalefetin de inat ve kibirden kaynaklandığını söylemiştir.<sup>2</sup>

Yapılan bu nakillerden de anlaşıldığı gibi sadece hesaba itibar etmeyenler olduğu gibi ki bunlar çoğunluktadır, hesaba itibar edenler de vardır. Hatta bunlar da kendi aralarında iki kısma ayrılmışlardır.

a. Hesaba itibar edilerek gereğince amelin vacip olduğunu söyleyenler.

b. Hesaba itibar edilerek gereğince amelin caiz olduğunu söyleyenler.

Hanefi ve diğer mezhep mensubu âlimlerin çoğu; Ramazan, Şevval ve Zilhicce aylarının rasat yapılarak takip edilmelerinin vacip olduğunu kitaplarında açık bir şekilde beyan etmişlerdir. Bu rasat, Şaban ayının sonunda yapılır. Şayet Ramazan hilali görülürse oruca başlanılır. Hilal görülmezse Şaban ayı otuza tamamlanır. Aynı şekilde Ramazanın sonunda Şevval hilali görülürse iftar edilir. Görülmesi durumunda ise Ramazan otuz güne tamamlanır.

Bu Âlimler hiçbir şekilde hesaba itibar etmemişlerdir. Gerek oruca başlanması ve bitirilmesinde gerekse de hilalin görülüp görülmemesi

1) İrşad'ı ehl'il-milleti ila isbat'il-ehille s: 254

2) Haşiyetu'l-Kalyübî, Kitabu's-Siyam

hususunda. Bilakis hadîs-i şerifin zahirini esas alarak hava kapalı olup hilal görülemediğinde ayın otuza tamamlanmasına itibar etmişlerdir. Hesaba itibar etmemişlerdir.<sup>1</sup>

Hilali gördüğünü iddia eden kişinin şahitliğinin kabul edilip edilmemesini Hanefiler şu şekilde beyan etmişlerdir: Hilali gördüğünü iddia eden kimse ya bir kişidir veya onunla beraber hilali gören başkaları vardır. Havanın açık olması durumunda başkaları görmediği halde tek kişinin hilali gördüğünü iddia etmesi kabul edilmez. Bilakis havanın açık olması o kişinin bu hususta yanıldığını gösterir. Aynı durum hava kapalıyken tahakkuk edecek olursa kişinin hata yaptığına hükmedilemeyeceğinden şahitliği kabul edilecektir.

Yani hilali gördüğünü iddia eden kimse, tekse ve tek olması da hata yaptığına veya yalan söylediğine delil ise **Zahiru'r-Rivaye**'ye göre bu kişinin haberi kabul edilmez.

Şayet bu kişinin tek olması hata yaptığına veya yalan söylediğine delil olmazsa **Zahiru'r-Rivaye**'ye göre Ramazan ve Zilhicce aylarında haberi kabul edilir. Şevval ayında ise iki rivayet vardır. Bir rivayete göre Ramazan ve Zilhicce aylarında olduğu gibi haberi kabul edilir. Diğer bir rivayete göre ise kabul edilmez.<sup>2</sup>

Hilali gördüğünü iddia eden kimse tek olmayıp onunla beraber bu iddiada bulunan başka topluluk da varsa şahitlikleri ittifakla kabul edilir.<sup>3</sup>

Hilali görme konusunda tek kişinin verdiği haberin kabul edilebilmesi için kişide İslam ve buluş şartının arandığı Hanefi mezhebinde ittifakladır. Ancak bu kişi için adalet vasfının aranıp, aranmamasında ihtilaf edilmiştir. **Zahiru'r-Rivaye**'ye göre adalet şarttır. Ebû Cafer et-Tahavî (ö. 321)'ye göre ise şart değildir.

Muhammed Bahit el-Muti'i bu iki görüşü naklettikten sonra sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Hakikatte bu iki görüş arasında

1) Tenbihu'l-ğafil ve'l-vesenan ala ahkami hilali ramazan

2) Bu her iki rivayette **Zahiru'r-Rivaye**de vardır.

3) İrşad'u ehli'l-milleti ila isbatı'l-ehille s: 78

farklılık yoktur. Adaleti şart koşan, mutlak adaleti şart koşmuştur. Yani mesturu'l-hal dediğimiz fasık olduğu bilinmeyen kişi de buna dâhil olmuştur. Adaleti şart koşmayan ise hakiki adaleti kast etmiştir. Buna göre fasık olduğu bilinen birinin şahitliliğinin kabul edilemeyeceği herkesçe kabul görmüştür.

Hesaba itibar etmeyen âlimlerin, temelde üç gerekçeleri vardır.

1. Şer'i Şerif, nucum/yıldız ilmine itibar etmeyi yasaklamıştır. Ebu Davud ve İbn Mace'nin rivayet etmiş oldukları bir hadîs-i şerifte şöyle buyruluyor:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ اقْتَبَسَ  
عِلْمًا مِنَ النُّجُومِ اقْتَبَسَ شُعْبَةً مِنَ السِّحْرِ زَادَ مَا زَادَ

İbn Abbas (Allah onlardan razı olsun)'dan rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

**Yıldızlardan ilim alan kimse, sihirden bir şube alır sonra üzerine dilediğini ekler.**<sup>1</sup>

2. Şer'i Şerif; oruç, namaz emsali ibadetlerin edasında hesap-kitap yapma ile bizleri mükellef kılmamıştır. Bilakis bu emsal ibadetlerin sorumluluğunu hesap-kitap yapmasını bilen ve bilmeyenin anlamlarında eşit olacağı bir takım açık alametlere bağlamıştır.

Nitekim *El-Buhari* ve *Müslim*'in rivayet ettikleri; “**Hilali gördüğünüzde oruç tutun ve yine gördüğünüzde iftar edin. Hilali görmediğinizde takdir edin**”<sup>2</sup> hadîs-i şerîfin şarihlerinden olan el-Aynî, İbn Hacer ve İbn Baddal gibi zatlar da bu şekilde beyan etmişlerdir. Bunun birçok hikmetleri olduğu gibi mükelleflerin, Şer'i Şerif'in hükümlerini her zaman ve mekânda tatbik edebilmelerine imkân sağlaması da ayrı bir hikmettir.

3. Oruçla alakalı hadîs-i şerîflerde Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) hükmü, görmeye bağlamıştır. Hesap ile takdir etmek ise

1) Ebu Davud, İbn Mace, lafız ebu Davud, kitabı't-tıp bab: en-Nucum

2) Müslim, kitabı's-Sıyam bab: Vucubu saymı Ranazan...

sis, bulut emsali hilalin çıplak gözle görülmesine mani bir şeyin olması durumundadır. Ayın 29 gün çekmesi ancak görmektir. Hilali rasat etme işlemi nas/açık delil üzerine hükümlerin bina edildiği ibadet işlerinden olduğundan teabbudîdir. İletlendirme veya kıyaslama yapılamaz.

Ru'yetu'l-hilal konusunda hesaba itibar eden âlimlerin, bu gerekçelere verdikleri cevaplar şu şekildedir:

1. Muhammed Bahit *İrşadu Ehli'l-Mille ilâ İsbati'l-Ehille* adlı risalesinde *el-Hidaye* sahibinin *Muhtaratu'l-Nevâzil* adlı eserinden şunları nakletmiştir: Nücüm ilmi Şer'i Şerifin yasak ettiği bir ilim değildir. Zira bu ilim iki kısma ayrılır.

a) Hesaba dayalı ilmi nücum

b) İstidlale dayalı ilmi nücum

Hesaba dayalı ilmi nücum haktır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ بِحُسْبَانٍ

“Güneş ve ay bir hesaba göre hareket etmektedir”<sup>1</sup>.

İstidlali olan nücum ilmi de yıldızların ve eflakin hareketleriyle bazı hadiseler üzerine delil getirmektir. Bu da Şer'an caizdir. Tabibin kişinin nabzından hasta veya sıhhatli olduğunu anlaması gibi<sup>2</sup>

Muhammed Bahit el-Muti'i'nin yapmış olduğu bu nakillerden anladığımız; Şeriatın yasak ettiği ilmi nücum günümüzde rasathanelerin gökyüzünü gözetlemek suretiyle hesaba dayalı ilim değildir.

Ebu Davud'un rivayet etmiş olduğu “Yıldızlardan ilim alan kimse, sihirden bir şube alır sonra üzerine dilediğini ekler.”<sup>3</sup> Hadîs-i şerîfin *Avnu'l-Ma'bud* gibi şerhlerine baktığımızda bu yasak olan ilmin; yıldızlara bakarak gaipen haber vermek olarak beyan edildiğini

1) Rahman Sûresi: 5

2) İrşadu Ehli'l-Milleti ilâ İsbati'l-Ehille s: 249

3) Ebu Davut, İbn Mace, lafız ebu Davut, kitabu't-tıp bab: en-Nucum



İbn Ömer (Allah onlardan razı olsun)'den rivayete göre kendisi Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu haber veriyor: (Biz) **yazamayan ve hesap edemeyen ümmi bir ümmetiz, ay şöyle, şöyle ve şöyledir.**

Bir keresinde Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) eliyle 29 diğer bir keresinde 30 gün olduğunu işaret etmiştir.<sup>1</sup>

Bu hadîs-i şerifte Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem), ümmetin ümmiliğini; yazma ve hesap yapamamasını, hilalin bizatihi gözle görülme şartına gerekçe yapmıştır. Kameri ayın bazı kere 29 bazı kere de 30 gün olmasını yazma ve hesap yapmasını bilmeyen bir ümmetin hilali gözetlemekten başka bir yolla bilmesi mümkün olamayacaktır. Muhaddisler de bu hadîs-i şerifi bu şekilde yorumlamışlardır.

İbn Hacer **Fethu'l-Barî** isimli kitabında bu hadîs-i şerifin şerhinde şöyle demiştir: Yazmayı ve hesabı bilmeyenden maksat Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'in zamanındakilerdir. Zira o zamanda kitabet ilmini bilen kişiler azdı. Hesaptan kastedilen de nücüm ilmidir. Bu da aynı şekilde o zamanlar az kişinin sahip olduğu bir ilimdi. Bunun için oruç ve diğer hükümlerin ru'yet esasına bağlanması zorluğu kaldırmak için olmuştur.<sup>2</sup>

Aynı zamanda hilali gözetlemek bizzat maksut bir ibadet değildir. Bilakis kitabet ve hesap yapmayı bilmeyen bir topluluğa, kameri ayın başlangıç ve bitimini bildirmeyi kolaylaştıran ve mümkün kılan bir vesiledir<sup>3</sup>

Bahît, risalesinde tek kişinin hilali gördüm demesine itibar edilmesi hakkında şöyle diyor: İmamlarımız arasında adil olan bir tek kişinin Ramazan hilalini gördüm demesine itibar edileceğinde ihtilaf yoktur. Semada görmeye mani illet olup olmaması bu hükmü değiştirmeyecektir. Ancak bu hüküm, o kişinin tek kalması hataya ve yalana delil olmaması durumundadır. Her ne kadar İmam el-Kerhi

1) Buhari, Müsli lafız Müsli Kitab: Es-Sıyam Bab: Vucubu Savmı Ramazan

2) Fethu'l-Barî İbn Hacer 1780. hadîs-i şerifin şerhi, Bu konuyla alakalı Bak: Ümdetu'l-Kari, İrşadu's-Sari Şerhu'l-Buhari, Es-Sindi Haşiyetu'n-Nesai

3) Fetava Mustafa ez-Zerka s:161-162

ihtilaf etse de Zilhicce ayı bize göre Ramazan ayı gibidir. Şevval ayı da et-Tahavi'nin rivayetine göre Ramazan gibidir.<sup>1</sup> Göz yanılmasından veya şahsi bir çıkarından dolayı yalan ve hatadan masum olmayan iki şahitten, hesabın daha sağlam olduğu da bir gerçektir. Hatta havanın bulutlu olmadığı bir zamanda hesap, tek bir şahidin şahadetinden daha sağlamdır. Hâlbuki selefimiz bunların şahitliklerini kabul etmişlerdir.<sup>2</sup>

Muhammed Bahit *İrşadu Ehli'l-Mille ilâ İsbati'l-Ehille* adlı risalesinde bu konuyu işledikten sonra şunları söylemiştir: Âlimlerimiz hangi alanda ihtisas sahibi olursa olsun, her hadisede ehl-i hibre dediğimiz konuyu bilen basiret sahibi kişilere müracaat etmişlerdir. Onlar gerek Kur'an'ı Kerim ve gerekse hadîs-i şerîfin lafızlarının manalarını anlamada dilcilere müracaat etmiş ve onların kavillerini almışlardır. Aynı şekilde orucu bozan ve bozmayan şeylerin incelenmesinde tabiplerin görüşlerine müracaat etmiş ve onların verdiği bilgiler doğrultusunda hareket etmişlerdir. Ve diğer birçok meselede de bunu yapmışlardır.

Şaban, Ramazan ve diğer ayların tespitinde bizleri hesaba dayanmaktan meneden nedir? Bu iş, bizim için müşkil olunca konuda uzman kişilere müracaattan bizleri alıkoyan nedir? Hâlbuki onların bu konudaki elde ettikleri veriler kesindir. Kur'an ayetlerine muvafıktır. Görülmez mi bu ilimle meşgul olanlar hesaplarına binaen güneş veya ay falan günde falan saatte tutulacak diyorlar, dedikleri günde ve saatte tutuluyor. Ve bunda genellikle yanılma olmuyor. Zira bu hesaplama tahminen değil rasat vasıtasıyla his ve müşahede yoluyla oluyor. Şayet maniler olmasaydı hilalin, görülmesinin mümkün olacağına dair verdikleri haberler, tevatür derecesine ulaşırdı. Her ne kadar haber verenlerin sayısı tevatür derecesine ulaşmıyor olsa da, sayılarının çok olması onların haberlerini, yakın derecesine veya yakın olan zann-ı galip mertebesine ulaştırıyor. Ve kalpte de bu haberin doğruluğuna dair güven hâsıl ediyor. Nitekim bu manayı şu ayet-i kerime teyit ediyor:

1) İrşad'u ehli'l-milleti ila isbati'l-ehille s: 82

2) Fetava Mustafa ez-Zerka s: 162

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

“Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin.”<sup>1</sup>

Aya şahit olmak ya hazır olmak yani seferde olmamakla veya varlığını bilmektedir. Bu ikinci mana ayetten zahir olan manadır. Zira bilme manasında şahit olma orucun vacip olmasına sebeptir. Şer'an hilalin bulunması, hadîs-i şerîflerin de beyan ettiği gibi, güneşin batışından sonra bulunmasıylaadır. Şöyle ki; hilali gözetleyen kişi güneşin batımından sonra hilalin varlığını bilirse üzerine oruç vacip olur. Bu bilgi gerek bizzat kendisinin hilali görmesiyle olsun ve gerekse güvenilir bir kişinin hilali gördüğüne dair verdiği haberle olsun veya Hâkimin emriyle olsun veya da astronomların/gök ilmiyle uğraşanların hesabının ayın varlığına ve mani olmasaydı görülebileceğine dair verdiği haberle olsun müsavidir. Bu hususta “Kuşeyri”nin şu sözünü hatırlayalım; bulut emsali bir mani olmadığını farz ettiğimizde nasıl ki hilalin gözle görülmesi kolay ve kuşkusuz olacaktır, hesapla tespitite tıpkı onun gibidir. Adeta bulutları ve manileri kaldırarak hilali gözetleyebilecek bir kesinliktedir. Zira hükmün sabit olması için görmenin hakikati şart değildir. Oruç ve iftarın ru'yet esasına bağlanması buna zıt değildir.

Muhammed Bahit; güneş battıktan sonra hilali görmenin mümkün olamayacağı durumlarda, sadece hesapla hilal vardır diyerek oruç tutulmasının vacip veya caiz olmasını da kabul etmiyor. Zira bu görüş mütekaddim âlimlerin ittifakına aykırıdır. Çünkü mücerret hilalin varlığı orucu sabit kılmaz. Şer'i Şerif; hükmü, güneş battıktan sonra hilalin görülmesine bağlamıştır. Yukarıda nakledilen ihtilaf; fiili olarak görmek şart mıdır, yoksa mani olmasaydı ru'yetin fiilen tahakkuk edeceğine hesabın delaleti yeterli midir?

Bahit, ikinci görüşü benimsediğini ve bu görüşte de İmam Subki'nin tek olmadığını söylemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir: İbn Sureyç, Mudarrafa, İbn Kuteybe, İmam Muhammed'in ashabından olan İbn Mukatil el-Razî de (Allah onlara rahmet etsin) bu görüştedir.



Bu görüş, hesaba itibar edilmez diyenlerin şu sözlerine de münafi değildir: “Şayet insanlar hesapla mükellef olsalardı bu onları sıkıntıya sokacaktı. Zira herkes hesap bilemez.” Çünkü bu itiraz, bütün insanlar hesapla mükelleftir denilmesi durumunda tahakkuk eder. Hâlbuki bunu diyen hiç kimse olmamıştır. İbn Sureyç ve ona muvafakat edenler Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’in:

(فاقدروا) **takdir edin** sözü, bu ilmi bilenlere (فاكملوا العدة) sayıyı (otuzu) **tamamlayın** sözü de genele hitap olduğunu söylemişlerdir.

Hesabı kabul etmeyen kişiler kutuplar gibi güneşin doğması veya batması bir aydan altı aya kadar uzayan yerlerde ne yapacaklar. O belde de oturanlar için güneş battıktan sonra hilali fiili olarak görmek mümkün müdür? Ve ya biri; orada yaşayanlar oruçla mükellef değillerdir diyebilir mi? Hâlbuki kamer güneşle beraber her ay birleşiyor ve ayrılıyor. Ayrılması da kamerî ayın başı oluyor. Ve bu olay dünya küresinin hiçbir yerinde değişmiyor. Ancak ihtilaf güneşin doğumunda ve batımında oluyor. Nasıl ki bu yerlerde namaz vakitleri için gölgenin bir misil veya iki misil olmasına, şafağın kaybolmasına bakılmıyor en yakın yere itibar ediliyorsa oruç içinde aynı şey yapılır.

Fecrin sadık veya kazip olması, gölgenin bir misil veya iki misil olması, ufuktaki rengin kırmızı, sarı veya beyaz olması, hükmün üzerine tevakkuf ettiği işler değildir. Bilakis bunlar; zamanın geçtiğini, muayyen vakitlerin nihayete erdiğini ve diğer muayyen vaktin başladığını bildiren alametlerdir.

Şer’i Şerif’in namazın farz olmasını ve edasını bu alametlere bağlaması, galibe itibarladır. Yoksa bu şu demek değildir: “Bu alametler bulunmayacak olursa namaz düşer”.

Hanefi kitaplarından **el-Kenz** ve diğerlerinin şafak kaybolmadan önce fecrin doğduğu beldelerde yatsı ve vitir namazları yoktur demesine, Bahit; risalesinin sonunda itibar edilmeyeceğini söylemiş ve risalesini şu sözleriyle bitirmiştir: İslam’ın güneşin doğmasıyla namazı, hilalin görülmesiyle orucu emretmesi birçok beldede, avam ve havassın ibadet vakitlerini anlayabilmelerine alamet olsun diyerdir. Aynı şekilde İslam, bu vakitlere delalet eden rasat, hesap, saat emsali

başka alametlere itibar edilmesini de yasaklamamıştır. Âlimler; iktidarsız kişiye tanınan müddette, menopoz yaşının takdirinde ve diğer birçok fıkıh meselelerinde kameri sene olarak hesaba itibar etmişlerdir. Keza Şemsi (güneşe göre hesaplanan takvim) yıl ile Kameri yıl arasında on gün, bir günün üçte biri, bir günün onda birinin dörtte biri kadar fark olduğunu söylemişlerdir. Bu ise ancak hesapla bilinir.<sup>1</sup>

Netice olarak hilali gözetlemek asıldır, imkân olmadığı zaman hesaba itibar etmek caizdir.

#### 741-SUÂL:

**RAMAZAN-I ŞERİF AYI İÇİN RAMAZAN GELDİ,  
RAMAZAN GİTTİ, RAMAZANI TUTTUM GİBİ  
İFADELERİN KULLANILMASI DOĞRUMU DUR?**

**Cevap:** Bir Hadîs-i şerîfte Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmaktadır:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ رَمَضَانَ فَقَالَ : لَا تَصُومُوا حَتَّى تَرَوْا الْهَيْلَالَ ، وَلَا تُفْطِرُوا حَتَّى تَرَوْهُ

İbn Ömer'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Ramazandan bahsetti ve şöyle buyurdu:

**Hilali görmedikçe oruç tutmayın, hilali görmedikçe iftar etmeyin...**<sup>2</sup>

İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'in *Muvattâ* rivayetine, “*et-Ta’liku’l-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayet-i Muhammed*” ismiyle şerh yazan Abdulhayy el-Leknevî yukarıdaki rivayetin şerhinde özetle şunları nakletmiştir:

1) İrşad’u ehli’l-milleti ila isbatil-ehille s: 258-273

2) Muvattâ Mâlik bi rivayet-i Muhammed b. El-Hasen hadis no: 345

Hadîs-i şerîfte geçen “**Ramazandan bahsetti**” sözü, “ay” eki getirilmeden sadece ramazan denilmesinin caiz olduğunu ima etmektedir. Kadı İyaz da bu görüşün sahih olduğunu söylemiştir. İmam Malik’in ashâbı (Allah onlara rahmet etsin) bu görüşün doğru olmadığını söylemiş ve gerekçe olarak da şu Hadîs-i şerîfi getirmişlerdir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا تَقُولُوا رَمَضَانَ فَإِنَّ رَمَضَانَ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ، وَلَكِنْ قُولُوا شَهْرُ رَمَضَانَ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun), Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **Ramazan demeyin. Zira ramazan, Allah’ın isimlerinden bir isimdir. Ramazan ayı deyin.**<sup>1</sup>

Bu hadîs-i şerîfi İbn Adiyy rivayet etmiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. El-Bakillânî bu meseleyi ikiye ayırmıştır: Şayet “*Ramazanı tuttum*” ifadesinde olduğu gibi ay kastedildiğini bildiren bir karine varsa bu şekildeki bir kullanım caiz olur. Yok, eğer “ramazan geldi, ramazan girdi” ifadelerinde olduğu gibi ay kastedildiğini bildiren bir karine yoksa ay ifadesini kullanmadan sadece Ramazan demek caiz olmaz. Şafîî âlimlerinin birçoğu da konuyu bu şekilde ikiye ayırmışlardır.

İmam en-Nevevî her iki görüşü kabul etmemiş ve sözlerine şu şekilde devam etmiştir: Din-i Mübin-i İslam tarafından bir nehyetme bulunmadıkça böyle bir yasak sabit olmaz. Bu konuda Şer’i Şarıftan bir yasak gelmemiştir. “Ramazan, Allah Teâlâ hazretlerinin isimlerinden bir isimdir” demek sahih değildir. Zira bu konu hakkında gelen hadis zayıftır. Allah Teâlâ hazretlerinin isimleri tevkifidir<sup>2</sup>. Sahih bir delil olmadan böyle bir kullanım caiz olmaz. Vele ki Ramazan ismi Allah’ın isimlerinden olduğu sabit olmuş olsa da bu şekilde kullanımdan dolayı herhangi bir kerahet lazım gelmez.<sup>3</sup> Zira insanların bu şekildeki kullanımları Allah Teâlâ’ya kastetmek için değildir.

1) El-Beyhakî, Es-Sünenu'l-Kübrâ Kitap: es-Savm bab: Ma ruviye fi kerahiyye

2) Yani kıyas ve akıl yürüterek ispat edilemezler. Aksine Kur’ân-ı Kerim ve sahih hadis-i şeriflerle sabittirler.

3) Abdulhayy el-Leknevî, et-Ta’lîk’ul-Mümecced ala Muvatta Mâlik bi rivayet-i Muhammed c:2 s:167

Bütün bunlara rağmen “Ramazan-ı şerif ayı geldi” gibi tazimi ifade eden sığalar kullanılması daha uygun olsa gerektir.

### 742-SUÂL:

## ORUÇLARIN BAZILARINDA ARDI ARDINA TUTULMA ŞARTI VARDIR. BUNLAR HANGİLERİDİR?

**Cevap:** Oruçların bir kısmında tetabu’ dediğimiz ardı ardına tutulması şart iken bazılarında ise bu tetabu’ şart değildir. Oruç tutan kişi muhayyerdur. Dilerse ara vermeksizin peş peşe bu orucunu tutar, dilerse de aralıklı olarak tutar.

Ara vermeksizin ardı ardına tutulması gereken oruçlar şunlardır:

1- Ramazan-ı Şerif orucu: Allah Teâlâ Hazretleri bu ayda oruç tutulmasını **Bakara** sûresinin 185. Ayet-i kerimesiyle emretmiştir.

...فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ...

...İçinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin...

Ayı oluşturan günler, ardı ardına geldiğinden ayda devamlılık vardır. Bu ayda tutulacak olan oruçta da zarureten devamlılık olmuştur. Muayyen bir vakitte adanan oruçta bu kabildendir. Mesela kişi Allah için Recep ayını oruçla geçireceğim diyerek nezirde bulunsa bu ayda ara vermeksizin oruç tutması gerekecektir.

2- Adam öldürme kefareti: Bu orucun sebebi; bir insanı kasıt olmaksızın hata yoluyla öldürmektir. Bu konuyla alakalı geniş malumat ilgili bölümde inşallah gelecektir.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَاً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ

بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِّيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِّنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü'min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü'min bir köle azad etmek gerekir.

Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü'min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.<sup>1</sup>

3- Zihar kefareti: Bu orucun sebebi; helali olan hanımının vücudu veya bir uzvunu, mahremlerinden birinin vücuduna veya uzvuna benzetmesidir. Bu şekilde yapılıncı zihar gerçekleşir. Daha sonra cinsel ilişki kurmaya azmedecek olursa önce kefaret vermesi gerekecektir. Bu konuyla alakalı geniş malumat da ilgili bölümde inşallah gelecektir.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا...

**Kim** (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır.<sup>2</sup>

4- Oruç bozma kefareti: Ramazan-ı Şerif ayında oruç bozmayı mubah kılıcı herhangi bir sebep olmaksızın kasıtlı olarak orucunu bozan kişinin tutması gereken kefarettir.

1) Nisa Sûresi: 92

2) Mücâdile Sûresi: 4

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَقَعْتُ بِأَمْرٍ آتِي فِي رَمَضَانَ. فَقَالَ: أَعْتَقَ رَقَبَةً. قَالَ: لَا أَجِدُهَا قَالَ: صُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ

Ebu Hüreyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre adamın biri Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'e gelerek şöyle dedi:

Ben Ramazan'da (oruçluyken) hanımımınla birlikte oldum. Onun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem); köle azat et buyurdu. Adam imkânım yok dediğinde Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem); peş peşe iki ay oruç tut buyurdu.<sup>1</sup>

4- Yemin Kefareti: Yapılan bir yemini tutmamak yani o yemine riayet etmemekten dolayı tutulan kefarettir. Bu orucun peş peşe olmasının delili İbn Mesut'un kıraatidir.

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مُتَتَابِعَاتٍ ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin keffareti, ailenize yedirdiğinizin orta hâllisinden on yoksulu doyurmak, yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkânı) bulamazsa, onun keffareti üç gün (peş peşe) oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit

1) Es-Sünenü'l-Kübra el-Beyhaki Bab: Keffaretu me eta ehlehu...

yeminlerinizin keffareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, size âyetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredesiniz.<sup>1</sup>

**Peş peşe tutulması şart olmayan oruçlar:**

1. Ramazan orucunun kazası,
2. Haccı temettu' veya kıran yapan kimsenin hac kurbanı kesmeye güç yetirememesi durumunda tuttuğu temettu' orucu,
3. İhramlı olan kişinin bir özürden dolayı tıraş olduğunda tıraş kefareti orucu,
4. Av yasağı işleyen kişinin av ceza orucu,
5. Tayin edilmeksizin herhangi bir günde tutulmak üzere adanan oruçlar;

Ramazan orucunun kazası hakkında Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ...

“Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar...”<sup>2</sup>

Allah Teâlâ hazretleri Temettu' ve tıraş kefareti orucu hakkında şöyle buyuruyor:

...فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكِ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ...

“...İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fidye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse,

1) El-Maide Sûresi: 89

2) Bakara Sûresi: 184

kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar...”<sup>1</sup>

Av ceza orucu hakkında da şöyle buyruluyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَذِيًّا بَالِغِ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلُ ذَلِكَ صِيَامًا...

“Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ’be’ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan; veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut onun dengi oruç tutmaktır...”<sup>2</sup>

Yukarıda naklettiğimiz ayet-i kerimelerde Allah Teâlâ Hazretleri tetabu’ şartı olmaksızın mutlak olarak oruç tutulmasını emrettiğinden bunlarda peş peşe olma şartı yoktur.

Âlimlerden bazıları Ubey b. Ka’bın kıraatine dayanarak Ramazan orucunun kazasında peş peşe olma şartının olduğunu söylemişlerse de Âlimlerin genelinin görüşüne göre kazada peş peşe olma şartı yoktur.

Bu görüş aynı şekilde Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)’in ashabından Hazreti Ali, Abdullah b. Abbas, Ebu Said el-Hudrî, Ebu Hureyre, Hazreti Ayşe ve diğerlerinden (Allah onlardan razı olsun) de rivayet edilmiştir. Şu kadar var ki Hazreti Ali; peş peşe tutmasa da caiz olacağını söylemiştir. Buradan da anlaşıldığı üzere peş peşe tutmak daha faziletli olmalıdır. Şart değildir.<sup>3</sup>

1) Bakara Sûresi: 196

2) El-Maide suresi: 95

3) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu’s-Sanâyi fi Tertibi’s-Şerâi’ c:2 s:552-553



## 743-SUÂL:

### RAMAZAN-I ŞERİF ORUCUNUN FARZ OLMASI İÇİN ARANAN ŞARTLAR NELERDİR?

**Cevap:** Kendisinde, biraz sonra sayacağımız şartlar bulunan kişiye Ramazan orucunun eda ve kazası farzı ayındır. Bu şartlar Ramazan orucunun farz olmasının ve kişiye hitabın (sorumluluğun) yönelmesinin şartları olduğu gibi bunlara vucup şartları da denmektedir. Bu şartlar dört tanedir:

**1- Müslüman olmak:** Şeriatın amelî meseleleriyle muhatap olmak için Müslüman olmak şarttır. Müslüman olmayan kişi namaz, zekât gibi ibadetlerle muhatap olmadığı gibi oruç ibadetiyle de muhatap değildir.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey iman edenler! Oruç sizden evvelkilerin üzerine farz olduğu gibi sizin üzerinize de farz olmuştur. Ta ki sakınabilesiniz.”<sup>1</sup>

**2- Akıllı olmak:** Akıllı olmayan kişiye hitap yönelmemektedir.

**3- Buluş çağına ulaşmak:** Buluş çağında olmayan kişi mükellef değildir.

**4- Orucun farz olduğunu bilmesi:** Şöyle ki kişi küfür beldesinde Müslüman olmuşsa Ramazan orucunun farz olduğunu bilmesi şarttır. İslam beldesinde bulunan kişi için Ramazan orucunun farz olduğunu bilmemesi özür olarak kabul edilmeyeceğinden eda ile de kaza ile de mükelleftir. Küfür beldesinde Müslüman olan kişi için bilmemek özür olduğundan Ramazan orucunun farz olduğunu öğrendiği günden itibaren eda ve kaza ile mükellef olur. Bilmeden önceki günleri kaza etmekle mükellef değildir.

1) Bakara Sûresi: 183

Bu bilgi; adil olup olmadığı bilinmeyen (mesturu'l-hal) iki erkeğin veya bir erkek iki bayanın haber vermesiyle hâsıl olacağı gibi, adil olan bir kişinin haber vermesiyle de hâsıl olur.

İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed; (Allah onlara rahmet etsin) Ramazan orucunun farz olduğunu haber verecek olan kişide adalet, buluş ve hürriyet vasıflarını şart koşmamışlardır.

Ramazan orucunun vaktinde eda edilmesinin vacip olması için de bazı şartlar vardır. Bunlar; hasta, hayız ve loğusa olmamak ve mukim olmaktır.

Allah Teâlâ Hazretleri şöyle buyuruyor:

أَيَّامًا مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ...

“Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar.”<sup>1</sup>

Ramazan orucunun eda ve kazasının sahih olabilmesi için de üç şart vardır. Bunlar:

Her gün için niyet etmek.

Hayız ve loğusalık gibi orucun sıhhatine mani olan ve orucu bozan şeylerden beri olmaktır.

Cünüplük, orucun sıhhatine mani değildir. Zira oruçlu olan kişinin cünüplüğü, günlerce devam etse de orucu sahihtir. Her ne kadar namazları terk ettiğinden dolayı günahkâr olsa da

Akıllı ve mukim olmak orucun sıhhatinin şartlarından değildir. Zira kişi geceleyin oruca niyet ettikten sonra delirse veya bayılsa o gün için orucu sahihtir.<sup>2</sup>

1) Bakara Sûresi: 184

2) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, İmdatü'l-Fettah s:616-617

## 744-SUÂL:

**ORUÇ, HÜKÜM İTİBARIYLA  
KAÇ KISMA AYRILIR?**

**Cevap:** Hüküm itibarıyla oruç altı kısma ayrılır.<sup>1</sup>

- 1- Farz
- 2- Vacip
- 3- Sünnet
- 4- Mendup
- 5- Nafle
- 6- Mekruh

## 745-SUÂL:

**FARZ OLAN ORUÇLAR NELERDİR?**

**Cevap:** Farz olan oruçlar yedidir:

1- Ramazan'ı Şerif orucunun eda ve kazası. Bu orucun farz olduğunu ifade eden delilleri konumuzun başında beyan etmiştik.

2- Zihar kefareti olarak tutulan oruç: Kişi, hanımını kendine haram kılma niyetiyle annesine veya mahremlerinden herhangi birine benzetmesine zihar denmektedir. Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ  
مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا ذَلِكَمْ تَوْعَظُونَ بِهِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ. فَمَنْ  
لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ  
فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا ذَلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ  
وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ

“Kadınlarından zihar yaparak ayrılıp sonra da söylediklerinden dönecek olanlar, eşleriyle birbirlerine dokunmadan önce, bir köle azat etmelidirler. İşte bu hüküm ile size öğüt veriliyor. Allah, yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.”

“Kim (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır. Bunlar, Allah’a ve Resulüne hakkıyla iman edesiniz, diyedir. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Kâfirler için elem dolu bir azap vardır.”<sup>1</sup>

3-Hataen adam öldürme kefareti olarak tutulması gereken oruç.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَى أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

“Bir mü’minin bir mü’mini öldürmesi olacak şey değildir. Ancak yanlışlıkla olması başka. Kim bir mü’mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü’min köleyi azad etmesi ve bağışlamadıkları sürece ailesine diyet ödemesi gerekir. (Öldürülen kimse) mü’min olur ve düşmanınız olan bir topluluktan bulunursa, mü’min bir köle azad etmek gerekir. Eğer sizinle kendileri arasında antlaşma bulunan bir topluluktan ise ailesine verilecek bir diyet ve mü’min bir köle azad etmek gerekir. Bunlara imkân bulamayanın, Allah tarafından tövbesinin kabulü için iki ay ard arda oruç tutması gerekir. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”<sup>2</sup>

1) El-Mücadele: 3-4

2) En-Nisa Sûresi: 92

## 4- Yemin kefareti olarak tutulan oruç

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ  
الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ  
أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ  
ذَلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ  
لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

“Allah, boş bulunarak ettiğiniz yeminlerle sizi sorumlu tutmaz. Ama bile bile yaptığınız yeminlerle sizi sorumlu tutar. Bu durumda yeminin kefareti, ailenize yedirdiğinizin orta hâllisinden on yoksulu doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azat etmektir. Kim (bu imkânı) bulamazsa, onun keffareti üç gün oruç tutmaktır. İşte yemin ettiğiniz vakit yeminlerinizin kefareti budur. Yeminlerinizi tutun. Allah, size ayetlerini işte böyle açıklıyor ki şükredesiniz.”<sup>1</sup>

5- İhramlının özürlü olarak başını tıraş etmesinden kaynaklanan oruç.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَخْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ  
أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ  
بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ

فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ إِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشْرَةٌ كَامِلَةٌ ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ

“Haccı da, umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer (düşman, hastalık ve benzer sebeplerle) engellenmiş olursanız artık size kolay gelen kurbanı gönderin. Bu kurban, yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin. İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır)sa fıdye olarak ya oruç tutması, ya sadaka vermesi, ya da kurban kesmesi gerekir. Güvende olduğunuz zaman hacca kadar umreyle faydalanmak isteyen kimse, kolayına gelen kurbanı keser. Kurban bulamayan kimse üçü hacda, yedisi de döndüğünüz zaman (olmak üzere) tam on gün oruç tutar. Bu (durum), ailesi Mescid-i Haram civarında olmayanlar içindir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve Allah’ın cezasının çetin olduğunu bilin.”<sup>1</sup>

6- İhramlıyken av hayvanının avlanması veya harem bölgesinde av hayvanının avlanmasının cezası olarak tutulacak olan oruç.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَأَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّدًا فَجَزَاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهِ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْيًا بَالِغَ الْكَعْبَةِ أَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكِينَ أَوْ عَدْلٌ ذَلِكَ صِيَامًا لِيَذُوقَ وَبَالَ أَمْرِهُ عَفَا اللَّهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللَّهُ مِنْهُ وَاللَّهُ عَزِيزٌ ذُو انتِقَامٍ

“Ey iman edenler! İhramlı iken (karada) av hayvanı öldürmeyin. Kim (ihramlı iken) onu kasten öldürürse (kendisine) bir ceza vardır. (Bu ceza), Kâ’be’ye ulaştırılmak üzere, öldürdüğünün dengi olup, içinizden iki âdil kimsenin takdir edeceği bir kurbanlık hayvan veya yoksulları yedirmek suretiyle keffaret; yahut

onun dengi oruç tutmaktır. (Bu) yaptığı işin kötü sonucunu tatması içindir. Allah, geçmiştekileri affetmiştir. Fakat kim bir daha böyle yaparsa, Allah ondan intikam alır. Allah, mutlak güç sahibidir, intikam sahibidir.”<sup>1</sup>

7- Nezredilmiş (adanmış) oruç.

Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî (ö:1069), *İmdâdu'l-Fettâh* adlı eserinde şöyle der: Bu tür orucun farz olmadığı, vacip oruçlar cümlesinden olduğu söylenmiş olsa da zahir olan görüş farz oruçlar cümlesinden olmasıdır.<sup>2</sup>

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلِيُوفُوا نُدُورَهُمْ وَلِيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

“Sonra kirlerini gidersinler, adalarını yerine getirsinler ve Beyt-i Atik'i (Kâbe'yi) tavaf etsinler”<sup>3</sup>

## 746-SUÂL:

### HANGİ ORUÇLAR VACİPTİR?

**Cevap:** Vacip olan oruçlar ikidir:

1- Nafle olarak başlanılan ve her hangi bir nedenden dolayı bozulan orucun kazası.

Hanefi mezhebine göre nafle dahi olsa bir ibadete başlanıldığında devam ettirmek vaciptir. Buna fıkıh dilinde ilzam bi'ş-şuru' denir. Buna göre, nafle olarak tuttuğu orucu gün içinde bozacak olan bir kimse, başlamış olduğu bu orucu kaza etmesi vacip olacaktır.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

1) Mâide Sûresi: 95

2) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, *İmdâdu'l-Fettâh* s:619

3) Hac Sûresi: 29

“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin. Amellerinizi iptal etmeyiniz.”<sup>1</sup>

Delil olarak zikredilen bu ayet-i kerime her ne kadar vürut itibarıyla kesin olsa da, mezkûr olan hükme delaleti kesin değildir. Bundan dolayı farz olma hükmünü değil vacip olma hükmünü ifade etmiştir.

2- Nezr edilen (adanan) itikâf orucu.

Burada adanan, oruç olmayıp itikâf olduğundan itikâfla beraber orucun tutulması vacip olmuştur. Zira oruç adanmış olsaydı yukarıda da beyan edildiği gibi bu oruç vacip değil farz olurdu.

747-SUÂL:

### AŞURE GÜNÜNDE ORUÇ TUTMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Muharrem ayının onu olan aşure gününü bir evvelki gün ile beraber oruçlu geçirmek sünnettir.

*El-Buharî* ve *Müslim’in* rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ فَوَجَدَ الْيَهُودَ يَصُومُونَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ فَسُئِلُوا عَنْ ذَلِكَ فَقَالُوا هَذَا الْيَوْمُ الَّذِي أَظْهَرَ اللَّهُ فِيهِ مُوسَى وَبَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى فِرْعَوْنَ فَنَحْنُ نَصُومُهُ تَعْظِيمًا لَهُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْنُ أَوْلَى بِمُوسَى مِنْكُمْ فَأَمَرَ بِصَوْمِهِ.

Sa'id b. Cubeyr, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:



**Peygamber Efendimiz** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Medine'ye geldiğinde Yahudilerin Aşure günü oruç tuttuklarını gördü. Bundan suâl edildiklerinde şöyle cevap verdiler:

- “Bugün, Allah’ın Musa’yı ve İsrail oğullarını Firavun’a galip kıldığı gündür. Bu sebeple bizler tazim olsun diye bu günü oruçla geçiririz” dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallallahu

Aleyhi ve Sellem):

- “Biz Musa’ya sizden daha yakınız” buyurdu ve bu günde oruç tutulmasını emretti.<sup>1</sup>

Başka bir rivayette Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

...وَصَوْمُ يَوْمِ عَاشُورَاءَ إِنِّي أَخْتَسِبُ عَلَى اللَّهِ أَنْ يُكَفِّرَ السَّنَةَ الَّتِي قَبْلَهُ

Aşure günü orucunun, bir önceki yılın günahlarına keffaret olmasını Allah’tan umarım.<sup>2</sup>

Aşure gününün oruçla geçirilme uygulaması Ramazan’ı Şerif ayının farz kılınmasına kadar devam etmiştir. Bununla alakalı birçok eser mevcuttur. Bunlardan bir tanesi **Sünen-u Ebî Dâvud** da rivayet edilen şu eserdir:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كَانَ يَوْمُ عَاشُورَاءَ يَوْمًا تَصُومُهُ قُرَيْشٌ فِي الْجَاهِلِيَّةِ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَصُومُهُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمَدِينَةَ صَامَهُ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ فَلَمَّا فُرِضَ رَمَضَانُ كَانَ هُوَ الْفَرِيضَةَ وَتُرِكَ عَاشُورَاءُ فَمَنْ شَاءَ صَامَهُ وَمَنْ شَاءَ تَرَكَهُ

Hazreti Ayşe’nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1) El-Buhari, babu siyami yevmi Âşurâ, Müslim babu savmi yevmi Âşurâ. Lafız Müslim

2) Sünenü Ebî Dâvud babu fi savmi'd-dehri

Aşure günü, cahiliye devrinde Kureyşlilerin oruç tuttuğu bir gündü. Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem)'de bu günde oruç tutardı. Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Medine'ye gelince kendisi o günde oruç tuttuğu gibi insanlara da o günde oruç tutmalarını emretti. Ramazan orucu farz olunca, farz olan oruç Ramazan orucu oldu Aşure orucu terk edildi. Dileyen Aşure orucunu tuttu, dileyen terk etti.<sup>1</sup>

Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) ashabına Muharrem'in onuncu gününün 9. günle beraber tutulmasını tavsiye etmiştir.

**Müslim**'in rivayet etmiş olduğu bir hadîs-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا يَقُولُ حِينَ صَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ عَاشُورَاءَ وَأَمَرَ بِصِيَامِهِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَوْمٌ تُعْظِمُهُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِذَا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ صُمْنَا الْيَوْمَ التَّاسِعَ. قَالَ فَلَمْ يَأْتِ الْعَامُ الْمُقْبِلُ حَتَّى تُوَفِّي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

Abdullah b. Abbas'tan (Allah ondan razı olsun) şöyle rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Aşure günü oruç tutup ashabına da tutmasını emredince;

- “Ey Allah'ın Resulü, bu gün, Yahudilerin ve Hıristiyanların hürmet gösterdikleri bir gündür.” dediler. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem);

- “Gelecek yıl inşallah Muharrem'in dokuzuncu gününde de oruç tutarız.” Buyurdu. Ertesi yıla ulaşmadan Resulullah (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) vefat etti.<sup>2</sup>

1) Sünenü Ebî Dâvud babı fi savmi yevmi Aşure

2) Müslim, Bab: Eyyü yevmin yusamu yevmi aşura

Eş-Şurunbulâlî (ö.1069) *İmdatü'l-Fettah* isimli eserinde; Aşure orucunu tek gün tutmanın tenzihen mekruh olduğunu söylemiştir.<sup>1</sup>

El-Kasâni (ö.587) *Beda'î'u's-Sanâi* adlı eserinde konuyla ilgili şöyle der:

Âlimlerden bazıları Aşure gününde tek gün oruç tutmak Yahudilere benzeme olacağından mekruh olduğunu söylemişlerdir. Ancak âlimlerin çoğu bu günün faziletinden istifade etme adına bunun mekruh olmadığını söylemişlerdir.<sup>2</sup>

## 748-SUÂL:

### HANGİ ORUÇLAR MENDUPTUR?

**Cevap:** Usulcüler; sünnet, müstahap ve mendubu aynı olarak değerlendirseler de fakihler, fıkıh kitaplarında sünneti, müstahap ve mendubu farklı misallerle misallendirmişlerdir.<sup>3</sup> Aşure gününün orucunu sünnet olarak beyan etmişler aşağıda sayacağımız oruçları da mendup oruçlardan saymışlardır.<sup>4</sup>

1- Her ayın üç gününü oruçla geçirmek mendup olduğu gibi bu günlerin eyyamu'l-biyz denilen her ayın 13-14-15. günleri olması da menduptur.

*Müslim*'in rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Abdullah b. Amr'a (Allah ondan razı olsun) şöyle buyuruyor:

... صَوْمُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنَ الشَّهْرِ صَوْمُ الشَّهْرِ كُلِّهِ ...

Ayın üç gününde tutulacak olan oruç, ayın tamamını oruçla geçirmeye denktir.<sup>5</sup>

Bir başka rivayette şöyle buyrulmaktadır:

1) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, *İmdatü'l-Fettah* s:621

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'* c:2 s:567

3) El-Lubap Şerhu'l-Kitap c:1

4) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, *Nuru'l-izâh*

5) *Müslim*, Bab: En-nehyu an savmi'd-dehri

عَنِ ابْنِ مِلْحَانَ الْقَيْسِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَأْمُرُنَا أَنْ نَصُومَ الْبَيْضَ ثَلَاثَ عَشْرَةَ وَأَرْبَعَ عَشْرَةَ وَخَمْسَ عَشْرَةَ قَالَ وَقَالَ « هُنَّ كَهَيْئَةِ الدَّهْرِ »

İbn Milhan el-Kaysî'den rivayete göre babası şöyle demiş:

**Peygamber Efendimiz** (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) bize eyyamu'l-biyz olan her ayın 13, 14, 15. günlerinde oruç tutmamızı emrederdi. Ve derdi ki; bu, senenin tamamını oruçlu geçirmek gibidir.<sup>1</sup>

2- Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmak.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ تُعْرَضُ الْأَعْمَالُ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَالْخَمِيسِ فَأَحَبُّ أَنْ يُعْرَضَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun) nin rivayetine göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor: **Kulların amelleri Allah Teâlâ hazretlerine Pazartesi ve Perşembe günleri arz ediliyor. Ben oruçlu olduğum halde amelimin arz edilmesini isterim.**<sup>2</sup>

3- Şevval ayında altı gün oruç tutmak.

عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَالٍ كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ

Ebu Eyyube'l-Ensârî (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

**Her kim Ramazan orucunu tutup sonra Şevvalden altı gün ona katarsa ömür boyu oruç tutmuş gibi olur.**<sup>3</sup>

1) Sünenü Ebî Dâvud Bab: fi savmi's-selas fi külli şehri

2) Sünenü't-Tirmizî Bab: Savmu yevmi'l-isneyn

3) Müslim, Bab: İstihbabu savmi sitteti eyyam mine'ş-şevval

4- Davut (Aleyhisselam)'ın orucu gibi tutulması talep edilen oruçlar.

عن عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
«أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى صِيَامُ دَاوُدَ وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ  
دَاوُدَ كَانَ يَنَامُ نِصْفَهُ وَيَقُومُ ثُلُثَهُ وَيَنَامُ سُدُسَهُ وَكَانَ يُفْطِرُ يَوْمًا  
وَيَصُومُ يَوْمًا».

Abdullah b. Amr'dan rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) kendisine şöyle buyurmuş:

**Allah katında oruç ve namazların en sevimlisi Davut'un orucu ve namazıdır. O gecenin yarısını uyur, üçte birini ibadetle geçirir, altıda birinde de uyurdu. Bir gün oruç tutar bir gün iftar ederdi.<sup>1</sup>**

5- Şer'i Şerif tarafından mekruh olduğu sabit olmayan diğer nafile oruçlar.

## 749-SUÂL:

### HANGİ GÜNLERDE ORUÇ TUTMAK MEKRUHTUR?

**Cevap:** Mekruh olan oruçlar:

1- Bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmak mekruhtur. Bu günlerde kişi oruç tutacak olursa, Allah Teâlâ hazretlerinin kullarına vermiş olduğu ziyafetten yüz çevirmiş ve emrine muhalefet etmiş olur.

Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ  
نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ يَوْمِ الْأَضْحَى وَيَوْمِ الْفِطْرِ

1) Sünenü Ebî Dâvud Bab: Fi savmi yevmi ve fitri yevmin

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) Kurban ve Fıtır (bayramları) günlerinde oruç tutmayı yasaklamıştır.<sup>1</sup>

Ebû Cafer et-Tahavî (ö. 321), *Şerhu Me'ani'l-Asâr* isimli eserinde konuyla alakalı şu Hadîs-i şerîfi rivayet eder:

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:  
: أَيَّامُ التَّشْرِيقِ أَيَّامُ أَكْلٍ وَشُرْبٍ وَذِكْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

Hazreti Aîşe (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

**Teşrik günleri yeme-içme ve Allah Azze ve Celle'yi zikretme günleridir.**<sup>2</sup>

2- Ramazan-ı Şerif orucunun peşinden ara vermeden altı gün Şevval ayından oruç tutmak.

Bayram günü ara verip ardından altı gün şevval orucunu tutmak mekruh olmadığı gibi daha önceden de ifade ettiğimiz gibi müstahaptır.<sup>3</sup>

3- Şek gününde (Şaban ayının sonu mu, yoksa Ramazan ayının başı mı olduğu bilinmeyen günde) Ramazan niyetiyle veya mütereddit (ramazansa ramazan değilse nafile) olarak oruç tutmak.

*El-Buhari*'nin rivayetine göre Ammar b. Yasir (Allah onlardan razı olsun) şöyle söyledi:

مَنْ صَامَ يَوْمَ الشَّكِّ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

**Her kim şek günü oruç tutarsa Ebu'l-Kasım'a (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) isyan etmiş olur.**<sup>4</sup>

1) Müslim, Bab: En-nehÿü an savmı yevmi'l-fıtır

2) Et-Tahavî, Şerhu Me'ani'l-Asâr, kitab: Menasiku'l-Hac bab: El-Mütemetiu'l-lezi la yecidü hedyün...

3) El-Kâsânî Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi c:2 s:562

4) El-Buhari Kitab: Es-Savm

Kişinin bu günde nafilâ niyetiyle oruç tutması Şafii mezhebine göre her ne kadar mekruh olsa da Hanefi mezhebine göre mekruh olmaz. Zira eserde kast edilen mana, Ramazan orucu olarak o günde oruç tutmaktır. Nafilâ olarak değil.

Âlimler şek gününde nafilâ niyetiyle oruç tutmanın mı yoksa tutmamanın mı faziletli olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Bu ihtilafı el-Kasâni (ö.587) **Bedâ'ü's-Sanâi** adlı eserinde şu şekilde nakletmiştir:

Bu konuda Âlimler dört farklı görüşe gitmişlerdir:

a. Bu günde oruç tutmak faziletlidir. Hazreti Ayşe ve Hazreti Ali (Allah onlardan razı olsun)'nin bu günde oruç tuttıkları ve şöyle dedikleri bu görüşe gerekçe yapılmıştır. “Şaban ayından bir gün oruç tutmak Ramazan ayından bir gün oruç tutmamaktan bize daha sevimlidir.”

Bunun manası; kişi bu günde nafilâ niyetiyle oruç tuttuğunda şayet o gün, Şaban ayının son günü ise bu ayda nafilâ oruç tutmuş olur. Yok, eğer o gün Ramazan ayının biriyse her ne kadar kişi nafilâ niyetinde bulunmuş olsa da tuttuğu oruç Ramazan orucu olacaktır. Bunun için ihtiyatlı olan bu günde oruç tutmaktır.

b. Bu günde oruç tutulmaması faziletli olandır. Muhammed b. Seleme (Allah ondan razı olsun) bu gün geldiğinde yanına su dolu bir testi alır, kendisine bu günde oruç tutulup-tutulmaması sorulduğunda yanındaki sudan içer ve oruç tutulmamasını söylerdi.

Bu günde tutulacak orucu, farz oruca ilhak etme korkusu bu fetvaya gerekçe yapılmıştır.

c. Cahiller bu günün orucunu Ramazan orucu zannetmemeleri için avam halka fetva verilmeyip ehil olan kişilerin gizlice tutmaları faziletli olandır. Bu görüş İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'dan da rivayet olunmuştur.

e. Oruca niyet etmeksizin beklenir. Şayet zevalden önce o günün Ramazandan olduğu anlaşılacak olursa oruca niyet edilir. O günün Ramazandan olduğu anlaşılmazsa iftar edilir.<sup>1</sup>

1) El-Kâsânî Alâuddin Ebû Bekr İbn Mes'ûd, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi c:2 s:564

4- Ramazan-ı Şerif ayını karşılama niyetiyle bir-iki gün önce oruca başlamak da mekruhtur. Şayet kişinin âdeti, o günlere tevafuk edecek olursa o günlerde oruç tutması mekruh olmaz.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَقْدَمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ إِلَّا رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمًا فَلْيَصُفْهُ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

Ramazanı bir veya iki gün önce oruç tutarak karşılamayın. Ancak (o günde) oruç tutmak âdeti olan kişi tutabilir.<sup>1</sup>

5- Savm-ı visal (ara vermeksizin oruç tutmak.)

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ نَهَى عَنِ الْوِصَالِ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) savm-ı visali yasakladı.<sup>2</sup>

Savm-ı visalin ne olduğu hakkında âlimler ihtilaf etmişlerdir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre visal; arada iftar etmeden iki gün ardı ardına oruç tutmaktır. Âlimlerin bazıları geceleri iftar etmekle beraber senenin tamamını oruçlu geçirmenin savm-ı visal olduğunu söylemişlerdir.

Bazı âlimler de bayram ve teşrik günleri hariç senenin tamamını oruçlu geçirmenin savm-ı visal olmadığını söylemişlerdir. Ancak İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin) bu görüşü kabul etmemiştir. Sanki Ebu Yusuf, savm-ı visalin mekruh olmasını, bayram ve teşrik günlerinde oruç tutmanın mekruh olduğundan kaynaklanmadığını belki

1) Müslim, Kitab: Es-Sıyam Bab: La Tukaddimı Ramazan...

2) Müslim, Kitab: Es-Sıyam Bab: Nehyü anî'l-visal



kişi, sene boyunca oruç tuttuğundan zayıflayıp farz orucu tutmaya gücünün kalmamasından dolayı olduğuna işaret etmiştir.

Eş-Şurunbulâlî (ö.1069) *İmdatü'l-Fettah* isimli eserinde; savm-ı visal ve savm-ı dehr (senenin tamamını oruçla geçirmek) ifadelerini kullanarak her iki tarifi içine almış ve her birerlerinin mekruh olduğunu söylemiştir.<sup>1</sup>

6- Âdetine tevafuk etmediği halde Cuma günü tek olarak oruç tutmak.

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ أَوْ يَصُومَ بَعْدَهُ

Ebu Hureyre (Allah ondan razı olsun)'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

Biriniz öncesinde veya sonrasında oruç tutmadan sadece Cuma günü oruç tutmasın.<sup>2</sup>

7- Âdetine tevafuk etmediği halde Cumartesi günü tek olarak oruç tutmak.

عَنْ يَزِيدَ الصَّمَاءِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَا تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلَّا فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ وَإِنْ لَمْ يَجِدْ أَحَدُكُمْ إِلَّا لِحَاءَ عِنَبَةٍ أَوْ عُودَ شَجَرَةٍ فَلْيَمْصُغْهُ

Yezit es-Sammai'den rivayete göre Peygamber Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: Size farz olması dışında cumartesi günü oruç tutmayın. Biriniz (iftar etmek için) üzüm veya herhangi bir ağaç kabuğundan başka bir şey bulamazsa (o günde oruçlu olması için) onu çiğnesin.<sup>3</sup>

1) Ebu'l-İhlâs Hasan b. Ammâr eş-Şurunbulâlî, *İmdatü'l-Fettah* s:622

2) Müslim, Kitab: Es-Sıyam Bab: Kerahiyyetu sıyami yevmi'l-cum'ati

3) Sünenü Ebî Dâvud, Sünenü't-Tirmizî Lafız Ebu Davud, kitab: Es-Savm Bab: En-Nehyu en-yehussa yevme's-sebti

8- Nevruz ve Mehrecan günlerinde oruç tutmak. Bu günlerde oruç tutmak Mecusilere benzeme olacağından mekruh görülmüştür.

### 750-SUÂL:

### ORUCUN YÜKÜMLÜLÜK ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** Orucun yükümlülük şartları denince, bir kimsenin oruç tutmakla yükümlü (mükellef) sayılması; farz ve vacip oruçların bir kimsenin zimmetinde sabit olması için aranan şartlar kastedilir. Fıkıh dilinde bu tür şartlara “vucup şartları” denilmektedir. Kişinin oruçla yükümlü olmasının şartları dörttür.

**1- İslam:** İslam, bir kimsenin şer’i ibadetlerle yükümlü olmasının şartıdır. Zira ibadetler sevap kazanmak için yapılır. Kâfirler ise sevaba ehil değildirler. Usul açısından meseleyi daha geniş bir şekilde ele alacak olursak; Şafiilerle Hanefiler arasında bazı noktalarda ittifak, bazılarında ise ihtilaf olduğunu görürüz.

Bu konuda, üç mesele hakkında görüş beyan edilmiştir.

1. Kâfirler iman etmekle muhatap mıdır?

2. Farz olan ibadetlerin farz olduklarına inanmak zorunda mıdır?

3. Farz olan ibadetleri yerine getirmekle sorumlu mudurlar?

İlk iki şıkta kâfirlerin muhatap tutuldukları noktasında ittifak vardır. Yani kâfirler iman etmekle ve farz olan ibadetlerin farz olduğuna inanmakla sorumludurlar.

Farz olan ibadetleri yerine getirmekle sorumlu olmaları meselesine gelince;

Hanefiler bu konuda ihtilaf etmişlerdir. Iraklı usulcular kâfirlerin farz olan ibadetleri yerine getirmekle yükümlü oldukları görüşündedirler. Bu, aynı zamanda İmam eş-Şâfiî (*Allah ona rahmet etsin*)’nin ve Maverau’n-Nehr Meşayihinin genelinin görüşüdür.

El-Kadı Ebu Zeyd, el-İmam Şemsu'l-Eimme es-Serahsî ve Fâhru'l-İslâm el-Pezdevî: “Kâfirler farz olan ibadetleri yerine getirmekle sorumlu değildirler” görüşünü benimsemişlerdir. Müteahhir âlimlerin tercih ettiği görüş de budur.

Kâfirlerin küfür hallerinde ibadetleri eda etmelerinin caiz olmadığı, Müslüman olmalarından sonra geçmiş ibadetleri kaza etmelerinin de vacip olmadığı konusunda hiçbir ihtilâf yoktur. Şu halde yukarıdaki ihtilaf, sadece ahirette azabın daha da artmasıyla ilgilidir. Sorumludur diyenler azaplarının daha fazla olacağını savunmaktadırlar.<sup>1</sup>

**2- Buluğa ermek:** Akıllı da olsalar çocuklara oruç farz değildir. Çocukluk döneminde tutmadıkları oruçları buluğa erdikten sonra kaza etmeleri de söz konusu değildir.

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ”رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثٍ: عَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَبْلُغَ، وَعَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَفِيْقَ

Hazreti Âişe (Allah ondan razı olsun)’den Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

“Şu üç kişiden kalem(tekli) kaldırılmıştır; Buluğa erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve kendine gelinceye kadar deliden.”<sup>2</sup>

Ayrıca çocuklar, bünyeleri zayıf, akılları noksan ve sürekli oynama ile meşgul olma eğiliminde olduklarından şer’i hitaplarla muhatap tutulmamışlardır.

Ramazanda öğle namazının vakti girmeden önce buluğu eren çocuk, niyet etmiş olsa da tuttuğu oruç, o günün orucu olarak yeterli olmaz. Oruç, günün evvelinde ona vacip olmadığından kaza etmesi de gerekmez. Zira günün evvelinde çocuk olduğundan vucup ehliyeti

1) Molla Hüsrev, Mirat-ı Usûl

2) Et-Tahâvî, Şerh Müşkilü'l-Asar bab; beyanu müşkil-i ma ruviye an Rasulillal (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)

bulunmamaktaydı. Oruç ibadeti vucup ve cevaz yönünden bölünme kabul etmez. İmam Ebu Yusuf (*Allah ona rahmet etsin*)’dan, öğle namazının vakti girmeden önce buluğa eren çocuk ve Müslüman olan kâfirin o günün orucunu kaza etmelerinin vacip olduğu rivayet edilmiştir.

**3- Akıl:** Orucun yükümlülük şartlarından biri olan akıl; nefsu’l-vucubun mu, yoksa vucubu’l-edânın mı şartıdır. Bu hususta ihtilafa girmeden önce nefsu’l-vucub ve vucubu’l-edânın ne olduğuna bir göz atalım.

Vucup iki nevidir.

a- **Aslu’l-vucup/nefsu’l-vucup:** Vacibin zimmete yerleşmesi. Bu, şer’î hitaplarla değil, sebeplerle sabit olur. Sabit olması için kudret şart koşulmaz. Kul dilesin ya da dilemesin cebren sabit olur.

b- **Vucubu’l-eda:** Zimmette sabit olan vacibi düşürmek, zimmeti boşaltmaktır. Bu, şer’î hitapla sabittir. Vucubu’l-eda için hitabı anlama ve içeriğini yerine getirme kudreti şart kılınmıştır. Zira hitap, onu anlayamayan ve içeriğini yerine getiremeyen kişilere yönelmez.

Buna göre akıl, hangisinin şartıdır. Aslu’l-vucub’un mu, yoksa vucubu’l-eda’nın mı? Meşayihin çoğuna göre; vucubu’l-edânın şartıdır. Yani deli, baygın halde bulunan ve uyuyan kişi hakkında aslu’l-vucub tahakkuk eder. Vucubu’l-edâ tahakkuk etmiş olmasa da.

Onları bu görüşe sevk eden, “Ramazanın bir kısmında akli başından gitmiş olan kişi, kalan kısmın orucunu tuttuktan sonra, akli başında değilken tutmadığı oruçları kaza etmesi gerekir” denilmesidir. Malûmdur ki; bir ibadetin kazasının kişiye vacip olması için öncesinde yani vaktinde o ibadetle yükümlü olunması gerekir. Demek ki o günlerde deli olduğu halde onun hakkında aslu’l-vucup (ibadetle yükümlü olma, ibadetin zimmete yerleşmesi) sabit olmuştu.

**İtiraz:** Ramazanın tamamını deli olarak geçiren bir kimse, Ramazandan sonra kendine gelecek olsa, Ramazan orucunu kaza etmesi gerekmez. Bu, o kimse hakkında aslu’l-vucup’un tahakkuk etmediğini gösterir.

Cevap: Ramazan'ın tamamını deli olarak geçiren hakkında aslu'l-vucup tahakkuk etmiştir. Fakat tam bir ay oruç tutmakta zorluk olduğundan bu kişiden kaza talep edilmemiştir. Yani Ramazan orucunu kaza etmemesi zorluktan dolayıdır. Hakkında aslu'l-vucup tahakkuk etmediğinden dolayı değildir.<sup>1</sup>

**4- Hayız ve nifastan temiz olmak.** Meşayihimizin çoğuna göre; Ramazanda hayız ve nifaslı olan kadınlar hakkında aslu'l-vucup sabittir. Onlardan ehl-i tahkike göre; hayız ve nifastan temiz olmak vucubu'l-eda'nın şartıdır. Zira bu hallerinde oruç tutmaları imkânsızdır. Orucu eda etmenin onlara vacip olduğuna hükmedilemez. Ancak Ramazandan sonra bu hallerinde tutmadıkları oruçları kaza etmeleri gerekir. Çünkü o günlerde Ramazan orucu kaçmıştır. Ve hiçbir zorluk olmaksızın kaza edebilirler.

Kadınlar, özel hallerinde kılmadıkları namazları kaza etmezler. Çünkü namazın vucubu günde beş defa tekrarlanır. Bu, kazada zorluğun meydana gelmesine sebeptir. Bir yıl içerisinde kaza edilecek oruç ise sadece on gündür. Şüphesiz bunda bir zorluk yoktur.<sup>2</sup>

عَنْ مُعَاذَةَ الْعَدَوِيَّةِ قَالَتْ سَأَلْتُ امْرَأَةً عَائِشَةَ أَتَقْضِي الْحَائِضُ الصَّلَاةَ فَقَالَتْ أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ قَدْ كُنَّا نَحِيضُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا نَقْضِي وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ

Muaze el-Adeviyye (Allah ondan razı olsun)'den şöyle dediği rivayet edilmiştir:

Bir kadın Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'ye, hayızlı kadın namazları kaza eder mi diye sordu? Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun): Sen Haruralımısın<sup>3</sup> dedi. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in yanında hayız olurduk, namazları kaza etmez ve kaza etmekle emrolunmazdık.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

2) A.ge

3) Harura Kufe yakınlarında bir köyün ismidir.

## ORUCU BOZAN ŞEYLER

751-SUÂL:

ORUÇ BOZMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** Özürsüz olarak oruç bozmak kişinin günaha girmesine sebeptir. Çünkü başlanılan bir ameli özürsüz olarak yarıda kesmek caiz değildir.

وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ

“Amellerinizi boşa çıkarmayın.”<sup>1</sup>

Şayet oruç meşru bir özür sebebi ile bozulacak olursa bunda bir sakınca yoktur.

752-SUÂL:

BOZULAN ORUÇ ÜZERİNE  
TERETTÜP EDEN HÜKÜMLER NELERDİR?

**Cevap:** Öncelikle bilinmelidir ki bozulan orucun, Ramazan orucu dışında velev ki tutamadığı geçmiş bir Ramazan orucunun veya adayıp yerine getiremediği bir adak orucunun kazası da olsa hükmü gününe gün kaza etmekten başka bir şey değildir. Buna göre kefaret orucu sadece Ramazan orucundan kaynaklanır.

Ramazan orucunun bozulması neticesinde doğacak olan hükümlerin kolayca anlaşılabilmesi için İmam el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi* isimli kitabında şöyle bir açıklama da bulunmuştur: Ramazan orucunun bozulması durumunda iki hüküm ortaya çıkar.

1) Muhammed Süresi: 33

1. Kaza (güne gün) oruç tutmanın vacip olması

2. Keffaret (iki ay) oruç tutmanın vacip olması

Aşağıdaki suallerde bu izahatın devamı vardır.

### 753-SUÂL:

#### HANGİ DURUMLARDA KAZA VACİP OLUR?

**Cevap:** Orucu bozan her türlü fiilin sonunda kaza vacip olur. Bu hususta yukarıda zikredilenlerden de anlaşılacağı üzere Ramazan orucu olsun olmasın bütün oruçlar müsavidir. Kazanın tahakkuk etmesinde bozulan orucun kasıtlı veya hata ile olması, özür veya özür bulunmaksızın olması, orucu bozan fiilin ileride açıklanacağı üzere sureten ve manen veya sadece sureten ya da sadece manen olması arasında bir fark yoktur. Zira tüm bu durumlarda başlanılmış bir orucun bozulduğuna ve bu sebeple kazasının vacip olacağına dair bir ihtilaf söz konusu değildir. Ancak keffaret tüm bu durumların hepsinde değil bilakis bazılarında gerekli olur.<sup>1</sup>

### 754-SUÂL:

#### HANGİ DURUMLARDA KEFFARET VACİP OLUR?

**Cevap:** Bozulan her türlü orucun sonucunda mutlaka keffaret gereklidir denemeyeceğini yukarda anlamıştık. Bu yüzden keffaret ancak onu gerektirecek hususi durumlarda vacip olur.

Bu hususi durumlar şunlardır: Kamil manada orucun bozulması yani orucu bozma denilen kasıtlı olarak yemek, içmek ve cinsel ilişkide bulunmak eylemlerinden biri ile bozulan ramazan orucudur. Bir diğer ifadeyle özür ve ruhsat bulunmaksızın sureten ve manen oruç bozmanın tahakkuk etmesi durumlarında olur. Ayrıca ileride geleceği üzere zihar ve hata ile öldürme eylemi neticesinde gerekli olan keffaretlerde de bu tür oruç bulunmaktadır.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi'

**Sureten ve manen cima etmekten maksat;** erkek ve kadının cinsel organlarının birleşmesiyle gerçekleşir. Zira erkek veya kadının elde edeceği şehvetin en olağan ve kâmil olanı cinsel organının birleşmesiyle hâsıl olur. Ayrıca erkeğin organından sünnet mahalli kadar kısmın kadının tenasül cihazında kaybolması sonucunda bahsedilen durum gerçekleşir.

**Sureten ve manen yemek-içmekten maksat;** gıdalanma ve tedavi olma maksadıyla üretilmiş bir şeyin ağız yolu ile mideye ulaştırılmasıdır. Zira bunlarla şehvetü'l batn denilen doyma isteği en olağan hali ile yerine getirilmiştir.

**Sureten yemek ve içmekten maksat;** yenilmesi ve içilmesi adet olmayan toprak, taş, esans ve benzeri şeylerin gıdalanma maksadı ile olsun olmasın yenilmesi ve içilmesidir. Bu gibi şeyler kasıtlı olarak yenilip içilecek olsa da kâmil bir gıdalanma meydana gelmeyeceğinden keffaret vacip olmaz. Bilakis sadece gününe gün kaza vacip olur.

**Manen gıdalanmaktan maksat;** gıda verici olup ta normalde yenilmeyen ve içilmeyen şeylerin ağız dışından başka bir yolla vücuda zerk edilmesidir. Bunlarda da kâmil bir gıdalanma düşünülemeyeceği için keffaret vacip olmaz. Belki sadece gününe gün kaza gerekir.

**Sureten cima etmekten maksat;** kişinin rüyasında kendisini cima ederken görmesidir. Bu durumda boşalma olsun veya olmasın geride zikri geçen şekilde kâmil bir cima vaki olmadığı için keffaret gerekmez. Boşalma olması halinde kaza gerekmemesinin delili şu hadisi şeriftir.

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyuruyor:

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:  
ثَلَاثٌ لَا يُفْطِرُنَ الصَّائِمَ: الْحِجَامَةُ، وَالْقَيْءُ، وَالِإِحْتِلَامُ.

“Ebu Said el-Hudri'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:



Üç şey oruçlunun orucunu bozmaz; kan aldirmek, kusmak, rüyalanmak.”<sup>1</sup>

Ancak rüya görüp de boşalan kişinin gusletmesi vacip olur. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ‘den şöyle rivayet edilmiştir:

عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ أَنَّهَا قَالَتْ جَاءَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ امْرَأَةً أَبِي طَلْحَةَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ هَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلٍ إِذَا هِيَ اخْتَلَمَتْ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ.

Müminlerin annesi Ümmü Seleme’den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ebu Talha’nın hanımı Ümmü Süleym Allah Resulü’ne gelip şöyle demiştir:

Ey Allah’ın Resulü! Allah hakkı beyan etmekten hayâ etmez. Kadın ihtilam olsa gusül gerekir mi? (Bunun üzerine) Allah Resulü şöyle buyurdu: Evet. Islaklık hissettiğinde.<sup>2</sup>

Manen cimadan maksat; karısı veya başka bir kadına dokunarak boşalması durumudur. Bu durumda gününe gün kaza gerekir.

## 755-SUÂL:

### KEFFARET BORCU NE ŞEKİLDE ÖDENİR?

**Cevap:** Oruç keffaretini yerine getirmek sırası ile üç şeyden biriyle olur. Şöyle ki; bunlardan birincisine gücü yettiği takdirde ikinci veya üçüncü ile bunun edası caiz olmadığı gibi, ikinciye gücü yettiği takdirde de üçüncü ile edası caiz olmaz. Sırasıyla bunlar:

#### 1- Bir köle azat etmek

1) Sünenü’t-Tirmizî: 719

2) El-Buhârî: 282

2. İki kameri ay art arda oruç tutmak

3. Altmış fakiri sabah-akşam yedirmek

Bu, Ârabi hadisi diye meşhur olan Hadisi Şerif'in şu bölümü ile sabit olmuştur:

قَالَ تَجِدُ رَقَبَةً تَعْتِقُهَا قَالَ لَا قَالَ صُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ  
قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ مِسْكِينًا

Hadisin bu bölümünde Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile Arabî arasında şu konuşma geçer:

- Azat edeceğin bir köle bulabilir misin?
- Hayır dedi:
- O halde iki ay peş peşe oruç tut.
- Güç yetiremem dedi.
- O zaman (sabah-akşam) altmış fakiri doyur.<sup>1</sup>

## 756-SUÂL:

### KEFFARETLER NASIL EDA EDİLİR?

**Cevap:** Oruç keffaretini eda edebilmek için köle bulunamaması durumunda iki kameri ay, kameri aylar hesaplanamayacaksa altmış gün peş peşe oruç tutulur. Fakihler bu oruçların peş peşe tutulması gerektiği hususunda ittifak etmişler, sadece İbn Ebi Leyla bu hususta ihtilaf etmiş ve orucun keyfiyetini mükellefe bırakmıştır.<sup>2</sup>

Şayet kameri aylara göre iki ay peş peşe oruç tutsa ve iki kameri ayın sayısı altmış günü bulmazsa keffareti sahih olur. Keffaret oruçları kâmil oruç olarak mükellefin zimmetinde sabit olduklarından aralarına oruç tutulması yasak olan bayram günleri girecek olursa

1) Sünenü'd-Dârakutnî 2398

2) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût

tekrar yeniden keffaret tutması gerekecektir. Zira bayram günlerinde tutulan oruçlar nakıs oruçlardır.<sup>1</sup>

Keffareti eda eden kişi özürlü veya özürsüz olarak keffaret tuttuğu günler arasında oruç tutmayı bir gün terk edecek olursa yeniden keffaret tutması gerekecektir.

Bu hükümden kadınların aybaşı olmalarından dolayı oruç tutamama durumları istisna edilmiştir. Zira aybaşı olmaları durumunda keffaret orucuna ara verip temizlendikten sonra ara vermeksizin oruca devam etmeleri gerekmektedir. Zihar ve hataen insan öldürmenin sonucunda gereken keffaretlerin edasında da hüküm aynıdır.

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَعَاسَا فَمَنْ لَمْ  
يَسْتَطِعْ فَإِطْعَامُ سِتِّينَ مِسْكِينًا

**Kim** (köle azat etme imkânı) bulamazsa, eşine dokunmadan önce ard arda iki ay oruç tutmalıdır. Kimin de buna gücü yetmezse altmış fakiri doyurmalıdır.<sup>2</sup>

Ancak hataen insan öldürmenin sonucunda gereken keffaretlerin edası için oruca gücü yetmemesi durumunda altmış fakiri doyurma hükmü yoktur.

Yemin keffaretlerinde ise gözetilmesi vacip olan bir sıralama yoktur. Ailenize yedirdiğinizin (kalite bakımından) orta hallisinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek yahut da bir köle azat etmektir. Bunları bulamayan üç gün oruç tutmalıdır.<sup>3</sup> Bir de kadın yemin keffareti esnasında hayız olsa hayızdan temizlenince kaldığı yerden devam etmeyip belki baştan yemin keffaret orucunu tekrarlar.

Bunun yanı sıra zihar keffaretinde gece veya gündüz, unutarak veya kasten hanımıyla beraber olsa tetabû yani peş peşe oruç tutma şartı bozulmuş olur. Bu ayetle sabittir.

1) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî, Tebyinu'l Hakâik

2) Mücadele Süresi: 4

3) Maide Süresi: 89

فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَّاسَا

**Kim** (köle azat etme imkânı) **bulamazsa, eşine dokunmadan önce art arda iki ay oruç tutmalıdır.**

Hâlbuki oruç ve hataen insan öldürmenin sonucunda gereken keffaretlerin edası için gündüz unutarak ehliyle beraber olması orucun peş peşe yapılmasına bir zarar vermez.<sup>1</sup> Ancak altmış fakiri yedirmesi esnasında gece veya gündüz, kasıtlı veya unutarak hanımıyla beraber olması durumunda yedirme işini tekrar baştan yapması gerekmez. Çünkü yedirmeyle alakalı nas mutlak gelmiştir.

Kıyas veya haberi vahit ile diğer mesele üzerine hamledilmesi ise caiz olmayacaktır. Zira bu nesh anlamına gelecektir. Bunlarla nesh olmaz.

Ancak yedirme tamamlanmadan ehline yanaşmaması tavsiye edilir. Zira yedirme tamamlanmadan köle azat etmeye veya oruç tutmaya güç yetirebilir. Bu durumda yedirmeyi bırakıp güç yetirdiğine dönmesi gerekir. Bunlarda ise keffaret tamamlanmadan ehline yaklaşmak caiz değildir.<sup>2</sup>

Şüphesiz ki bu hükümler zıhar keffareti için olup geride de beyan ettiğimiz gibi oruç keffareti için değildir. Zira oruç keffareti esnasında geceleyin ehline yaklaşmasında bir beis yoktur.

### 757-SUÂL:

### ALTMİŞ FAKİRİ YEDİRMEMEYE DAİR HÜKÜMLER NELERDİR?

**Cevap:** Oruç keffareti için yedirilecek miktar fıtır sadakasında olduğu gibi buğdaydan yarım sa<sup>3</sup>, hurma ve arpadan bir sa'dır.

Bir Hadisi Şerif'te şöyle gelmiştir:

1) Muhammed Emin ibn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

عَنْ نَافِعٍ عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ فَرَضَ النَّبِيُّ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-  
صَدَقَةَ رَمَضَانَ عَلَى الْحُرِّ وَالْعَبْدِ وَالذَّكْرِ وَالْأُنْثَى صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ  
صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ. قَالَ فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ.

Nafi, İbn Ömer'den (Allah onlardan razı olsun) şöyle dediğini rivayet etmiştir:  
tir:

**Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) Ramazan sadakasını (fıtır sadakası) hür, köle, erkek ve kadınların her birisi için hurma ve arpadan bir sa' olarak farz kılmıştır. (İbn Ömer şöyle) dedi: İnsanlar bunu buğdaydan yarım sa'ya denk saydılar.<sup>1</sup>

Bir sa'ın bugünkü ölçülere göre neye tekabül ettiği bayram namazlarına dair olan bölümde açıklanmıştır. Bu hükme dair delil olarak Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in Sahabe'den Seleme b. Sahr el-Beyâzi'ye emrettiği uzun bir Hadisi Şerif'in şu bölümü getirilmiştir:<sup>2</sup>

فَأَطْعِمْ وَشَقًّا مِنْ تَمْرٍ بَيْنَ سِتِّينَ مِسْكِينًا

“Altmış fakire bir vesk hurma yedir.”<sup>3</sup>

Bir vesk'in altmış sa' yaptığı Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den nakledilmiştir.

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:  
الْوَسْقُ سِتُّونَ صَاعًا.

Cabir b. Abdillâh'dan (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: Bir vesk altmış sa'dır.<sup>4</sup>

1) Müslim 2327

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'i, Tebyinu'l Hakâik

3) Sünenü Ebî Dâvud 2215

4) Sünenü İbn Mâce 1833

Hanefi mezhebinde yedirmekten maksat temlik dediğimiz fakire bizzat vermekten ibaret değildir. Yani dilerse fakirin kendisine keffaret bedelini verebileceği gibi, dilerse de sabah-akşam onu evinde yemek yedirebilir. Bu durumda fakirin az veya çok yemesi keffaretin sıhhatine zarar vermez.

Fıkıh dilinde birinci duruma temlik, ikinci duruma da ibaha denilir. İmam eş-Şafiî (*Allah ona rahmet etsin*) keffaretin zekât ve fitır sadakası gibi sadece temlikle caiz olduğu görüşündedir. Gerekçe olarak şöyle denilmiştir: Temlik fakirin ihtiyacını gidermede ibahadan daha fazla fayda sağlar. Bu yüzden ibahaya izin verilmemiştir.

Buna karşılık Hanefiler şöyle demektedir: Naslarda emredilen yedirmektir. Temlik yoluyla yedirmek mümkün olabileceği gibi ibaha yoluyla yedirmek de mümkündür.<sup>1</sup>

Ayet ve hadislerdeki yedirmekten maksat fakirin günlük ihtiyaçlarını karşılamaktır. Buna binaen zikredilenlerin yerine kıymetinin de verilmesi caizdir.

Oruç, zıhar ve hataen insan öldürmenin sonucunda gereken keffaretlerin edası için verilecek olan nisabı yani yarım sa' buğday veya bir sa' hurma ile arpayı iki veya daha fazla fakire bölüştürmek caiz değildir. Zira naslarda her bir fakire bir nisap verilmesi beyan edilmiştir. Fitır sadakasında tek nisabı birden fazla kişiye bölüştürmesinde bir beis yoktur. Zira bununla ilgili naslarda verilecek miktar zikredilmiş olsa da fakir adedi beyan edilmemiştir. Ancak faziletli olan tek bir fakire verilmesidir. Zira bölüştürülmesi durumunda hiç birinin ihtiyacını tam olarak karşılamayacaktır.<sup>2</sup>

Oruç, zıhar, hataen insan öldürmenin sonucunda gereken keffaretlerin edası için bir fakiri iki ay süreyle yedirmesi de caizdir. Bu uygulama Şafiî mezhebinde caiz görülmemiştir. Onlar, ayetler farklı fakirlere verilmesini beyan ediyor demişlerdir. Hanefiler buna cevap olarak şöyle der: Maksat fakirin günlük ihtiyacını karşılamaktır. Farklı günlerde aynı fakire altmış kere yedirmek altmış farklı fakire

1) Burhanuddin Ebu'l-Hasen el-Merğînânî, El-Hidâye

2) Fahrudin Osman b. Ali ez-Zeylâî, Tebyinu'l Hakâik

yedirmek anlamına gelir. Zira her bir günde yeni bir ihtiyaç hâsıl olduğu için sanki başka bir fakire verilmiş olur.

Ancak altmış günlük yiyecek veya kıymetinin bir günde verilmesi durumunda altmış gün yerine geçmeyip, sadece bir gün yerine geçer. Bu mesele caiz olmaması yönünden şeytan taşlama esnasında yedi taşın topluca atılması meselesine benzetilmiştir. Zira burada da tek taş atılmış sayılacaktır.

Aynı günde değişik altmış temlik ile altmış kere bir fakire nisapları verse caiz olacağı söylenmiştir. Ancak faziletli olan ihtiyatlı davranmaktır.<sup>1</sup>

#### 758-SUÂL:

### CİNSEL İLİŞKİDEN DOLAYI KADINA DA ERKEK GİBİ KEFFARET VACİP OLUR MU?

**Cevap:** Ramazan gününde normal yoldan yapılan cinsel ilişkinin erkek üzerine keffareti vacip kılacağına dair fakihler arasında ittifak vardır.

Bir hadisi şerifte şöyle gelmiştir:

عَنِ الزُّهْرِيِّ أَخْبَرَهُ حُمَيْدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ  
أَتَى رَجُلٌ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ هَلَكْتُ وَأَهْلَكْتُ قَالَ  
مَا أَهْلَكَكَ قَالَ وَقَعْتُ عَلَى أَهْلِي فِي رَمَضَانَ قَالَ تَجِدُ رَقَبَةً تَغْتِقُهَا  
قَالَ لَا قَالَ صُمْ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ فَأَطْعِمْ سِتِّينَ  
مِسْكِينًا قَالَ لَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ فَأَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ  
فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ تَصَدَّقْ بِهَذَا قَالَ أَعَلَى أَحْوَجَ مِنَّا قَالَ فَأَطْعِمْهُ عِيَالَكَ

1) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'î, Tebyinu'l Hakâik

Ez-Zühri'den şöyle rivayet edilmiştir: Humeyd b. Abdurrahman Ebu Hüreyre'nin *(Allah onlardan razı olsun)* şöyle dediğini haber vermiştir:

**Peygamber Efendimiz** *(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)*'e bir adam gelip şöyle dedi: Helak oldum ve **(hanımımı da )** helak ettim. (Efendimiz şöyle) buyurdu: Seni helak eden şey nedir? “Ramazan'da eşimle cinsel ilişkiye girdim” dedi. (Efendimiz şöyle) buyurdu: Azat edeceğin bir köle edinebilir misin? Hayır dedi: (Efendimiz şöyle) buyurdu: İki ay peş peşe oruç tut. Güç yetiremem dedi. (Efendimiz şöyle) buyurdu: Altmış fakiri doyur. Buna (maddi) gücüm yetmez dedi. Peygamber Efendimiz *(Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)*'e içinde hurma olan bir sepet getirildi. Ve şöyle buyurdu: Bunu tasadduk et. Benden daha ihtiyaçlısı mı var dedi. (Efendimiz şöyle) buyurdu: O halde bunu ailene yedir.<sup>1</sup>

Ramazan günü cinsel ilişkide bulunan kadına keffaretin vacip olması konusunda fakihler ihtilafa düşmüşlerdir. Hanefî Mezhebine göre kadına zorla cinsel ilişkide bulunulmadığı müddetçe erkek gibi keffaretle yükümlü tutulur. Buna delil olarak şöyle denilmiştir:

Bu hadis her ne kadar erkek hakkında varit olmuş ise de kadın için de bu cezayı gerektirecek illet tahakkuk etmiştir.<sup>2</sup> Yani özür olmaksızın kâmil manada sureten ve manen her ikisi için cinsel ilişki gerçekleşmiştir.

Kadının kocasını ikrah yoluyla yani zor kullanarak kendisiyle cinsel ilişkide bulunmasını sağlası her ikisine keffaret vacip olur. İmam Muhammed'den *(Allah ona rahmet etsin)* bu durumda sadece kadına keffaret vacip olacağı nakledilmiştir.

Fecrin doğup oruç vaktini kadının bilip erkekten gizlemesi durumunda yapılan cimadan dolayı kadına keffaret gerekse de adama keffaret gerekmez.<sup>3</sup>

1) Sünenü'd-Dârakutnî 2398

2) Abdullah b. Mahmûd el-Mavsîlî, el-İhtiyâr

3) A.g.e



## 759-SUÂL:

TERS İLİŞKİ ŞEKLİNDE VUKU BULAN  
CİNSEL BİRLEŞME İLE KEFFARET VACİP OLUR MU?

**Cevap:** Ramazan ayında oruçlu iken ters ilişki denilen kadına arkadan yaklaşılmaması her ne kadar büyük günah olsa da normal olan ilişkideki gibi keffaret vacip olur. İnzal olması ile olmaması arasında bu hususta bir fark yoktur. Çünkü bu durumda da cinayet kâmil bir şekilde işlenmiştir. Ancak tam doyuma ulaşılmamıştır.

İmam Ebu Hanife (*Allah ona rahmet etsin*)'ye göre bu durumda keffaret gerekmez. Fetva İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed (*Allah onlara rahmet etsin*)'e göre göredir.<sup>1</sup>

## 760-SUÂL:

RAMAZANDA KEFFARETİ GEREKTİREN EYLEMİN  
BİRDEN ÇOK YAPILMASI DURUMUNDA  
KİŞİYE KAÇ KAFFARET GEREKİR?

**Cevap:** Ramazan günlerinde birden fazla cinsel ilişki ile orucunu bozan kişi daha önce keffaretini yerine getirmemişse hepsi için bir tek keffaret yeterlidir.

Cinsel ilişkiye girip üzerine gerekli olan keffareti yerine getirdikten sonra gelecek Ramazanda tekrar keffareti gerektiren bir eylemde bulunacak olursa yeni bir keffaretle yükümlü tutulacaktır.

Cinsel ilişkiye girip üzerine gerekli olan keffareti yerine getirmediği halde gelecek Ramazanda tekrar keffareti gerektiren bir eylemde bulunacak olursa bir tek keffaret tutması yeterlidir. Hatta yıllarca her Ramazanda keffareti gerektiren eylemde bulunacak olsa da hepsi için tek bir keffaret tutması yeterlidir.<sup>2</sup>

1) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr

2) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet

## 761-SUÂL:

**KADIN, RAMAZAN AYI İÇERİSİNDE  
ÖZÜRSÜZ OLARAK ORUCUNU BOZDUKTAN SONRA  
İFTAR VAKTİ GELMEDEN ÖNCE HAYIZ OLSA  
KEFFARET YÜKÜMLÜLÜĞÜ DÜŞER Mİ?**

**Cevap:** Ramazan ayı içerisinde bir kadın orucunu bozduktan sonra gün içerisinde hayız veya nifas olsa kendisine keffaret vacip olmayıp, gününe gün kaza eder. Çünkü hayız kanı rahimde bir anda oluşmayıp zamanla toplanarak günü gelince rahmin dışına sızar. Orucu bozduğu gün, bu kanın sızması bozmadan evvel bu kanın rahimde bulunup biraz ilerde rahimden çıkarak orucu bozacağı şüphesini doğurur. Şüphe ile de keffaret sabit olmaz.<sup>1</sup>

Aynı şekilde Ramazan ayı içinde özürsüz orucunu bozsa, daha sonra gün içerisinde oruca engel olacak derecede hastalansa keffaret vacip olmayıp sadece güne gün kaza eder. Çünkü hastalık kendi fiili değildir. Tıpkı hayız gibi. Dolayısıyla keffarete engel olur.<sup>2</sup>

## 762-SUÂL:

**RAMAZAN AYINDA YOLCULUK ESNASINDA  
ORUCUNU BOZAN KİŞİYE KEFFARET GEREKİR Mİ?**

**Cevap:** Ramazan ayında oruçlu olarak sabahlayan bir kişi daha sonra sefere çıksa ve orucuna da devam etmeyi kast etse, sonra yolculuk esnasında orucunu bozsa keffaret vacip olmayıp sadece güne gün kaza eder. Çünkü bu kişi seferde iken orucunu bozmuştur. Ve seferi, keffareti düşürmek kastıyla yapmamıştır.

Yolculuk esnasında orucu bozmayı kastetse, öğlenden önce olsun veya sonra olsun seferden döndüğünde orucunu bozacak olursa keffaret vacip olmayıp sadece güne gün kaza eder.<sup>3</sup>

1) Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr

2) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

3) A.g.e

## 763-SUÂL:

RAMAZAN AYI İÇERİSİNE ÖZÜRSÜZ ORUCUNU BOZSA,  
DAHA SONRA SEEER GİBİ ORUÇ TUTMAMAYA  
SEBEP OLAN BİR RUHSATI KENDİ İRADESİYLE  
OLUŞTURSA KEFFARET ÜZERİNDEN KALKAR MI?

**Cevap:** Niyetinde sefere çıkmak olmayan bir kişi orucunu bozduktan sonra sefere çıksa ve o gün içerisinde oruca mani olacak bir hastalığa da yakalanmazsa çıkmış olduğu bu sefer ile üzerinden keffaret düşmez. Çünkü sefer kendi fiilidir. Ve bununla keffaret sakıt olmaz.<sup>1</sup> Aynı şekilde orucunu kasten bozduktan sonra kendisini oruç tutmaya mani olacak şekilde yaralasa sahih olan görüşe göre üzerinden keffaret düşmez.<sup>2</sup>

## 764-SUÂL:

SEFERİ İKEN VEYA BAŞKA BİR RUHSAT SAHİBİ İKEN  
ORUÇ TUTMASI DURUMUNDA FARZ ORUÇ YERİNE  
GELMİŞ OLUR MU?

**Cevap:** Sefer veya başka bir sebepten dolayı oruç tutmama ruhsatı olan kişilerin tuttukları oruç Ramazan'ın farz orucu yerine kaim olur. Seferi olanların farz orucu yerine getirmeleri faziletli olandır.<sup>3</sup>

## 765-SUÂL:

SEFER ESNASINDA TUTTUĞU ORUCUN,  
FARZ ORUÇ YERİNE GEÇMEDİĞİNİ ZANNEDEREK  
ORUCUNU BOZAN KİŞİYE KEFFARET GEREKİR Mİ?

**Cevap:** Sefer esnasında tuttuğu orucu bozan kişiye keffaret vacip olmayıp belki sadece kaza vacip olur. Aynı şekilde sefer esnasında orucunu tutmaya azmeden bir kişi gün içerisinde seferden döndüğünde

1) Ebu Abdullah Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybâni, Kitâbu'l-Asl

2) Zeynuddin İbn Nüceym, el-Bahrü'r-Râik

3) Ebu Abdullah Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybâni, Kitâbu'l-Asl

tuttuğu orucun farz yerine geçmeyeceği şeklinde bir fetva alıp orucunu bozsa keffaret gerekmeyp, güne gün kaza eder.<sup>1</sup>

### 766-SUÂL:

## ORUÇLU OLDUĞUNU UNUTARAK ZEVCESİYLE CİMA YAPAN KİŞİYE KEFFARET GEREKİR Mİ?

**Cevap:** Oruçlu olduğunu unutarak yiyen, içen, cima yapan kişiye keffaret gerekmediği gibi, orucu bozulmadığı için kaza da gerekmez.<sup>2</sup>

### 767-SUÂL:

## ORUÇ BOZMANIN GÜNAHINI KALDIRAN ÖZÜRLER NELERDİR?

**Cevap:** Orucu bozduğu halde kişiyi günahkar kılmayan durumlar şunlardır; Hastalık, yolculuk, ikrah, hamilelik, süt emzirme, açlık, susuzluk, aşırı yaşlılık. Bu durumların bazılarında tutulmayan orucun daha sonra kaza edilmesi gerekir. Bunlarla ilgili bilgiler aşağıda gelecektir.

### 768-SUÂL:

## HANGİ HASTALAR ORUÇ TUTMAYABİLİR?

**Cevap:** Hastalığın ve seferin oruç tutmamaya bir ruhsat olmasının delili şu ayeti kerimedir.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

“Sizden her kim hasta yahut yolcu olursa (tutamadığı günler kadar) diğer günlerde kaza eder.”<sup>3</sup>

1) A.g.e

2) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, el-Câmiu's-Sağır

3) Bakara Sûresi: 184

İmam Muhammed *el-Camiu's-Sağir* kitabında şöyle der: Oruç tutmamaya ruhsat olan hastalık, oruç tutulması durumunda artma ihtimali bulunan hastalıktır. Böyle bir hastalık sebebiyle oruç tutulmayabilir. Hatta bu halde iken tutulması durumunda ölüm veya bir aza kaybına sebep olacaksa oruç tutmamak vacip olur. Zira bile bile kişinin kendini tehlikeye atması caiz değildir. Bu durumda Allah hakkı olan vucubu yerine getirmek için tehlikeye girmiştir denilemeyecektir. Çünkü bu durumda oruç tutmak zaten vacip değildir. Allah Teâla şöyle buyuruyor:

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

“Ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”<sup>1</sup>

İmam el-Kerhi, *Muhtasar* adlı kitabında bu konuya dair şöyle demiştir:

Oruç tutmamayı mubah kılan hastalık; ölümle sonuçlanacak veya hastalığın artmasına sebep olacak veya yeni bir hastalığın doğmasına sebebiyet verecek hastalıktır. Bu durumda olan kişiler oruç tutmazlar.<sup>2</sup>

İmam ez-Zeylai *et-Tebyin'ül-Hakaik* adlı eserinde şöyle demiştir: Bir hastalığın oruç tutmamaya ruhsat olduğunu anlamanın yolu iki şeyden biridir.

1. Kişinin kendisinin zannına göre oruç tutarsa hastalığının artacağından ya da helak olacağından korkması.

2. Müslüman ve işini iyi bilen bir doktorun hastanın oruç tutmaması gerektiğini söylemesi. Sağlıklı olup ta oruç tutması durumunda hasta olacağını zanneden kişinin orucu tutmayıp daha sonra kaza etme ruhsatı vardır. Ancak İmam el-Merginani sağlıklı kişinin hasta olma korkusu oruç tutmamaya ruhsat olmaz demiştir. Zannımızca uygun olan da budur. Zira kişi kendini bir iki gün denemelidir. Allah en doğruyu bilendir.

1) Bakara Sûresi: 195

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi'ş-Şerâi

Ayrıca İmam el-Kâsânî, *Bedâiü's-Sanâi* kitabında şiddetli açlık ve susuzluk sebebiyle ölüm tehlikesinin bulunduğu hallerde de san-ki ölüm tehlikesi bulunan bir hastalıkta olduğu gibi oruç terk etme ruhsatının olduğunu beyan etmiştir.

Hastalık veya sefer sebebiyle oruç tutmayan kişinin, sıhhatine kavuşması muhtemel ise iyileşince, tutmadığı günleri kaza eder. Keza yolcu olan kişi de vatanına dönünce kaza etmelidir.

Eğer iyileşmesi muhtemel değilse veya oruç tutamayacak derece de yaşlı ise kaza etmesi gerekme-ye de Hanefi mezhebine göre tutmadığı günler için fidye vermesi veya varislerine fidye vermeleri için vasiyette bulunması gerekir. Bu fetva istihsanın gereği olup kıyasa göre Maliki'lerin de dediği gibi fidye vermesine gerek yoktur.

Hanefiler delil olarak şu ayeti kerimeyi getirmişlerdir:

وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ

“(İhtiyarlık veya şifa umudu kalmamış hastalık gibi devamlı mazereti olup da) oruç tutmaya güçleri yetmeyenlere bir fakiri doyuracak fidye gerekir.”<sup>1</sup>

Ayrıca iyileştiğinde veya seferden döndüğünde kaza etmeyip daha sonra yaşlılık veya iyileşme ihtimali olmayan bir hastalığa yakalanması sebebiyle kaza edecek gücü olmaması durumunda da fidye vermesi gerekir. Zira sağlığında kaza etmediği oruçlar zimmetinde borç olarak duruyordur.

Bunların güne gün kazası da mümkün değildir. Şu halde fidye verilerek kaza edilmesi gerekli olmuştur. Hastalığı devam etme esnasında ya da sefer esnasında vefat etse üzerine kaza da fitre de vacip olmaz.<sup>2</sup>

1) Bakara 184 bu ayetin tefsiriyle ilgili farklı görüşler vardır. Verdiğimiz mana diğer kıraatleri dikkate alarak “la” taktir edilmiş olarak verilen manadır.

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî, Tebyinu'l Hakâik

## 769-SUÂL:

TUTULMAYAN ORUÇLARDAN DOLAYI  
VERİLMESİ GEREKEN FİDYE MİKTARI NE KADARDIR?

**Cevap:** Önce şu bilinmelidir. Orucu tutmanın mümkün olduğu durumlarda oruç tutmayıp ta fidye vermek meşru bir uygulama değildir. Fidye, yukarıda geçtiği üzere orucu tutamayacak kişiler için meşru olan bir uygulamadır. Bu durumda tasadduk edilecek fidye; yarım sa' buğday veya bir sa' hurma, kuru üzüm ve arpadan ibarettir. Dileyen bunların kıymetini de eda edebilir. Belki fakir için daha uygun olan da budur.

İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed (Allah onlara rahmet etsin)'e göre bir sa'ın bu günkü ölçülere göre değeri 3, 31091 grama yani yaklaşık olarak 3 kilo 315 grama tekabül etmektedir. Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin) hac görevini ifa için Harameyn'e geldiğinde Medine ahalisinin kullandıkları sa' ölçüsünün Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) döneminde bu günkü ölçülere göre 2, 20728 grama yani yaklaşık olarak 2 kilo 21 grama tekabül ettiği şeklindeki haberlere dayanarak yukarıdaki görüşten rücu etmiştir.<sup>1</sup>

## 770-SUÂL:

## YOLCU NE ZAMAN ORUÇ TUTMAYABİLİR?

**Cevap:** Bir kişinin yolculuk sebebiyle oruç tutmama ruhsatına sahip olabilmesi için çıkılacak yolculuğun yaya veya deve yürüyüşüyle üç günlük bir mesafeden az olmaması gerekmektedir<sup>2</sup> Zira bu durumda meşakkat olacağı açıktır. Hatta bundan dolayı yolculuk esnasında bu meşakkate katlanıp oruç tutmak daha evladdir.

Seferde oruç tutmanın da tutmamanın da caiz olmasının delili olarak şu Ayeti Kerime ve Hadisi Şerif getirilmiştir:

يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ

1) Mevsuatü Vahadati'l-Kıyasi' l-Arabiyye ve'l-İslamiyye

2) Alâuddin Ebü Bekr el-Kâsânî, Bedâi'ü's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi

“Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez”<sup>1</sup>

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى  
اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي رَمَضَانَ فَمَا يُعَابُ عَلَى الصَّائِمِ صَوْمُهُ وَلَا عَلَى  
الْمُفْطِرِ إِفْطَارُهُ

“Ebu Said'den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Biz, Allah Resulü (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile beraber Ramazan ayında yolculuğa çıkıyorduk. Ne oruç tutan tuttuğu oruçtan dolayı ayıplanır, ne de oruç tutmayan tutmadığından dolayı ayıplanırdı.”<sup>2</sup>

Seferde oruç tutmanın orucu terk etmekten daha faziletli olduğunun delili olarak da şu Hadisi Şerif getirilmiştir:

عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي  
بَعْضِ غَزَوَاتِهِ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ حَتَّى إِنْ أَحَدَنَا لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ أَوْ  
كَفَّهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ مَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ  
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ

“Ebu Derda'dan (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Şiddetli sıcaklarda biz Allah Resulü (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ile beraber bazı gazvelere çıkmıştık. O kadar sıcaktı ki hararetin şiddetinden bizler ellerimizi ve avuçlarımızı başlarımızın üzerine koyuyorduk. O durumda Allah Resulü (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ve Abdullah bin Revaha'dan başka bizden kimse oruçlu değildi.”<sup>3</sup>

Bu hadisi şerifte rivayet edildiği üzere Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in bu fiili oruç tutmanın daha faziletli olduğunun göstergesidir. Zira Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) genellikle

1) Bakara Sûresi: 185

2) Müslim: 2673

3) Sünenü Ebi Dâvud: 411



daha faziletli olanla amel ederdi.<sup>1</sup> Çıkılacak yolculuğun ne tür bir yolculuk olduğunun önemi yoktur. Yani günah işleme maksadıyla sefere çıkacak olsa da oruç tutmama ruhsatından istifade edebilir. Cumhur bu konuda Hanefî Mezhebine aykırı görüş beyan etmiştir.

### 771-SUÂL:

### İKRAH SEBEBİ İLE ORUÇ TUTMAMAK NASIL OLUR?

**Cevap:** Fakihlere göre bir tehdidin ikrah sayılabilmesi için mukrih dediğimiz tehdit edici kişinin tehdit edileni ölüm ya da her hangi bir azasının telefi ile tehdit etmesi bir de yaptığı tehdidi yapacak gücünün ve azminin bulunması gereklidir. Buna göre sağlığı oruç tutmaya elverişli olan birinin yukarıdaki vasıflara haiz biri tarafından ölüm ya da aza kaybı ile tehdit edilmesi durumunda farz olan Ramazan orucunu tutmama ruhsatı sabit olur. Ancak faziletin gereği orucu tutmaktır.

Şayet orucu tuttuğu için yapılan tehdide maruz kalacak olsa Allah Teâlâ katında sevaba nail olur. Çünkü yapılan ikrah esnasında orucun vucubu yani Allah hakkının varlığı kesindir. Allah hakkını gözetmek kastıyla öldürülse veya eziyet görse sevaba nail olacağı açıktır.

Ancak farz olan orucu tutmama ruhsatına sahip olan hasta veya seferi olan birisi için bu tür bir ikrah yapılması durumunda orucu terk etmesi vacip olup ikraha rağmen oruç tutup öldürülse günaha dahi girmiş olur. Çünkü yukarıdaki meselenin aksine bu iki kişiye zaten sefer ve hastalık nedeniyle oruç tutmama ruhsatı tanınmıştı. Şu halde yapılan ikrah, vacip olan bir Allah hakkı düşürmemektedir. Belki kendilerine tanınmış olan oruç tutmama ruhsatının aynısıdır. Öyleyse bu durumda oruç tutmaya kalkışmaları vacip olmayan bir işten ötürü helak olmalarına götürecektir ki bu da kişiyi günahkâr kılan bir iştir.<sup>2</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi'sh-Şerâi

2) A.ge

## 772-SUÂL:

HAMİLE VEYA EMZİREN KADINLAR  
HANGİ DURUMLARDA ORUÇ TUTMAYABİLİRLER?

**Cevap:** Hamile ya da emziren kadınların şu durumlarda oruç tutmama ruhsatları vardır: Kendilerine veya taşıdıkları çocuk ya da emen çocuğa oruç tutmasından dolayı bir hastalık gelme korkusu taşıdıklarında kendilerine veya çocuğa sakatlık veya ölüm tehlikesi bulunması durumlarında

Bu durumlarda oruçlarını tutmayıp kaza etmek üzere sonraya bırakabilirler. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’den gelen bir hadisi şerifte şöyle rivayet edilmiştir:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَجُلٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كَعْبٍ قَالَ أَغَارَتْ عَلَيْنَا خَيْلُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدْتُهُ يَتَغَدَّى فَقَالَ «اذْنُ فُكُلٍ». فَقُلْتُ إِنِّي صَائِمٌ. فَقَالَ «اذْنُ أَحَدِثْكَ عَنِ الصَّوْمِ أَوْ الصِّيَامِ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى وَضَعَ عَنِ الْمُسَافِرِ الصَّوْمَ وَشَطَرَ الصَّلَاةِ وَعَنِ الْحَامِلِ أَوْ الْمُرْضِعِ الصَّوْمَ أَوْ الصِّيَامَ». وَاللَّهِ لَقَدْ قَالَهُمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كِلَيْتَهُمَا أَوْ إِحْدَاهُمَا فَيَا لَهْفَ نَفْسِي أَنْ لَا أَكُونَ طَعِمْتُ مِنْ طَعَامِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

“Enes bin Malik’ten şöyle rivayet edilmiştir: Abdullah bin Ka’b oğullarından bir adam şöyle dedi:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’in atı bize doğru yaklaşmıştı. Ben hemen Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)’e yaklaştığımda onu yemek yerken buldum. Yaklaş, ye diye buyurdu. Bende ona oruçluyum dedim. Bana “yaklaş sana oruç (veya oruçlar)dan bahsedeceğim. Allah Teâlâ yolcudan orucu ve namazın yarısını, hamile ve emzirenlerden de oruç veya oruçları

kaldırdı” diye buyurdu. Allah’a yemin olsun ki bu ikisini (oruç ve oruçlar) veya birisini söyledi. Yazıklar olsun bana, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) yemeğinden yeseydim ya!”<sup>1</sup>

Burada kendine ruhsat verilen emziren kadından maksat çocuğun annesi olsun veya olmasın emziren her kadındır. Fakihlerden bazıları bu kadından maksat çocuğun annesi değildir. Zira babası onu emzirmek için başka bir kadını kiralamak zorundadır demişlerse de onlara şöyle cevap verilmiştir: Çocuğun babasının maddi durumu yeterli olsun olmasın annenin çocuğunu emzirmesi Allah katında ki görevlerindendir. Yani vaciptir. Bu görev mahkeme katında annenin mecburi yapacaklarından olmasa da Allah Teâlâ katında onun görevlerindendir. Ayrıca çocuğun babasının başka bir kadını kiralama gücü olmaz ise veya çocuk başka bir kadını kabul etmiyorsa da mahkeme tarafından anne emzirmeye zorlanılır. Bu kişilerin tutmadıkları oruçlardan dolayı fidye vermeleri gerekmeyp belki daha sonra kaza etmeleri gerekir.<sup>2</sup>

### 773-SUÂL:

#### SEFER, HASTALIK VEYA BAŞKA BİR RUHSATTAN DOLAYI ORUÇ TUTMAYAN KİŞİLER TUTMADIKLARI GÜNLERİ NASIL KAZA EDERLER?

**Cevap:** Bu gibi kişiler tutmadıkları oruçlarını kaza ederken ara vermeksizin peş peşe kaza etmeleri gerekmemektedir. Zira Cenabı Hak Hazretleri bu konuya dair ayette diğer günlerde tutar demiş ve peş peşe olma şartını koşmamıştır.<sup>3</sup>

فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

“Diğer günlerde kaza eder.”<sup>4</sup>

1) Sünenü't-Tirmizî 715

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'î, Tebyinu'l Hakâik 743

3) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeyla'î, Tebyinu'l Hakâik

4) Bakara Sûresi: 184

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den şöyle rivayet edilmiştir:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ فِي قَضَاءِ رَمَضَانَ إِنْ شَاءَ فَرَّقَ وَإِنْ شَاءَ تَابَعَ

İbn Ömer'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in Ramazan orucunun kazası hakkında şöyle dediği rivayet edilmiştir:

**Dilerse ayrı ayrı tutar, dilerse peş peşe tutar.<sup>1</sup>**

Yukarıda beyan edilen ruhsat durumlarından dolayı Ramazan orucunu tutmamaya ruhsat olduğu gibi muayyen bir vakit için nezredilmiş bir orucun da başka bir zamana bırakılması, buna da gücü yetmiyorsa terk edip yerine fidye vermesi caiz olacaktır.<sup>2</sup>

## 774-SUÂL:

### RAMAZAN ORUCUNU BİRÇOK KERE BOZAN KİŞİNİN KAÇ KEFARET TUTMASI VACİP OLUR?

**Cevap:** Bu mesele iki surette tasavvur edilir.

**Birinci suret:** İki ayrı Ramazan'ın her birinde orucunu kasıtlı olarak bozacak olsa bir keffaret mi iki keffaret mi gerekecektir. Bu hususta kitaplarda farklı bilgiler mevcuttur.

El-Kâsânî'nin *Bedâiyu's-Sanâyi* ve Kemal İbnu'l-Hümâm'ın *Fethu'l-Kadîr*'inde şöyle der: *Zahiru'r-Rivaye*'ye<sup>3</sup> göre: birinci Ramazan için kefarete tutmamışsa iki ayrı kefarete vacip olur. İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin) böyle bir durumda tek kefaretin yeterli olduğunu söylemiştir. *el-Cevhere*'de de böyle nakledilmiştir. *El-Esrar* adlı kitapta da itimadın bu görüş üzere olduğu söylenmiştir. Fakat

1) Sünenu'd-Dârakutnî: 2329

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi*

3) Bu rivayeti, el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi* isili eserinde nakletmiştir. Fakat aradığımız kadarıyla *Zahiru'r-Rivaye*'de bu nakli bulamadık.

es-Serâhîsi, *el-Mebsut* isimli eserinde, Alaüddin es-Semerkindî *Tuhfetü'l-Fukaha* isimli eserinde ve daha birçok müteahhir eserlerinde görüşün *el-Bedaî*'in zikrettiğinin tam aksine olduğunu söylemişlerdir. Böyle bir durumda bir tek kefaretin yeterli olacağı zikredilmiştir. Tercih edilen görüş de budur.

**İkinci suret:** Bir Ramazan içerisinde orucunu kasıtlı olarak birkaç gün bozacak olsa ve hiç birisi için kefaret yapmamışsa tamamı için tek kefaret yeterli olacaktır. Bu Hanefî Mezhebi'nin görüşüdür. Şafîî Mezhebi'ne göre her bir gün için ayrı kefaret gerekecektir. İmam Şafîî şu delili getirmiştir: Kefaretin vacip olma sebebi olan cima tekrar etmiştir. Sebebin tekrarıyla kefaret tekerrür eder. Ancak hastalık durumu gibi bedene zarar verecek zaruret durumları bundan istisna edilmiştir. Zira bunda insanın helak olması söz konusudur.

Hanefiler, Ebu Hüreyre'den rivayet edilen şu Hadisi Şerifi delil olarak getirmişlerdir:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ فَقَالَ: هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَ؟ قَالَ: وَاقَعْتُ امْرَأَتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ قَالَ: فَأَعْتَقَ رَقَبَةً قَالَ: لَيْسَ عِنْدِي قَالَ: فَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ قَالَ: لَا أَسْتَطِيعُ قَالَ: فَأَطْعَمَ سِتِّينَ مِسْكِينًا قَالَ: لَا أَجِدُ، قَالَ: فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِعَرَقٍ فِيهِ تَمْرٌ فَقَالَ: أَيْنَ السَّائِلُ؟ تَصَدَّقْ بِهَذَا، فَقَالَ: أَعْلَى أَفْقَرٍ مِنْ أَهْلِي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا أَهْلٌ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنَّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَأَنْتُمْ إِذَا وَضَحَكَ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ

Ebu Hüreyre'den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e bir adam geldi ve;

- helak oldum dedi.

**Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), **seni ne helak etti dedi?**

- Adam, Ramazan ayında ehlime ilişkiye girdim dedi.

- **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), **bir köle azat et dedi.**

- Adam, bende köle yok dedi.

- **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), **iki ay art arda oruç tut dedi.**

- Adam, buna güç yetiremem dedi.

- **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), **altmış fakiri doyur dedi.**

- Adam, temin edemem dedi.

**Ebu Hüreyre** (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) 'e bir sepet hurma getirildi. **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **sualde bulunan kişi nerde?** (adam gelince **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ona) **Bunu tasadduk et dedi.**

- Adam, benim ailemden daha fakiri mi var ey Allah'ın Resulü dedi. Vallahi şu Medine'nin iki tarafındaki taşlı araziler arasında benim ailemden daha fakiri yok.

- **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem), **o zaman sen ve ailen yiyin deyip güldü. Hatta yan dişleri bile gözüktü.**<sup>1</sup>

Bu hadiste ki cima yaptım sözü bir kereye ve fazlasına ihtimali olsa da Peygamber tarafından bir tefsir getirilmemiştir. Bu ise bir kere vaki olması ile tekrar edilmesi arasında bir fark olmadığını gösterir. Bir kefareti ile zecr/caydırmak yerine gelmiş olur. Kefaret verdikten sonra orucu tekrar bozması durumu böyle değildir. Çünkü bu durumda kefaretin caydırmadığı anlaşılmış, böylece ikinci kefareti caydırmanın gerçekleşmesi için vacip olmuştur.

1) Es-Sünenü'l-Kübrâ el-Beyheki: 8303

Şayet aynı Ramazan'da orucunu bozup kefaret yaptıktan sonra tekrar aynı Ramazan'da orucunu bozacak olsa yeni bir kefaret vacip olur. İmam Züfer, İmam Ebu Hanife'den (*Allah onlara rahmet etsin*) bu durumda başka kefaret gerekmediğini nakletmiştir.<sup>1</sup>

**El-Bezzaziye**'de şöyle denilmiştir: Ramazan içerisinde bir gün orucunu bozsa ve kefaret olarak bir köle azat etse, sonra bir başka gün bozsa ve tekrar bir köle azat etse, aynı şeyi üçüncü defa tekrar yapsa, daha sonrasında birinci veya ikinci kölelerin başkasına ait olduğu ortaya çıksa orucu bozan kişiye başka bir kefaret gerekmez. Şayet üçüncü köle için bir hak sahibi çıkıp kölenin mülkiyetini kazanacak olsa bu durumda tekrar kefaret olarak bir başka köleyi hür yapması gerekir; zira önce yerine getirilen kefaret daha sonra vacip olan kefarete kifayet etmez. Aynı şekilde iki ve üçüncü köle veya kölelerin üçü birden başkasına ait olduklarının anlaşılması sebebiyle alınacak olsalar yeni bir köleyi kefaret olarak hür yapmak gerekli ve yeterli olacaktır. Bir ve üçüncü kölelerin hak iddiası ile hak sahibinin mülküne döndürülmesi durumunda da bir köleyi kefaret olarak hür yapmak yeterli olacaktır. Çünkü bu durumda da ikinci kefaret birinci yerine de sayılmış olup, sadece üçüncü kefaretin tekrarlanması gerekmektedir. El-Kâsânî'nin **Bedâiyu's-Sanâyi** ve Kemal İbnu'l-Hümâm'ın **Fethu'l-Kadîr**'inde de böyledir.<sup>2</sup>

### 775-SUÂL:

#### KAZASI VAR ZANNEDEREK ORUCA BAŞLAYAN KİŞİ KAZASI OLMADIĞINI HATIRLADIĞINDA BAŞLADIĞI ORUCUNU BOZABİLİR Mİ?

**Cevap:** Hanefi fakihleri böyle bir durumdaki kişinin orucu bozmasının caiz olup olmaması konusunda ihtilaf etmişlerdir. Aynı ihtilaf namaz hakkında da vardır. İmam Züfer (*Allah ona rahmet etsin*) dışındaki üç büyük imamımızın görüşü; bu kişinin başladığı bu orucu veya namazı bozması durumunda kaza gerekmediği, ancak oruca ve

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, *Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi*

2) Fahrüddin Osman b. Ali ez-Zeylaî, *Tebyinu'l-Hakâik*

namaza devam etmesinin daha faziletli olduğu yönündedir. İmam Züfer'in (Allah ona rahmet etsin) görüşü bu kişinin başladığı orucu veya namazı bozması durumunda kaza gereceği yönündedir. İmam et-Tahavi aynı görüşü İmam Ebu Hanife'den (Allah onlara rahmet etsin) namaz hakkında nakletmiştir.

İmam Züfer (Allah ona rahmet etsin) kendi görüşünü şöyle delillendirmiştir: Üzerine kaza olmadığını anlayınca başlamış olduğu orucun kendisi için nafil bir oruç olduğu zahir oldu. Nafil olan bir orucun bozulması durumunda kazasının gerekli olacağı mezhep içerisinde ittifaklı konulardandır.

Diğer üç imam delil olarak şöyle demişlerdir: Kişi zimmetinden bir şeyi düşürmek kastıyla bu ibadete başlamıştır. Yoksa bir şeyi vacip kılmak kastıyla başlamamıştır. Bunun sonucu olarak başlanılan ibadete devam etmesi vacip olamaz. Devam etmesinin müstehap olması ise o kişinin durumunun kasten bir ibadete başlayan kişiye benzemesidir. Böylece ibadete devam etmekle sevap alacaktır. Tıpkı bir özür sebebiyle iftar eden kişinin yemek, içmek ve diğer yasak işlerden kendini geri tutması durumunda sevap aldığı gibi<sup>1</sup>

### 776-SUÂL:

#### BİR ÖZÜRDEN DOLAYI ORUCU BOZULAN VEYA ÖZÜRSÜZ OLARAK ORUCA NİYET ETMEYEN KİŞİ İÇİN KAZA VACİP MİDİR?

**Cevap:** Herhangi bir sebepten dolayı Ramazan orucunu tutmayan kişi için üç hüküm terettüp eder.

1. Orucu kaza etmesi vacip olur.

2. Ramazan ayında adetli olan kadın, gün içinde temizlenecek olsa günün geri kalan kısmında oruçlu gibi davranması vacip olur. Gün içerisinde buluşa eren çocuğun, Müslüman olan kâfirin, aklı başına gelen delinin, vatanına dönen yolcunun durumu da böyledir.

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi



Yani günün kalan kısmında oruçlu gibi davranarak yemek içmek ve cinsel ilişkiden geri dururlar.

3. Sağlık durumu kaza etmeye elverişli değilse fidye vermesi vacip olur.

Sorunun cevabı birinci şıktır. Buna dair bazı detayların ele alınmasında fayda vardır. Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, **Bedâiyu's-Sanâyi fî Tertibi's-Şerâi** kitabında bu konuya dair şöyle demiştir: Ramazan orucunun kazasıyla ilgili hükümler beş bölümde incelenmesi gerekir.

1. Kazanın vacip oluşu
2. Kazanın vacip oluşunun şartları
3. Vacip olan kazanın vakti
4. Vacip oluşunun keyfiyeti
5. Kazanın cevaz yani mümkün oluşunun şartları

### TUTULMAYAN ORUCUN KAZASININ VACİP OLUŞUNUN DELİLİ

Tutulmayan orucun kazasının vacip olması hakkında şu ayet nazil olmuştur:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

“Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar.”<sup>1</sup>

Ayrıca belli vakitlerde yapılması emredilen ibadetlerin terk edilmesi durumunda asıl olan kaza edilmeleridir.”

### TUTULMAYAN ORUCUN KAZASININ VACİP OLABİLMESİNİN ŞARTLARI

1. Kaza edebilmeye güç yetirebilmesi. Şöyle ki hastalık veya seferden dolayı oruç tutamayan kişiler, iyileşmeden ve sefer esnasında ölmeleri durumunda tutamadıkları bu oruçlarından dolayı ahirette

1) Bakara Sûresi: 184

mesul olmazlar. Çünkü bu durumda kaza vacip olmadan vefat etmişlerdir. Ancak ölmeden tutamadıkları bu oruçları için fidye verilmesini vasiyet etmişlerse varislerin vasiyeti malının üçte birinden yerine getirmeleri vacip olur.

2. Kaza yapılması sonunda kişiye hastalık ve benzeri bazı olumsuz durumların oluşmaması. Zira bile bile kişinin kendini tehlikeye sokması ayet ile yasaklanmıştır.

وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ

Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.<sup>1</sup>

### VACİP OLAN KAZANIN VAKTİ

Orucun kaza vakti Ramazan ve muayyen altı gün olan bayram günlerinin dışında senenin tümüdür. Zira ayet-i kerimede Cenabı Hak kayıt getirmemiştir. Delil bulunmadıkça da kayıtlamak mümkün olamayacaktır.

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ

Sizden kim hasta, ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutar. Ayrıca belli vakitlerde yapılması emredilen ibadetlerin terk edilmesi durumunda asıl olan kaza edilmeleridir.<sup>2</sup>

### KAZA ORUCUNUN VACİP OLUŞUNUN KEYFİYETİ

Kaza orucunun vacip oluşunun derhal mı yoksa istenildiği bir zamanda mı olduğu konusu aslında usul-i fıkıh ilminde ele alınan mutlak emirler fevri mi yani emredildikten sonra ilk imkân vaktinde hemen yerine getirilmelimi yoksa terahi mi yani kazaya kalmadıkça veya bir vakit belirlemeksizin hemen de yapılabilir sonra da yapılabilirlik mi ifade eder meselesi ile direk bağlantılıdır.

1) Bakara Sûresi: 195

2) Bakara Sûresi: 184

Meşayihimizin çoğuna göre kazanın vucubu terahi ifade eder. Dolayısıyla istenildiği zaman kaza edilebilir. İmam el-Kerhi, fukahamızın bazılarından bu vucubun fevri olduğunu nakletmiş olsa da sahih olan birinci görüştür. İmam el-Kuduri'de İmam el-Kerhi'den, tutamadığı Ramazanla bir sonraki Ramazan arasında tutulması gerektiğini rivayet etmiştir. İhtiyata uygun düşen de budur.

### KAZANIN CEVAZ YANI MÜMKÜN OLUŞUNUN ŞARTLARI

İki şey dışında edayı caiz kılan şartlar aynı zamanda kazayı da caiz kılar. Bu iki şey vakit ve niyetin geceden yapılma meselesidir. Zira kaza, istisna edilen vakitler dışında senenin tümünde yapılabilir. Niyet geceden yapılmadıkça kaza caiz olmaz. Ramazan orucunda ise içerisinde başka oruç caiz olmayacağından niyetin geceden yapılması orucun cevaz şartı görülmemiştir. Bir diğer ifadeyle geceden tayine ihtiyaç duyulmayıp belki sadece oruca niyet gereklidir. Bu da kuşluk vaktine kadar mümkündür.

### 777-SUÂL:

### NEZREDİLMİŞ ORUÇLARA AİT HÜKÜMLER NELERDİR?

**Cevap:** Nezredilen/adanan oruçlar bir vakit tayin edilmeksizin nezredilmiş ise kişi dilediği zaman bu oruçları tutarak üzerindeki sorumluluktan kurtulmuş olur. Şayet belli bir gün veya hafta tayin ederek nezredilmiş olursa ve tayin edilen zamanda tutulmadıysa Ramazan orucunda olduğu gibi güç yetirmesi durumunda kaza etmesi vacip olur.

Belli bir ay veya haftada peş peşe oruç tutmayı nezretse ve daha sonra bir iki gün tutup devamını getirmeyecek olursa başka bir vakitte tekrar baştan başlayıp ara vermeksizin tutması vacip olur.

Tayin ettiği vakitten önce vefat etse eda ve kazanın ikisi de üzerinden düşmüş olur. Zira ölen kişi, orucu belirli bir güne bağlayarak

kendi üzerine vacip kılmıştır. Bu vakit gelmeden önce adanan bu orucu eda etmek vacip olmayacağından bu kişi henüz eda ile mükellef tutulmadan ölmüştür. Ramazan ayı girmeden vefat eden kimse-  
nin durumu gibi

Tayin edilen vakit gelmeden oruca mani olacak bir hastalığa yakalansa ve daha sonra vefat etse aynı şekilde üzerinden eda ve kaza düşer. Ancak daha sonra iyileşse Ramazan orucunda olduğu gibi kaza etmesi vacip olur.

Tayin edilen vakte sağlıklı olarak girse ve orucu bu hal üzere tutmaya başlasa, daha sonra ölümcül bir hastalığa yakalansa tutamayacağı oruçları için ölümünden sonra fidye verilmesi için vasiyet etmesi gerekir.

Hasta iken oruç tutmayı adayacak olsa ve bu hal üzere de ölse kendisine hiçbir şey gerekmez. Buna dair söz birliği vardır. Şayet bir gün bile iyileşse Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a (Allah onlara rahmet etsin) göre nezredilen bütün vakit için fidyesinin verilmesini vasiyet etmesi vacip olur. İmam Muhammed'e (Allah ona rahmet etsin) göre ise sadece tutamadığı günler için fidye vermesi gerekir.<sup>1</sup>

## 778-SUÂL:

### ORUÇ TUTAN KİŞİYE SÜNNET VE MÜSTEHAŞ OLAN ŞEYLER NELERDİR?

**Cevap:** Oruç tutan kişi için sahura (sahur gecenin son üçte bir vaktidir.) kalkıp bir şeyler yemesi müstehaptır. Bazıları sünnet olduğunu söylemişlerdir.<sup>2</sup>

عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ  
فَصْلَ مَا بَيْنَ صِيَامِنَا وَصِيَامِ أَهْلِ الْكِتَابِ أَكْلَةُ السُّحُورِ

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibî's-Şerâi

2) Fahrurddin Osman b. Ali ez-Zeylâ'i, Tebyinu'l Hakâik

Amr b. El-As'dan (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

**Bizim orucumuzla Ehl-i Kitab'ın orucunu ayıran sahur yemegidir.<sup>1</sup>**

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَةً

Enes b. Malik'den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

**Sahura kalkın. Çünkü sahurda bereket vardır.<sup>2</sup>**

Sahuru geciktirmek, iftarı acele etmek müstehaptır.

عَنْ أَبِي ذَرٍّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَخَرُوا السَّحُورَ، وَعَجَّلُوا الْفِطْرَ

Ebu Zer'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**Ümmetim sahurunu geciktirip, iftarı acele ettikçe hayır üzere olmaya devam ederler.<sup>3</sup>**

Ayrıca sahurda yemek, gün içerisinde oruç tutmaya yardımcı olur. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) İbn Abbas'dan (Allah ondan razı olsun) rivayet edilen bir Hadisi Şerif'te şöyle buyurmuştur:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اسْتَعِينُوا بِقَائِلَةِ النَّهَارِ عَلَى قِيَامِ اللَّيْلِ، وَبِأَكْلِ السَّحْرِ عَلَى صِيَامِ النَّهَارِ

İbn Abbas'tan (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle dediği rivayet edilmiştir:

1) Sünenü'n-Nesai: 2166

2) El-Buhârî:1923

3) Müsnedü Ahmed b. Hanbel

Gündüz uykusuyla (öğlen önce veya sonrasındaki uyku) gece kalkabilmeye, sahur yemeği ile de gündüz orucuna yardım alın.<sup>1</sup>

Şayet fecrin doğduğundan şüphe ediyorsa yememesi müstehaptır. İmam Ebu Hanife ve İmam Ebu Yusuf'tan (Allah onlara rahmet etsin) böyle rivayet edilmiştir. Bu fetvanın gerekçesi olarak şu hadisler getirilmiştir:

عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ الْحَلَالُ بَيْنَ وَالْحَرَامِ بَيْنٌ وَبَيْنَهُمَا مُشَبَّهَاتٌ لَا يَعْلَمُهَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنْ اتَّقَى الْمُشَبَّهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ كَرَّاعٍ يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يُوَاقِعَهُ أَلَا وَإِنْ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى أَلَا إِنْ حِمَى اللَّهُ فِي أَرْضِهِ مَحَارِمَهُ أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ

Numan bin Beşir, Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Helal olanlar ve haram olanlar bellidir. Bunlar arasında şüpheli işler vardır. İnsanların çoğu onları bilmez. Her kim şüpheli işlerden sakınırsa dinini ve ırzını korumuş olur. Her kim şüpheli şeylere dalarsa koru etrafında hayvanlarını otlatan çoban gibi oraya düşmesi beklenir. Agâh olun. Muhakkak her melikin bir korusu (yasakları) vardır. Agâh olun Muhakkak ki Allah'ın yeryüzündeki yasakları haram kıldıklarıdır. Agâh olun. Muhakkak ki cesette bir et parçası vardır; o düzgün olunca bütün ceset düzgün olur, o bozuk olunca bütün ceset bozuk olur. Agâh olun. O kalptir.<sup>2</sup>

عَنْ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ قَالَ: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا مَا يَرِيكَ إِلَى مَا لَا يَرِيكَ

1) Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, el-Mucemu'l-Kebîr 11460

2) El-Buhârî: 52

Hasan b. Ali'den (Allah onlardan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ben Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'den şunu ezberledim:

**Seni şüpheye sokanı terk et, şüpheye sokmayana yönel.<sup>1</sup>**

Vaktin çıkıp çıkmadığından şüphe içerisinde olduğu halde yemek yiyecek olsa üzerine kazanın vacip olduğuna hükmedilemez. Ancak Hişam, İmam Ebu Yusuf'dan (Allah onlara rahmet etsin) şüphe halindeyken yemenin mekruh olacağını nakletmiştir.

İbn Sema'a'da İmam Muhammed'den (Allah onlara rahmet etsin) mekruh olmayacağını nakletmiştir. Sahih olan Ebu Yusuf'un (Allah ona rahmet etsin) görüşüdür. İmam Hasan' da İmam Ebu Hanife'den (Allah onlara rahmet etsin) böyle bir durumda kişinin yemesi ile çirkin bir işte bulunmuş olacağını nakletmiş ve yukarıda zikredilen Numan bin Beşir hadisini delil olarak getirmiştir.

Güneşin battığında şüphesi olsa yememesi gerekir. Zira güneşin batmamış olması durumunda orucu fasit olacaktır. Böyle şüpheli olduğu bir durumda yemesi halinde ne gerekeceğine dair **Kitabu'l-Asıl**'da bir şey zikredilmemiştir.

Aynı şekilde el-Kuduri **Muhtasaru'l-Kerhi** üzerine yaptığı şerhinde de bir şey zikretmemiştir. Ancak el-**Kazi Muhtasaru'l-Kerhi** üzerine yaptığı şerhinde sahur meselesiyle iftar meselesini ayırmış ve şüphe halinde iftar edilmesi durumunda kaza edilmesi gerektiğini söylemiştir.

Bunun gerekçesini şöyle açıklamıştır: Gündüzün gerçekleştiği kesindir, hâlbuki akşamın girdiği kesin değildir. Şüpheli olana itibar edip orucu iftar etmesi doğru olmayacağı için kaza etmesi gerekir.

Sahur meselesi bunun aksinedir. Çünkü o durumda da gece kesin, imsak ise kesin değildir. Kesin olan gece esas alınacağı için yemek yemesinden dolayı orucun kazasına hükmedilemez. Her ne kadar evla olan yememesi olsa bile.<sup>2</sup>

1) Sünenü't-Tirmizî: 2518

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi

## 779-SUÂL:

ORUÇLU İKEN GÖZ DAMLASI KULLANMAK  
ORUCU BOZAR MI?

**Cevap:** Göze sürülen sürme benzeri şeyler veya damlatılan her hangi bir şey orucu bozmaz. Boğazında, sürülen veya damlatılan şeyin tadını hissetmesinin oruca bir zararı yoktur. Zira bu, o şeyin kendisi değil, eseridir.

Boğazında bir parça sürme veya damla bulan kişi, bunun ağız dışında bir yerden içeriye girdiğine hükmetmelidir.<sup>1</sup> Zira gözden mideye bir menfez yoktur. Boğazda hissedilen duman ve tozda da kıyas orucun bozulmadığı şeklindedir.<sup>2</sup>

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: اسْتَحَلَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ صَائِمٌ.

Hazreti Aişe'den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: **Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) **oruçlu iken kühül kullanmıştır.**<sup>3</sup>

## 780-SUÂL:

İSTİBRA ESNASINDA PAMUK KULLANMAK  
ORUCU BOZAR MI?

**Cevap:** Muhammed Emin ibn Âbidîn'in *Reddu'l-Muhtâr* nam eserinde bu konu hakkında şöyle demiştir: Kadın parmağını ıslakken arka yoluna ya da ön yoluna girdirecek olsa orucu bozulur. Yerleştirdiği pamuk ön yolunda kaybolup görülmeyecek şekilde olursa orucu bozulur. Ancak bir ucu dışarıda kalacak şekilde olursa orucu bozulmaz.

1) Kitabu'l-Asl

2) Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, el-Mebsût

3) Sünenü İbn Mâce: 1678



Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, **el-Mebsût** adlı eserinde şöyle demiştir: İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'e (Allah onlara rahmet etsin) göre erkeklik organının deliğine bir şey damlatılması durumunda oruç bozulmaz. İmam Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre ise bozulur. Zira Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre mesaneden içeriye doğru yol vardır. Dolayısı ile gıdalanma tahakkuk edecektir. Ayrıca yukarıda geçen parmağın ıslakken sokulması durumunda orucun bozulması meselesinden, ön veya arkaya tedavi kastıyla dahi olsa ilaç girdirilmesi durumunda da orucun bozulması gerektiği anlaşılır. Ahmed b. Muhammed et-Tahtâvî, **Merâkî'l-Felâh** haşiyesinde bu durumda orucun bozulacağını söylemiştir.

#### 781-SUÂL:

#### ORUÇLU KİŞİNİN MİSVAK KULLANMASI VEYA DIŞ FIRÇALAMASI ORUCUNA ZARAR VERİR Mİ?

**Cevap:** Oruçlu kişinin misvak kullanması veya diş fırçalamasında bir beis yoktur. Bu konuda misvak veya macun kullanmadan diş fırçasının ıslak veya kuru olması arasında fark yoktur. İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin) ıslak olması durumunda mekruh olacağını söylemiştir.

İmam eş-Şafî (Allah ona rahmet etsin) ıslak olması durumunda gündüzün sonunda kullanılmasının mekruh olacağını söylemiştir. Biz her iki imama karşı şu hadisi delil olarak getiririz:<sup>1</sup>

عَنْ عَائِشَةَ، قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مِنْ خَيْرِ خِصَالِ الصَّائِمِ السَّوَاكُ

Hazreti Aişe'den (Allah ondan razı olsun) şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

**Oruçlunun en güzel hasleti misvak kullanmasıdır.**<sup>2</sup>

1) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi

2) Sünenü İbn Mâce: 1677

## 782-SUÂL:

ORUÇLU OLANIN HANIMINI ÖPMESİ  
CAİZ MİDİR?

**Cevap:** İmam Muhammed'e (Allah ona rahmet etsin) bu soru sorulduğunda şöyle cevaplamıştır: Eğer kendinden eminse bunda bir beis yoktur. Zira Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin) bize Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in oruçlu iken hanımlarını öptüğünü rivayet etmiştir.<sup>1</sup>

Bir başka hadîs-i şerîf'te şöyle rivayet edilmiştir:

عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: هَشِشْتُ يَوْمًا فَقَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ: صَنَعْتُ أَمْرًا عَظِيمًا قَبَّلْتُ وَأَنَا صَائِمٌ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَرَأَيْتَ لَوْ تَمَضَّضْتَ بِمَاءٍ وَأَنْتَ صَائِمٌ؟ فَقُلْتُ: لَا بَأْسَ بِذَلِكَ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: فَفِيمَ؟

Hazreti Ömer (Allah ondan razı olsun)'den şöyle rivayet edilmiştir:

Bir gün sevinçliydim. Oruçlu olduğum halde ehlimi öptüm. Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'e gelip şöyle dedim: Bu gün büyük bir yanlış yaptım; oruçlu iken ehlimi öptüm. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu: Sen oruçlu iken mazmaza yapsan ne olur bilir misin? Bunda bir beis yok dedim. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle dedi: Hangisinde var ki.<sup>2</sup>

## 783-SUÂL:

MAZMAZA VE İSTİNŞAK YAPARKEN YANLIŞLIKLAR SU  
YUTANIN ORUCU BOZULUR MU?

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

2) Müsnedu Ahmed b. Hanbel:138

**Cevap:** Oruçlu iken yanlışlıkla su yutan kişi bu esnada oruçlu olduğunun farkında olmakla beraber su yutmuşsa orucunu kaza etmesi gerekir. Şayet oruçlu olduğu hatırında yokken su yutmuşsa kaza etmesine gerek yoktur.<sup>1</sup> Yağmur suyunu yutan kimsenin durumu da aynıdır.

### 784-SUÂL:

#### KADIN KOCASININ İZNİ OLMADAN ORUÇ TUTABİLİR Mİ?

**Cevap:** Farz olan Ramazan orucu için ne kocasının ne de başka birinin kadına engel olması caiz olmaz. Ancak nafîle oruç için kocasının izni gerekli olacaktır. Şöyle ki; şayet kocası tutmamasını istiyorsa tutması caiz olmaz.<sup>2</sup> Bu konu da şöyle bir hadis-i şerif varit olmuştur:

عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَصُومُ الْمَرْأَةُ وَبَعْلُهَا شَاهِدٌ إِلَّا بِإِذْنِهِ غَيْرَ رَمَضَانَ

Hemmam bin Münebbih'ten şöyle dediği rivayet edilmiştir: O, Ebu Hüreyre'nin (Allah onlardan razı olsun) şöyle dediğini işitmiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurdu:

**Kadın, Kocasını yanındayken onun iznini almadan Ramazan dışında bir oruç tutması caiz olmaz.**<sup>3</sup>

### 785-SUÂL:

#### CUMA GÜNÜ YA DA CUMARTESİ GÜNÜ ORUÇ TUTMANIN HÜKMÜ NEDİR?

**Cevap:** İmam Ebu Yusuf'a (Allah ona rahmet etsin) göre sadece Cuma günü oruç tutmak mekruhtur. Delil olarak şu hadis getirilmiştir:

1) Ebu Abdillâh Muhammed b. El-Hasen eş-Şeybânî, Kitâbu'l-Asl

2) Ali el-Kârî, Fethu bâbî'l-İnâye şerhu'n-Nukâye

3) Sünenü Ebî Dâvud: 2460

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَصُومُ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِلَّا أَنْ يَصُومَ قَبْلَهُ يَوْمٌ أَوْ بَعْدَهُ

Ebu Hüreyre'den (Allah ondan razı olsun) Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'İN şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

**Sizden birisi Cuma günü oruç tutmasın ancak bir gün öncesi veya bir gün sonrası ile tutsun.**<sup>1</sup>

Aynı şekilde Cumartesi günü oruç tutmak da Ebu Yusuf'a göre mekruhtur.

Bir hadiste şöyle denilmiştir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُسْرِ السُّلَمِيِّ عَنْ أُخْتِهِ - وَقَالَ يَزِيدُ الصَّمَاءُ - أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ «لَا تَصُومُوا يَوْمَ السَّبْتِ إِلَّا فِيمَا افْتَرَضَ عَلَيْكُمْ

Abdullah b. Büsr es-Sülemi kız kardeşinden şöyle rivayet etmiştir: Yezid es-Sammâ şöyle demiştir: Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) şöyle buyurmuştur:

**Cumartesi günü farz olanlar dışında hiçbir orucu tutmayın.**<sup>2</sup>

Nevruz ve Mehrecan günlerinde de oruç tutmak caiz değildir. Zira bu durumda biz, tazim edilmesi yasak olan günlere tazim etmiş oluruz. Bu hüküm Nevruz kutlamanın da dinen caiz olmadığını göstermektedir.

Oruç tutmanın yasak olduğu bu günler kendisinin âdeti olan günlere tevafuk etmişse oruç tutmasında bir beis olmaz. Hiç konuşma şeklinde oruç tutmakta caiz değildir. Savm-i visal denilen iftar ve sahur yapmaksızın art arda oruç tutmak da caiz değildir. En faziletli

1) Sünenu Ebî Dâvud: 2422

2) Sünenu Ebî Dâvud 2423

olan Davut (*Aleyhisselam*)'ın yaptığı gibi bir gün tutup bir gün tutmamaktır.<sup>1</sup>

Ücret karşılığı birisinin yanında çalışan kişinin nafle oruç tutması durumunda işini gereği gibi yapamaması halinde işverenin izni olmaksızın oruç tutması caiz olmaz.<sup>2</sup>

---

1) Ali el-Kârî, Fethu bâbi'l-Înâye şerhu'n-Nukâye

2) Alâuddin Ebû Bekr el-Kâsânî, Bedâiyu's-Sanâyi fi Tertibi's-Şerâi

## İTİKÂF

786-SUÂL:

İTİKÂF NEDİR?

**Cevap:** İtikâf lügatte; beklemek ve hayır olsun şer olsun bir şeye devam etmek anlamlarına gelir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَى قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَى أَصْنَامٍ لَهُمْ قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ

“İsrail Oğullarını denizden geçirdik. Derken, kendilerine ait putlara tapan bir kavme rastladılar. İsrail Oğulları, “Ey Mûsâ! Onların kendilerine ait ilâhları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilâh yapsana” dediler. Mûsâ şöyle dedi: “Şüphesiz siz cahillik eden bir kavimsiniz.”<sup>1</sup>

إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ

Hani o, babasına ve kavmine, “Ne bu tapınıp durduğunuz heykeller?” demişti.<sup>2</sup>

Dini bir terim olarak itikâf; cemaatle namaz kılınan bir mescitte oruçlu olarak ibadet niyetiyle kendini hapsedmektir.<sup>3</sup>

İtikâf, kitap ve sünnetle sabittir.

Allah Teâlâ şöyle buyuruyor:

1) Araf Sûresi: 138

2) Enbiya Sûresi: 52

3) Kemal İbnü'l-Hümâm, Fethu'l-Kadîr

...وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَأَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرُبُوهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ آيَاتِهِ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَتَّقُونَ.

Bununla birlikte siz mescitlerde itikâfta iken eşlerinize yaklaşmayın. Bunlar, Allah'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlara yaklaşmayın. Allah, kendine karşı gelmekten sakınsınlar diye, ayetlerini insanlara böylece açıklar.<sup>1</sup>

عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ فَسَافَرَ سَنَةً فَلَمْ يَعْتَكِفْ فَلَمَّا كَانَ الْعَامُ الْمُقْبِلُ اغْتَكَفَ عَشْرِينَ يَوْمًا

Ubeyy b. Ka'b (Allah ondan razı olsun)'dan rivayet edilmiştir ki:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) Ramazanın son on gününde itikâfa girerdi. Sefere çıktığı sene itikâfa girmemişti. Sonraki sene yirmi gün itikâfta bulundu.<sup>2</sup>

İmam ez-Zührî diyor ki: İnsanlara şaşırmamak elde değil, nasıl oluyor da Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in ruhu kabzedilinceye kadar terk etmediği itikâfı terk ediyorlar.

## 787-SUÂL:

### NERELERDE İTİKÂFA GİRİLİR?

**Cevap:** Erkekler, içerisinde cemaatle namaz kılınan her bir mescitte itikâfa girebilirler.

عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ قَالَ لَا اِعْتِكَافَ إِلَّا فِي مَسْجِدِ جَمَاعَةٍ

1) Bakara Sûresi: 187

2) Müsnedu Ahmed b. Hanbel

Babasından rivayetle Hişam (Allah ondan razı olsun)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir: **İtikâf, ancak cemaatle namaz kılınan mescitte olur.**<sup>1</sup>

İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'den rivayet edilmiştir ki; itikâf, ancak içerisinde cemaatle beş vakit namaz kılınan mescitte yapılır. Çünkü itikâf, namazı bekleme ibadetidir. Namaz ise, içinde namaz kılınan mescitte beklenir.

Kadınlar, evlerinde namaz kılmak için tayin ettikleri yerde itikâfa girerler. Kadınların namaz kılmalarının en faziletli olduğu yer, evlerinde namaz için tayin ettikleri yerdir. Şu halde bu yerde itikâfa girmeleri gerekir.

Erkeklerin mescitlerde itikâf yapmalarının gerekliliği de bu sebebe dayanmaktadır.<sup>2</sup> Evinde namaz kılmak için yer tayin etmemiş olan kadın, itikâfa girmek için evinde bir yer tayin eder. Kadınların mescitlerde itikâfa girmeleri caiz, fakat mekruhtur.<sup>3</sup>

## 788-SUÂL:

### İTİKÂF KAÇ KISIMDIR?

**Cevap:** İtikâf üç kısımdır.

**1- Vacip:** İki kısma ayrılır.

a- Sözle adanarak vacip olan: “Allah (Celle Celâluhû) için bir gün veya bir ay oruç tutmak üzerime borç olsun” şeklinde mutlak veya “Allah (Celle Celâluhû) hastama şifa verirse bir gün oruç tutmak Allah için üzerime borç olsun” şeklinde şarta bağlı olarak adanan itikâftır.

b- Fiille vacip olan: Nafile bir itikâfa başladıktan sonra henüz tamamlamadan bozulmasıyla kişiye vacip olan itikâf.

**2- Sünnet:** Ramazan'ın son on gününde yapılan itikâftır.

1) Ebu Bekir İbn Ebî Şeybe, el-Musannef bab; men kale la itikâfe illa fi mescidi cemaatin

2) Ekmeluddin Muhammed b. Muhammed el-Bâbertî, el-Înâye Kemal İbnu'l-Hümâm, Fethu'l-Kadir

3) El-Fetâvâ'l-Hindiyye, Şeyh Nizamuddin önderliğinde ilmi bir heyet



عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ مِنْ بَعْدِهِ

Hazreti Aişe (Allah ondan razı olsun)'den şöyle rivayet edilmiştir:

**Peygamber Efendimiz** (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) ölünceye kadar Ramazan'ın son on gününde itikâfta bulunurdu. Ondan sonra eşleri de itikâfta bulundular.<sup>1</sup>

İmam ez-Zührî şöyle der:

Peygamber Efendimiz (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem) bir şeyi yapar ve onu terk ederdi. Medine'ye girdikten sonra ölünceye kadar itikâfa girmeyi hiç terk etmedi. Bu, itikâfın vacip olmasını gerektirir. Fakat sahabe (Allah onlardan razı olsun)'den itikâfa girmeyenlere hiçbir müdahalede bulunulmaması sünnet-i müekkede olmasını gerektirmiştir.

**3- Mendup:** Zikredilen iki kısmın dışında herhangi bir zamanda itikâfa girmek.

789-SUÂL:

### İTİKÂFIN ASGARİ SÜRESİ NE KADAR OLMALIDIR?

**Cevap:** Vacip itikâfta süre, en az bir gün olmalıdır. Çünkü bu itikâfta oruç şarttır.

Nafile itikâfta süre, İmam Ebu Hanife (Allah ona rahmet etsin)'ye göre; bir gün, İmam Ebu Yusuf (Allah ona rahmet etsin)'a göre; gündüzün yarısından çoğu, İmam Muhammed (Allah ona rahmet etsin)'e göre; az bir zaman ve daha fazlasıdır.

1) El-Buhârî bab; men intezere hatta tüdfene

## 790-SUÂL:

İTİKÂFIN SAHİH OLMASININ  
ŞARTLARI NELERDİR?

**Cevap:** İtikâfın sahih olmasının şartları üçtür.

1- Niyet. İtikâf, her yönüyle maksut bir ibadettir. İbadetler ise niyetsiz sahih olmazlar.

2. İtikâfa girilen yerde beklemek; erkeklerin mescitte, kadınların ise evlerinde mescit edindikleri yerde beklemeleri.

3. Oruç tutmak. Nafile itikâfta oruç şart değildir.<sup>1</sup>

## 791-SUÂL:

## İTİKÂFA GİRECEK KİŞİDE ARANAN ŞARTLAR?

**Cevap:** İtikâfa girecek olanda üç şart aranır.

1. İslam.

2. Akıl. Mümeyyiz olması da yeterlidir.

3. Büyük abdestsizlikten yani hayız, nifastan, ve cünüplükten temiz olması

## 792-SUÂL:

## İTİKÂFIN MEKRUHLARI NELERDİR?

**Cevap:**

\* İtikâfa girdiği yerde ticarî maksatla alışveriş yapmak, dünya işleriyle uğraşmak.

\* Konuşmamak. İtikâfa girenin hayır konuşması, zikretmesi ve Kur'an okuması gerekir.

\* Boş ve manasız işlerle uğraşmak ve sıradan konuşmalarda bulunmak.

## 793-SUÂL:

## İTİKÂFI BOZAN ŞEYLER NELERDİR?

**Cevap:** İtikâfı bozan şeyler:

1. Bir özür olmaksızın veya unutarak mescitten çıkmak itikâfı bozar. Küçük ve büyük abdest ihtiyacını gidermek, ilim meclisinde hazır bulunmak, hasta ziyareti, cenazede bulunmak, şahitlik etmek ve hasta olmak gibi şeriatta itibara alınan bir özür sebebiyle çıkmak ise itikâfı bozmaz.
2. Şeriatta itibara alınan özür son bulduğunda mescide geri dönmek.
3. Hayız ve nifas olmak.
4. Cinsel ilişkide bulunmak.
5. (Allah *(Celle Celâluhû)*’a sığınınız) dinden çıkmak.

## İÇİNDEKİLER

## İMAMET (NAMAZDA İMAMLIK)

|                                                                                                                                      |    |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----|
| 529-Suâl: İmamlık nedir? .....                                                                                                       | 5  |
| 530-Suâl: Namazda imama uymamın hükmü nedir? .....                                                                                   | 6  |
| 531-Suâl: Namazda imam olacak kişide bulunması gereken şartlar kaç tane-<br>dir? Ve nelerdir? .....                                  | 9  |
| 532-Suâl: İmamla birlikte kılınan namazın sahih olması için yani imama uy-<br>manın sıhhati için gerekli şartlar nelerdir? .....     | 10 |
| 533-Suâl: Namazını cemaatle kılmayan kişi günahkâr olur mu? .....                                                                    | 14 |
| 534-Suâl: Cemaatle namaz kılınmış bir câmîde ikinci bir cemaat yapıp namaz<br>kılmakta bir beis var mıdır? .....                     | 19 |
| 535-Suâl: Cemaate gitmemeyi mübah kılan özürler nelerdir? .....                                                                      | 26 |
| 536-Suâl: Kendi mahallesinin mescidinde cemaatle namazı kaçırın kişi başka<br>mahallenin mescidindeki cemaate yetişmeli midir? ..... | 28 |
| 537-Suâl: Fasık veya kâfir bir kimsenin arkasında namaz kılmakta bir beis var<br>mıdır? .....                                        | 28 |
| 538-Suâl: İmam olmaya layık birden çok kişi bulunduğunda hangisi imam ol-<br>malıdır? .....                                          | 31 |
| 539-Suâl: Namazda kimin kime uyması caiz değildir? .....                                                                             | 34 |
| 540-Suâl: Kadının imameti caiz olur mu? .....                                                                                        | 36 |
| 541-Suâl: Cemaatle namaz kılariken kadın, erkeğin durduğu safta namaza du-<br>racak olsa ne olur? .....                              | 37 |
| 542-Suâl: Cemaatle namaz kılariken saf düzeni nasıl olmalıdır? .....                                                                 | 40 |

- 543-Suâl: Cemaate giden veya sünnete başlamış olan kişi, kamet getirildiğini duyduğunda nasıl davranması münasip olur? ..... 42
- 544-Suâl: Cemaate gelip safın dolu olduğunu gören kişi veya imamın yanında bir kişi olduğunu gören kişi cemaate nasıl katılmalıdır? .....43

### KAZA NAMAZLARI

- 545-Suâl: Kasıtlı olarak vaktinde kılınmayan namazın kazası var mıdır? ....45
- 546-Suâl: Hasta olan bir kimsenin ima ile kıldığı namazları, sıhhat bulduktan sonra iade etmeli midir?..... 49
- 547-Suâl: Kaza namazı borcu olan kişinin nafile namaz kılması caiz midir?49
- 548-Suâl: Vakit namazlarının camide kılınması evde kılınmasından evladır. Kaza namazları için de durum böyle midir? ..... 51
- 549-Suâl: Farz ve vacip namazların kazası gibi, vaktinde eda edilemeyen sünnet namazlarının kazası yapılır mı? ..... 51
- 550-Suâl: Kaza namazlarının ne kadar olduğunu bilmeyen kişi ne yapmalıdır? .....53
- 551-Suâl: Kaza borcu olmayan birinin ihtiyaten kaza namazı kılması caiz midir? .....53
- 552-Suâl: Mezhebini değiştiren kişi geçmişte kılamadığı namazları hangi mezhebe göre kaza etmelidir? .....54
- 553-Suâl: Vakit namazını kılıp kılmadığında şüphe eden kişi ne yapmalıdır? .....54

### NAMAZLAR ARASINDA TERTİP

- 554-Suâl: Kaza namazını kılan kişi, kaza ile vakit namazı arasında veya birden çok kazası olan kişi kaza namazları arasında sırayı gözetmesi yani tertibe riayet etmesi gerekli midir? .....55
- 555-Suâl: Tertip sahibi olmayan kişi kaza namazlarını bitirdikten sonra tekrar tertip sahibi olur mu?..... 57
- 556-Suâl: Kaza namazı ile vakit namazı arasındaki tertibi düşüren sebepler nelerdir? ..... 58
- 557-Suâl: Üzerine birçok kaza namazı kalmış olan kişi bunları kılmak isterse nasıl niyet etmelidir? ..... 60
- 558-Suâl: Kazaya kalmış namazlar için fidye verilir mi? ..... 60

## YOLCUNUN NAMAZI

- 559-Suâl: Sefer sebebiyle değişikliğe uğrayan hükümler nelerdir? ..... 62
- 560-Suâl: Allah Teâlâ Hazretleri yolcu hakkında farz olan dört rekâtlı namazları iki rekâta indiriyor. Sünnet namazlarının durumu da böyledir denebilir mi? ..... 63
- 561-Suâl: Kişinin yolcu/müsafir sayılabilmesi için aranan şartlar nelerdir? 64
- 562-Suâl: Seferi olan kişi dört rekâtlı namazlarını iki rekât kılmak zorunda mıdır? ..... 70
- 563-Suâl: Seferî olan kişi namazını kısaltması gerektiği halde tam kılacak olsa namazı sahih olur mu? ..... 73
- 564-Suâl: Kişinin yolcu veya mukim olmasına göre kaç türlü vatandan bahsedebiliriz? ..... 74
- 565-Suâl: Kişi doğup büyüdüğü memleketini ailesiyle beraber terk edip, başka bir beldeye yerleşecek olsa eski memleketine on beş günden az kalmak üzere geldiğinde seferi sayılır mı? ..... 75
- 567-Suâl: Göçebe yaşayan kişiler, sahrada ikamete niyet etmeleriyle mukim olurlar mı? ..... 78
- 568-Suâl: Memuriyet gibi görev icabı sürekli yer değiştiren kişilerin vazife yaptıkları yer, üç türlü vatandan hangi kısma dâhil olur? ..... 78
- 569-Suâl: Eviyle iş yeri arası, seferi mesafe olan kişi iş yerinde mukim sayılır mı? ..... 79
- 570-Suâl: Seferde olan kişi bulunduğu yerden yarın, öbür gün dönerim diyerek on beş günden fazla kalacak olsa mukim sayılır mı? ..... 79
- 571-Suâl: On beş gün kalmaya niyetli olduğu bir yerde, üç gün kaldıktan sonra niyetini değiştirip ertesi gün memleketine dönmeyi kasteden kişi, bundan sonraki namazlarını nasıl kılmalıdır? ..... 80
- 572-Suâl: On beş günden az kalma niyetiyle yazlığına giden kimse namazlarını nasıl kılmalıdır? ..... 81
- 573-Suâl: Seferî olan kişinin seferi olma hükmü ne zaman nihayete erer? ..81
- 574-Suâl: Dört rekâtlı farz namazda, mukim olan imama uyan müsafirin namazı fasit olduğunda kaç rekât olarak iâde etmelidir? ..... 82
- 575-Suâl: Müsafir olan kişi, mukim cemaate imamlık yapabilir mi? ..... 83

576-Suâl: Hırsızlık emsali günah işlemek için sefere çıkan kimse sefer ruhsatlarından istifade edebilir mi? ..... 84

### MESCİTLERLE İLGİLİ HÜKÜMLER

577-Suâl: Mescit olarak inşa edilmiş olan bir bina mescit olmaktan çıkartılabilir mi? .....87

578-Suâl: Hayız/adet günlerinde olan kadınların veya cünüp olanların câmi veya mescitlerin avlularına girmeleri caiz midir? ..... 88

579-Suâl: Üst katta namaz kıldırان imama, alt kattakiler uyabilir mi? Veya ön odada namaz kıldırان imama, arka odadakiler uyabilir mi? ..... 89

580-Suâl: Evden yakındaki mescidin imamına tabi olunabilir mi? ..... 92

581-Suâl: Hürmet ve tazim bakımından mescitler arasında fark var mıdır? 92

582-Suâl: Haram kazançlarla inşa edilmiş mescitlerde namaz kılmak caiz midir? .....93

583-Suâl: Mescitlerde uyumak caiz midir? .....93

584-Suâl: Mescidi büyütmek kastıyla yanındaki arsa veya arazi istimlak edilebilir mi? ..... 94

585-Suâl: Namaz vakitleri dışında mescitlerin kapılarını kapatmak caiz midir? ..... 94

586-Suâl: Mescitlerin süslenmesinde bir sakınca var mıdır? ..... 96

### ÇEŞİTLİ SUÂLLER

587-Suâl: Kaç çeşit secde vardır, hükümleri nelerdir?.....97

588-Suâl: Namazda herhangi bir cüzün imamdan önce yapılması veya imama bir cüzde yetişilememesi durumunda ne yapılmalıdır? ..... 98

589-Suâl: Cemaat hangi durumlarda imama uymalı, hangi durumlarda uymamah? ..... 98

590-Suâl: Akşam, yatsı veya sabah namazını tek başına sessiz kıraatle kılan kişiye birisi uyacak olursa kıraati aşikâr yapmalı mıdır? .....100

591-Suâl: Bir kimse sarığını sarması durumunda cemaat ile bir rekâtı kaçırırsa, namaza sarığı sardıktan sonra mı girsin, yoksa sarığı sarmadan rekâta yetişerek mi girsin? ..... 101

|                                                                                                                                    |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 592-Suâl: Cemaat dağıldıktan sonra namazı abdestsiz kıldırıldığını anlayan imam ne yapmalıdır? .....                               | 102 |
| 593-Suâl: İzin almadan başkasının evinde namaz kılınabilir mi? .....                                                               | 103 |
| 594-Suâl: Namaza ait bazı sünnetleri yerine getirmeyen imama tabi olmak mı, yoksa namazı tek başına kılmak mı daha uygundur? ..... | 103 |

### CUMA NAMAZI

|                                                                                                                                                                        |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 595-Suâl: Cuma namazının hükmü nedir? .....                                                                                                                            | 105 |
| 596-Suâl: Cumanın farz olmasının şartları nelerdir? .....                                                                                                              | 107 |
| 597-Suâl: Kadın, yolcu ve köle emsali cumanın kendisine farz olmayan kişilerin cuma namazını kılmaları durumunda namazları sahih olur mu? .....                        | 113 |
| 598-Suâl: Yolcunun/seferde olanın cuma namazı kıldırması caiz midir?... ..                                                                                             | 114 |
| 599-Suâl: Cuma namazı kendilerine farz olmayan özürlü kişiler öğle namazını cemaat yaparak kılabilirler mi? .....                                                      | 114 |
| 600-Suâl: Teşehhütte veya secdede cuma namazına yetişen kişi ne yapmalıdır? .....                                                                                      | 115 |
| 601-Suâl: Cuma namazı kendilerine farz olan kişilerin cuma vaktinde ticaret ve benzeri dünyevi işleri terk etmelerinin hükmü nedir? bunu ne zaman yapmalıdırlar? ..... | 116 |
| 602-Suâl: Cuma günü sefere çıkacak olan kişi cumayı kılmadan sefere çıkabilir mi? .....                                                                                | 117 |
| 603-Suâl: Cuma hutbesinin hükmü nedir? .....                                                                                                                           | 118 |
| 604-Suâl: Cuma hutbesinin vakti ne zamandır? .....                                                                                                                     | 119 |
| 605-Suâl: Cuma hutbesi nasıl yapılır? .....                                                                                                                            | 119 |
| 606-Suâl: Cuma hutbesinin sünnetleri nelerdir? .....                                                                                                                   | 119 |
| 607-Suâl: Hutbe esnasında yapılmaması gereken şeyler nelerdir? .....                                                                                                   | 122 |
| 608-Suâl: İmam hutbeyi bitirdikten sonra abdesti bozulacak olsa ne yapması gerekir? .....                                                                              | 124 |
| 609-Suâl: Cuma namazı veya cuma hutbesi esnasında abdesti bozulan ne yapmalıdır? .....                                                                                 | 124 |
| 610-Suâl: Cuma günü yapılması sünnet ve mekruh olan şeyler nelerdir? ..                                                                                                | 125 |
| 611-Suâl: Şehre inen köylü veya yolcu cuma namazını kılmalı mıdır? .....                                                                                               | 128 |



## BAYRAM NAMAHLARI

- 612-Suâl: Bayram namazlarının hükmü nedir? .....129
- 613-Suâl: Bayram namazının vacip olmasının şartları nelerdir?..... 130
- 614-Suâl: Bayram namazlarının vakti ne zamandır? ..... 131
- 615-Suâl: Bayram namazları nasıl kılınır?..... 131
- 616-Suâl: Bayram namazlarındaki tekbirlerin hükmü nedir?..... 132
- 617-Suâl: Bayram namazını abdestsiz kıldırıldığını anlayan imamın ne yapması gerekir?..... 133
- 618-Suâl: Abdestsiz olarak kılınan bayram namazından sonra kesilen kurban iade edilmeli midir? ..... 134
- 619-Sual: Bayram namazları için ezan okunur mu? Ve kamet getirilir mi? 134
- 620-Suâl: Bayram namazından önce nafil namaz kılınır mı?..... 135
- 621-Suâl: Kadınların bayram ve cuma namazlarına katılmaları doğru mudur? ..... 136
- 622-Sual: Bayram günü nelerin yapılması sünnettir?..... 137

## CENAZE

- 623-Suâl: Ölmek üzere olan bir hastaya karşı vazifelerimiz nelerdir? .....139
- 624-Suâl: Ölmek üzere olan bir hastanın yanında Kur'an okunabilir mi? Bu hastadan küfür sözler sadır olursa defni ne şekilde yapılır? ..... 140
- 625-Suâl: Hayızlı ve nifaslı kadınlar ölmek üzere olan kişinin yanına girebilirler mi? ..... 141
- 626-Suâl: Kişi ölünce ilk olarak neler yapılmalıdır?..... 141
- 627-Suâl: Ölüm haberinin etrafa duyurulmasının hükmü nedir?..... 142
- 628-Suâl: Kâfirlerin çocuklarının ahretteki durumları nedir? Yani cennete mi, yoksa cehenneme mi gireceklerdir? ..... 143
- 629-Suâl: Ölüyü yıkamanın hükmü nedir? ..... 144
- 630-Suâl: Doğarken ölen çocuk yıkanır mı? ..... 147
- 631-Suâl: Bedeninin bir kısmı bulunan ölünün yıkanması ve cenaze namazının kılınması gerekir mi? ..... 148
- 632-Suâl: Ölünün Müslüman olup olmadığı belli değilse ne yapılır?..... 148

|                                                                                                                                                                 |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 633-Suâl: Zelzele ve savaş gibi felâketlerde müslümanlarla kâfirlerin cesetleri birbirine karışacak olursa ne yapılır? .....                                    | 149 |
| 634-Suâl: İslâm devletine karşı silahlı çatışmaya girenlerin cenaze namazı kılınır mı? .....                                                                    | 149 |
| 635-Suâl: Ana-babasıyla birlikte veya tek başına esir edilen bir çocuk ölecek olursa nasıl muamele edilir?.....                                                 | 150 |
| 636-Suâl: Cenaze yıkayanda bulunması gereken vasıflar nelerdir? .....                                                                                           | 150 |
| 637-Suâl: Cenaze yıkayanın ücret alması caiz midir? .....                                                                                                       | 151 |
| 638-Suâl: Kadının ölen kocasını yıkaması caiz midir? .....                                                                                                      | 152 |
| 639-Suâl: Erkek, erkeğin bulunmadığı bir yerde yani kadınların arasında ölecek olursa onu kim, nasıl yıkar? .....                                               | 152 |
| 640-Suâl: Ölüyü kefenlemenin hükmü nedir? Sünnete uygun bir şekilde kefenleme yapılabilmesi için kaç parça beze ihtiyaç vardır? .....                           | 153 |
| 641-Suâl: Ölü nasıl kefenlenir?.....                                                                                                                            | 155 |
| 642-Suâl: Ölünün kefeni kim tarafından karşılanmalıdır? .....                                                                                                   | 156 |
| 643-Suâl: Cenaze namazının hükmü nedir? Kimlerin cenaze namazı kılınır? .....                                                                                   | 156 |
| 644-Suâl: Ölü olarak doğan çocuğun cenaze namazı kılınır mı? .....                                                                                              | 157 |
| 645-Suâl: Cenaze namazı ikinci bir kez kılınabilir mi? .....                                                                                                    | 158 |
| 646-Suâl: Cenaze namazı için cemaat şart mıdır?.....                                                                                                            | 158 |
| 647-Suâl: Cenaze namazının şartları nelerdir? .....                                                                                                             | 158 |
| 648-Suâl: Anne veya babasından birini öldürenin cenaze namazı kılınır mı? .....                                                                                 | 160 |
| 649-Suâl: İntihar edenin cenaze namazı kılınır mı? .....                                                                                                        | 160 |
| 650-Suâl: Cenaze namazını kıldırmaya en lââyık olan kimdir? .....                                                                                               | 160 |
| 651-Suâl: Bir kimsenin ölmeden önce, öldüğümde beni şuraya defnedin veya namazımı falan kişi kıldırırsın şeklinde yapmış olduğu vasiyetler geçerli midir? ..... | 162 |
| 652-Suâl: Cenaze namazında niyetin hükmü nedir? .....                                                                                                           | 163 |
| 653-Suâl: Cenaze namazında saf düzeni nasıl olmalıdır? .....                                                                                                    | 163 |
| 654-Suâl: Cenaze namazı kaç tekbirle kılınır? .....                                                                                                             | 163 |

|                                                                                                                                                       |     |
|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 655-Suâl: Cenaze namazı nasıl kılınır? .....                                                                                                          | 165 |
| 656-Suâl: Cenaze namazında üçüncü tekbirden sonra hangi dua okunmalıdır? .....                                                                        | 165 |
| 657-Suâl: Tekbirlerde imama yetişemeyen kişi ne yapmalıdır? .....                                                                                     | 167 |
| 658-Suâl: Aynı anda hazır bulunan birkaç ölünün cenaze namazları nasıl kılınır? .....                                                                 | 168 |
| 659-Suâl: Cenaze namazı mescit içerisinde kılınabilir mi? .....                                                                                       | 168 |
| 660-Suâl: Cenazeyi defnetmenin hükmü nedir? Kabir ne şekilde kazılmalıdır? .....                                                                      | 169 |
| 661-Suâl: Kabrin derinliği ne kadar olmalıdır? .....                                                                                                  | 169 |
| 662-Suâl: Bir kabre birden fazla ölü defnedilebilir mi? .....                                                                                         | 170 |
| 663-Suâl: Defnedilen bir kimsenin bedeni çürüyüp toprağa karıştıktan sonra bu kabre başkasının defnedilmesi caiz midir? .....                         | 170 |
| 664-Suâl: Defnedilmiş ölüyü mezarından çıkartmak caiz midir? .....                                                                                    | 171 |
| 665-Suâl: Ölüyü kabre koyanlar, arkası kıbleye dönük bir vaziyette veya başı ayak kısmına gelecek şekilde koymuşlarsa kabri açmak caiz olur mu? ..... | 171 |
| 666-Suâl: Ölü defnedildikten sonra defin esnasında bir eşyanın kabirde unutulduğu hatırlanacak olsa kabri açmak caiz midir? .....                     | 172 |
| 667-Suâl: Ölü kabre nasıl indirilir?.....                                                                                                             | 172 |
| 668-Suâl: Cenaze nasıl taşınır? .....                                                                                                                 | 173 |
| 669-Suâl: Defin için götürülen cenaze nasıl takip edilmelidir?.....                                                                                   | 176 |
| 670-Suâl: Ölü defnedildikten sonra kabrin başında beklemek caiz midir? 176                                                                            |     |
| 671-Suâl: Kabristanlardaki ağaç ve yeşil otları koparmak caiz midir?.....                                                                             | 177 |
| 672-Suâl: Kadınların kabirleri ziyaret etmelerinin caiz olmadığı söyleniyor bu doğru mudur? .....                                                     | 178 |
| 673-Suâl: Kabir üzerine oturmanın hükmü nedir?.....                                                                                                   | 180 |
| 674-Suâl: Cenaze defin için kabristana götürülürken kadınlar da erkekler gibi ardından takip edebilirler mi? .....                                    | 181 |
| 675-Suâl: Kabristanlarda hayvan boğazlamak caiz midir? .....                                                                                          | 181 |
| 676-Suâl: Cenazenin hangi vakitte defnedilmesi daha faziletlidir? Kerahet vakitlerinde defin caiz midir? .....                                        | 182 |

677-Suâl: Son zamanlarda bazı kişiler cenaze namazının dua mahiyetinde olmasını gerekçe göstererek, normal namaz gibi olmadığını bunun için abdestsiz kılınabileceğini söylemektedirler. Bu söylem doğru mudur? Ve bu konuda ihtilaf var mıdır? .....183

### TAZİYE

678-Suâl: Ölenin yakınlarına taziye de bulunmanın hükmü nedir, ne zaman yapılır? .....185

679-Suâl: Cenaze evinde yemek verilmesi doğru mudur? .....186

680-Suâl: Taziye nasıl yapılır? .....186

681-Suâl: Cenazelerde siyah elbise giymenin hükmü nedir? .....187

682-Suâl: Taziyenin tekrar edilmesi caiz midir? .....188

683-Suâl: “Öldüğümde evimde insanlara üç gün yemek verin” şeklinde yapılan vasiyet geçerli midir? .....188

684-Suâl: cenaze namazlarında ölenler hakkında aşırı derecede övgüler yapılmaktadır. Bunun hükmü nedir?.....189

685-Suâl: Ailesinin ağlamasından dolayı ölü azap görür mü?.....189

### ZEKÂT

686-Suâl: Zekât ne demektir? .....191

687-Suâl: Zekâtın önemi ve faidesi nedir? .....194

688-Suâl: Zekâtın farz oluşu nasıl sabittir? .....200

689-Suâl: Zekâtın sebab-i vucüb ve vucüb-i edası nedir? .....208

690-Suâl: Zekâtın vucub ve edasının şartları ne demektir? .....210

691-Suâl: Müslüman olmayan veya dinden dönmüş olan kişinin zekât vermesi vacip midir? .....211

692-Suâl: Zekâtın farz olduğunu bilmeyen kişinin zekât vermesi vacip midir? .....213

693-Suâl: Çocuk veya delinin malından zekât verilmesi vacip midir? .....214

694-Suâl: Köle olan yani hürriyeti kısıtlı olan kişinin malından zekât vermesi vacip midir? .....218

- 695-Suâl: Malını, nisap miktarından aza düşürecek kadar borcu bulunan kişinin zekât vermesi vacip midir? .....218
- 696-Suâl: Hanımına olan mehir borcu da zekât verilecek maldan düşülür mü? .....220
- 697-Suâl: Kişi uzun vadede bir yeri peşin para mukabilinde kiralarsa mal sahibine vermiş olduğu peşin paranın zekâtını kim verecektir? .....220
- 698-Suâl: Zekât, kaç çeşit malda vaciptir? ..... 221
- 699-Suâl: Nisab miktarı mala sahip olan kişi, zekâtını hemen vermeli midir? .....223
- 700-Suâl: Zekâtı verilmesi vacip olan mallar hangi tür mallardır? .....225
- 701-Suâl: Kişinin tasarruf etme imkânı bulamadığı veya kayıp durumda olan bir malına zekât vermesi vacip midir? ..... 229
- 702-Suâl: Kişinin alacaklarından zekât vermesi vacip midir? .....233
- 704-Suâl: Vâris, kendisine birkaç yıl sonra intikal eden alacağından zekât verir mi? ..... 237
- 705-Suâl: Zekât vermekte ve zekât almakta ölçü yani nisap nedir? ..... 238
- 707-Suâl: Zekâta tabi olan mallar ve özellikleri nelerdir? .....245
- 708-Suâl: Zekât için itibar edilen nisap hangi maldan ne kadardır ve nasıl hesaplanır? ..... 248
- 709-Suâl: Miskal veya dirhem kaç gramdır? ..... 251
- 710-Suâl: Altın ve gümüşün zekâtı nedir? .....253
- 711-Suâl: Hayvanların zekâtı nasıldır? .....254
- 712-Suâl: Develerin nisabı ve zekâtı nedir? .....256
- 713-Suâl: Koyun ve keçilerin nisabı ve zekâtı nedir? .....259
- 714-Suâl: Sığırların nisabı ve zekâtı nedir? ..... 260
- 715-Suâl: Kişinin iki yaşından gün almış tebi ve tebia karışık olarak hepsi zayıf kırk tane sığırı olsa zekâtını nasıl verir? .....261
- 716-Suâl: At, katır ve eşeklerin nisabı ve zekâtı nedir? ..... 262
- 717-Suâl: Verilen zekâtın geçerli olması için aranan şartlar nelerdir? .....263
- 718-Suâl: Arazi çeşitleri kaç türdür? Hangisine zekât hangisine haraç verilir? ..... 268

|                                                                                                                                                                  |     |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 719-Suâl: Haraç ile öşür bir arazide birleşir mi? .....                                                                                                          | 272 |
| 720-Suâl: Ekin ve meyvelerin zekâtı nasıl verilir? .....                                                                                                         | 273 |
| 721-Suâl: Bal için öşür verilir mi? Verilirse nasıl ve ne kadar verilmelidir?275                                                                                 |     |
| 722- Suâl: Maden ile rikazın zekâtı var mıdır? Varsa nasıl verilir? .....                                                                                        | 276 |
| 723-Suâl: Kişi zekâtını hangi günde vermelidir? .....                                                                                                            | 279 |
| 724-Suâl: Tüccarlar ellerindeki malların zekâtını vermek istediklerinde hesaplayıp değerinden mi verecekler yoksa bizzat malın kendisinden verebilirler mi? .... | 284 |

### SADAKA-İ FITR

|                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------|-----|
| 725-Suâl: Sadaka-i fıtır ve hükmü nedir? .....                | 286 |
| 726-Suâl: Sadaka-i fıtırın vücubunun şartları nelerdir? ..... | 286 |
| 727-Suâl: Sadaka-i fıtır kimlerden verilir? .....             | 287 |
| 728-Suâl: Sadaka-i fıtır ne zaman vacip olur? .....           | 288 |
| 729-Suâl: Sadaka-i fıtır miktarı ne kadardır? .....           | 288 |

### ZEKÂTIN VERİLECEĞİ KİMSELER

|                                                                            |     |
|----------------------------------------------------------------------------|-----|
| 730-Suâl: Kimler zekât alabilir? .....                                     | 290 |
| 731-Suâl: Kendilerine zekât verilmesi caiz olup olmayanlar kimlerdir? .... | 295 |
| 732-Suâl: Kişi zekâtını uzakta olan fakirlere verebilir mi? .....          | 297 |

### ORUÇ

|                                                                                                                                                                                                                                                                                         |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 733-Suâl: Orucun rüknü nedir? .....                                                                                                                                                                                                                                                     | 299 |
| 734-Suâl: Orucun hikmeti nedir? .....                                                                                                                                                                                                                                                   | 300 |
| 735-Suâl: Orucun sağladığı faydalar nelerdir? .....                                                                                                                                                                                                                                     | 304 |
| 736-Suâl: Oruç kelimesinin anlamı nedir? Hükmü neyle sabit olmuştur? 306                                                                                                                                                                                                                |     |
| 737-Suâl: Orucun şartları nelerdir? .....                                                                                                                                                                                                                                               | 310 |
| 738-Suâl: Güneş battıktan sonra oruca devam eden kişi sevap alır mı? .....                                                                                                                                                                                                              | 311 |
| 739-Suâl: Ramazan ayını müşahade etmek orucun farz olmasının sebebidir. Buna göre ramazan ayının ilk gecesinde kendine gelen deli, fecir doğmadan tekrar delirse ve bu hal ayın sonuna kadar devam edip daha sonradan tekrar kendine gelecek olsa orucunu kaza etmesi gerekir mi? ..... | 313 |

|                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 740-Suâl: Hilalin tespitinde hesaba itibar edilir mi? .....                                                                       | 314 |
| 741-Suâl: Ramazan-ı şerif ayı için ramazan geldi, ramazan gitti, ramazanı tut-tum gibi ifadelerin kullanılması doğrumu dur? ..... | 325 |
| 742-Suâl: Oruçların bazılarında ardı ardına tutulma şartı vardır. bunlar hangi-leridir? .....                                     | 327 |
| 743-Suâl: Ramazan-ı şerif orucunun farz olması için aranan şartlar nelerdir? .....                                                | 332 |
| 744-Suâl: Oruç, hüküm itibarıyla kaç kısma ayrılır? .....                                                                         | 334 |
| 745-Suâl: Farz olan oruçlar nelerdir? .....                                                                                       | 334 |
| 746-Suâl: Hangi oruçlar vaciptir? .....                                                                                           | 338 |
| 747-Suâl: Aşure gününde oruç tutmanın hükmü nedir? .....                                                                          | 339 |
| 748-Suâl: Hangi oruçlar menduptur? .....                                                                                          | 342 |
| 749-Suâl: Hangi günlerde oruç tutmak mekruhtur? .....                                                                             | 344 |
| 750-Suâl: Orucun yükümlülük şartları nelerdir? .....                                                                              | 349 |

### ORUCU BOZAN ŞEYLER

|                                                                                                                                                           |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 751-Suâl: Oruç bozmanın hükmü nedir? .....                                                                                                                | 353 |
| 752-Suâl: Bozulan oruç üzerine terettüp eden hükümler nelerdir? .....                                                                                     | 353 |
| 753-Suâl: Hangi durumlarda kaza vacip olur? .....                                                                                                         | 354 |
| 754-Suâl: Hangi durumlarda keffaret vacip olur? .....                                                                                                     | 354 |
| 755-Suâl: Keffaret borcu ne şekilde ödenir? .....                                                                                                         | 356 |
| 756-Suâl: Keffaretler nasıl eda edilir? .....                                                                                                             | 357 |
| 757-Suâl: Altmış fakiri yedirmeye dair hükümler nelerdir? .....                                                                                           | 359 |
| 758-Suâl: Cinsel ilişkiden dolayı kadına da erkek gibi keffaret vacip olur mu? .....                                                                      | 362 |
| 759-Suâl: Ters ilişki şeklinde vuku bulan cinsel birleşme ile keffaret vacip olur mu? .....                                                               | 364 |
| 760-Suâl: Ramazanda keffareti gerektiren eylemin birden çok yapılması duru-munda kişiye kaç kaffaret gerekir? .....                                       | 364 |
| 761-Suâl: Kadın, ramazan ayı içerisinde özürsüz olarak orucunu bozduktan son-ra iftar vakti gelmeden önce hayız olsa keffaret yükümlülüğü düşer mi? ..... | 365 |

|                                                                                                                                                                                   |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 762-Suâl: Ramazan ayında yolculuk esnasında orucunu bozan kişiye keffaret gerekir mi? .....                                                                                       | 365 |
| 763-Suâl: Ramazan ayı içerisine özürsüz orucunu bozsa, daha sonra sefer gibi oruç tutmamaya sebep olan bir ruhsatı kendi iradesiyle oluştursa keffaret üzerinden kalkar mı? ..... | 366 |
| 764-Suâl: Seferi iken veya başka bir ruhsat sahibi iken oruç tutması durumunda farz oruç yerine gelmiş olur mu?.....                                                              | 366 |
| 765-Suâl: Sefer esnasında tuttuğu orucun, farz oruç yerine geçmediğini zannederek orucunu bozan kişiye keffaret gerekir mi? .....                                                 | 366 |
| 766-Suâl: Oruçlu olduğunu unutarak zevcesiyle cima yapan kişiye keffaret gerekir mi? .....                                                                                        | 367 |
| 767-Suâl: Oruç bozmanın günahını kaldıran özürler nelerdir? .....                                                                                                                 | 367 |
| 768-Suâl: Hangi hastalar oruç tutmayabilir?.....                                                                                                                                  | 367 |
| 769-Suâl: Tutulmayan oruçlardan dolayı verilmesi gereken fidye miktarı ne kadardır?.....                                                                                          | 370 |
| 770-Suâl: Yolcu ne zaman oruç tutmayabilir? .....                                                                                                                                 | 370 |
| 771-Suâl: İkrâh sebebi ile oruç tutmamak nasıl olur? .....                                                                                                                        | 372 |
| 772-Suâl: Hamile veya emziren kadınlar hangi durumlarda oruç tutmayabilirler?.....                                                                                                | 373 |
| 773-Suâl: Sefer, hastalık veya başka bir ruhsattan dolayı oruç tutmayan kişiler tutmadıkları günleri nasıl kaza ederler? .....                                                    | 374 |
| 774-Suâl: Ramazan orucunu birçok kere bozan kişinin kaç kefarete tutması vacip olur? .....                                                                                        | 375 |
| 775-Suâl: Kazası var zannederek oruca başlayan kişi kazası olmadığını hatırladığında başladığı orucunu bozabilir mi? .....                                                        | 378 |
| 776-Suâl: Bir özürden dolayı orucu bozulan veya özürsüz olarak oruca niyet etmeyen kişi için kaza vacip midir? .....                                                              | 379 |
| 777-Suâl: Nezredilmiş oruçlara ait hükümler nelerdir?.....                                                                                                                        | 382 |
| 778-Suâl: Oruç tutan kişiye sünnet ve müstehap olan şeyler nelerdir?.....                                                                                                         | 383 |
| 779-Suâl: Oruçlu iken göz damlası kullanmak orucu bozar mı? .....                                                                                                                 | 387 |
| 780-Suâl: İstibra esnasında pamuk kullanmak orucu bozar mı?.....                                                                                                                  | 387 |



|                                                                                               |     |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| 781-Suâl: Oruçlu kişinin misvak kullanması veya diş fırçalaması orucuna zarar verir mi? ..... | 388 |
| 782-Suâl: Oruçlu olanın hanımını öpmesi caiz midir? .....                                     | 389 |
| 783-Suâl: Mazmaza ve istinşak yaparken yanlışlıkla su yutanın orucu bozulur mu? .....         | 389 |
| 784-Suâl: Kadın kocasının izni olmadan oruç tutabilir mi? .....                               | 390 |
| 785-Suâl: Cuma günü ya da cumartesi günü oruç tutmanın hükmü nedir?390                        |     |

### İTİKÂF

|                                                            |     |
|------------------------------------------------------------|-----|
| 786-Suâl: İtikâf nedir? .....                              | 393 |
| 787-Suâl: Nerelerde itikâfa girilir? .....                 | 394 |
| 788-Suâl: İtikâf kaç kısımdır?.....                        | 395 |
| 789-Suâl: İtikâfın asgari süresi ne kadar olmalıdır? ..... | 396 |
| 790-Suâl: İtikâfın sahih olmasının şartları nelerdir?..... | 397 |
| 791-Suâl: İtikâfa girecek kişide aranan şartlar?.....      | 397 |
| 792-Suâl: İtikâfın mekruhları nelerdir?.....               | 397 |
| 793-Suâl: İtikâfı bozan şeyler nelerdir? .....             | 398 |